

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANA BİLİMDALİ
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**LİZBON ANTLAŞMASI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ
TİCARET POLİTİKASI'NA ETKİLERİ**

Dilara SÜLÜN

Danışman
Prof. Dr. Mustafa TANYERİ

İZMİR - 2017

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘Lizbon Antlaşması’nın Avrupa Birliği Dış Ticaret Politikası’na Etkileri’ adlı çalışmamın, tarafından, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../...../2017

DİLARA SÜLÜN

İmza

ÖZET

Doktora Tezi

Lizbon Antlaşması'nın Avrupa Dış Ticaret Politikası'na Etkileri

Dilara SÜLÜN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

Avrupa Birliği (AB), bünyesinde bulundurduğu 28 üye ülkesi ve 500 milyonu aşkın nüfusu ile günümüzde dünyanın en önemli iktisadi ve siyasal topluluklarından birini oluşturmaktadır. Ortak Ticaret Politikası (OTP), AB'nin geliştirdiği başlıca ortak politikalardan bir tanesidir. Bu politika, AB'ye üye ülkelerin hem kendi aralarında hem de üçüncü ülkelere yönelik nasıl bir dış ticaret politikası uygulayacaklarını belirler ve izleyecekleri stratejinin temelini oluşturur. Üye ülkeler, OTP'ye uyum sağlamak için ulusal mevzuatlarını Birlik inisiyatifine bırakmışlar ve Birliğin OTP uyumuna yönelik geliştirmiş olduğu araçları benimseyerek bir uyumlaşma ve bütünleşme süreci içerisine girmişlerdir. Bu süreç, uzun ve zor çalışmaların ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren “Lizbon Antlaşması” ile birlikte daha da derinleşmiştir. Nitekim Lizbon Antlaşması'nın 3. maddesi OTP'yi Birliğin münhasır yetki alanına dâhil etmiş ve OTP'nin çerçevesini dış ticaretin tüm ilgili hususlarına genişletmiştir. AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma (TFEU)'nun 207. maddesi, hizmetler alanındaki AB yetkisine de açıklık getirmekte ve bu yetkiyi Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) alanına genişletmektedir. DYY alanında da artık üye devletler kendi başlarına ikili yatırım anlaşması yapamayacaklardır. DYY'nin OTP'ye dâhil edilmesi ile artık ticaret ile yatırımın birbirinden ayıramayacağı gerçeği yansıtılmış olup, DYY'nin AB düzeyine taşınarak ortak karar konusu olması ile AB'nin gücünün artırılması hedeflenmiştir.

OTP alanının netleştirilmesi ve OTP ile ilgili tüm unsurların artık AB'nin münhasır yetki alanına girmesi ile AB ticaret politikasının AB açısından daha verimli ve daha tutarlı olması planlanmıştır. Bu çerçevede, artık “karma anlaşma” olarak adlandırılan; üye devletlerin tek tek onaylarının alındığı anlaşmalar yerine, Komisyon'un üye devletler adına müzakere ettiği ve AB adına onay sürecine taşıdığı “Birlik Anlaşmaları” hedeflenmiştir. Burada ilerleyen süreci daha iyi anlayabilmek için bu değişiklik talebinin üye devletlerden mi geldiği yoksa Komisyon'un yönlendirmesi ile mi olduğu önem arz etmektedir.

Lizbon Antlaşması ortak ticaret politikasını işleyişte ulusüstü bir yapıya taşımayı öngörmüştür; ancak süreç gerçekte nasıl işlemiştir? Ticaret alanında 2009'dan sonra sürdürülen ticaret anlaşmaları görüşmelerindeki süreç içinde üye devletlerin duruş ve görüşleri nasıl olmuştur? AB'nin 2008 sonrasında küresel ekonomik kriz sonrasında Birliği güçlendirmek adına geliştirmiş olduğu Lizbon Antlaşması ile AB küresel çapta daha güçlü bir konuma gelebildi mi? Yoksa Lizbon Antlaşması ortak ticaret politikasını işleyişte ulusüstü bir yapıya taşımayı öngördüyse de, teknik olarak yine hükümetlerarası görüş ve onay süreçlerinin hâkim olduğu “hükümetlerarasıcılığın” arttığı bir süreç mi oldu?

AB ile Kanada arasında müzakere edilmekte olan Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması (CETA) ve özellikle ABD ile AB arasında müzakere edilmekte olan Transatlantik Ticaret ve Ortaklık Anlaşması (TTIP) görüşmelerinde süreç ilk olarak Lizbon Antlaşması'nda tasarlandığı şekilde “ulusüstü” olarak ilerlememekte, süreç hükümetler arası görüş ve engellere takılmaktadır. Nitekim sadece hükümetlerden gelen engellemeler değil, birçok sivil toplum kuruluşu (STK) da şeffaflık konusundaki eksiklikler ve Avrupa standartlarının düşürüleceği konusunda TTIP karşıtı eylem ve protestolarını arttırarak süreci uzatmakta ve hatta zaman zaman süreci tıkamaktadır. Bu çalışmadaki hipotezimiz, TTIP konusunda gerek hükümetlerden, STK ve halktan yöneltilen eleştiriler ve gerek AB karar mekanizması içinde yaşanan tıkanıklıklar çerçevesinde, Lizbon Antlaşması'nın OTP alanında tasarlamış olduğu ulusüstü sürecin işlemeyeceği, bunun yerine hükümetler arası sürecin daha da artacağı ve TTIP Anlaşması'nda, uzun tartışma ve uzlaşma yollarının

ardından Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Bakanlar Konseyi'nin onayları alınsa dahi, yine üye devletlerin onaylarının da alınması gerekeceği ve bu onay sürecinin beklenenden daha uzun süreceğidir.

Bu hipotez Lizbon Antlaşması sonrası yayınlanan akademik güncel literatür, TTIP konusunda AB'de yaşanan gelişmeler ve TTIP konusunda nihai karar verecek olan Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik gerçekleştirilen anket çalışmamız ile somut bir şekilde desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ortak Ticaret Politikası, Lizbon Antlaşması, Hükümetlerarasıcılık, TTIP, Doğrudan Yabancı Yatırım.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

The Effects of the Lisbon Treaty on the External Trade Policy of the European Union

Dilara SÜLÜN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of European Union

European Studies Program

The European Union (EU) forms today one of the most important economic and political community of the world with its 28 member countries and a population over 500 million. The Common Commercial Policy (CCP) is among the principal common policies established by the EU. This policy determines the external trade policy that EU member states apply between themselves and to third countries and forms the basis of the strategies that they would follow. Member countries accommodated their national legislation to the Union initiative in order to comply with the CCP and have entered into a harmonization and integration process by adopting the instruments developed by the EU for the CCP compliance. This process got deeper following the “Lisbon Treaty” that came into force on December 1st 2009 after long and complicated works. Indeed the third article of the Lisbon Treaty brought CCP to the exclusive competence of the Union and expanded its context to all related aspects of external trade. The article 207 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) also clarifies the EU competence in the field of services and expand this competence into Foreign Direct Investment (FDI). Member states can no longer conclude bilateral investment agreements on their own concerning FDI. By the inclusion of FDI in the CCP the reality that trade and investment can no longer be separated has been reflected and an increase of

European power is targeted by placing FDI to the EU level and making it subject to common policy.

It is aimed to make the EU trade policy more efficient and more coherent with the clarification of CCP and the inclusion of all trade related aspects into the exclusive competence. Within this context, “Union agreements” are aimed where the Commission negotiates on behalf of all member states and pursue the approval stage on behalf of the EU instead of “mixed agreements” where each member states’ approval is needed to conclude agreements. To better understand the following process, it is important here to know if this modification request came from member states or if it happened with the direction of the Commission.

The Lisbon Treaty foresaw to carry CCP to a supranational structure in practice, however how does this process work in reality? What are member states’ positions and opinions in the process of trade agreements that are being negotiated after 2009? Did the EU become more powerful at global level after the Lisbon Treaty that was developed to strengthen the EU following the 2008 global economic crisis? Or did this process go technically more “intergovernmental” where intergovernmental remarks and approval stages dominate; even though the Lisbon Treaty foresaw to carry CCP at supranational level.

The process that was initially designed as “supranational” at Lisbon Treaty currently does not progress at supranational level with the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) that is being negotiated between the EU and Canada and especially the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) that is being negotiated between the USA and the EU, the process hits intergovernmental remarks and obstacles. Not only intergovernmental obstacles, but also many Non-Governmental Organizations (NGOs) increased their opposition and protestations against TTIP for the lack of transparency and the possible lowering of European standards, and thus they extend the process and sometime even block the process. Our hypothesis in this study is that the supranational process of CCP established by the Lisbon Treaty would not function due to critics coming from

governments, NGOs and from the public opinion and due to the obstructions arising from the EU decision making mechanism. Instead of this foreseen supranational process, intergovernmental process would increase even more and even though the Council of the European Union (comprising 28 national ministers) and the European Parliament approval of the TTIP after long ways of discussions and compromises, the national approval of member states would still be needed and this consent process would last longer than expected.

This hypothesis is concretely supported by the current academic literature published after the Lisbon Treaty, the recent developments happening in the EU and the survey study that is conducted with the European Union members who would be delivering the final approval concerning TTIP.

Keywords: European Union, Common Commercial Policy, Lisbon Treaty, Intergovernmentalism, TTIP, Foreign Direct Investment.

LİZBON ANTLAŞMASI'NIN AB DIŞ TİCARET POLİTİKASI'NA ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xv
TABLolar LİSTESİ	xviii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ TEORİLERİ IŞIĞINDA KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ	7
1.1.1 Dünya ve AB Örnekleri ile Bölgeselleşme Kavramı	8
1.1.2 Dünya Ekonomisi ve Ticareti Açısından Küreselleşme Kavramı	12
1.1.2.1 Küreselleşme Sürecinde GATT, DTÖ ve AB	16
1.1.2.2 GATT Çok Taraflı Ticaret Sisteminin Temel İlke ve Kuralları	18
1.1.2.3 GATT Çerçevesinde Yapılan Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	20
1.1.2.4 Dünya Ticaret Örgütü	24
1.1.2.4.1. DTÖ ve AB	26
1.1.2.4.2 DTÖ Kapsamında AB ve OTP	28
1.2 AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE	
ULUSÜSTÜCÜLÜK VE HÜKÜMETLERARASICILIK TEORİLERİ	30
1.2.1 Yeni İşlevselcilik ve Ulusüstücülük Kuramı	32
1.2.1.1 Yeni İşlevselciliğe Yöneltilen Eleştiriler	36

1.2.2 Hükümetlerarasıcılık Kuramı ve Liberal Hükümetlerarasıcılık	39
1.2.2.1 Liberal Hükümetlerarasıcılık	43
1.2.2.2 Liberal Hükümetlerarasıcılığa Yöneltilen Eleştiriler	45
1.2.2.3. Yeni Hükümetlerarasıcılık	46
1.3 TEORİK KAPSAMDA OTP’NİN KURUMSAL ÇERÇEVESİ VE İŞLEYİŞ SÜRECİ: HÜKÜMETLERARASICILIK VE ULUSÜSTÜCÜLÜK PARALELİNDE KONSEY VE KOMİSYON’UN İLİŞKİSİ VE AĞIRLIKLARINA BİR BAKIŞ	48
1.3.1 AB’nin Ulusüstü İşleyişine Karşı İngiltere’nin Tutumu ve Duruşu	51
1.3.2 Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Parlamentosu’nun Artan Yetkisi	53
1.3.3 Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi ve Üye Devletlerin Rolü	55
1.3.4 Anayasa Metninde DYY’nin OYTP’ye Dâhil Edilme Süreci	56
1.3.5 Anayasa Metninden Lizbon Antlaşması’na Doğru	57

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMALARI’NDA ORTAK TİCARET POLİTİKASI ve ORTAK TİCARET POLİTİKASI’NIN ARAÇLARI

2.1 ORTAK TİCARET POTİKASI’NIN OLUŞUMU	61
2.1.1. Avrupa Kıtası’nda “Birlik” Fikri	64
2.1.2. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları İçerisinde Ortak Ticaret Politikası	66
2.1.3. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)	67
2.1.4. Paris Antlaşması’nda Ortak Ticaret Politikası ile İlgili Hükümler	68
2.1.5 Roma Antlaşması: Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Füzyon Antlaşması ile Oluşan Avrupa Toplulukları	70
2. 1.6 Roma Antlaşması’nda Ortak Ticaret Politikası’na İlişkin Hükümler	72
2.1.7 Avrupa Tek Senedi	78
2.1.8 Maastricht Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası	79
2.1.9 Amsterdam Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası	83
2.1.10 Nice Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası	84
2.2 AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TİCARET POLİTİKASI’NIN ARAÇLARI	85
2.2.1 Ortak Gümrük Tarifesi	86

2.2.2 İthalat Rejimi İle İlgili Temel Mevzuat	87
2.2.2.1 İthalata İlişkin Ortak Kurallar	88
2.2.2.2 İthalatın Gözetimi ve Miktar Kısıtlamaları	89
2.2.2.3 Kotaların Dağıtımına İlişkin Ortak Kurallar	90
2.2.2.4 Anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemleri	90
2.2.2.5 İthalatta Uygulanan Diğer Mevzuat	92
2.2.3 İhracat Rejimi İle İlgili Temel Mevzuat	92
2.2.3.1 İhracata ilişkin ortak kurallar	93
2.2.3.2 İhracat Kredileri	94
2.2.3.3 İhracat Kontrolleri	95
2.2.3.4 Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi	96
2.2.4 AB'nin Üçüncü Ülkelerle İmzaladığı Anlaşmalar	97
2.2.4.1 Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmaları	98
2.2.4.2 Gümrük Birliği Anlaşmaları	99
2.2.4.3 İşbirliği Anlaşmaları	99
2.2.4.4 AB'nin Tüm Bölgeler ile Devam Etmekte Olan STA'ları	100
2.2.4.4.1 AB'nin Kuzey Amerika Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar	100
2.2.4.4.2 AB'nin Güney Akdeniz & Ortadoğu Ülkeleri ile STA'ları	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİZBON ANTLAŞMASI VE ORTAK TİCARET POLİTİKAS'INA ETKİLERİ

3.1 LİZBON ANTLAŞMASI'NIN OLUŞUMU VE BİRLİĞE GETİRDİĞİ YENİLİKLER	115
3.1.1 Lizbon Antlaşması'nın Oluşumu	115
3.1.2 Lizbon Antlaşması'nın Birliğe Getirdiği Yenilikler	117
3.1.3 Lizbon Antlaşması'nda OTP Hükümlerinin Yer Aldığı Birliğin Dış Eylemi	121
3.1.4 Lizbon Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası	124

3.1.5 Lizbon Antlaşması'nda Uluslararası Anlaşmalar	126
3.1.6 Lizbon Antlaşması'nda Birliğin Uluslararası Örgütler ve Üçüncü Ülkeler İle İlişkileri ve Delegasyonları	130
3.2 LİZBON ANTLAŞMASI'NDA BİRLİĞİN GENEL İŞLEYİŞİNE VE OTP'ye GETİRİLEN ÖNEMLİ YENİLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	131
3.2.1 Lizbon Antlaşması'nda Ortak Ticaret Politikasına Getirilen Değişikliklerin Değerlendirmesi ve AB Dış Ticaret Politikasındaki Yetki Sistemi ve Yetkilerin Netleştirilmesi	132
3.2.2 AB OTP Alanının Genişletilmesinin Etkisi	133
3.2.3 OTP Alanında Parlamento'nun Artan Rolü	134
3.2.4 Lizbon Antlaşması ile Ortak Ticaret Politikası Alanında Yapılan Önemli Değişiklikler ve Yenilikler	137
3.3 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DÜNYA TİCARET VE EKONOMİSİNDEKİ ÖNEMİ VE KONUMU	140
3.3.1 Lizbon Antlaşması'nın Yürürlüğe Girmesinden Sonra Açıklanan AB 2020 Stratejisi	148
3.3.2 Yeni AB Stratejisi: Herkes İçin Ticaret	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU ÜYELERİ'NİN AB ORTAK TİCARET POLİTİKASI GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

4.1. LİZBON ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE OTP VE TTIP ANLAŞMASI MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA AVRUPA PARLAMENTOSU ÜYELERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN ANKET ÇALIŞMASI	151
4.1.1 AP Üyelerine Yönelik Gerçekleştirilen Anket Sonuçlarının Değerlendirmeleri	155
4.1.2 Anket Kapsamında Ucu Açık İki Soruya Verilen Cevaplar	165
4.1.3 AP Üyelerinin TTIP Konusundaki Kişisel Görüş ve Mesajlarının Yer Aldığı İnternet Siteleri	169
4.2 TTIP'nin AB ve ABD İLİŞKİLERİNDEKİ YERİ	172

4.2.1. Politik ve Ekonomik Çerçeve	174
4.2.2 AB-ABD Ticareti ve Ekonomik İlişkilerin Derinliği	176
4.2.3 TTIP İle İlgili Güncel Gelişmeler ve Kamuoyu	178
4.2.4 Birçok Ülkede TTIP'yi Durdurma İsteği	184
4.2.5 TTIP Kapsamında Mevcut Endişeler ve Pazarlık Yapılan Hususlar	187
4.2.6 TTIP Tartışmalarının Paralelinde AB'den Ayrılma Tartışmaları	192
4.2.6.1 İngiltere'nin AB'den Ayrılma Referandumu: Brexit	192
4.2.6.2 Referandum Sonucunun Ardından İngiltere'nin Ayrılık Süreci	195
4.2.6.3 Brexit'in Diğer Üye Ükelere Etkileri: Frexit ve Hollanda	196
4.2.6.4 Brexit Sonrasında Avrupa Komisyonu'nun CETA Çalışmalarındaki Yol Değişikliği	197
4.3 ABD İLE AB ARASINDA MÜZAKERE EDİLEN TTIP'NİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ	197
4.3.1. Türkiye'nin Mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları	197
4.3.2 TTIP'nin Getirileri ve Götürüleri	199
4.3.3 Türkiye'nin TTIP'ye Dâhil Olması ve Olmaması Durumunda Türkiye Üzerindeki Etkileri	201
4.3.3.1 Türkiye'nin TTIP'ye Katılması Yönünde Alternatif Senaryolar	202
4.3.4 Türkiye'nin TTIP'ye Dâhil olmak İçin ABD ve AB Nezdinde Yaptığı Çalışmalar	204
4.3.5 Türkiye'nin TTIP kapsamında Sürdürmesi Gereken Çalışma Önerileri	206
SONUÇ	208
KAYNAKÇA	220

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Topluluğu Antlaşması
ATS	Avrupa Tek Senedi
BIT	İkil Yatırım Anlaşması
BM	Birleşmiş Milletler
BTA	Bölgesel Ticaret Anlaşmaları
DCFTA	Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
CETA	Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması
CITES	Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme
ECI	Avrupa Vatandaşları İnişiyatifi
ECJ	Avrupa Adalet Divanı
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği

EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GATS	Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması
GTAP	Global Ticaret Analiz Projesi
GYÜ	Gelişme Yolundaki Ülkeler
INTA	Uluslararası Ticaret Komitesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
TARIC	Avrupa Birliği'nin Entegre Tarifesi
TRIPS	Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GTS	Genel Tercihler Sistemi
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IGC	Hükümetlerarası Konferans
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISDS	Yatırımcı-Devlet İhtilaf Çözümü
KDZ	Küresel Değer Zincirleri
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ODGP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası

ODTP	Ortak Dış Ticaret Politikası
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OTP	Ortak Ticaret Politikası
TFEU	AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma
TPP	Trans Pasifik Ortaklığı
TTIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklık Anlaşması
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
QMV	Nitelikli Oy Çokluğu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Seçilmiş Bölgesel Bütünleşme Anlaşmaları	s. 11
Tablo 2: GATT ve DTÖ Çerçevesinde Gerçekleştirilen Çok Taraflı Ticaretin Serbestleştirilmesine İlişkin Müzakereler	s. 22
Tablo 3: Moravcsik'in Üç Bileşenli Teorisi	s. 44
Tablo 4: AET'de Gümrük Birliği'nin Gerçekleşmesi	s. 71
Tablo 5: Maastricht Antlaşması'nın İçeriği	s. 80
Tablo 6: AB 28'in Temel Ortakları ile Ticareti (İthalat %)	s. 88
Tablo 7: AB 28'in Temel Ortakları ile Ticareti (İhracat %)	s. 93
Tablo 8: AB'nin İmzaladığı Gümrük Birliği Anlaşmaları	s. 99
Tablo 9: AB'nin Asya Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar	s. 104
Tablo 10: AB'nin Latin Amerika Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar	s. 106
Tablo 11: AB'nin Güney Akdeniz ve Ortadoğu Ülkeleri ile Müzakere Ettiği Anlaşmalar	s. 108
Tablo 12: AB'nin Doğu Ülkeleri ile Müzakere Ettiği Anlaşmalar	s. 111
Tablo 13: AB'nin Devam Etmekte Olan Diğer Ticaret Anlaşmaları	s. 112
Tablo 14: Lizbon Antlaşması Öncesi ve Sonrasında Resmi Kontrol Mekanizmaları	s. 139
Tablo 15: AB'nin Çeşitli Ülke Grupları ile Ticareti	s. 141
Tablo 16: AB 28'in Temel Ortakları ile Ticaret Dengesi	s. 142
Tablo 17: Avrupa Parlamentosu'nda Ülke ve Siyasi Gruplara Göre Milletvekili Dağılımı	s. 153
Tablo 18: AB Ülkelerinde TTIP ve CETA Karşısı Toplanan İmza ve Ulaşılan Yeterli Çoğunluk Oranları	s. 181
Tablo 19: TTIP Kapsamında Mevcut Endişeler ve Pazarlık Yapılan Hususlar	s. 188

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: AB Ülkelerinin TTIP'ye Destek Oranları	s. 178
Şekil 2: Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları	s. 199
Şekil 3: Türkiye'nin TTIP 'ye Katılımına İlişkin Alternatifler	s. 202

GİRİŞ

Ticaret kavramı Avrupa Birliği'nin (AB) oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. İki büyük Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve politik olarak çökmüş olan Avrupa kıtasının, bir daha birbirleri ile savaşmamaları ve ülke çıkarlarını ortak çıkarlar haline getirmek üzere üye ülkelerin ekonomik bütünleşmesini hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşumunda serbest ticaret olgusu savunulmuştur. Altı kurucu üye¹ arasında 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan bu Topluluk, ekonomi ve ticaret politikalarını uyumlaştırılarak ortak bir pazar kurulmasını, ekonomik bütünleşme ile başlayıp politik alana da yansıyacak olumlu ve dengeli bir siyasi istikrar oluşturmayı öngörmüştür. Roma Antlaşması esasen, Avrupa Birliği'ni yönetmek üzere oluşturulan ulusüstü kurumların üye devletleri bağlayıcı, bağımsız, ulusüstü bir karar alma mekanizması öngörmüştür. Roma Antlaşması'nın 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmesiyle, üye ülkeler arasında önce Gümrük Birliği (GB) ile malların gümrük vergisinden muaf bir şekilde üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılması öngörülmüştür. 1986'da imzalanan Avrupa Tek Senedi (ATS), Avrupa Birliği Tek Pazarı'nı ve Avrupa Politik İş Birliği'ni başlatmış ve Birliğin o zamanki kurumlarına yenilikler getirerek, nitelikli çoğunlukla oylama yöntemini de getirmiştir. Senedin amacı Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında var olan ekonomik engelleri ortadan kaldırmak, uyumu arttırmak ve böylece Avrupa Birliği üyesi ülkelerde rekabet alanı oluşturmak olmuş ve 1992 yılına kadar tek pazara geçilmesi hedefi belirlenmiştir. Süreç içerisinde tek pazarın yaratılmasıyla iç ticaretin önündeki engellerin çoğu kaldırılmıştır. Tüm bu gelişmeleri takiben 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile birlikte Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği adı altında 3 sütun oluşturulmuş, böylece bu andan itibaren Topluluğun ekonomik yapısına siyasi bir yapı da kazandırılmıştır. Maastricht Antlaşması ile birlikte, Avrupa Topluluğu (AT) Avrupa Birliği (AB) adını almıştır.

¹ Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda Avrupa Birliği'nin kurucu üyeleridir.

AET Antlaşması imzalandığı dönemde Topluluğun ekonomi ve dış ticaret politikası esasen sanayi ürünlerinin üretim ve ticaretine uyarlanmıştı. Ürün, hizmet, sermaye ve kişilerin Topluluk içinde serbest dolaşımını teminen 1969 yılı itibariyle 12 yıllık bir geçiş dönemi planlanmıştır; ancak hizmet sektörünün AB ve uluslararası ticarete artan önemi kapsamında, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ve 2000 yılında Nice Antlaşması'yla AB'yi oluşturan kurumlar üzerinde reformlar yapılmış, üye sayıları ve karar verme mekanizması üzerindeki etkileri yeniden düzenlenmiş, hizmet ve fikri mülkiyet hakları da OTP kapsamına alınmıştır.

Nice Antlaşması'nın ardından Avrupa Birliği'nde, yaklaşık 10 yıl süren bir reform sürecinin ardından 1 Aralık 2009 tarihinde "Lizbon Antlaşması" yürürlüğe girmiştir. 2001 Laeken Zirvesi'nin ardından "Avrupa'nın Geleceği ile İlgili Konvansiyon" kurulmuş ve bu süreç Avrupa için bir anayasa kurulması projesine yol açmıştır ancak 2005 yılında Fransa ve Hollanda'daki referandumlar sonucunda anayasa çalışması reddedilmiştir. Bundan sonraki "düşünme döneminden" sonra Lizbon Antlaşması İrlanda'da ancak iki referandumdan sonra kabul görmüştür. Lizbon Antlaşması hali hazırda anayasa olmayan bir doküman niteliğinde olup, AB Antlaşması ve AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma (TFEU) olarak iki ayrı anlaşmadan oluşmaktadır.

AB, yukarıda belirttiğimiz anlaşmalar çerçevesinde iç ticaretinde geliştirdiği düzenlemelerin yanı sıra, dış ticaretini de geliştirmek amacıyla üçüncü ülkeler ile de birçok serbest ticaret anlaşması imzalamış ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi konusundaki desteğini Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesindeki görüşmelerde de öncü bir rol üstlenerek göstermiştir.

AB, bünyesinde bulundurduğu 28² üye ülkesi ve 500 milyonu aşkın nüfusuyla günümüzde dünyanın en önemli iktisadi ve siyasi topluluklarından birini

² Almanya, Avusturya, Belçika, İngiltere, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan mevcut 28 AB ülkesidir. Makedonya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birlik ile müzakereleri sürmekle birlikte, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Sırbistan Birliğe katılmak için başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca 23 Haziran 2016 tarihinde İngiltere'de gerçekleştirilen AB Referandumu sonucunda halkın %52'si AB'den ayrılma yönünde oy kullanmış olup, İngiltere'nin AB üyeliğinden çıkışı ile ilgili gelişmeler ilerleyen aylarda şekillenmeye başlayacaktır.

oluşturmaktadır. AB'nin küresel çaptaki ticaret içindeki payı oldukça büyüktür; dünyadaki toplam ithalatın %20'si AB gümrüklerinden geçmektedir. Bu da yıllık 2 milyar tonun üzerinde bir mala karşılık gelmektedir. Bu çerçevede üye devletlerdeki gümrük makamları yılda 100 milyonun üzerinde gümrük beyanını sonuçlandırmaktadır. 28 üye ülke ile AB, dünyanın en büyük ve öncü ticaret grubudur. AB, ticari ürünler bazında dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci büyük ithalatçısı konumundadır. Ticari hizmetler bazında ise dünyanın birinci ihracatçısı ve ithalatçısı konumundadır.

Dünya genelinde 2008 sonrasında yaşanan ekonomik kriz sonrasında AB dış ticaret politikasını daha da geliştirmeyi ve ekonomik anlamda daha da büyümeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda AB'nin ekonomik anlamda daha etkin olabilmek adına ticaret politikasını geliştirmesi için gerekli hareket alanını sağlayan ticaret araçları büyük önem taşımaktadır. AB'nin Ortak Ticaret Politikası (OTP) araçları arasında yer alan Serbest Ticaret ve Yatırım Anlaşmaları da bu kapsamda ön plana çıkmaktadır.

Üye ülkeler, OTP'ye uyum sağlamak için ulusal mevzuatlarını Birlik inisiyatifine bırakmışlar ve Birliğin OTP uyumuna yönelik geliştirmiş olduğu araçları benimseyerek bir uyumlaşma ve bütünleşme süreci içerisine girmişlerdir. Bu süreç, uzun ve zor çalışmaların ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren "Lizbon Antlaşması" ile birlikte daha da derinleşmiştir. Nitekim Lizbon Antlaşması'nın 3. maddesi OTP'yi Birliğin münhasır yetki alanına dâhil etmiş ve OTP'nin çerçevesini dış ticaretin tüm ilgili hususlarına genişletmiştir. AB'nin İşleyişine Dair Antlaşması TFEU'nun 207. maddesi, Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) alanını da AB'nin hizmetler alanındaki yetkisine dâhil etmiştir; artık DYY alanında üye devletler kendi başlarına ikili yatırım anlaşması imzalamayacaklardır. DYY'nin OTP'ye dâhil edilmesi ile bir yandan artık ticaret ile yatırımın birbirinden ayıramayacağı gerçeği yansıtılmış, bir yandan da DYY'nin AB düzeyine taşınarak ortak karar konusu olması ile AB'nin gücünün artırılması hedeflenmiştir; ancak bu değişiklik talebinin tabanda üye devletlerden mi geldiği; yoksa Komisyon'un isteği ve yönlendirmesi ile mi olduğu önem taşımaktadır. Bu talep Komisyon'un yönlendirmesi ile yol alıp devletler arası çok müzakere edilmeden onaylandığı ve bazı ülkeleri birtakım ulusal menfaatlerinden vazgeçmek istemedikleri için, esasen bu süreç tasarlandığı

şekilde “ulusüstü³” olarak ilerlemekte güçlük çekmekte ve birçok hükümetlerarası görüş ve engellere takılmaktadır.

Lizbon Antlaşması ile OTP alanının genişletilmesi ve OTP ile ilgili unsurların AB’nin münhasır yetki alanına girmesi ile AB cephesinde, ticaret politikasının daha verimli ve daha tutarlı olması planlanmıştır. Bu çerçevede, artık “karma anlaşma⁴” olarak adlandırılan; üye devletlerin tek tek onaylarının alındığı anlaşmalar yerine, Komisyon’un üye devletler adına müzakere ettiği ve AB adına onay sürecine taşıdığı “Birlik anlaşmaları” hedeflenmiştir. Dolayısıyla, Lizbon Antlaşması ortak ticaret politikasını, işleyişte, ulusüstü bir yapıya taşımayı öngörmüştür. Buna karşın, süreç gerçekte nasıl işlemiştir? Ticaret alanında 2009’dan sonra sürdürülen ticaret anlaşmaları görüşmelerindeki süreç içinde üye devletlerin duruş ve görüşleri nasıl olmuştur? AB’nin 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında Birliği güçlendirmek adına geliştirmiş olduğu Lizbon Antlaşması ile AB küresel çapta daha güçlü bir konuma gelebildi mi? Yoksa Lizbon Antlaşması ortak ticaret politikasını işleyişte ulusüstü bir yapıya taşımayı öngördüyse de, teknik olarak yine hükümetlerarası görüş ve onay süreçlerinin hâkim olduğu “hükümetlerarasıcılığın” arttığı bir süreç mi oldu? Hatta bu süreç içerisinde bölgeler de pazarlık ve onay sürecine dâhil ediliyor mu? Kanada ile AB arasında müzakere edilen CETA Anlaşması’nda Belçika’nın Walonya bölgesinin gösterdiği direniş ve gerçekleştirilen pazarlık müzakereleri incelendiğinde bölgesel ve ulusal onayların süreci belirleyici ve yönlendirici olduğu gözlemlenmekte olup AB’nin çok düzeyli yönetim kavramının burada da işlediği anlaşılmaktadır⁵.

Bu çalışmamızda amaç bir taraftan AB’nin OTP aracılığı ile küresel çapta nasıl daha etkin olmaya çalıştığını ve OTP kapsamında AB’nin kullandığı araçları ortaya koymak, diğer taraftan, Lizbon Antlaşması ile OTP alanındaki uygulama ve gelişmelerin ne kadar uyum içinde bulunduğunu belirlemektir. Çalışmada öncelikle

³ Yabancı literatürde ingilizce dilinde “supranational” olarak kullanılan kavram çalışmamızda Türkçe karşılığı ile “ulusüstü” olarak kullanılmıştır.

⁴ Çalışmamızda “İngilizce “mixed agreement” kavramının Türkçe karşılığı “karma anlaşma” kullanılmıştır.

⁵ Çok düzeyli yönetim AB’de karar alma ve uygulama sürecinde devletler yanında ulusal, ulusalı, ulusüstü ve uluslararası düzeyde birçok siyasi ve sosyal aktörün yer aldığını; politikaların oluşturulmasında dış ilişkiler, iç piyasa, tarım ve çevre gibi konuların aktörler tarafından farklı şekilde ele alındığını belirtmektedir.

ticaret politikası açısından önemli olan bölgeselleşme ve küreselleşme kavramlarına değinilmekte ve Avrupa bütünleşmesi kuramlarına yer verilmekte, ardından AB anlaşmalarında yer alan OTP ile ilgili hükümler incelenmekte ve Lizbon Antlaşması sonrasında OTP alanına getirilen yenilikler irdelenmektedir. Öte yandan AB'nin OTP ile hedeflediği amaca ulaşmak için kullandığı araçlar çerçevesinde önemli bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) çalışması olan ABD ile AB arasında görüşülen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması (TTIP) görüşmelerinde ortaya çıkan tablo ve Avrupa Parlamentosu (AP) ile birlikte üye devletlerin görüşleri de araştırılmaktadır. Gerek Avrupa Parlamentosu üyeleri ile gerçekleştirilen anket çalışmasına alınan cevaplar gerek ise üye devletlerin bireysel duruşları ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve diğer ilgili kesimlerin açıklamaları bu alanda uyum güçlükleri yaşanmasına sebep olmaktadır. Tüm bu güncel gelişmeler ışığında gelinecek nokta çalışmamızda somut bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm tezimizin teorik kısmını oluşturmakta olup, bu bölümde öncelikle AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı da içine alan, AB'nin bölgesel ve küresel çalışmaları ve modelleri ile örtüşen bölgeselcilik ve küreselleşme kavramlarına yer verilmiştir. Ardından teorik dayanağımızı esas olarak oluşturan ve hipotezimizin kuramsal çerçevesini çizen; AB'nin de temelinde yer alan AB bütünleşme teorileri kapsamında “ulusüstücülük” ve “hükümetlerarasıcılık” teorileri irdelenmiştir. Bu teoriler incelenirken, Lizbon Antlaşması'nın genel ruhu ve OTP çerçevesinde TTIP açısından yaşanmakta olan mevcut denge ve durum değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise; AB'nin Lizbon Antlaşması öncesindeki döneme kadar, OTP'nin oluşumu ana hatları ve ilkeleriyle ele alınmış; Avrupa Kıtası'nda “Birlik” fikri, Paris Antlaşması, Roma Antlaşması, Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması'nda OTP ile ilgili hükümler incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde Ortak Ticaret Politikası'nın araçları da irdelenerek, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ve İthalat Rejimi ile ilgili Temel Mevzuat, İhracat Rejimi ile İlgili Temel Mevzuat ve Topluluğun Üçüncü Ülkeler ile imzaladığı Anlaşmalar açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, çalışmamızın inceleme konusunu oluşturan, Lizbon Antlaşması'nın OTP kapsamında Birliğe getirdiği yenilikler irdelenmiştir. Bu yenilikler kapsamında OTP alanında Parlamento'nun artan rolü ile birlikte karar ve yetki sistemindeki değişiklikler açıklanmış olup, AB'nin dünya ticareti ve dünya ekonomisindeki önemi ve konumu da değerlendirilmiştir. Öte yandan, bu bölümde, küreselleşme sürecinde, dünya ticaretindeki engellerin kaldırılması konusunda AB'nin GATT ve DTÖ nezdindeki duruş ve konumuna da yer verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olan dördüncü bölümde ise tez konumuzu oluşturan Lizbon Antlaşması, OTP araçları olarak STA'lar ve özelde TTIP üzerinde gerçekleştirilen anket çalışması ve bu anket çalışmasının sonuç ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu bölüm tezimizin özgün çalışma kısmını oluşturmakta ve hipotezimizin dayanağına somut bir katkı koymaktadır. Söz konusu anket çalışmamız 2008'de dünyada yaşanan genel ekonomik krizin ardından AB'nin küresel çapta hem ekonomik hem de politik açıdan daha etkin olma istek ve arayışları çerçevesinde 1 Aralık 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren "Lizbon Antlaşması" nezdinde şekillendirilen AB Ortak Ticaret Politikası ve TTIP Anlaşması müzakereleri kapsamında, Avrupa Parlamentosu Üyelerine yönelik olarak gerçekleştirilen anket çalışmasıdır. 28 ülkeden toplam 750 milletvekillinden oluşan Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik hazırlanan söz konusu anket çalışmamız; Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak 3 dilde hazırlanmış olup, toplam 80 milletvekili tarafından yanıtlanmıştır. Bu anketin amacı, Komisyon'un TTIP Anlaşması ile ilgili uzun soluklu çalışmalarının ardından nihai onayı verecek olan Avrupa Parlamentosu üyelerinden; Lizbon Antlaşması, OTP ve TTIP konularındaki görüşlerini ilk ağızdan almak ve görüşlerinin ulustüstü veya hükümetlerarası prensipte daha çok hangi ölçüde olduğunu saptamak olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ TEORİLERİ IŞIĞINDA KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm tezimizin kuramsal çerçevesini oluşturmakta olup, öncelikle AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı da içine alan, AB'nin bölgesel ve küresel çalışmaları ve modelleri ile örtüşen bölgeselcilik ve küreselleşme kavramlarına yer verilmiştir. Ardından teorik dayanağımızı esas olarak oluşturan ve hipotezimizin kuramsal çerçevesini çizen; AB'nin de temelinde yer alan AB bütünleşme teorileri kapsamında “ulusüstücülük” ve “hükümetlerarasıcılık” teorileri irdelenmiştir.

1.1 EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ

İkinci Dünya savaşıdan sonra gelişen dünya ticaretini serbestleştirme eğilimleri günümüzde daha da artarak devam etmektedir. Ticaretin serbestleşmesi süreci bölgeselleşme ve küreselleşme olarak iki ayrı doğrultuda gelişmiştir. Öncelikle GATT çerçevesindeki görüşmelerle ticaretin serbestleştirilmesine dayanan küresel yaklaşım, diğeri iktisadi birleşme hareketlerini kapsayan bölgesel yaklaşımdır. Bu çerçevede, diyebiliriz ki; dünya bir taraftan küreselleşirken, diğer taraftan da bölgeselleşmektedir. Ülkeler arasında ekonomik, politik ve teknolojik bağların artması sonucunda bu ülkeler arasındaki işbirliği ve ortaklıklar da artmaktadır. Küreselleşme çerçevesinde Uluslararası Para Fonu (IMF), GATT, DTÖ, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşlar arasındaki işbirlikleri; bölgeselleşme çerçevesinde ise AB, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) gibi kuruluşlar arasındaki işbirliklerinin önemi görülmektedir. Öte yandan gelişmiş ülke ve güçlü devletlerin oluşturdıkları çeşitli gruplar da bu kuruluşlara ve dünya ekonomisinin geleceğine yön verebilmektedir. Bu gruplar arasında sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin oluşturduğu G-7⁶, ayrıca G -8+5⁷ G-20⁸ ve D-8⁹ gibi grupları sayılabilir.

⁶ G-7 ülkeleri Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD olup, G-7'nin uluslararası yönetimi yoktur, Başkanlık üye ülkeler arasında rotasyonla değişmektedir. Rusya 1997'de G-7 üyesi olduğunda G-7 G-8'e dönüşmüştü ancak Nükleer Güvenlik Zirvesi (NSS) paralelinde, Ukrayna'daki Kırım gelişmelerine ilişkin Rusya'ya alınacak tavrı ele almak üzere 2014 yılında yapılan G-7 toplantısından sonra Rusya'nın G-8'den çıkarılmasına, G-7 olarak toplantılara devam edilmesine karar verilmiştir.

1.1.1 Dünya ve AB Örnekleri ile Bölgeselleşme Kavramı

Günümüzde işbirliği anlaşmaları küreselleşme ile paralel yol almaktadır. Yeni teknolojiler ve daha serbest ticaret rejimleri ticaret hacimlerinin artmasına, daha fazla yatırıma ve daha fazla üretime yol açmıştır. 1990'dan itibaren bölgesel bütünleşmede hem niteliksel hem de niceliksel değişimler gözlemlenmiştir. İlk olarak, etkin entegrasyonun, tarife ve kotaları indirmekten daha fazlasını gerektirdiği anlaşılmıştır. Tarife dışı engeller de malların, hizmetlerin, yatırımların ve fikirlerin serbest dolaşımını engellemekte olup bu engellerin kaldırılması için geniş kapsamlı politika önlemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Buna örnek olarak Avrupa'nın Tek Pazar programının gelişim süreci gösterilebilir¹⁰.

Devlet merkezli ekonomi politik yaklaşımın öncülerinden olan Robert Gilpin'e göre, ekonomik bütünleşme, politik, ekonomik ve teknolojik gelişmeler karşısında yaygınlaşmıştır¹¹. Gilpin, 1950 ve 1960'lı yıllarda sadece AET'nun somut bir örnek olduğu yıllara kıyasla, "yeni bölgeselleşmenin"¹² küresel ekonomi açısından daha anlamlı olduğunu belirtmektedir. 21. Yüzyılın başından itibaren Çin, Japonya ve Rusya'nın da resmi bölgesel anlaşmalara taraf olmaya başlamasıyla bölgeselleşmenin Avrupa'da sınırlı kalmayıp dünya genelinde yayıldığı görülmektedir. Gilpin, bölgeselleşme kapsamında DYY, üretim ve diğer ekonomik faaliyetlerin arttığını belirterek, bölgesel anlaşmaların, içerdiği ülkelerin hem ulusal hem de topluluk olarak ekonomik ve politika hedeflerini geliştirmek için toplu çabalarına vurgu yapmaktadır. Gilpin, ulus devletlerin, ekonomik bölgeselleşmeyi, ortak politik sorunlarına ve birbirine aşırı derecede bağlı olan rekabetçi küresel ekonomiye karşı bir araç olarak kullandıklarını ifade eder. Burada ana fikir, uluslararası ekonominin giderek daha çok bütünleşmesi nedeniyle, ülkelerin bölgesel

⁷ G-8'in Maliye Bakanları seviyesindeki toplantılarına Çin, Meksika, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika'nın katılımıyla G-8+5 Grubu oluşturulmuştur.

⁸ G-20 ülkeleri; ABD, Almanya, Arjantin, AB, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, Hollanda, Hong Kong, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Güney Kore, Meksika, Rusya, Singapur, Suudi Arabistan ve Türkiye'dir.

⁹ D-8 ülkeleri Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'dir.

¹⁰ Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme, Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 310, İstanbul, 2016, s.113.

¹¹ Robert Gilpin, Princeton Üniversitesi'nin Woodrow Wilson School of Public and International Affairs Okulu'nda küreselleşme ve küresel ekonomi politik konularında Emeritus Profesör olup, American Political Science Association'ın eski başkan yardımcısıdır, en önemli eseri Global Political Economy'dir.

¹² New Regionalism

bazda gruplaşarak otonomi ve pazarlık pozisyonlarını güçlendirmek ve ekonomik ve politika hedeflerini geliştirmeleri üzere işbirliklerini arttırdığıdır¹³. Gilpin bölgeselleşmenin ulus devlete karşı bir yapılanma olmadığını, aksine ülkelerin ulusal ve hayati çıkarlarını toplu bir şekilde teşvik etmelerini desteklediğini vurgular. Fred Bergsten'e¹⁴ göre, yeni bölgeselcilik akımında, bölgesel anlaşmalar daha dışa dönük, gelişmeye açık, uluslararası ticareti kontrol edici olmayan anlaşmalar niteliğindedir. Açık bölgeselcilik, bölgesel ticaret anlaşmalarının kısıtlamalarına ve DTÖ tarafından desteklenen ticaretin küresel libelleşmesine yanıt olarak geliştirilmiştir. Bergsten, yeni bölgeselciliği, dünya ticaretindeki mevcut sorunlardan birini çözme yönünde ilerleyen bir çaba olarak görmekte olup, bu akımın adeta patlama yaşayan bölgesel ticaret anlaşmaları ile DTÖ nezdinde öngörülen küresel ticaret sistemi arasındaki uyumu nasıl sağlamaya çalıştığını ifade eder¹⁵.

Bela Balassa'ya¹⁶ göre bütünleşme bir süreç ve ilişkiler ağıdır. Buna göre ekonomik bütünleşme farklı ulusal devletlere ait ekonomik birimler arasındaki ayrımcılığı kaldırmaya yönelik yaptırımlar içeren bir süreç ve ancak ulusal ekonomiler arasında farklı formlardaki ayrımın olmadığı durumlarda varlığından söz edilebilen ilişkiler ağıdır¹⁷.

Batı Avrupa ülkelerindeki bölgesel ekonomik bütünleşme şekilleri üzerinde Viner, Tinbergen ve Balassa gibi çalışan birçok ekonomist olmuştur. Beş ana ekonomik bütünleşme şekli tanımlanabilir¹⁸:

1. Serbest Ticaret Alanı: Ürün ticaretindeki bütün engellerin kaldırıldığı ülkeler grubu.
2. Gümrük Birliği: Ortak bir dış tarifesi olan serbest ticaret alanı.

¹³ Robert Gilpin, **Global Political Economy**, Princeton University Press, 2001, <http://press.princeton.edu/chapters/s7093.pdf>, (05.10.2015), s.11.

¹⁴ Fred Bergsten, Amerikalı ekonomist olup, Peterson Institute for International Economics'in 1981 – 2012 yılları arasında Müdürlüğünü yapmış ve halen Enstitünün Emeritus Müdürlüğünü yapmaktadır. Bergsten, "*Foreign Affairs*" dergisinde makaleler yayınlamış ve birçok kitap yazmıştır.

¹⁵ Fred Bergsten, "Open Regionalism", **Peterson Institute for International Economics Working Paper**, Ocak 1997, s.1.

¹⁶ Béla Balassa John Hopkins Üniversitesi'nde profesörlük yapmış ve Dünya Bankası'na Danışmanlık yapmış Macar kökenli ekonomistdir (1928 – 1991). Balassa'nın satın alma paritesi ile ülkeler arasındaki üretkenlik farklılıkları arasındaki ilişki konusunda önemli çalışmaları olmuştur.

¹⁷ Bela Balassa, **Towards a Theory of Economic Integration**, John Hopkins University, 1961, s.5

¹⁸ Franks McDonald & Stephen Dearden, **European Economic Integration**, 4. Baskı, Pearson Education Limited, İngiltere, 2005, s. 40.

3. Ortak Pazar: Gümrük Birliği + sermaye ve emeğin serbest dolaşımı.
4. Ekonomik Birlik: Etkin bir serbest dolaşım sağlamak üzere ekonomik ve sosyal politikaların uyumlaştırıldığı ve ticaret akımlarının sapmasını engellemek için makroekonomik politikaların uyumlaştırıldığı ortak pazar.
5. Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU): Ekonomik Birlik + ortak bir para politikası

Yukarıdaki tanımlar ileri bir “ekonomik bütünleşme” için aşamalar olarak değerlendirilebilir. AB’nin de bu çerçevede GB ile başlayarak giderek daha derin bir ekonomik bütünleşme yolunda aşama aşama ilerlediği söylenebilir. Ancak politik entegrasyon konusunda ilerlemiş bir işbirliği olduğu söylenemeyeceği gibi, ticari konularda da hali hazırda ABD ile AB arasında müzakere edilmekte olan TTIP Anlaşması’nda olduğu gibi üye ülkeler arasında farklı görüşler bulunabilmektedir.

Ekonomik bütünleşme akımları genellikle iki yönde gelişmiştir: Birincisi, coğrafi bölge temeline dayanan birleşmelerdir. İkincisi ise belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı olmayıp ortak din, siyasal ve ekonomik rejim gibi faktörlere dayanan gruplaşmaları kapsamaktadır. AB, Avrupa Serbest Ticaret Birliği EFTA, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi NAFTA, Amerikalar Serbest Ticaret Bölgesi (FTAAs) ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) birinci gruba, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve İslam Konferansı Örgütü de kincisine örnek gösterilebilir. Ayrıca bu gruplar, diğer gruplarla (örneğin AB- Güney Amerika Ortak Pazarı -MERCOSUR) veya ülke gruplarıyla ekonomik bütünleşme yolunda ilerlemektedirler (AB-Akdeniz ülkeleri gibi)¹⁹.

Esasen ekonomik bütünleşme için serbest dolaşım, Roma Antlaşması’nda olduğu gibi kurumsal yapılar ve bunlara eşlik eden siyasi dinamiklerin bir arada olması şart değildir, hatta hiçbir bölgesel ekonomik birliği, bir GB veya Ortak Pazar kurulmasına AB’nin yaptığı tarzda yaklaşmamıştır. Zira NAFTA ve Mercosur örneklerinde kurumsal çerçeveler geliştirmemiş ve hiçbirinin Avrupa Adalet Divanı (ECJ) gibi bir mahkeme divanı yoktur.

¹⁹ Balkır, s.116.

Tablo 1. Bazı Seçilmiş Bölgesel Bütünleşme Anlaşmaları

	Üyeleri	Başlangıç Tarihi
AB	28 ülke	1957
Avrupa Ekonomik Alanı (European Economic Area)	AB, İzlanda, Norveç, Lichtenstein	1994
NAFTA	ABD, Kanada, Meksika	1994
Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (APEC)	21 ülke	1989
Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)	10 ülke	1967

Kaynak: Balkır, s.116

Bölgeselleşme bir anlamda küreselleşmenin karşısında gözükmese de, aslında bölgeler arasındaki ekonomik ilişkiler arttıkça küreselleşme için doğal bir ortam yaratılmış olacaktır. Bölgesel bütünleşme, ekonomik, politik, askeri ve sosyal boyutlar içerebilir. Bölgesel birleşmeler, çok taraflı serbestleşmenin güçlendirilmesine zemin hazırladıkları, sürecin ileride genelleşmesini sağlayabildikleri ölçüde olumlu karşılanabilir. Nitekim Yediler Grubu (G-7)²⁰ ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği örgütü (OECD) üyesi ülkeler, bölgesel ticaret anlaşmaları çerçevesinde varılmak istenen hedeflerin, çok taraflı bir temele dayalı, ileri ölçüde bir serbestleşmenin amaçlarıyla bağdaştığını belirtmektedirler²¹.

Richard Baldwin²², “Multilateralising Regionalism: Spaghetti Bowls as Building Blocs on the Path to Global Free Trade” isimli çalışmasında, Avrupa’da, Asya’da ve tüm dünyada, küresel serbest ticaret çerçevesinde artan bölgeselcilik politika ve anlaşmalarının çeşitliliğine atıfta bulunmak amacıyla “spagetti ve erişte kâsesi” etkisini her bölge için şema şeklinde açıklamaktadır²³.

DTÖ’nün Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) 2016 raporuna göre, BTA’lar 1990’lardan sonra bir hayli artmıştır; 1 Şubat 2016 tarihi itibarıyla DTÖ’ye toplam

²⁰ 1997’den sonra G-7’ye dâhil olan Rusya, 2014’te Ukrayna ve Kırım gelişmeleri kapsamında G8’den çıkarılmış ve G-8’in tekrar G-7 olarak devam edilmesine karar verilmiştir.

²¹ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori – Politika**, Beta Basım, İstanbul, 2013, (Teori - Politika) s.468.

²² Richard Baldwin Cenevre’de Graduate Institute of International and Development Studies okulunda uluslararası ekonomi profesörlüğü yapmakta ve aynı zamanda Centre for Economic Policy Research (CEPR) Merkezi’nin Müdürlüğünü de yapmaktadır. Uluslararası ticaret, bölgeselcilik, DTÖ, Avrupa bütünleşmesi, politik ekonomi ve büyüme konularında yayınları bulunmaktadır.

²³ Richard Baldwin, “Multilateralising Regionalism: Spaghetti Bowls as Building Blocs on the Path to Global Free Trade”, **National Bureau of Economic Research**, Working Paper No. 12545, ABD, Eylül 2006, s. 27, 32, 35.

625 BTA bildirimi ulaşmış olup (ürün, hizmet ve üyelik bildirimleri ayrı ayrı sayıldığında ulaşılan rakam), bunların arasından 419 tanesi yürürlükte olan anlaşmalardır²⁴. DTÖ raporlarına göre, BTA'ların büyük çoğunluğunu serbest ticaret bölgeleri ve STA'lar (%90) oluştururken, kalan kısmını da Gümrük Birlikleri (GB) oluşturmaktadır (%10).

Sonuç olarak, bölgeselleşme, küreselleşme sürecine oranla çok daha hızlı bir şekilde ilerlemekte olup, dünya ticaretinin %60'ı bölgesel ticaret blokları arasında, bazı ülkelerde ticaretin %90'ı tercihli sistemler içinde gerçekleşmektedir. AB'nin üye sayısını 28'e çıkarması, Meksika (2000), Şili (2002), Güney Afrika (2000) ve Akdeniz havzasındaki ülkeler ile serbest ticaret anlaşmaları imzalaması, ABD'nin Güney Kore (2007), Merkezi Amerika (2006), Avustralya (2005) ve Latin Amerika, Asya ve Mağrip bölgesindeki bazı ülkelerle imzaladığı ticaret anlaşmaları; Güney Amerika Ortak Pazarı'nın (MERCOSUR) genişlemesi, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) Hindistan ve Çin genişlemesi bölgeselleşmenin giderek arttığını göstermektedir²⁵.

1.1.2 Dünya Ekonomisi ve Ticareti Açısından Küreselleşme Kavramı

Dünya ekonomisinde 1980'li yılların sonlarında “küreselleşme” kavramı, sıkça işlenmeye başlanmış fakat üzerinde tam olarak anlaşmaya varılamamıştır. Küreselleşmenin tek boyutlu bir süreç olmamasının getirdiği zorluklar sebebiyle birçok araştırmada genel, ekonomik, politik, toplumsal, kültürel ve teknolojik küreselleşme olmak üzere sayısız küreselleşme tanımı yapılmaktadır.

Küreselleşme, esasen ulusal ekonomilerin dünya ile bütünleşmesini, teknoloji, üretim, tüketim ve finans piyasalarını kapsamaktadır. Rıdvan Karluk'a göre, küreselleşme; işgücünün, sermayenin, teknolojinin, mal piyasalarının uluslararası nitelik kazanması ve ülke pazarlarının birbirlerine açılma sürecidir²⁶. Küreselleşme, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır. Ancak ekonomik

²⁴ Dünya Ticaret Örgütü, **Regional Trade Agreements**, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm, (09.10.2015).

²⁵ Richard Pomfret, “Is Regionalism an Increasing Feature of the World Economy?”, Discussion Paper, **University of Adelaide**, Avustralya, no: 164, Haziran 2006, ss.1-3.

²⁶ Karluk, Teori – Politika, s.462.

entegrasyonların artması, dünya genelinde yaşam standartlarının aynı ölçüde arttığı anlamına gelmemektedir.

James H. Mittelman; “Mapping Globalisation”²⁷ isimli makalesinde, neo-liberal küreselleşmenin tanımını üç somut örnek etrafında vermektedir:

- 1) Bağlantıların artışı,
- 2) Küresel akışların hızlanması ve
- 3) Birbirimize olan bağımlılığın artışı.

Ayrıca, yeni teknolojiler sayesinde mekân ve zamanın daraldığını, dünyanın bir bölgesindeki bir olayın, uzak yerleri ve hatta tüm dünyayı anında etkileyebildiğini ifade etmektedir. Mittelman küreselleşmeyi kontrol alanında yaşanan bir kayıp olarak, başka bir deyişle piyasa ve pazar güçleri üzerinde kontrolün azalması olarak nitelendirmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi örgütler piyasa üzerindeki siyasi kontrolün azaldığını göstermektedir. Uluslar ötesi sanayilerde kültürel baskınlıkların ve kimliklerin de kaybolduğunun gözlemlendiği belirtilmektedir. Mittelman ekonomik küreselleşmeyi, ulus ötesi para akışlarının hızlanması, sermaye, teknoloji bilgi ve göçün uluslararası sınırları aşması olarak nitelendirmektedir.

1952 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulunca kurucu altı ülkenin ticaret hacminin dünya ticaretindeki payı hızla artmıştır. Bu dönemde ABD’nin ticaret hacmi sabit kalırken Japonya’nın, Batı Avrupa ve yeni sanayileşen ülkelerin (Hong Kong, Çin, Malezya, Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Tayland) ihracatı yükselmiştir. 1960’lı yıllardan sonra bu ülkelerin dışa açık ekonomi politikaları izlemeleri sonucunda ihracatları hızla gelişmiştir. 1963 yılında 7 ülkenin ihracatı %2,4’den %9,7’ye çıkmıştır. 1990-2011 yılları arasında Çin dünya ihracatındaki payını üç kat arttırmıştır²⁸.

Jeffrey Sachs²⁹; “Globalleşme ve Ekonomik Büyüme Modelleri” başlıklı makalesinde³⁰; 1980-1998 arasındaki küreselleşme dönemini ülkelerin gelişmişlik

²⁷ James Mittelman, “Mapping Globalisation”, **Singapore Journal of Tropical Geography**, National University of Singapore and Blackwell Publishers Ltd, 2001, s.2.

²⁸ Karluk, Teori – Politika, s. 481.

²⁹ Jeffrey David Sachs, Harvard Üniversitesi’nden mezun olmuş ABD’li ekonomisttir. Latin Amerika, Doğu Avrupa, Eski Yugoslavya, Eski SSCB ve Afrika hükümetlerine verdiği ekonomik

düzeyleri ve nüfuslarına göre inceleyerek; son 20 yılda küreselleşmenin etkisi ile taşıma, haberleşme ve bilgi sürecindeki maliyetlerin ülkeleri birbirlerine ticari anlamda daha da yakınlaştırdığını ve ülkelerin ticaret politikalarında daha liberal adımlar attığını, ticaretin bütünleşmesi için çalışmaların hızlandığını ve gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ticari ve kültürel anlamda daha da yakınlaşarak bütünleşmenin öneminin hızla arttığını ortaya koymuştur.

Ancak içinde bulunduğumuz neo-liberal küreselleşme süreci, ülkeler arasında ve aynı ülkede çeşitli sosyal gruplar ve bölgeler arasında önemli gelir farklılıkları yaratabilmektedir. Ekonomide küreselleşmenin en yoğun biçimde geliştiği alan finansal küreselleşmedir. Emeğin dolaşımı ise küreselleşmenin sınırlı seviyede gerçekleştiği alan olarak göze çarpmaktadır. Özellikle niteliksiz ya da yarı nitelikli işçilerin serbest dolaşımı ulusal sınırlar içinde gerçekleşmektedir. Öte yandan, küreselleşmenin dünyanın en yoksul ülkelerinin yaşam standartlarının yükselmesine yardımcı olduğu saptanmıştır. Dünya nüfusunda bir günde bir dolardan daha az bir parayla yaşayanların oranında önemli bir düşüş olmuştur. 1987 yılında %28.3 olan bu oran, 2000'li yıllarına başında %20 olmuştur³¹. Küreselleşme 21. yüzyılda dünya ekonomisine yön veren önemli bir olgu olmuştur. İktisatçı Dani Rodrik³², “Has Globalization Gone Too Far” isimli kitabında³³ dünya üretimi ve ticaretinin sağlıklı bir şekilde büyüdüğünü belirtmekte; Afrika kıtasının da hızlı büyüme oranlarına ulaştığını göstermektedir. Her ne kadar küreselleşme gelir dengesizliklerine ve işsizlik sorunlarına yol açmış olsa da, Rodrik’e göre çözüm korumacılık değildir. Doğru çözüm, liberalleşme ve dışa açılma stratejisini, bundan en çok zarar gören sosyal grupları sosyal güvenlik önlemleriyle destekleyecek ve yeni beceriler kazanmaları için yeniden eğitecek bir stratejiyle tamamlamaktır. Burada uluslararası

danışmanlıklarla tanınır. Sachs, halen Columbia Üniversitesi'nde Earth Institute Başkanı ve Profesördür.

³⁰ Jeffrey Sachs, “Globalization and Patterns of Economic Development”, **Review of World Economics**, Weltwirtschaftliches Archiv, cilt 136, Almanya, 2000, s. 580-587.

³¹ Karluk, Teori – Politika, s. 469.

³² 1957 İstanbul doğumlu olan Dani Rodrik 1976 yılında Robert Koleji'nden mezun olmuştur. Lisans ve yüksek lisans derecelerini ABD'nin Harvard Üniversitesi'nde almış, doktora derecesini Princeton Üniversitesi'nden almıştır. Rodrik, 1982 yılından beri Harvard Üniversitesi'nin Kennedy School of Government'te ders vermekte olup, küreselleşme, uluslararası ekonomi, politik ekonomi, ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme, gelir ve ücret dengesi eşitsizliği konularında çok sayıda makale yayınlamıştır.

³³ Dani Rodrik, **Has Globalization Gone Too Far?**, Institute for International Economics, March 1997, ss. 245 – 247.

rekabet ön plana çıkmaktadır. Michael E. Porter'a³⁴ göre küreselleşmede esas olan rekabet üstünlüğüdür, küreselleşen dünyada ülkeler yenilikçi ve verimli üretim yaptıkları sürece başarılı olurlar³⁵. DTÖ'nün 2015 Dünya İstatistikleri raporuna göre, 1995 ile 2011 yılları arasında, gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu Küresel Değer Zincirlerine (KDZ)³⁶ katkılarını arttırmışlardır, bunun sonucunda coğrafya üzerinde daha çok çeşitli üretim alanları oluşturulmuştur. Günümüzde ticarete düşen maliyetler ve artan iletişim teknolojileri de bu gelişmeyi tetiklemiştir. 2011 yılında dünyadaki ürün ve hizmet ticaretinin neredeyse yarısı (%49'u) KDZ kapsamında gerçekleşmiş, bu oran 1995'te %36 seviyesinde olmuştur.

Ülkelerin bir ürünün üretiminin belli bir aşamasında uzmanlaşmasına (dikey ihtisaslaşma³⁷) olan eğilimlerinin artması ile DYY artmış ve özellikle Doğu Avrupa ekonomileri ve gelişmekte olan küçük ülkeler için yeni ticaret olanakları oluşmuştur. Bunun sonucunda, dikey ihtisaslaşmanın artması ile dünya çapındaki ara mallar ticareti de yükselmiştir. Bazı ülkeler 1995 ile 2011 yılları arasında, son ürün ve hizmet üretimi için daha çok yabancı girdi ithal ederek KDZ'ne katkılarını arttırmışlardır. Örnek olarak Macaristan ve Polonya, AB'ye üye olduktan sonra, kimyasal, taşımacılık ve elektrik ekipmanları konusunda imalat üretim zincirlerine katılmıştır.

Doğu Asya ekonomileri toplam ihracatları içindeki ithal edilen bileşenlerin payını belirgin ölçüde arttırmıştır. Çin, Kore Cumhuriyeti ve Tayland dâhil olmak üzere bu ülkelerden bazıları altyapı ve kaynak yatırımları çekerek "Asya Üretim"³⁸ bazına dönüşmüştür. En belirgin örnek en az gelişmiş ülke olarak Kamboçya, 1995 ile 2011 yılları arasında dikey ihtisaslaşmasını %24 arttırarak, bölgesel zincirler ile bütünleşmenin ne kadar hızlı olabildiğinin bir göstergesi olmuştur³⁹.

³⁴ 1947 ABD doğumlu olan Michael Everett Porter, Harvard Üniversitesi İşletme Bölümü'nde ekonomi ve yönetim bilimleri profesörüdür. Aynı zamanda Strateji ve Rekabetçilik Enstitüsü Başkanı'dır. Stratejik yönetim alanında dünyanın önde gelen bilim adamlarından biridir.

³⁵ Michael E. Porter, "The Competitive Advantage of Nations, **Harvard Business Review**, Mart - Nisan 1990, <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>, (10.10.2015), s.1.

³⁶ Global value chain

³⁷ Vertical specialization

³⁸ Factory Asia

³⁹ World Trade Organization, **International Trade Statistics 2015**, https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2015_e/its15_toc_e.htm, (07.02.2016), s. 20

1.1.2.1 Küreselleşme Sürecinde GATT, DTÖ ve AB

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyada barışı daimi kılmak için uluslararası ekonomik işbirliğine gidilmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmaya başlamış olup artan tüketim malları talebi ve yüksek yatırım ihtiyacı ekonomik kalkınmayı harekete geçirmiş ve dünya ticaretini serbestleştirme eğilimlerini de beraberinde getirmiştir. ABD'nin bu savaştan en güçlü devlet olarak çıkması ve iki dünya savaşı arasında dar piyasalara bölünmüş dünya piyasalarını, uluslararası düzeyde ve uluslararası ekonomik organizasyonlar çerçevesinde yeniden harekete geçirme görevini üstlenmesi, dış ticaretin liberalleştirilmesi sürecini hızlandırmıştır.

Bu çerçevede, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya ticaretini serbestleştirecek çok yanlı düzenlemelere zemin hazırlamak, savaşta yıkılan ekonomilerin imarını kolaylaştıracak bir uluslararası sistemin kurulmasını sağlamak ve uluslararası para sistemini yaratmak amaçlarıyla, 1944 yılında 44 ülkenin katılımı ile Amerika'nın Bretton Woods kentinde Bretton Woods konferansı gerçekleştirilmiştir⁴⁰.

Savaş sonrası ekonomik sorunlara kalıcı çözüm bulmak amacıyla uluslararası kuruluşların yaratılması, 1944 yılında gerçekleşen Bretton Woods Konferansı'nda ele alınmıştır. Bu konferansta, uluslararası ekonomik düzeni ayakta tutacak üç ana kuruluşun yaratılması amaçlanmıştır⁴¹.

1) Savaşın bırakmış olduğu yıkıntıları yeniden yapılandırmak için gerekli finansman kaynaklarını sağlayacak olan, günümüzün Dünya Bankası görevini yapan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), ekonomik düzenin sağlanmasında görev alacaktır.

2) Uluslararası Para Fonu (IMF), düzenli bir uluslararası para sisteminin oluşturulması için devletlerin makroekonomik dengelerinin sağlanmasına yardımcı olmayı amaçlayacaktır.

⁴⁰ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (Gatt, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, 03.09.2014, <http://www.senerbuyuktaskin.com/dunya-ticaret-sistemi-gatt-dunya-ticaret-orgutu-ve-turkiye/>, Ankara, (10.02.2016).

⁴¹ TUIŞAV Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, **GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, TUIŞAV Yayınları, Ankara, 1994, s. 1.

3) Uluslararası ticaretin işlevselliğini sağlayacak, sınırlamaları kaldıracak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandıracak bir kuruluş olması amaçlanan Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) oluşturulacaktır.

Ekonomik dengeyi sağlaması hedeflenen bu üç uzmanlaşmış kuruluş, aynı amaca yönelik ayrılmaz bir bütün olarak oluşturulmuştur. Fakat ITO'nun uygulama hükümlerinin milli politika kararlarının özerkliğiyle uyum sağlamaması, gerekli ülke çoğunluğunun sağlanamaması ve korumacılığın sürdürülmesini destekleyen sanayileşmiş ülke ve örgütlerin ITO'nun kuruluşunu istememeleri sonucunda, ITO hayata geçirilememiştir.

1948'de ITO kabul edilmediği için Bretton Woods ekonomik yapılanmasını oluşturan üç temelden biri eksik kalmış, uluslararası bir örgüt yerine bu boşluğu doldurmak amacıyla GATT anlaşması imzalanmıştır⁴². ITO hayata geçirilene kadarki boşluğu doldurmak amacıyla, 30 Ekim 1947'de 23 ülke tarafından imzalanan ve 10 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe giren "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması" GATT⁴³, uluslararası ticaretin verimliliği için görüş birliğine varılmış kuralları belirleyen uluslararası araç ve bir çeşit örgütleyici organ olan olmuştur. GATT çerçevesindeki görüşmelerle ticaretin serbestleştirilmesine dayanan "ticari küreselleşme" sürecinin 1947'de GATT'ın oluşturulmasıyla beraber başladığını söyleyebiliriz.

GATT'a AET üyesi ülkeler sırasıyla, 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere, 1950'de ise Danimarka, Yunanistan ve İtalya girmiştir. Anlaşma sağlayan taraflar arası ticarette ayrımcılığın önlenmesi için GATT'ta tarifelerin yanı sıra ticaret politikası çerçevesinde ithalat ve ihracat kuralları, miktar kısıtlamaları ve bunlarla eş etkili önlemlerle ilgili sınır uygulamaları, iç vergiler ve döviz kontrolleri şeklinde iç düzenlemeler geliştirilmiştir. GATT 1947 Anlaşması'nın metninin ön sözünde anlaşmanın amaçları şu şekilde sıralanmıştır:⁴⁴

- Tarafların hayat seviyelerinin yükselmesi,

⁴² Duygu Şener, **Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı, İstanbul, Mayıs 2015, s. 34.

⁴³ General Agreement on Tariffs and Trade

⁴⁴ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.116.

- İşsizliğin azaltılması,
- Reel gelir ve efektif talep düzeyinde istikrarlı bir büyümenin gerçekleştirilmesi,
- Üretim ve ticaretin artırılması yoluyla ekonomik gelişmenin desteklenmesi ve
- Dünya kaynaklarının tam kullanımının sağlanmasıdır.

GATT, temelde bir ticaret anlaşması olmasına rağmen, çok yanlı olması ve hükümlerinin uygulanabilmesi için ortak hareket etme gerekliliği gibi özelliklerinden dolayı “uluslararası örgüt” niteliği kazanmıştır.

1.1.2.2 GATT Çok Taraflı Ticaret Sisteminin Temel İlke ve Kuralları

GATT dört temel prensip üzerine inşa edilmiştir⁴⁵.

i) En Çok Kayırılan Ülke Kuralı⁴⁶: Söz konusu ilke, üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktadır. Bir başka deyişle, bir üye ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı elverişli bir rejimi koşulsuz olarak tüm üye ülkelere uygulamak zorundadır (GATT Madde 1, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) Madde 2, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) Madde 4); ancak GATT’ın 24. Maddesine göre bu kuralın çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bunlar; Gümrük Birlikleri, Serbest Ticaret Anlaşmaları gibi Bölgesel Ticaret Anlaşmaları ve Genel Preferanslar (Tercihler) Sistemi (GTS) gibi gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile Anlaşma’nın öngördüğü anti-damping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalardır. Bütün bunlara bağlı olarak bu ilkenin temel amacı, özellikle ithalatta uygulanan vergiler ve yatırım özgürlüğüne ilişkin eşit ticari şartlar yaratmaktır⁴⁷.

⁴⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı, **GATT Bilgilendirme Rehberi**, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT Müdürlüğü, Yayın no: 95, 2009, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf, (04.02.2016), s.5.

⁴⁶ Most Favoured Nation Clause, Non-Discrimination.

⁴⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı (IKV), **Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası**, İKV Yayınları, İstanbul, 2003, s.26.

Günümüzde, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye ülkeler bu ilke ile birbirlerine bağlıdır. DTÖ Anlaşmalarını oluşturan üç anlaşmada da (GATT, GATS⁴⁸ ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması-TRIPS⁴⁹) bu ilke yer almaktadır. En çok kayırlan ülke ilkesi bu yüzden dünya ticari sisteminin en önemli belirleyici öğelerinden biri haline gelmiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere en çok kayırlan ülke kuralında Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Alanı oluşturma serbestisi konularında istisnalar mevcuttur. Gümrük Birlikleri bilindiği üzere içsel tarifelerin kaldırılması ve ortak gümrük tarifesinin benimsenmesini kapsamaktadır. Serbest Ticaret Alanları ise Gümrük Birlikleri'ne benzer olarak alan içinde serbest ticareti öngörmekte, ancak üçüncü ülkelere karşı her üyenin dışsal tarife serbestisini içermektedir. Başka bir deyişle, eşit ticari koşullar yaratılmasına ilişkin bu ilke, Avrupa Birliği gibi bölgesel ticari entegrasyonlarda uygulanamamakta ve Gümrük Birlikleri gibi bölgesel entegrasyon hareketlerine dahil ülkeler, kabul edilebilir istisnalar arasında olduğu için, birbirlerine tanıdıkları tarife tavizlerini üçüncü ülkelere tanımak zorunda değillerdir⁵⁰.

ii) Ulusal Muamele Kuralı⁵¹ : Ulusal işlem ilkesi ise iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulama ile ilgili olarak yerli ve yabancı mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörür ancak bu mal, hizmet veya fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Böylece yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması ulusal muamele ilkesine aykırılık teşkil etmez. Uygulamada hem en çok kayırlan ülke ilkesi hem de ulusal muamele ilkesi

⁴⁸ Uruguay Round çerçevesinde müzakere edilen ve 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren GATS uluslararası hizmet ticaretini düzenleyen ve yaptırım gücü bulunan ilk çok uluslu anlaşmadır. GATS dünya hizmet ticaretinin kurallarını belirlemeyi ve serbestleşmeyi sağlamayı hedeflemektedir. Tüm Dünya Ticaret Örgütü üyeleri GATS'a taraftır.

⁴⁹ Uruguay Round kapsamında imzalanan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması Dünya Ticaret Örgütü'nün hukuk sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. TRIPS Anlaşması Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü'nün (WIPO) geliştirdiği fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin anlaşmaları tamamlamaktadır. Fikri mülkiyet hakları, telif hakları ve patentleri ve sanayi tasarımını içermektedir.

⁵⁰ Fatih Aydın, **Avrupa Birliği Dış Ticaret Politikaları**, 9 Şubat 2014, (Dış Ticaret Politikaları), <http://www.istemiparman.com.tr/avrupa-birligi-dis-ticaret-politikalari/> , (10.11.2015).

⁵¹ National Treatment

gelişmiş ülkelere istismar edildiğinden, “Uruguay Turu”⁵² öncesi dönemde üyeler, GATT toplantılarına katılmakta pek istekli olmamışlardır⁵³.

iii) Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi: GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde odaklanılmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar "bağlı oranlar" olarak adlandırılmış; üye ülkelerin, söz konusu oranların üzerine çıkmaması esası kabul edilmiştir⁵⁴. Bir başka deyişle, söz konusu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret partnerleriyle telafi amacıyla müzakere etmeksizin artırılamamaktadır. Uruguay Round müzakerelerinin en önemli sonuçlarından biri, ülkelerin taviz listelerini geliştirmeleri ve bağlı oranlar çerçevesinde yapılan ticaretin artmasıdır.

iv) Tarifeler Yoluyla Koruma: Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. Tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüş olup, söz konusu süreç "tarifikasyon" olarak adlandırılmaktadır. Tarım ürünleri tarifeleri %100 oranında bağlı bulunmaktadır.

1.1.2.3 GATT Çerçevesinde Yapılan Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri

Başlangıçta GATT’ın amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla imza atan 23 ülke ile birlikte 8 müzakere gerçekleştirilmiştir⁵⁵. Bunlardan ilk beş müzakere olan; 1947 Cenevre, 1949 Annecy, 1951 Torquay, 1956 Cenevre ve 1960-1961 Dillon Müzakereleri, tarife düzeylerinin (ithalat engellerinin) indirilmesini amaçlarken; son üç müzakere olan 1964-1967 Kennedy Round, 1973-1979 Tokyo Round ve 1986-1996 Uruguay Round, tarife müzakerelerinin dışında, tarife dışı tedbirler ve GATT kurallarının uygulanmasıyla ilgili sorunları da müzakerelere konu etmişlerdir⁵⁶.

⁵² 1986-1994 yılları arasında süren Uruguay Turu, 1994’te imzalanmıştır.

⁵³ İstanbul Ticaret Odası, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1992, s.22.

⁵⁴ İstanbul Ticaret Odası, **Dış Ticarete Gümrük Uygulamaları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0025025.pdf>, 21.10.2015, Nisan 2011, s.1.

⁵⁵ 1995 yılında GATT’ın DTÖ’ye dönüşmesinin ardından 2001 Doha Görüşmeleri başlamış ve halen sonuçlanmamıştır.

⁵⁶ Nevzat Güran, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, Anadolu Matbaacılık, İstanbul, 2000; s. 26.

GATT sistemi, özellikle 1973-1979 tarihlerinde gerçekleşen Tokyo Round müzakerelerinden sonra gelişmeye başlamıştır. Bu müzakereler, gümrük tarifelerinin daha da aşağıya çekilmesini (%7'den %4,7'ye) ve özellikle GATT'ın bazı hükümlerine açıklık getirme amacıyla anlaşmayı tamamlayan toplu bir düzenlemeye veya kodların kabul edilmesine imkân vermiştir⁵⁷.

1994 yılında imzalanan Uruguay Round'da tekstil ve hazır giyim, tarım, fikri ve sınai mülkiyet hakları, ticari uyuşmazlıkların çözülmesi, hizmetler sektörü, anti-damping, anti-sübvansiyon, koruma tedbirleri, sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergileri, teknik engeller ve kamu ihalelerine ilişkin konularda önemli kararlar alınmıştır⁵⁸. Uruguay Round sonrasında, tekstil ve hazır giyim sektöründe uygulanacak gözetim ve miktar kısıtlamaları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Kuruluş Anlaşması'na ekli Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması kapsamına alınmıştır. Bu anlaşma, bu sektördeki sınırlamaların anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren 10 yıl içinde aşamalı olarak azaltılarak, 1 Ocak 2005 tarihinde tamamen kaldırılmasını öngörmüştür. Bu sektördeki kısıtlamalar AB tarafından da, DTÖ ile uyumlu bir biçimde sürdürülmüş ve azaltılmıştır.

GATT ticaret müzakereleri kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerin ve alınan kararların uygulanması, dünya ticaretinde mal ve hizmet değişimi açısından homojen politikaların uygulanmasını hedeflediğini ve ticareti artırıcı etkide bulunduğunu söyleyebiliriz. 47 yıl içinde, GATT'a daha çok ülke katılmış ve ticaretin serbestleştirilmesi hedefine yönelik birçok müzakere görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere 1947 ile 1994 yılları arasında GATT'a taraf ülkeler tarafından ticaretin serbestleştirilmesi üzere 8 ayrı müzakere gerçekleştirilmiş ve sonuçlandırılmıştır. Bu müzakerelerin sonuncusu GATT'ı sonlandırıp Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'yü kuran Uruguay Müzakereleri'dir. 1994 Uruguay Anlaşması itibariyle GATT'a üye olan ülke sayısı eş zamanı olarak artmış ve başlangıçtaki 23 üye sayısı 128'e ulaşmıştır. DTÖ'nün kuruluşundan itibaren yeni üye olan ülke sayısı ile beraber 150'nin üzerinde üye

⁵⁷ Şener Büyüктаşkın, "Uluslararası Ticarete GATT Düzeni", **Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları**, Ankara, 1983, s.6

⁵⁸ İKV, **Gatt Uruguay Round Sonuçları ve Türkiye'ye Etkileri**, İKV Yayınları, No: 126, İstanbul, 1994, s.2.

anlaşmayı imzalamıştır⁵⁹. 2001'den sonraki Doha Görüşmeleri sonrasında DTÖ'ye 150'nin üzerinde ülke imza atmıştır. Hali hazırda DTÖ'ye 164 ülke üyedir⁶⁰.

Tablo 2. GATT ve DTÖ Çerçevesinde Gerçekleştirilen Çok Taraflı Ticaretin Serbestleştirilmesine İlişkin Müzakereler

Yıl	Yer	Konu İçeriği	Ülke Sayısı
1947	Cenevre	Tarifeler (Gümrük Vergilerinin İndirimi)	23
1949	Annecy	Tarifeler	13
1951	Torquay	Tarifeler	38
1956	Cenevre	Tarifeler	26
1960-61	Dillon Round (Cenevre)	Tarifeler	26
1964-67	Kennedy Round (Cenevre)	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	62
1973-79	Tokyo Round (Cenevre)	Tarifeler, tarife dışı önlemler, “Çerçeve” Anlaşmaları	102
1986-94	Uruguay Round (Cenevre)	Tarifeler, tarife dışı önlemler, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet, anlaşmazlıkların çözümü, tekstil, tarım, DTÖ'nün kuruluşu vb...	123
2001'den bu yana	Doha Round (Katar)	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, iş standartları, çevre, rekabet, yatırım, şeffaflık, patentler, fikri mülkiyet, kurallar, anlaşmaların uygulanması konuları vb ... Müzakereler halen tamamlanmamıştır. 7 Aralık 2013 tarihinde “Bali Paketi” imzalanmıştır.	164

Kaynak: DTÖ web sitesinden derlenmiştir: “The GATT Years: from Havana to Marrakesh, World Trade Organization”.

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm#rounds ve https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm , (15.02.2016).

Eylül 2003'de Meksika'nın Cancun kentinde gerçekleştirilen Beşinci Bakanlar Konferansı'nda üye ülkelerin müzakereleri ne şekilde tamamlayacakları ele alınmıştır ancak pamuk dâhil olmak üzere tarım konularında oluşan anlaşmazlıklar nedeniyle toplantı başarısız olmuş ve “Singapur Konuları”ni çıkmaza sokmuştur. Daha sonra Singapur konuları ve tarım alanında Genel Konsey'in kararları ile

⁵⁹ The WTO and GATT: A Principled History, http://www.brookings.edu/~media/press/books/2009/selfenforcingtrade/selfenforcingtrade_chapter.pdf, (03.03.2016), s.13.

⁶⁰ Dünya Ticaret Örgütü web sitesi, **Members and Observers**, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (03.03.2016).

Ağustos 2004'ten sonra bir takım ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, Doha Müzakerelerinde ilk olarak amaçlanan 1 Ocak 2005 hedefine ulaşamamış olup akabinde üyeler gayri resmi olarak 2006 yılından önce müzakereleri tamamlamaya çalışmıştır. Ancak süreç yine başarısız olarak sonuçlanmıştır. Daha sonra Aralık 2005'te Hong Kong'da gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nda bazı görüş farklılıkları azalmış olsa da yine de üzerinde uzlaşamayan bir takım eksikliklerin giderilememesi nedeniyle Genel Müdür Pascal Lamy Temmuz 2006'da görüşmeleri durdurmuştur⁶¹.

Tablo 2'den görüldüğü üzere, 2001'da başlatılan Doha Müzakereleri halen devam etmekte olup, "Bali Paketi" 3-7 Aralık 2013 tarihlerinde Bali'de (Endonezya) gerçekleştirilen DTÖ Bakanlar Konferansı'nda imzalanan ticaret anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın amacı küresel ticaret engellerini indirmek olup, DTÖ'nün tüm üyeleri tarafından onaylanarak imzalanan ilk anlaşmadır. 17 Aralık 2013 tarihinde Asia Times internet gazetesinde yayınlanan haberde ABD Büyükelçisi Ticaret Temsilcisi Michael Froman'ın, " yaklaşık 20 yıllık tarihinde DTÖ ilk defa tam kapsamlı çok taraflı anlaşmaya ulaştı" ifadesine yer verilmiştir⁶².

AB Ticaret Komiseri Karel De Gucht da Bali'de ticareti kolaylaştırıcı anlaşmaya varıldığı ve bu anlaşmanın tarım alanında önemli noktaları içerdiğini belirtmiş ve "DTÖ'yü çok taraflı görüşmelerin karanlık çağından çıkardığını ve çok taraflı eylemlere ışık tutacağını" ifade etmiştir. Ancak Karel De Gucht genel olarak bir denge eksikliği bulunduğunu da itiraf etmiştir⁶³. Bu Paket 2001'de başlayan Doha Müzakereleri'nin bir parçasıdır⁶⁴.

Doha kapsamında son olarak 15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Kenya'nın Nairobi kentinde 10. Bakanlar Konferansı düzenlenmiştir⁶⁵. Burada 2001 yılında başlatılan çok taraflı müzakereler "Doha Kalkınma Gündemi"nin (Doha

⁶¹ WTO, **Understanding The WTO: The Doha Agenda**, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/doha1_e.htm, (10.03.2016).

⁶² Ravi Kanth Devarakonda, **Asymmetries Mark WTO's Bali Accord**, Asia Times, 17 Aralık 2013, http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/GECON-02-171213.html, (10.03.2016).

⁶³ Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında birçok anlaşmazlık söz konusudur.

⁶⁴ WTO, **Days 3, 4 and 5: Round-the-clock consultations produce 'Bali Package**, 5-7 December 2013, https://www.wto.org/english/news_e/news13_e/mc9sum_07dec13_e.htm, (11.03.2016).

⁶⁵ Avrupa Komisyonu web sitesi, **Doha Development Agenda**, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/events/index.cfm?id=1414>, (12.03.2016).

Development Agenda) parçası olan bazı konular ele alınmıştır. Özellikle tarım ürünleri ticaretinde ihracat rekabeti ve az gelişmiş ülkeler için önem arz eden birtakım konular üzerine odaklanılmıştır. Üzerinde anlaşma sağlanan konular şunlar olmuştur:

- Tarımsal ürünlerin ihracatını adil olmayan bir şekilde destekleyen teşvik ve diğer yardım araçlarını durdurmak,
- Gelişmekte olan ülkelere verilen gıda desteklerinin yerel piyasaları saptırmayacak şekilde verilmesini sağlamak,
- En yoksul ülkelerin ihracatçıların uyması gereken koşulları basitleştirerek bu ürünlerin ticaret anlaşmalarından avantaj sağlamalarını sağlamak (menşei kuralları) ve
- En yoksul ülkelerin işletmelerine daha çok fırsat sunarak bu ülkelerin diğer ülkelere (DTÖ üyesi 164 ülkeye) daha çok hizmet sunmalarını sağlamak.

Konferansın sonunda yayınlanan Bakanlar Deklarasyonu DTÖ'nün görevlerine yön veren bazı unsurlar içermiştir ancak üyeler arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle 2016 yılı çalışmaları konusunda net bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Avrupa Komisyonu resmi sitesinde ifade edildiği üzere, Avrupa Birliği, çok taraflı ticaret sistemini, uluslararası ticaret politikasının merkezinde tutmaya devam edecektir. Avrupa Komisyonu öte yandan, DTÖ'nün; ticaretin müzakere edildiği bir forum olarak anlam ve önemini sürdürmesi ve daha da güçlendirmesi üzere, DTÖ'nün karar verme şeklini yeniden değerlendirmenin ve yeni yaklaşımlar ile yeni konuları görüşmenin gereğine vurgu yapmaktadır.

1.1.2.4 Dünya Ticaret Örgütü

1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen DTÖ'nün, Uruguay Görüşmeleri'nde oluşturulmasına karar verilmiş ve dünya ticaretini serbestleştirme çabalarını sürdürmek üzere GATT anlaşmasını değiştirip geliştirerek kendi bünyesine almıştır. Başka bir deyişle, çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal temeli olan DTÖ; Uruguay görüşmeleri sonucunda varılan bir anlaşmadır ve GATT'ın devamıdır. GATT, geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkıp sadece mal ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Buna karşılık DTÖ, daha güçlü bir yasal temele sahip olan, yaptırım gücü yüksek, sadece mal ticaretini değil, bunun yanında tarım, tekstil

ve hizmetler ticaretinin (GATS) serbestleştirilmesi yanında fikri mülkiyet haklarını da (TRIPS) içeren bir mekanizmaya sahiptir.

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan DTÖ'nün başlıca faaliyetleri, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ile diğer DTÖ anlaşmalarını yürütmek, uluslararası ticarete ilişkin anlaşmazlıkları çözmek, ticaret müzakereleri için forum oluşturmak, ulusal ticaret politikalarını izlemek ve geliştirmekte olan ülkeler için teknik yardım sağlamaktır⁶⁶.

DTÖ Anlaşması'nın XII. Maddesi, üye olmak isteyen her ülkenin üyelik için başvurabileceği ve üyelik sürecinin DTÖ ile aday ülke arasında belirlenecek hükümler çerçevesinde gerçekleştirileceğini belirtir. DTÖ'ye üyelik bir müzakere süreci olup, IMF gibi diğer uluslararası kuruluşların otomatik üyeliklerinden farklı bir süreçtir. Her üyelik başvurusu için oluşturulan DTÖ Çalışma Grubu'nda kararlar oybirliği ile alınır⁶⁷.

29 Temmuz 2016'dan bu yana DTÖ'ye 164 üye ülke bulunmaktadır. Liberya 14 Temmuz 2016 tarihinde DTÖ'nün 163. üyesi⁶⁸, Afganistan da 29 Temmuz 2016 tarihinde DTÖ'nün 164. üye ülkesi olmuştur⁶⁹.

DTÖ Anlaşması'nın XI. Maddesine göre DTÖ'nün genel işlevi, kuruluş anlaşmasının ekinde yer alan anlaşmalara ve onlara dayalı diğer hukukî düzenleme araçlarına ilişkin konularda üyeleri arasındaki ticarî ilişkilerin yönetilip yönlendirilmesi için ortak bir kurumsal çerçeve sağlamaktır. DTÖ Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları kapsamındaki tüm konular hakkında karar alma yetkisine sahiptir⁷⁰. DTÖ nezdinde ayrıca üyeler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek için “arabuluculuk mekanizması”, “anlaşmazlıkların çözümü organı” ve “ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması” oluşturulmuştur.

⁶⁶ Servet Alyanak, “Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşmasına Genel Bir Bakış ve bu Anlaşmanın Avrupa Birliği'nde Uygulanması”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı: 1, 2014, s.8.

⁶⁷ WTO resmi internet sitesi, **How to Become a Member**, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acc_e.htm, 25.10.2015.

⁶⁸ WTO resmi internet sitesi, **Liberia to Become 163rd WTO Member**, https://www.wto.org/english/news_e/news16_e/acc_lbr_20jun16_e.htm, (02.09.2016).

⁶⁹ WTO resmi internet sitesi, **Afghanistan**, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_afghanistan_e.htm, (02.09.2016),

⁷⁰ DTÖ Anlaşması md IV/1.

Sonuç olarak DTÖ; GATT'tan daha geniş bir yapıya sahip olan, uluslararası ticareti mümkün olduğunca serbest ve öngörülebilir şekilde yapılmasını temin etmekle yükümlü; çok taraflı ticareti düzenleyici uluslararası bir kuruluştur. Avrupa Birliği de bu kuruluşun en önemli destekleyicilerinden olmuştur.

1.1.2.4.1 DTÖ ve AB

AB, DTÖ bünyesinde aktif bir rol oynamıştır. AB'nin ticaret politikasının yasal dayanağı olan Roma Antlaşması'nın 131. maddesi Birliğin, dünya ticaretindeki gelişmeleri uyumlaştırmayı ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır.

AB, kapsamlı ticaret turlarının başlatılmasını savunmuş, Uruguay turunun ileriye dönük bir gündem bırakması ile yeni bir turun başlatılması gerektiği konusunda da istekli olmuştur. ABD'den ve diğer ülkelerden de gelen destek ile kalkınma boyutuna özel bir atıf yapan Doha Turu, Kasım 2001'de resmen başlatılmıştır. Doha Kalkınma Gündemi çalışma programı geniş bir alanı kapsamakla birlikte başarıya ulaşamamış ve başlangıçta öngörülen 2004 tarihinde tamamlanamamıştır⁷¹.

Uluslararası ticaretin şekillendirildiği bir yapının çok taraflı olması gerektiğini benimseyen AB temel olarak, pazarların mal ve hizmet ticaretine, net kurallar ve ülkelerin uygulamalarına imkân sağlayacak uyum süreleri ile açılmasını, DTÖ' nün açık ve hesap verebilir bir örgüt olmasını, gelişmekte olan ülkelerin karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanmasını savunmaktadır. Bu doğrultuda AB sanayi ürünleri ile ilgili olarak⁷²;

- Uruguay Turu neticesinde, gümrük vergilerini %6,8'den %4,1'e düşürmeyi kabul etmiştir. Bazı alanlarda ise, sanayileşmiş ülkeler gümrük vergi oranlarını sıfırlamışlardır. Bunlar genellikle istihdam yaratan dolayısıyla refahı artıran inşaat ve tarım makineleri, tıbbi cihazlar, eczacılık ve mobilya gibi sektörlerdir.

⁷¹ Belgin Akçay (Ed.) ve İlke Göçmen (Ed.), **Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, (Tarihçe) s. 571.

⁷² Aydın, Dış Ticaret Politikaları, (01.11.2015).

- DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması ile, tüm tekstil ve konfeksiyon ürünlerini aşamalı olarak DTÖ' ye entegre etmiştir. Bu çerçevede, 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla süreç tamamlanmıştır. Bu tarihten itibaren AB, tekstil sektöründe herhangi bir korunma önlemini, ancak DTÖ Korunma Önlemleri Anlaşması çerçevesinde alabilmektedir.

AB'de hizmet sektörünün gelişmiş olması ve AB ülkelerinin hizmet ihracatında önemli rekabet avantajlarına sahip olmaları, AB'yi bu alanda Doha Turu'nda liberal bir politika izlemeye sevk etmiştir. Bu konu AB'nin ticaret politikasında Küresel Avrupa Stratejisi'nde de öncelikli alanlardan birisidir. AB başta mali hizmetler, telekomünikasyon hizmetleri, enerji hizmetleri, e-ticaret ve mesleki hizmet alanlarında serbestleşmeyi ve hizmet sektörlerinde kamu alımları, korunma hükümleri ve devlet yardımlarını daha iyi düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur⁷³.

Avrupa Komisyonu'nun resmi sitesinde yer alan açıklamalara göre, Avrupa Birliği çok taraflılığa bağlı olduğunu ve DTÖ'nün uluslararası ticaret sistemi içinde birinci derecede önemini kabul etmektedir⁷⁴. AB, uluslararası ticarete dünyanın önemli küresel oyuncusu olarak, DTÖ'nün çok taraflı ticaret sistemi içerisinde kuralları belirleme, ticaretin serbestleştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma görevlerini desteklemektedir. AB'nin çok taraflı ticaret içerisindeki aktif rolü ile piyasada daha uygun fiyat ile daha çok ürün, daha çok büyüme ve daha çok istihdam sağlanmaktadır. AB daha adil ve daha istikrarlı bir uluslararası ticaret sistemini aktif bir şekilde destekleyerek;

- Avrupalı firmalara yeni pazarlar sunmayı,
- Kurallara uymayı ve herkesin de kurallara uymasını sağlamayı ve
- AB vatandaşlarının günlük yaşamlarına somut avantajlar sunmayı hedeflemektedir.

DTÖ kanalıyla AB ayrıca ticarete sürdürülebilir kalkınmayı da desteklemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda "Silahlar Hariç Herşey" inisiyatifi çerçevesinde,

⁷³ Helen Wallace (Ed.), William Wallace (Ed.) ve Mark A. Pollack (Ed), Stephen Woolcock, "Policy-Making in the European Union", **Oxford University Press**, 2005, ss. 377-399.

⁷⁴Avrupa Komisyonu resmi sitesi, AB ve DTÖ, <http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-and-wto/>, (04.05.2016).

dünyanın en yoksul ülkelerinden ithal edilen tüm ürünler (silah teçhizatı hariç) AB'ye ithalat vergisi veya kota olmaksızın girebilmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun resmi sitesinde; çok taraflı ticaret sistemi içinde ortak kural belirlenmesi konusunda yaşanan zorluklara değinilerek, dünyanın giderek daha çok kutuplu hale geldiği ve 2001'de başlatılan kalkınma odaklı müzakerelerde anlaşma çabalarının sonuçlanamadığı belirtilmekte olup, bu nedenle birçok DTÖ üyesi ülkenin ve AB'nin; ortak bir zemin üzerinde uzlaşmadığı ve ikili ticaret anlaşmalarına yöneldiği vurgulanmaktadır⁷⁵. Avrupa Parlamentosu gerek doğrudan gerek DTÖ Parlamento Konferansı aracılığı ile geleneksel olarak DTÖ'nün çalışmalarını izleme ve gözetleme konusunda önemli bir rol almış olup, 2009'da Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Parlamentosu'nun ticaret politikasını irdeleme konusundaki rolü artmıştır. AB, ABD ile birlikte, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ticaret sistemini geliştirme konusunda merkezi rol oynamıştır.

GATT ve DTÖ'de olduğu gibi AB de ilk kuruluşundan bu yana gümrük engellerini kaldırmaya ve üye devletleri arasındaki ticareti geliştirmeye yönelik tasarlanmıştır. Avrupa Tek pazarı da kısmen GATT'ın ilke ve uygulamalarından esinlenmiştir. AB hukuk kanununa dayalı etkin uluslararası ticareti her zaman destekleyenlerden olmuştur. Bu sistem sayesinde işletmelere yurt dışında adil piyasa erişimi sunulmakta ve böylece hem AB içinde hem de üçüncü ülkelerde özellikle de az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme desteklenmektedir.

1.1.2.4.2 DTÖ Kapsamında AB ve OTP

Ortak Ticaret Politikası konusu Birliğin tam ve doğrudan yetkili olduğu bir alandır. Başka bir deyişle, DTÖ nezdinde hareket ederken, AB, tek bir aktör gibi hareket etmekte ve üye ülkeleri Avrupa Komisyonu temsil etmektedir. Komisyon ticaret anlaşmalarının müzakerelerini yürütür ve 28 AB üye devleti adına, AB çıkarlarını savunur. Komisyon Konsey'e ve Avrupa Parlamentosu'na sıkça danışır ve rapor sunar. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Konsey ve Parlamento

⁷⁵ Avrupa Parlamentosu, **Fact Sheets on the European Union 2016**, Avrupa Parlamentosu Yayınları, 05/2015, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_6.2.2.pdf, (26.10.2015).

ortak yasa koyucu olmuş ve böylece uluslararası ticaret konularında eşit söz hakkına sahip olmuştur.

Avrupa Adalet Divanı'nın 1/94 sayılı görüşünde de belirtildiği üzere OTP, DTÖ Anlaşması'nı kapsamaktadır. DTÖ Anlaşması'nın 9. Maddesine göre AB'nin ilgili alandaki yetkilerine bağlı olarak üye devletlere oy yetkisi söz konusu olabilir. Bu nedenle DTÖ çerçevesinde yapılan anlaşmalar, AB ve üye ülkelerin birlikte yer aldığı karma anlaşmalardır. Lizbon Antlaşması ile birlikte OTP, ulaşım hariç DTÖ gündeminin tamamına yakınına içermekte, ayrıca insan hakları ve çevre korunmasına dair maddeler içeren yeni nesil serbest ticaret anlaşmalarını da kapsamaktadır. Ancak mesleki iş alanı, sosyal politika, sağlık gibi alanlar halen kapsam dışıdır. Yabancı yatırımlar açısından değişiklikler incelendiğinde ise pazara giriş, yerleşme öncesi ve sonrası, ulusal muamele, kamulaştırma ve devlet yatırımcı ilişkilerini kapsayacak şekilde geniş bir çerçeveye sahip olduğu görülebilir. Üye devletlerin anlaşma yapma kapasitelerinin geniş ölçüde kısıtlandığı ve daha önce yaptıkları ikili yatırım anlaşmalarını sonlandırmaları gerektiği görülmektedir. Portföy yatırımlar konusunda ise karma anlaşmalar geçerlidir⁷⁶.

AB, DTÖ kanalıyla, ticaret müzakerelerinde ikili anlaşmaları tamamlaması ve hatta yerini alması üzere çok taraflı bir çerçeveyi teşvik etmiştir. Ancak son DTÖ müzakerelerinin çıkmaza girmesi ve diğer ticaret partnerlerinin ikili anlaşmalar yapmaya başlamaları, AB'yi uzun süreli stratejisini yeniden değerlendirmeye ve bölgesel ve ikili anlaşmalara dönmeye mecbur kılmıştır. Avrupa Parlamentosu, DTÖ çıkmazını aynı zamanda uluslararası ticaret sisteminin son 20 yılda çarpıcı bir şekilde değiştiğinin de bir göstergesi olarak görmektedir. Ağırlıklı olarak AB ve ABD tarafından yönetilen eski sistem, özellikle gelişmekte olan ülkelere yeni aktörlerin daha etkin bir rol oynadığı, daha açık ve çok yüzölçümlü bir sisteme doğru gelişmektedir. Uluslararası ticaret sisteminin serbestleştirilmesi bazı gelişmekte olan ülkelere fayda sağlamış ve bu ülkeler daha önce hiç yaşamadıkları bir sürdürülebilir ekonomik büyüme sürecini tecrübe etmişlerdir.

⁷⁶ Portföy yatırımları kısa-vadeli krediler, sözleşme alacakları ve fikri mülkiyet hakları gibi, doğrudan olmayan (indirect investment), dolaylı yatırım olarak değerlendirilir ve bunlar OTP kapsamında doğrudan yatırım alanına ve münhasır yetki alanına girmemektedir.

Sonuç olarak, AB, DTÖ mal, yatırım ve hizmet ticareti kapsamında piyasaları daha liberal hale getirmek misyonunu her zaman desteklemiş ve bu talebin en kolay biçimde gerçekleşmesi için, açık ve tüm ülkelerce uygulanabilir nitelikte kuralların koyulmasını savunmuştur. Ayrıca AB, DTÖ kuralları çerçevesinde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile olan ticarete bağlı olan vergilerde indirimle gitmiştir. Örneğin muz, şeker ve pirince uygulanan tarifeler 2002-2009 tarihleri arasında kademeli olarak kaldırılmıştır⁷⁷. Yaklaşık 10 yıl boyunca Hollanda’da Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanı görevinde bulunmuş Jo Ritzen’in “Dünya Bankası İçin Bir Şans” isimli kitabında önsöz yazar Joseph Stiglitz, ileri sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yardım etmek için önemli taahhütlerde bulunduğunu belirtmiştir.

1.2 AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE ULUSÜSTÜCÜLÜK VE HÜKÜMETLERARASICILIK TEORİLERİ

Devletlerin neden bütünleşme yoluna gittiği eskiden olduğu gibi hala günümüzde de, birçok ekonomist, siyasetçi ve araştırmacıların önemli araştırma konusu olmuştur. Bu çerçevede en çok incelenen konu da, devletlerin neden ve ne ölçüde ulusal egemenliklerini, kendi ulusal idare mercilerin daha üstünde; ulusüstü bir hukuki ve kurumsal çatıya devrettiğidir. Bütünleşme politik, ekonomik ve sosyal süreçler ile beraber yasal boyutu da içermekte olup, bütünleşme kuramı yetki devrinin arkasındaki dinamikler ve üye devletlerin AB düzeyine olan bağılıkları ile ilgilidir⁷⁸.

Bu bölümde Avrupa bütünleşmesi sürecinde ortaya çıkan bütünleşme (entegrasyon) kuramları incelenecek ve ilk bütünleşme kuramı olarak gelişen yeni-işlevselcilik⁷⁹ çerçevesinde Avrupa Birliği’nin kurum ve süreçleri örnek olarak incelendikten sonra bu kurama eleştiri olarak geliştirilen “Hükümetlerarasıcılık” kavramı da incelenecektir. Avrupa bütünleşme kuramları temelde devletlerin ekonomik, sanayi, siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel alanda kısmen veya tamamen

⁷⁷ Joseph Ritzen, “A Chance for the World Bank”, Anthem Press, Londra, 2005, s. 53.

⁷⁸ Simon Bulmer ve Jonathan Joseph, “European integration in crisis? Of Supranational Integration, Hegemonic Projects and Domestic Politics”, **European Journal of International Relations**, 2015, s. 3.

⁷⁹ İngilizcede kullanılan Neo-fonksiyonalizm kavramı çalışmamızda Türkçe karşılığı ile yeni-işlevselcilik olarak kullanılmıştır.

bütünleşme süreçlerini inceler ve bu bütünleşmenin ölçüsünü ve dayanağını araştırır. Avrupa bütünleşmesi Avrupa Birliği ve politikalarına dayanarak şekillenmektedir.

Bütünleşmenin ilk kuramlarında ülkeler arasındaki savaşların nasıl sonlandırılacağı üzerine odaklanılmış; savaş sonrası Avrupa’da barışı ve refahı inşa etmek, demokratik bir uluslararası düzene geçiş için Avrupa ulus devlet sistemi yerine federal bir siyasi yapılanma öngören hareketler, savaştan sonra Birleşik Avrupa idealinin somutlaşmasına öncülük etmişlerdir.

Soğuk Savaş’tan sonra Avrupa entegrasyonu ile ilgili genişleme, derinleşme, anayasa, yönetim, kimlik ve güvenlik gibi konular üzerine yapılan tartışmalarda da birçok yönden siyasi “yeni” Avrupa ile karşılaştığımız söylenebilir. Uluslararası ilişkiler kuramında genel olarak rasyonalist olarak adlandırabileceğimiz yeni gerçekçilik / neo-realizm (neo-realist) ve kurumsal yeni liberal (neo-liberal institutionalist) görüşler arasındaki tartışma 1980’lerden sonra yapılan çalışmalara hükmetmiştir. Bu çalışmalar Avrupa çalışmalarını da etkilerken özellikle yeni-işlevselcilik ve hükümetlerarası kurumlaşmacılık (intergovernmental institutionalism) yaklaşımları arasındaki tartışma da entegrasyon araştırmalarını yönlendirmiştir. Fakat ilerleyen Avrupa entegrasyonunu yalnızca bu rasyonel kuramlar ile açıklamak mümkün değildir⁸⁰.

Avrupa bütünleşme teorisinin en önemli ve etkili kuramlarından biri olan yeni-işlevselcilik, Ernst B. Haas tarafından “The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957” (1958) çalışmasında ele alınmış ve bu çalışmada, kuramın temel kavramı olan yayılma ve sıçrama (spill over) mantığı çerçevesinde, AT’nin kurucu 6 ülkesinin AKÇT altında nasıl ulus üstü işbirliğine yöneldiği araştırılmıştır. Haas’ın öğrencilerinden Leon Lindberg de 1963 yılında “The Political Dynamics of European Economic Integration” isimli çalışmasında AET’nin kuruluşundaki siyasi ve kurumsal bütünleşme sürecini araştırmıştır. Yeni-işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık arasındaki tartışma günümüzde hala Avrupa Birliği’ni ve gelişmelerini anlayabilmek ve incelemek açısından önem arz etmektedir.

⁸⁰ Nilüfer Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşaatçı Yaklaşım”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, No: 9, 2007, s. 83.

Ulusüstücülük ve hükümetlerarasıcılık ilişkisi, sadece siyasi aktörleri değil, aynı zamanda bütünleşme kuramcılarını da derinden etkilemiştir. Avrupa bütünleşmesi kuramlaştırmasında ilk büyük tartışma, özellikle 1960 ortalarından başlayarak, ulusüstü bütünleşme öngören yeni-işlevselci kuramcıları ile üye devletlerin kontrolünde işbirliğini savunan hükümetlerarası yaklaşım savunucuları arasında yaşanmıştır. Yeni-işlevselciliğin entelektüel kökenleri (fonksiyonalizm, federalizm ve transaksiyonalizm) disiplinler arası olsa da, gerek bu kuram gerekse hükümetlerarasıcılık, uluslararası ilişkiler disiplininin liberal ve realist paradigma tartışmasının savaş sonrası Avrupa ortamına uyarlanmış versiyonudur. Tartışmanın özünde AB ve kurumları ile üye devletler arasındaki ilişkinin niteliği yer almaktadır. Bütünleşmeyi yeni Avrupa kurumlarının siyasi özerklik ve otorite edindiği bir süreç olarak gören supranasyonalistlere karşılık, bütünleşmeyi devletlerin baskın olduğu bir süreç olarak gören hükümetlerarası kuramcılar, supranasyonel kurumlara devletlerden bağımsız siyasi bir rol tanınamaktaydı⁸¹.

1.2.1 Yeni İşlevselcilik ve Ulusüstücülük Kuramı

Temel kavram olarak bütünleşme; devletlerin egemenliklerinden kendi istekleriyle vazgeçerek (yeni ve ortak karar alma süreci altında birleştirerek veya ortak kurumlara yetki delege ederek) ortak güç ve çıkarlarını maksimize etme sürecidir. Çok düzlemlî, çok aktörlü ve çok boyutlu bir süreç olarak tanımlanabilecek Avrupa bütünleşmesi, politik işbirliği, kurumsal işbirliği, güvenlik işbirliği ve tutumsal işbirliği boyutlarını içermektedir. Bölgesel ekonomik bütünleşmeden farklı olarak, boyutların etkileşimi sonucu siyasi bütünleşmenin zamanla nasıl bir yapı ve düzene dönüşeceği konusu tartışmalıdır. Kavram olarak ulusüstücülük, devletlerin ve uluslararası üstünde bağımsız karar alma yetkisine sahip ve üye devletler üzerinde belli kararları ve kuralları dayatma becerisine sahip ortak kurumların oluşumudur⁸².

İşlevselciliğin devamı sayılabilecek olan yeni-işlevselcilik, Mitrany'nin⁸³ çalışmasını kendisine temel almış ve fonksiyonalist bakış açısının eleştirilere maruz

⁸¹ Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s. s.72.

⁸² Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s.72.

⁸³ David Mitrany, 1943 yılında en önemli kuramsal katkısı olarak görülen “A Working Peace System” adlı kitabını yayınlamıştır. Mitrany, belirli bir teknik alan ya da işlevsel sahada gerçekleşen güçlü bir

kalan eksik yönlerini tamamlamaya çalışmıştır. Pek çokları için entegrasyon teorisi ile yeni-işlevselcilik aynı anlama gelmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren AB'ye ilişkin öğretilerde yeni-işlevselcilik başı çekmiştir ve Avrupa bütünleşmesine ilişkin analizler yeni-işlevselciliği ele alınmadan gerçekleştirilemez hale gelmiştir⁸⁴. Bu akım büyük boyutlarda Ernst Haas'ın etki ve izlerini taşımaktadır⁸⁵.

Ernst Haas, yeni-işlevselci yaklaşımın kurucusu olarak, egemen devletlerin oluşturduğu, federal yapıda bir süper devleti tasvir etmiştir. Bu yaklaşımın temel önermeleri şu şekildedir: İşlevselcilik gibi yeni-işlevselcilik de devletlerin arasındaki ticaretten doğacak barışın sürekliliğini öngörür. Egemen devletlerin oluşturacağı bir federasyon içerisinde siyasi bir otoritenin kurulmasını destekler. Bütünleşme bir anda tüm sektörlerde değil, adım adım yürütülmelidir. Teknik bir alanda başlayan işbirliği, zaman içinde daha fazla ve yakın işbirliğini gerektirecek, böylece daha fazla sektörü kapsayacaktır (spill over effect).

Bu yeni işlevselci yaklaşıma göre iktisadi, mali ve teknik alanlar gibi daha az önemli politika alanlarında başlatılan bütünleşme, zamanla yayılma (spill-over) etkisi diye adlandırılan bir tetiklemeyle diğer alanlara da yayılıp siyasal bütünleşmeye dönüşmektedir. Avrupa Birliği'nde egemen olan, iktisadi bütünleşmenin gerçekleşmeden, siyasi bütünleşme ve onun uzantısı olan askeri bütünleşmenin imkânsız olduğu savı da böyle bir düşüncenin ürünüdür. Bütünleşmenin bu şekilde adım adım yayılmasına "spill-over" denmektedir. Böylece Mitrany'nin dallanma olarak ifade ettiği görüşler, Haas'ın çalışmasında spill-over kavramıyla ifade edilerek temel bir kavram niteliğine dönüşmektedir. Haas'a göre, önceleri salt işlevsel olan entegrasyon, siyasal entegrasyona dönüşecektir. Bir başka deyişle, ekonomik entegrasyon sürecinin sonunda bir siyasal topluluk oluşacaktır.

işbirliğinin diğer alanlarda da işbirliğine yol açacağını savunmuş ve bu süreci dallanma (ramification) olarak adlandırılmıştır. İşlevselcilik, federalizmde olduğu gibi 1940'lı yılların savaş dönemi içerisinde insanlar arasında barışı sağlama fikrine dayanmış ve kalıcı barışın inşası için çalışmıştır. Uluslararası kurumların, ulusal devletlere göre daha iyi refah sağlayabileceği düşüncesi hakim olmuştur. İşlevselcilik daha fazla işbirliği için devlet davranışlarının değişmesine katkıda bulunarak savaşa yol açan davranışları azaltacak ve barışın kalıcılığını sağlayacaktır.

⁸⁴ Ben Rosamond, **Theories of European Integration**, New York, St Martin Press, 2000, s.50.

⁸⁵ Ernst B. Haas, 1952 yılında kamu hukuku alanında Columbia Üniversitesinden doktor ünvanını almış ve akademik kariyerine California Üniversitesi Berkeley Enstitüsü'nde başlamıştır. 1969'tan 1973'e kadar da bu enstitüsünün yöneticiliğini üstlenmiştir. Uluslararası ilişkiler teorisindeki otoritelerden biri olarak Haas, uluslararası entegrasyon süreç ve kavramları üzerine çalışmalar yapmıştır. Pek çok kitap ve makalesi olan Haas'ın en çok okunan ve bilinen kitapları, 1958 yılında yayınlanan 'The Uniting of Europe' ve 1964 yılında yayınlanan 'Beyond the Nation-state' olmuştur.

‘Spill-over’ etkisi denen bu yaklaşıma göre, AKÇT’den Avrupa Ortak Pazarı’nı içeren Avrupa entegrasyonuna geçiş örneğinde görüldüğü üzere, bir alanda oluşturulan ulusüstü kuruluşların avantajlarından yararlananların diğer alanlarda da benzer oluşumları destekleyecekleri ileri sürülmektedir. Bir sektörde gerçekleşen entegrasyonun diğer sektörlerde de entegrasyonu teşvik edeceği ve devletlerin ulusal çıkarlarını daha üst, bütünleşmiş bir yapı içinde değerlendirmelerine yol açacağı kabul edilmektedir.

Spill-over etkisinin oluşmasında entegrasyon içinde yer alan aktörlerin, yayılmanın kendi çıkarlarına olacağı düşüncesi önemli bir rol oynamıştır. Haas, entegrasyonun oluşmasında entegre olacak birimlerdeki elit grupların önemine dikkati çekmiştir. Entegrasyona onay vermede ya da karşı çıkmada sürece dâhil olan elit grupların çıkarları ve değerlerinin belirleyici olduğunu savunmuştur⁸⁶. Haas’ın çalışmasında ‘sadakat’ kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Haas, politik toplumu, özel gruplar ve bireylerin belirli bir zaman ve mekânda merkezi politik kurumlara diğer siyasi otoritelerden daha fazla sadakat gösterdiği durum olarak tanımlamıştır⁸⁷. Neo-fonksiyonalist düşünce refah ihtiyacını karşılayan birimlere yönelik bağıllık transferi üzerinde durmuştur⁸⁸.

Yeni İşlevselciliğin kurucusu Haas olsa da bu teori üzerinde çalışmış pek çok teorisyen bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Joseph Nye, Leon Lindberg, Philippe Schmitter verilebilir. Bu teorisyenler içinden özellikle Nye neo-fonksiyonalizme önemli katkılarda bulunmuştur. Bu açıdan onun görüşlerini de incelemek faydalı olacaktır. Joseph Nye 1971 yılında yayınladığı “Transactional Relations and World Politics: An Introduction⁸⁹” isimli kitabında entegrasyon konusunda Avrupa örneğine ve Batılı olmayan örneklere değinirken neo-fonksiyonalizme destek vermiştir⁹⁰.

⁸⁶ Ernst Haas, **The Uniting of Europe**, 1958, University Of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2004, , <http://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>, (08.04.2016), s. 52.

⁸⁷ Haas, s. 92.

⁸⁸ Rosamond, s. 66.

⁸⁹ Joseph Nye, Robert Keohane, “Transnational Relations and World Politics”, **MIT Press**, 1971, Vol. 253 No: 3, s.329-349.

⁹⁰ John McCormick, **Understanding the European Union: A Concise Introduction**, Palgrave Macmillan, ABD, 2002, s. 17.

‘Süreç mekanizması’ ve ‘bütünleşme potansiyeli’ kavramlarına dayanan bir yeni-işlevselci model geliştirirken, Mitrany ve Haas’ın ele aldığı ‘spill-over’ ve ‘otomatik siyasallaşma’ kavramlarında değişiklik yaratan örneklerle de yer vermiş ve entegrasyonu oluşturan şartları analiz etmeye yönelik teorik bir çerçeve geliştirmiştir. Nye’a göre, neo-fonksiyonalist teorinin formüle edildiği ve kavramsallaştırıldığı yedi süreç mekanizması bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

- Görevlerin fonksiyonel bağlantısı,
- İlişkilerin artması,
- Bağlantılar ve koalisyon oluşumu,
- Elitin toplumsallaşması,
- Bölgesel grup oluşumu,
- İdeolojik kimlik cazibesi ve
- Sürece dış aktörlerin katılımı.

Süreç mekanizması tarafından öne çıkarılan bütünleştirici koşullar, ‘bütünleşme potansiyeli’ kavramı ile Nye’nın çalışmasında önemli bir yeri kaplamaktadır. Ona göre bu koşullar, bir bölgenin entegrasyon potansiyelini belirler. Nye bu koşulları yapısal ve algısal olarak iki kategoriye ayırmış, yapısal koşulları da kendi içinde dörde ayırmıştır. Bunlardan ilki, simetri ya da birimler arasındaki ekonomik eşitliktir. Bu konuda uzun zaman boyunca daha fakir güney ve doğu bölgelerinin AB’ye girip giremeyeceği tartışılmıştır. Ama anlaşılmıştır ki, üye devletlerin büyüklüğü ya da zenginliği arasındaki farklar onları bir araya getiren itici gücün varlığından daha önemli değildir. İkincisi, elit değerlerinin tamamlayıcılığıdır ki, bu da üye devletlerdeki elit grupların ne dereceye kadar benzer değerleri ya da görüşleri paylaştığı sorusuna dayanır. Eğer bu derece yüksek ise bölgesel entegrasyona destek daha da fazlaşabilir.

Üçüncüsü, çoğulculuğun varlığıdır. Bundan kastedilen farklı çıkar gruplarının faaliyetleridir. Bu tür gruplar, eğer çıkarları ile uyuyorsa entegrasyonu desteklemede önemli bir rol oynarlar, sonuncu koşul da iç istikrarın düzeyi ve karar vericilerin karşılık verebilme kapasitelerine bağlı olarak, kamu taleplerine üye devletlerin uyum sağlayabilme ve karşılık verebilme kapasiteleridir.

Algısal koşullar ise, entegrasyon sonucu oluşan kazançların eşit dağıtıldığı algısına ilişkin, aktörlerin dışsal tehditler konusundaki ortak algılarına ilişkin ve entegrasyonun maliyetinin düşük olduğu algısına ilişkin koşullar olarak üçe ayrılmıştır⁹¹.

Nye tarafından geliştirilen yeni-işlevselci model, dünyanın daha fazla ve daha az gelişmiş bölgelerinde bütünleştirici süreçlerin karşılaştırılması açısından bir çerçeve sağlamıştır. Nye, makro-bölgesel siyasi organizasyonlar (Amerikan Devletleri Örgütü OAS⁹², Arap Ligi ve Afrika Birliği Örgütü gibi) ile mikro düzeydeki ekonomik organizasyonların (AB, Doğu Afrika Topluluğu, Orta Amerika Ortak Pazarı gibi) rollerini analiz ederek yeni-işlevselcilik konusunda çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Mesela mikro bölgesel ekonomik örgütler, var olan ulus devletlerin yerine geçecek yeni birimlere doğru gelişmezler. Bu tarz örgütler, üyeler arasındaki ilişkileri güçlendirmeye yönelik olarak fonksiyonel bağları kuvvetlendirirler. Makro bölgesel politik örgütler ise, üye devletler arasındaki çatışmayı kontrol etmeye yönelik olarak yapısal bir rol üstlenirler.

1.2.1.1 Yeni-İşlevselciliğe Yöneltilen Eleştiriler

Genel olarak yeni-işlevselcilik teorisi, entegrasyon sürecine ilişkin betimlemelerinde başarılıdır. Bu yaklaşım, fonksiyonel modelin verilerini uygun bulmakla birlikte, siyasal boyut algılamalarını artan ölçüde ele almaktadır. Ekonomik faaliyetlerin otomatik olarak politik entegrasyona yol açacağını savunan işlevselciliğin tersine yeni-işlevselciler ekonomik entegrasyon sürecinin politik entegrasyona yol açacağını ama bunun otomatik bir mekanizma olarak görülemeyeceğini belirtmişlerdir. Çünkü siyasi değişkenler, siyasi aktörlerin (teknokratlar ve bürokratlar) etki gücü dolayısıyla ihmal edilemezler.

İşlevselcilik gibi yeni-işlevselci düşüncenin de güç temelli devlet sisteminin çöktüğünü savunması, onu iki eleştiri ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu eleştirilerden ilki söz konusu teorinin olanaklı olmadığını savunmaktadır. Bu görüşe göre, devlete

⁹¹ Rosamond, s.72.

⁹² Organization of American States: OAS Sözleşmesi 30 Nisan 1948'de Kolombiya'nın başkenti Bogota'da toplanan IX. Pan-Amerikan Konferansı'nda imzalanmış olup, Genel Sekreterliği ABD Washington'dadır. Amerika kıtası üzerinde bulunan 35 bağımsız devletin hepsi OAS üyesidir.

olan ilgi devam etmektedir ve devletin işlevlerinin değişeceğini iddia etmek için hiçbir sebep bulunmamaktadır.

İkinci eleştiri daha etik ve normatif bir boyut taşımaktadır. Buna göre, ulus-devletler adalet ve özgürlük gibi önemli değerlerin korunması için insanlığın ulaşabileceği en uygun vasıtalarlardır. Devletler sistemi çökerse bu tür değerler de tehlike altına girecektir⁹³.

Haas tarafından ortaya atılan yeni-işlevselciliğe göre, AB bütünleşmesi uygulamada kendini doğrulamıştır. AB içerisinde gümrük birliğinin ve tek pazarın tamamlanması, yapısal fonların artması, teknoloji ve çevre politikaları gibi yeni gelişmelere olanak sağlamış ve Avrupa bütünleşmesinin derinliği, 1999 başından itibaren ekonomik ve parasal birlik düzeyine ulaşmıştır. Ancak, güvenlik ve savunma alanları bu teori izahının dışında kalmışlardır. Örneğin Avrupa Birliği'nin ortak dış ve güvenlik politikasının, ulus üstü yapı dışında kalarak hükümetler arası bir karakter taşıması, temelde ulus üstü bütünleşmeyi öne çıkaran yeni-işlevselci teorinin temel varsayımları ile çelişmektedir. AB ülkelerinin dış politika ve savunma alanlarındaki yetkilerini ulus üstü otoriteye devretmede çekingen kalmaları sonucunda, özellikle Bosna Hersek ve Kosova olaylarında AB'nin kendi adına aktif bir eylem ortaya koyamaması, onun "uluslararası aktörlüğünün" sorgulanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, AB her ne kadar parasal birlik ve iç güvenlik gibi önemli alanlarda bütünleşmesini gerçekleştirebilmiş olsa da, dış politika ve güvenlik alanlarında aynı başarıyı gösterememiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere Bosna ve Kosova olayları, Körfez krizi ve Irak savaşında AB'nin bir bütün olarak dış politikasını yönlendirememesi bunun en iyi kanıtlarını oluşturmuştur⁹⁴.

Sonuç olarak diyebiliriz ki yeni işlevselcilik halen daha göz ardı edilemeyecek önemli bir yaklaşımdır; ancak yine de günümüzde, yeni işlevselcilik ile ilgili daha fazla açıklama gerektiren iki konu vardır: birincisi, hükümetler arası ve ulus üstü kurumlar arasında denge oluşumunun nasıl açıklanacağıdır; ikincisi ise Avrupa güvenlik politikası neden hala yeterince entegre olmadığıdır. Birinci konu ile

⁹³ Rosamond, s.73.

⁹⁴ Hüseyin Kutay Aytuğ, "Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı", Celal Bayar Üniversitesi, *Yönetim ve Ekonomi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, sayı 1, 2008, s.152.

ilgili olarak bu kurama göre Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı gibi devletler üstü kurumların gücünün, Avrupa Birliği Konseyi ve Bakanlar Konseyi gibi hükümetler arası kurumlardan daha güçlü olması beklenmelidir; fakat Maastricht (1993), Amsterdam (1997) ve Nice (2001) Antlaşmaları'ndan da görüldüğü üzere Konsey ile Komisyon'un güçleri arasında kalıcı bir denge oluşmuştur. Yeni işlevselcilik ve hükümetlerarası kurumlaşmacılık bunu açıklama gücüne sahip değildir. Yeni işlevselcilik devletler üstü kurumların artan öneme sahip olacağını beklerken, hükümetlerarası kurumlaşmacılık ise anayasal güçlerin üye devletlerde kalacağını beklemektedir⁹⁵.

İkinci konu olan Avrupa dış ve güvenlik politikasında niye halen hükümetler arası yaklaşımın daha ağır bastığı hususunda ise, yeni işlevselci yaklaşım yayılmanın (spillover) daha ziyade daha az önemli (low) politik konularda gerçekleşeceğini, dış ve güvenlik işleri gibi daha yüksek önemde (high) politik konular arasındaki bu farklılık Avrupa entegrasyonunda dış ve güvenlik işlerinin entegrasyonunun niye bu kadar zor olduğunu açıklamaya yetmemektedir. Çünkü önemli politika alanı olarak adlandırılabilen parasal egemenlik ve iç güvenlik gibi ulus devletin önemli unsurlarında entegrasyon gerçekleşmiştir. Buna rağmen dış güvenlikte gerçekleşmemiştir⁹⁶.

Avrupa Birliği günümüzde varlığını sürdüren entegrasyonların en gelişmiş olarak dikkat çekmektedir. 60 yıl önce 1951 yılında Avrupa'da altı ülke arasında yürürlüğe giren AKÇT ile bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır. Siyasi birliğin sağlanması yönündeki ilk adımların başarısızlıkla sonuçlanması üzerine topluluk ekonomik bir entegrasyon oluşturulması yolunda gelişmeye devam etmiştir. Topluluğun ilk yıllarında ekonomik entegrasyonun hızlandırılması için Gümrük Birliği'nin sağlanması ve devamında ortak pazarın ve çeşitli alanlarda ortak politikaların uygulanması hedeflenmiş ve genişleme süreçleri gerçekleşmiştir⁹⁷.

Pek çok Avrupalı için AB, bugün dahi, yalnızca yüksek politika meseleleri üzerine odaklanan elit merkezli bir siyasi yapıdır. Şüphesiz AB, ekseriyetle yüksek

⁹⁵ Karacasulu, s. 88.

⁹⁶ Karacasulu, s. 89.

⁹⁷ Rasim Özgür Dönmez (Ed.) ve Gökhan Telatar (Ed.), **Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 252.

politika meseleleri ile ilgilenen, neo-liberal bir piyasa modeli olarak kaldığı (veya algılandığı) sürece halk desteğinden de mahrum kalacaktır. Yüksek politika olarak adlandırılan meseleler (savunma ve güvenlik politikaları gibi) Avrupa vatandaşlarınca çok da önemli olarak algılanmamaktadır. Aksine bireyler, AB'nin sosyal haklar ve refah boyutlar geliştirilmesini çok daha fazla desteklemektedirler⁹⁸. TTIP de bu çerçevede salt bir ticaret anlaşmasının ötesinde olması ve doğrudan ve dolaylı yollardan ticaret dışında birçok konuyu da kapsaması nedeniyle ileride AB vatandaşlarının etkilenmesi açısından çokça eleştiri ve protesto almaktadır.

2008'de patlak veren küresel ekonomik kriz dönemine baktığımız zaman da, AB'nin yaşadığı çokça ekonomik sıkıntıların aslında siyasi tutukluğu ile de yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Krizin ardından AB, Avrupa bütünleşme sürecinde ileriye doğru adım atmakta zorlanmış ve AB'nin yapısal ve yönetsel tüm zayıflıkları, ayrıca AB'nin geleceğine yönelik vizyon eksikliği de ortaya çıkmıştır. AB ülkeleri krizleri engellemek, yönetmek ve mücadele etmek konularında ne kadar zayıf olduklarını görmüş ve de AB'de bütünleşme sürecinin nasıl ilerleyeceğine dair acil karar verilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır⁹⁹.

1.2.2 Hükümetlerarasıcılık Kuramı ve Liberal Hükümetlerarasıcılık

Temel kavram olarak "hükümetlerarasıcılık", hükümetler arasında spesifik olarak tanımlanmış işbirliği altında kararların alındığı süreç veya koşulu ifade eder. Resmi olarak egemenlikten vazgeçme söz konusu değildir. Süreç devletlerin kontrolünde olup, ortak kurumlar devlet temsilcileri arasında karar almayı kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu yaklaşımda hükümetlerarası müzakere ve oybirliği esastır. 1960'lı yıllarda entegrasyona karşı ulusal kimlikler tekrar canlanmış ve yeni-işlevselcilik eleştirilmeye başlanmıştır. Hükümetlerarasıcılık teorisinin temsilcisi Hoffman, yeni-işlevselci kuramın spill-over varsayımını reddetmektedir. 1960'ların ortalarında, hükümetlerarasıcılık, yeni-işlevselciliğe tepki olarak doğmuş ve 1970'li yıllarda bu akım daha da gelişmiştir. Hansen'e göre yeni-işlevselcilik bölgesel birlik içinde elit kesimin algıları üzerindeki uluslararası değişiklikleri dikkate almamakla eleştirmiş ve ona göre bütünleşme konusunda yeni-

⁹⁸ Levent Kırval, **Avrupa Birliği Nereye Koşuyor? Avrupa'nın Geleceğine Siyaset Teorisi ile Bakmak**, Derin Yayınları, İstanbul 2011, ss.35-39.

⁹⁹ Pinar Gedikkaya Bal (Ed.) ve Rana İzci Connelly (Ed.), **Ekonomik Kriz ve Avrupa Birliği**, Der Kitabevi, İstanbul, 2016, s.224.

işlevselci analiz, bölgesel bütünleşmeyi etkileyebilecek Avrupa dışındaki uluslararası faktörleri dikkate almamaktadır¹⁰⁰.

1960'ların başlangıcında, entegrasyon süreci sadece yavaşlamamış, aynı zamanda elit düzeyde bir ulusal duyarlılıkla da karşı karşıya gelmiştir. Ulusal duyarlılığın yeniden canlanmasının nedeni dönemin Fransız Cumhurbaşkanı "Charles de Gaulle" olmuştur. Fransızların İngilizlerin üyeliğini veto etmesi, De Gaulle'ün Topluluk kurumlarını boykotu (boş sandalye krizi)¹⁰¹ yeni-işlevselcilerin ortak pazardan ekonomik birliğe ve nihayetinde siyasal birliğe doğru ilerleme beklentilerine büyük bir darbe indirmiştir. Bu dönemde yeni-işlevselcilığe yönelik eleştiriler başlamış, örneğin Roger D. Hansen; yeni-işlevselci yaklaşımın 'low politics'i açıklayabildiğini ancak 'high politics'i ve 'high politics' – 'low politics' arasındaki etkileşimi açıklayamadığını belirtmiştir. Hansen, neo-fonksiyonalistleri, ulusüstü kurumlar yerine egemen devletler tarafından koordine edilecek ortak pazarın yaratacağı önemli ekonomik kazançları kabul etmemekle eleştirmiştir¹⁰². Realizm'e göre uluslararası ilişkilerdeki ana konu da "güvenlik" olgusudur. Hatta Realistler savaş ve güvenlik gibi askeri konuları "High Politics" yani "Yüksek Politika" olarak; ekonomik, toplumsal, kültürel, sosyal ve ticari politikaları ise "Low Politics" yani "Alçak Politika" olarak adlandırırlar. Realist sistemde, esas ve tek aktör devlet olmakla beraber devlet dışındaki uluslararası nitelikteki örgütler veya organizasyonlar asla aktör olarak görülmez. Devletler için en önemli amaç güçtür.

Hükümetlerarasıcılık; ulus devletlerin kendi kontrol edebildikleri durum ve koşullarda birbirleriyle ortak çıkarları doğrultusunda işbirliği yaptıkları düzenlemeler olarak tanımlanabilir. Bu işbirliğinde kontrolün varlığı işbirliğine katılan tüm devletlerin, işbirliğinin kapsam ve doğasına karar vermesine imkân sağlar ki bu da

¹⁰⁰ Nisreen Mansour, "Neofunctionalism and European Integration: Is it Still a Case of Spillover?", 3 Ağustos 2011, <http://www.e-ir.info/2011/08/03/neofunctionalism-and-european-integration-is-it-still-a-case-of-spillover/>, (05.05.2016).

¹⁰¹ 1960'ların başında Komisyon içinde tarım politikası çerçevesinde hazırlanan programın nitelikli oy çoğunluğu ile alınacak olması De Gaulle'ü rahatsız etmiş ve Fransa Konsey'den tüm bakanlarını çekerek bir siyasi krize neden olmuştur. Tarihte 'Boş Sandalye Krizi' olarak adlandırılan bu dönem AT'de siyasi kararların çıkmaza girdiği bir süreç olmuştur.

¹⁰² Kishore C. Dash, **Regionalism in South Asia: Negotiating Cooperation, Institutional Structures**, Routledge, New York, 2008, s. 10.

ulusal bağımsızlığın doğrudan tehlikeye düşmeyeceği anlamına gelir¹⁰³. Hükümetlerarasıcılık akımının merkezinde “Devlet” vardır (State-centric). Bütünleşme sıfır toplamlı pazarlıktır (zero-sum bargaining), yani bir tarafın kazanması diğer tarafın ise kaybetmesi söz konusudur. Bu akımın kuramsal kökeni Realizm ve Neo-Realizm’e dayanır. Realist yaklaşıma göre devletler çıkarlarını diğer devletler arasındaki durumuna göre belirleyen rasyonel ve üniter aktörlerdir. Hükümetlerarasıcılığın temsilcisi Stanley Hoffman’a göre; Avrupa entegrasyonunu yönlendiren güç, Avrupa ulus-devletleri ve onların ulusal çıkarlarıdır. Entegrasyonun düzeyi ve hızı ulusal hükümetler tarafından kontrol edilmektedir. Stanley Hoffman’a göre entegrasyon egemen devletlerin kendi çıkarlarını savunurken oluşturdukları anlaşmalar ile gelişir. Devletlerin çıkarları uyumlu olduğu zaman hükümetlerarası görüşmeler işbirliği ile sonuçlanır. Ama devletler anlaşmaya varmazsa işbirliği gerçekleşmez. Temel aktör burada ulus-devlettir ve işbirliklerinin ulus-devleti kaldırmadığını savunmaktadır. Temel aktör olarak ulus-devleti ele almakta, çeşitli düzeylerde yapılan işbirliğinin ulus-devlete karşı sadakati yıpratmadığını savunmaktadır. 1980’lerden sonra iyice etki kazanan bu yaklaşıma göre, temel ulusal çıkarlar konusunda devletlerin uzlaşması imkânsız görünmektedir.

Hükümetlerarasıcılar realizm kuramının ana varsayımlarını kabul ederken liberal yaklaşımla örgütlerin işbirliğini sağlayacağı görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe göre örgütler bir amaç için kurulur ve onları kuran aktörlerin kontrolü altındadır. Bu nedenle her an değiştirilebilirler. Ulusüstü örgütler devlet davranışlarını kısıtlamaz.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, “devlet merkezli” perspektif içinde yeni-işlevselciliğin önde gelen eleştirmenlerinden biri Stanley Hoffmann olmuştur. Avrupa bütünleşmesi sürecinin gelişimi ve geleceğinde devletlerin rolünü, ulusal ve uluslararası (küresel) ortamın önemini ve “Yüksek Politika” ve “Alçak Politika” ayrımının belirleyeceğini savunan Hoffman’ın yeni-işlevselciliğe yaptığı eleştiri, üç alt başlıkta toplanabilir¹⁰⁴:

¹⁰³ Neill Nugent, **The Government and Politics of the European Union**, MacMillan Press, 1999, s. 502.

¹⁰⁴ Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s. 81.

- Avrupa bütünleşmesi, içsel baskı ve dinamiklerini dengeleyecek şekilde küresel ortam ve bu ortamdan kaynaklanan dışsal baskılar çerçevesinde ele alınmalıdır. Yeni-işlevselciliğin bütünleşme analizinde içsel-dışsal faktörler asimetrisi, Avrupa’da ekonomik kalkınma ve büyümenin sonladığı 1970’li dönem çalışmalarında oldukça belirleyici olacaktır.
- Avrupa bütünleşmesi süreci içinde ulusal hükümetler benzersiz biçimde güçlü aktörlerdir: "ulusal çıkarları" korumak ve teşvik etmek amacıyla bütünleşmenin içeriğini ve hızını kontrol etmektedirler (Başka bir deyişle, yeni-işlevselciliğin bütünleşmeyi açıklamada devlet-dışı aktörlerin belirleyici olduğu savı burada reddedilmektedir).
- “Ulusal çıkarların” uyuştugu durumlarda, hükümetler teknik ve fonksiyonel sektörlerde daha yakın bütünleşme kabul edebilecekken, bütünleşme süreci özünde ulusal diplomasi ve strateji çıkarları bulunan “Yüksek Politika” alanlarına yayılmaz. Başka bir deyişle, yeni-işlevselciliğin bütünleşmeyi ekonomik alanlardan siyasi birliğe doğru derinleşme süreci gören yaklaşım burada reddedilmektedir.

Hoffmann’ın hükümetleri en güçlü aktörler olarak görmesinin ardında iki gerekçe bulunmaktadır:

- Yalnız hükümetlerin yasal egemenliğe sahip olduğu savı ve
- Bütünleşme sürecinde tek ve doğrudan demokratik yolla seçilmiş aktörler olarak hükümetlerin siyasal meşruiyete sahip oldukları savı¹⁰⁵.

Sonuç olarak Hoffmann’ın Avrupa bütünleşmesi analizinde devlet-dışı aktörler karşısında devletler özerkliğe ve asıl güce sahiptir. Pratikte de, üye devletler Brüksel’de müzakere pozisyonlarıyla gelebilmekte, dolayısıyla supranasyonal düzlemde çıkar grupları veya kurumların baskısına direnebilmektedir.

¹⁰⁵ Ian Bache, Stephen George ve Simon Bulmer, **Politics in the European Union**, Oxford University Press, 3. Baskı, İngiltere, 2011, s. 12.

1.2.2.1 Liberal Hükümetlerarasıcılık

Liberal hükümetlerarasıcılığın kurucusu Andrew Moravcsik'tir. Bu akım, bir nevi Rasyonalist Kurumsalcılığın Avrupa entegrasyonuna uyarlanmasıdır. Rasyonalist Kurumsalcılık; uluslararası kurumların kuruluşu ve tasarımını açıklamaya çalışır¹⁰⁶. Rasyonel devlet davranışı varsayımı liberal hükümetlerarasıcılığın temelini oluşturur. Rasyonel devletler ekonomik bağımlılığın maliyet-fayda analizini yapar ve faydalarını olabildiğince arttırmaya çalışır; bu süreç ulusal tercihleri açığa çıkarır. Moravcsik'e göre AB entegrasyonu, ulusal liderlerin yaptığı bir dizi rasyonel tercih olarak görülebilir. Temelinde Rasyonel devlet davranışını olan bu teoride entegrasyon 2 aşamadan oluşur:

- Hükümetler öncelikle çıkarlarını belirler,
- Daha sonra bu çıkarları gerçekleştirme çabasıyla birbirleriyle pazarlık yaparlar¹⁰⁷. Avrupa kurumları; hükümetlerarası pazarlıklardaki yönetsel ve kolaylaştırıcı işlevleri nedeniyle gerekli görülmektedir.

Moravcsik, Hoffmann gibi devletlerarası işbirliğinin mümkün olduğunu, ancak devletlerin bunu çıkarlarına gördükleri zaman yaptıklarını, aksi takdirde entegrasyonu bozabileceklerini belirtmiştir. Liberal hükümetlerarasıcılığın üç özelliği onu geleneksel, realist intergovernmentalizmden ayırır:

1. Liberal hükümetlerarasıcılık devlet tercihlerinin biçimlendirilmesinde yerel politikaların önemini kabul eder.
2. Liberal hükümetlerarasıcılık ulusüstü kurumları uluslararası işbirliği için gerekli görür.
3. Liberal hükümetlerarasıcılık entegrasyonu artan karşılıklı ekonomik bağımlılığın bir ürünü olarak görür.

Moravcsik'e göre, devletler arasındaki stratejik etkileşimin analizi için "yerel politikalar" tamamlayıcı bir unsurdan çok, bir ön koşuldur.

¹⁰⁶ Antje Wiener ve Thomas Diez, **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004; ss. 75-77.

¹⁰⁷ Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", Harvard University, **Journal of Common Market Studies**, Cilt 31, No: 4, 1993, s. 481.

Tablo 3. Moravcsik’in Üç Bileşenli Teorisi

Soyutlama Seviyesi	Tercihler	İşbirliği	Kurumlar
High (Yüksek)	Uluslararası ilişkiler: Rasyonalist Kurumsalcılık Uluslararası anarşide devlet aktörleri, uluslararası kurumlarda rasyonel seçimler		
Medium (Orta)	Liberal teori: Devletin tercihleri	Pazarlık teorisi	İşlevsel teori: Kurumsal tercih
Low (Düşük)	Yerel ekonomik çıkarlar	Hükümetlerarası asimetrik bağlılık	Güvenilir taahhütler

Kaynak: Moravcsik’in “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach” isimli makalesinden derlenmiştir.

1. Tercihlerin Belirlenmesi: Hükümetler tercihleri belirler, harekete geçirir ve bir araya getirir ve bu sürecin sonucu olarak “ulusal çıkarlar” tanımlanır. Yerel politikaları etkileyen çok sayıda aktör vardır; sosyal çıkar grupları, yasama ve yürütme aktörleri gibi. Moravcsik Avrupa entegrasyon sürecinde alınan önemli kararları incelediğinde, ekonomik çıkarların en etkili öge olduğunu saptamıştır.
2. Devletlerarası Pazarlık: Uluslararası platformda pazarlık ve müzakereler yapılır. Hükümetler ulusal çıkarlarını uluslararası müzakerelere taşırlar ve bu anlamda diğer ülkelerle pazarlık ederler. Moravcsik’e göre bu düzeydeki işbirliği, asimetrik bağımlılığın (asymmetrical interdependence) bir sonucudur. Devletlerarası pazarlığın sonuçları devletlerin tercih ve pazarlık gücü ile belirlenir.
3. Ulusüstü Kurumlar: Teorinin üçüncü adımında kurumlar bulunmaktadır. Liberal hükümetlerarasıcılık teorisinin odak noktası 1. ve 2. maddelerdeki devlet egemenliği ve hükümetlerarası pazarlıklar olmasına rağmen; 3. madde olan kurumların aracılık (instrumental) fonksiyonu vardır. Müzakerelerin işlem maliyetlerini azaltması nedeniyle AB’de müzakere prosedürü belirlendikten sonra aynı prosedür tüm müzakerelere uygulanır.

Moravcsik’in pazarlık teorisine göre; uluslararası müzakerelerde işbirliğinin olup olmayacağı ve hangi şartlarda olacağı aktörlerin pazarlık gücüne bağlıdır. Pazarlık

gücü “bilgi” ve “özel” bir anlaşmanın faydalarının asimetrik dağılımının sonucudur. Genellikle daha fazla ve daha iyi bilgi sahibi olan aktörler sonucu kendi lehlerine çevirebilir ve anlaşmaya diğerleri kadar ihtiyacı olmayan aktörler diğerlerini işbirliği yapmama ile tehdit edebilir ve böylece onları taviz vermeye zorlayabilir¹⁰⁸.

Andrew Moravcsik tarafından geliştirilen Liberal hükümetlerarasıcılık, AB’yi kuran anlaşmaların yeniden düzenlenmesinde ve Birliğin derinleşmesinde olduğu gibi genişlemeyi de açıklama kapasitesine sahiptir¹⁰⁹; çünkü genişleme kararı da hükümetlerarası müzakereler sonucunda oybirliği ile oluşan bir karardır.

Liberal Hükümetlerarasıcılıkta Kurumlar: Liberal hükümetlerarasıcılık teorisinde kurumların varlığı, kurumlaşmacılığa dönüş olduğunu göstermez. Liberal hükümetlerarasıcılık teorisinde kurumlar, aktörlerin tercihlerini belirlemez. Kurumlar daha çok anlaşmaları uygular, pazarlıkları güvenilir kılar ve kural tabanlı bir yapı sağlar. Başka bir deyişle; uluslararası kurumlar, devletler arasındaki pazarlığın verimliliğini arttırmak için kullanılan müzakere araçlarıdır.

Liberal hükümetlerarasıcılık devletler için kurumların rolünü şu şekilde nitelemiştir:

Örneğin; Avrupa Komisyonu’nun kurumsal yapısı:

- Devletlerin yerel işler üzerindeki kontrolünü arttırdığı ve
- Başka türlü ulaşamayacakları hedeflere ulaşmalarına izin verdiği ölçüde

ulusal hükümetlerce kabul edilebilir.

1.2.2.2 Liberal Hükümetlerarasıcılığa Yöneltilen Eleştiriler

Antony Forster; politikanın her zaman rasyonel olmadığını belirterek rasyonel yaklaşımın devletin politika süreçlerini yansıtamayacağını söylemiştir¹¹⁰. Moravcsik’in görüşünün aksine, devletleri entegrasyona yönlendiren ana neden ekonomik kaygılar değildir, bu noktada ekonomik ve politik nedenler birbirinden ayrı tutulamaz. Danimarkada’da Aarhus Üniversitesi’nde Siyasal Bilimler Profesörü olan Derek Beach’e göre; üye devletlerin pazarlık gücü Moravcsik’in iddia ettiği gibi

¹⁰⁸ Wiener ve Diez, 2004; s. 75-77.

¹⁰⁹ Rosamond, 2000; s. 201.

¹¹⁰ Anthony Forster, “Britain and the Negotiation of the Maastricht treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism”, **Journal of Common Market Studies**, 1998, 36 (3): ss. 347-368.

sadece onların tercihlerinin gücü ile ilgili değildir, diğer devletlerin nasıl hareket ettiğine de bağlıdır. Moravcsik, ulusal tercih yaklaşımında; toplumun ilgisizliğini hesaba katmamıştır. Örneğin 2009 Parlamento seçimlerinde katılım oranı %43 olmuştur. Liberal hükümetlerarasıcılık, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı gibi ulus ötesi kurumları ve Avrupa şirketleri ve çıkar grupları gibi ulus ötesi aktörlerin etkisini hafife almaktadır¹¹¹. Sonuçta, liberal hükümetlerarasıcılık Avrupa entegrasyonunun açıklamak için yerel tercih oluşumu, devletlerarası pazarlık ve kurumsal tercih teorilerini biraraya getirdiğini söyleyebiliriz.

1.2.2.3 Yeni Hükümetlerarasıcılık

Son zamanlarda AB'nin işleyişi çerçevesinde bütünleşme kuramları kapsamında yeni bir terim olarak ortaya çıkan “Yeni Hükümetlerarasıcılık” kavramı tartışılmaya başlamıştır. Söz konusu “Yeni Hükümetlerarasıcılık” kavramına göre, AB Konseyi nezdindeki AB'nin siyasi liderleri geçmişe göre yasama alanında çok daha aktif olmaya başlamıştır¹¹².

AB bütünleşmesi çerçevesinde Maastricht Antlaşması'ndan sonraki dönem “Yeni Hükümetlerarasıcılık” dönemi olarak kabul edilmekte olup¹¹³, bu kavramın kendi döneminde oluşan yeni bir süreç (çıktı) olduğunu, 1950'lerde başlayan bütünleşme süreçlerinin bir devamı olmadığı savunulmaktadır. Yüksek düzeyli hükümetlerarası (intergovernmental) politika koordinasyonlarının yoğunlaştığı ifade edilerek, mevzuata ilişkin karar alma yerine, ortak olarak paylaşılan politika hedeflerinin ağır bastığı ve uygulamanın Avrupa Konseyi'nde üye devlet temsilcilerinin siyasi alanda kendilerini ne derece adadıkları ile bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu sistemin çalışabilmesi için en yüksek düzeyde anlaşma (uzlaş) gerekmektedir. Salt bakanların dâhil olduğu uygulama süreçlerinde ulusal düzeyde bir takım aksaklıklar yaşanabilmektedir. Bu nedenle Hükümet ve Devlet Başkanları

¹¹¹ Nugent, s. 484.

¹¹² Vivien A. Schmidt, “The New EU Governance: New Intergovernmentalism, New Supranationalism and New Parliamentarism”, **Instituto Affari Internazionali IAI Working Papers**, 11.05.2016, s. 3.

¹¹³ Christopher J. Bickerton, Dermot Hodson ve Uwe Puetter, “The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post Maastricht Era”, **Journal of Common Market Studies**, (09.09.2015), s.3.

karar ama süreçlerine daha çok müdahil olmaktadır. Bir konuda ne kadar çok problem olursa görüşme sıklığı o kadar çok olmakta, hükümet başkanları bu süreci gözetlemekte ve Konsey ve Eurogroup¹¹⁴'a talimatlar vermektedirler. İlgili alanlarda bakanlar arası toplantılar da giderek daha sık yapılmaktadır. Avrupa Konseyi ve AB Konseyi faaliyetlerinde Komitoloji¹¹⁵ sistemi giderek yaygınlaşmakta ve üye devletler nezdinde oybirliği aranmakta ve bu toplu süreçlerin kurumsallaştırılmasına odaklanılması ile oluşan yeni kurumsal dinamik “bilinçli hükümetlerarasıcılık”¹¹⁶ olarak adlandırılmaktadır. Bu yönetim şekli özellikle ekonomi politikası ve dış ve güvenlik politikası alanında gelişmiştir, zira bu alanlar Topluluk metodu (Community method) dışında tutulmaktadır¹¹⁷.

Bu yeni hükümetlerarasıcılık kavramına ilişkin yapılan bildiri, sunum ve açıklamalar karşısında, ETH Zürich Üniversitesi Profesörü Franck Schimmelfennig “yeni Hükümetlerarasıcılık” kavramının büyütüldüğünü ve aslında hükümetlerarası politika koordinasyonu olgusunun yeni bir olgu olmadığı, 1970’lerde başlayan bir süreç olduğunu, bu çerçevede “Yeni Hükümetlerarasıcılığın” AB bütünleşmesi teorisini kapsamaktan ziyade “politika dizisi” olduğunu ifade etmektedir¹¹⁸.

¹¹⁴ Eurogrup, para birimi Euro olan AB ülkelerinin maliye bakanlarının bir araya geldiği gayri resmi toplantılarına verilen isimdir.

¹¹⁵ Komitoloji; Komisyon’un, Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından kendisine verilen yürütme yetkilerini, bu amaçla kurulmuş çeşitli komitelerle işbirliği içinde hayata geçirmesi sürecine verilen isimdir. Komisyon’un uygulamaya yönelik tedbirler almasını gerektiren bir Konsey kararı alındığında, Komisyon’un bu yöndeki çalışmalarına yardımcı olmak üzere bir Komite kurulur. AB mevzuatının uygulanması sürecinde Komisyon, üye ülke temsilcilerinden oluşan ve Komisyon yetkililerinin başkanlık ettiği bu komiteler ile yakın işbirliği içerisinde çalışır. Komiteler, üye devletlerin temsilcilerinden oluşmakta ve Komisyon temsilcisi tarafından başkanlık edilmektedir. Komisyon temsilcisi, kabul edilmesi öngörülen önlemlerin bir taslağını sunmaktadır. Komisyon, Avrupa Parlamentosunu komite sonuçları hakkında bilgilendirmektedir.

¹¹⁶ Deliberative intergovernmentalism

¹¹⁷ Uwe Puetter, “The European Council Has Become the New Center of Political Gravity in EU Decision-Making, European Politics and Policy”, **London School of Economic and Political Science Euorpp LSE Blog**, 30.10.2012, <http://blogs.lse.ac.uk/euorppblog/2012/10/30/the-european-council-uwe-puetter/>, (30.09.2016).

¹¹⁸ Franck Schimmelfennig, “Claims of a “New Intergovernmentalism” in European Integration Have Been Overstated”, **London School of Economics LSE Euorpp Blog**, 22 Nisan 2015, <http://blogs.lse.ac.uk/euorppblog/2015/04/22/claims-of-a-new-intergovernmentalism-in-european-integration-have-been-overstated/>, (30.09.2016).

1.3 TEORİK KAPSAMDA OTP'NİN KURUMSAL ÇERÇEVESİ VE İŞLEYİŞ SÜRECİ: HÜKÜMETLERARASICILIK VE ULUSÜSTÜCÜLÜK PARALELİNDE KONSEY VE KOMİSYON'UN İLİŞKİSİ VE AĞIRLIKLARINA BİR BAKIŞ

Roma Antlaşması'nın 113. Maddesi çerçevesinde AB üyesi ülkeler, uluslararası ticarete ilişkin müzakerelerde AB Komisyonu tarafından temsil edilirler. Buna uygun olarak Komisyon, gerçekleştirilen müzakerelerde, bu alanda yetkin bir Komite'ye (Madde 113 Komitesi) de danışmak suretiyle üye ülkeleri temsil etmektedir.

133. madde (eski 113) nitelikli çoğunluk ile Konsey'in yönlendirmesine tabii olarak Komisyon'a AB'nin dış ticaret ilişkilerini sürdürme yetkisi vermektedir. Madde 300 Komisyon'a uluslararası anlaşma yapma yetkisi vermektedir (Konsey ile birlikte, 133. Maddede olduğu gibi nitelikli çoğunluk sistemi ile). AB Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu'na uluslararası anlaşmaları kabul etmesi üzere rıza prosedürü ile daha büyük bir rol verilmesi üzere 300. Madde değiştirilmiş olsa da, aslen AP halen ticari anlaşmaların dışında tutulmaktaydı. Ancak Lizbon Antlaşması ile bu durum değiştirilmiştir. (133. Madde Lizbon Antlaşması'nda 207. Madde olarak yer almakta olup, 300. Madde ise Lizbon Antlaşması'nda 218. Madde olarak yer almaktadır).

133. ve 300. Maddenin uygulanması konusunda iki uyumsuzluk durumu hâkim olmuştur; bunlardan ilki Komisyon ile Konsey arasındaki ilişkilerin niteliği ve yönetimi, ikinci ise artan ticaret sorunları ve hızlı değişen uluslararası ticaret gündemi karşısında Komisyonu'n yetki kapsamı olmuştur. Her iki durum da AB sistemi içindeki supranasyonalizm ve intergovernmentalizm arasındaki mücadelenin klasik örnekleridir.

133. maddeye göre Konsey OTP'nin uygulanması konusunda Komisyon'un önerilerini onaylamalı ve üçüncü ülkeler ile anlaşma için müzakerelerin başlatılması konusunda da Komisyon'un önerilerini onaylamalıdır. Her iki durumda da Konsey nitelikli çoğunlukla karar verir. Ayrıca 133 madde ile Komisyon'a müzakerelerde destek vermek üzere Konsey tarafından atanan özel bir komite bulunur (113. Komite

adını anlaşmadaki maddenin numarasından almaktadır). Bu komitede üye devletlerin memurları Komisyon görevlileri ile düzenli olarak görüşerek Komisyon'un müzakere strateji ve önerilerini onaylar. Aynı şekilde, Komisyon, 300. madde çerçevesinde, uluslararası anlaşmaları Konsey'in gözetiminde müzakere eder.

Desmond Dinan, "Ever Closer Union" isimli kitabında Komisyon'un 113. Komite ile sevgi ve nefrete dayalı bir ilişkisi olduğunu vurgulayarak, Komite'nin perde arkasındaki görevinin Komisyon'un Konsey'in görüşlerine sadık kalmasını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Komitenin varlığı Komisyon'un manevra alanını daraltmaktadır. Komisyon bir yandan 113. Komite aracılığı ile üye devletler ile müzakerelerde bulunur öte yandan ticaret anlaşmalarını sonuçlandırmak üzere üçüncü ülkeler ile de müzakereleri yürütür. Kaçınılmaz olarak Komisyon salt müzakere görevinin ötesinde, nüfuzunu ve etkisini en yüksek şekilde kullanmaya çalışmaktadır. 113. Komite bazen çok müdahaleci bazen ise şaşırtıcı bir şekilde gevşek olabilmekte ve Komisyon'un çekim alanına girebilmektedir¹¹⁹. Bu durumun derecesi müzakerelerin ekonomik ve politik önemine bağlı olarak değişmektedir. Komisyon'un dış ticaret müzakerelerini sürdürme konusundaki esneklik derecesi, müzakere edilmekte olan konuların zorluğuna göre de etkilenebilmektedir. Ayrıca Komisyon'un Ticaretten sorumlu üyesinin ağırlığı (hali hazırda Cecilia Malmström), Konsey başkanlığı dönemindeki ülke, Komisyon'un inisiyatif alma isteği ve yeteneği, üye devletler arasında kurulan koalisyonlar (ittifaklar), çıkar gruplarının seferberliği, müzakerelerin zamanlaması, anlaşma için uygulanan baskı (veya baskı olmaması), çeşitli sektörel konseylerin konuya dahil olması, Komisyon'un kendi siyasi gündemine bağlı olarak müsaitlik ve yoğunluk durumu, ticaret politikasında genel yetkiye sahip olan General Affairs Council gibi pek çok faktör etkili olabilmektedir.

Konsey ile Komisyon arasında 1980'li yıllarda çok sık tartışma olmuş ve GATT Uruguay Seferleri'nin son dönemlerinde 1990'lı yılların başında durum daha da keskinleşmiş, üye devletler Komisyon'un hizmetler ticaretinde ve fikri mülkiyet haklarının ticari hususlarında Komisyon'un anlaşmalar akdetmesi yetkisini sorgulamışlardır. Bu durum karşısında Komisyon da Avrupa Adalet Divanı'nın

¹¹⁹ Desmond Dinan, **Ever Closer Union**, Lynne Rienner Publishers Inc, ABD, 1999, s. 485.

(ECJ) hüküm vermesini istemiş ancak Komisyon'un beklentisinin aksine ECJ, 133. Maddeyi daha muhafazakâr bir şekilde yorumlayarak Komisyon'un aleyhinde hüküm vermiştir¹²⁰. 1996 ve 97 Hükümetlerarası Konferansı'nda (IGC) Komisyon 133. maddenin kapsamını hizmetler ve fikri mülkiyet haklarını da içerecek şekilde genişletme girişiminde bulunmuş ancak başarısız olmuştur. Komisyon'un ticari yetkisini genişletmek üzere bilinçli ve özel bir şekilde çaba sarf ettiği görülmektedir.

Komisyon Konsey'e 133. maddenin AB'yi üçüncü ülkeler nezdinde müzakere edilmesi zor ve karmaşık bir partner haline soktuğunu ifade ederek uzun yıllarca şikâyet etmiştir. Komisyon'a göre, hem AB hem de üye devletlerin onayını beraber gerektiren ortak yetki (karma anlaşma) ticari meseleleri aşmak konusunda problem yaratmaktaydı. Komisyon bu sürecin zorluğundan şikâyetçi olmuştur. Örneğin DTÖ nezdinde Komisyon ürünlerin ticareti konusunda AB'yi tek başına temsil etmekte iken, hizmet ticareti ve fikri mülkiyet hakları konusunda Komisyon ve üye devletler AB adına beraber müzakere etmiştir. AB ile anlaşma müzakere eden üçüncü ülkeler de, bu kapsamda önemli müzakere toplantılarından önce, 113. Komite ile lobi çalışmalarında bulunmuştur.

1997 yılında imzalanarak 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nda, 133. maddeye bir paragraf eklenmiştir. Bu kapsamda, Konsey'e, Parlamento'ya danışarak 133. maddenin kapsamını hizmet ve fikri mülkiyet haklarını da içerecek şekilde uluslararası anlaşma akdetmesine olanak verilmiştir. Bu sayede, Konsey üyeleri oybirliği ile karar vererek Birliğin ticari konulardaki yetkisini arttırabilmektedir¹²¹.

Nice Antlaşması'nda da OTP'na ilişkin 133. Madde kapsamında hizmet ve fikri mülkiyet hakları alanında anlaşma yapılabileceği yer almaktadır¹²². "Topluluk hukuku ve diğer uluslararası anlaşmalar ile uyumlu olduğu sürece üye devletler, üçüncü ülkeler veya uluslararası kuruluşlar ile anlaşma yapabilirler. Konsey, Topluluğun iç yetkilerini aşacak hükümleri içeren bir anlaşmayı onaylayamaz".

¹²⁰ Dinan, s.486.

¹²¹ Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, **Amsterdam Antlaşması 133. Madde**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997E133>, (10.10.2016).

¹²² Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, Nice Antlaşması, https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf, (25.10.2016).

Bu kapsamda, kültür ve görsel – işitsel hizmetler, eğitim hizmetleri, sosyal ve insani sağlık hizmetleri Topluluğun üye devletler ile ortak yetki alanına girmekte olup bu alanlardaki anlaşmalar için Topluluk ve üye devletler arasında ortak onay gerekmektedir. Taşımacılık alanındaki uluslararası anlaşmaların müzakere ve onay süreci Beşinci Başlık içerisinde yer alan 300. madde hükümleri kapsamında yürütülmektedir¹²³.

Sonuçta AB dış ticaret politikası birçok Hükümetlerarası Konferans esnasında (IGC) görüşülmüş olup her seferinde Komisyon bu alandaki yetkilerinin arttırılmasını istemiş ancak üye devletler buna karşı direnmiştir. Maastricht Antlaşması'nda Komisyon, hizmet ve ticaret ile ilgili fikri mülkiyet (TRIP) ve yatırım konularının AB'nin yetki alanına girmesini talep etmiştir. Ancak üye devletler buna karşı çıkmış ve Avrupa Adalet Divanı'nın (1/94) 94 yılında verdiği bir karar ile durum daha da karışık bir hal almıştır, zira Divan, bazı hizmetlerin AB yetki alanında olduğunu ve bazılarının ise üye devletler ve ortak yetki alanında olduğunu hükmetmiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, Amsterdam Antlaşması'nda da bu konuda çok ilerleme sağlanamamıştır ancak 133. maddeye bir paragraf eklenerek Konsey'in oybirliği ile belli bir konunun AB yetki alanında olup olmadığına karar verebilmesine olanak sağlanmıştır. Nice Antlaşması'nda da kültür ve işitsel-görsel hizmetler kapsam dışı tutularak 133. madde korunmuştur. Ortak karar mekanizmasındaki artış sayesinde AP'nin de rolü arttırılmıştır¹²⁴. Ancak bazı üye devletlerin hükümetleri, AP'nin ticaret alanında artan yetkisine, ulusal egemenlik ve ticaret politikasının siyasileştirilmesi kaygısı ile karşı çıkmıştır.

1.3.1 AB'nin Ulusüstü İşleyişine Karşı İngiltere'nin Tutumu ve Duruşu

İngiltere'nin AB üyesi olması ile oluşan maddi yük karşısında İngiliz İşçi Partisi öncülüğündeki Hükümet 1975 yılında Komisyon ile müzakerelerde bulunmuş ve bu konu 1980'li yıllarının başına kadar İngiltere siyasetinde önemli bir başlık olmuştur. Margaret Thatcher tarafından yönetilen Muhafazakâr Hükümet tarafından İngiltere'nin parasını geri alması üzerine yoğun çalışmalar yürütülmüş ve nitekim

¹²³ Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, Nice Antlaşması metni: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>, (25.10.2016).

¹²⁴ Stephen Woolcock, "The Potential Impact of the Lisbon Treaty on European Union External Trade Policy", **Swedish Institute for European Policy Studies SIEPS**, Haziran 2008, s.2.

1984 yılında Fontainebleau Zirvesi'nde; İngiltere'nin katkı payının indirilmesine karar verilmiştir¹²⁵. (AB bütçesi yaklaşık olarak 28 AB ülkesinin GSMH'sının %1'ine denk gelmekte olup, ülkeler bazında yaklaşık hükümet giderlerinin %1'i AB Bütçesine katkı olarak verilmektedir).

İngiltere'nin ulusal, politik ve ekonomik çıkarlarının en iyi AB çerçevesinde müzakere edilebileceği bazı taraflarca kabul edilse de, birçok elit ve popüler kesime ait sektörde kamuoyu AB ile daha ileri bütünleşme konusunda hep temkinli olmuştur. Bu ihtiyatlı yaklaşımın çerçevesi ilk olarak ulusal siyasi önceliklere bağlıdır. 1980'li yıllarda Topluluğun tek pazarı uygulama planları, Muhafazakâr Hükümet içinde İngiltere'nin kendi ekonomik serbestleşme gündemi ile uyumlu idi. Bu çerçevede, Margaret Thatcher ATS'nin etkin bir şekilde uygulanması için, genişletilen nitelikli çoğunluk oylamasına rağmen İngiltere egemenliğinden ödün vererek ATS'yi kabul etmiştir. Ancak Hükümetin Avrupa Sosyal mevzuatına karşı olması nedeniyle 1991 yılında Maastricht Antlaşması içindeki "Sosyal" bölümü dışında kalmayı tercih etmiştir. Çalışma saatleri kısıtlamaları gibi bazı yönergelere keskin bir şekilde karşı olan İngiltere'de Muhafazakâr Parti içindeki "Avrupa karşıtlığı" (Eurospecticism) İngiltere'nin AB üyeliği konusunda daha derin sorularını da beraberinde getirmiştir¹²⁶.

İngiltere'nin AB'ye karşı tutumu 1980'li yılların başında en yüksek seviyede olmuştur, zira AB Anlaşması yükümlülükleri çerçevesinde ithalat kontrolleri ve devlet müdahaleleri konusunda İngiltere'nin alternatif bir ekonomik stratejisi sürdürmesinin kısıtlanması söz konusu idi; ancak 1990'lı yılların başında İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti döneminde kaybetmiş olduğu güç ve hakları yeniden kazanabilmek için, AB sosyal mevzuatını desteklemiş ve daha ileri bir bütünleşmeye daha olumlu bakmıştır. Esasen, Avrupa'nın ötesinde büyük ekonomik ve politik çıkarları olan İngiltere'de, İngiliz Hükümetleri, AB politika ve önceliklerinin kendi çıkarları ile ne kadar uyumlu olduğu konusunda sık sık değişken ve çelişkili olmuştur.

¹²⁵ Christopher Preston, **Enlargement and Integration in the European Union**, Routledge, London, 1997, s. 121.

¹²⁶ Preston, s. 123.

Topluluğun siyasi ve kurumsal yapısının ulusüstü boyut kazanması İngiltere, Danimarka ve İsveç'teki siyasetçi ve karar vericiler tarafından alarm verici olarak değerlendirilmiştir. Avro bölgesinde ortak para politikasının kurulması ile ulusal hükümetler, İstikrar ve Büyüme Pakti'na¹²⁷ bağlı olmaları nedeniyle, vergilendirme ve harcama planlarında kısıtlanmışlardır. Dış politika ve güvenlik, adalet ve içişleri alanlarında Bakanlar Konseyi nitelikli oy çokluğu ile (QMV) karar alıyor olsaydı ulusal hükümetler bir nevi bölgesel veya yerel hükümlere benzerdi¹²⁸.

AB savaş sonrası dönemde önemli düzeyde bütünleşme gerçekleştirmiş ve üye sayısını da arttırarak dünyanın önemli ekonomik gruplarından biri haline gelmiştir. 1980'li yılların ortasında özellikle ATP programı ve Parasal Birliği geçiş ile bütünleşme programlarını uygulamada bir artış yaşanmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda AB'de bazı problemler yaşanarak AB'nin geleceği hakkında bir takım endişeler oluşmuştur. Maastricht Antlaşması'nın onaylanması sürecinde yaşanan sorunlar AB vatandaşlarına daha derin bir bütünleşmenin faydalarına inandırmanın zorluklarını göstermiştir. Politik açıdan, yeni bir Anayasal Anlaşma onaylanması üzere toplanan Hükümetlerarası Konferans'ın (IGC) başarısızlığı “iki vitesli” ve ya “çok vitesli” Avrupa sorununu ortaya çıkarmıştır. Avro kullanımında ve ortak dış sınır sistemi “Schengen”e üye olanlar ve olmayan AB ülkeleri karşısında iki vitesli Avrupa'dan bahsedebiliriz. Sonuç olarak 23 Haziran 2016'da İngiltere'de gerçekleştirilen AB Referandumu sonucunda İngiltere halkının % 52 oy ile AB'den ayrılma yönünde aldığı karar, İngiltere'nin ulusüstü yapıdan ve bütünleşik AB'den uzaklaşarak kendi ulusal çıkarları üzerine inşa edeceği egemenliğine kavuşma isteğinin önemini ve geçerliliğini bir kez daha göstermiştir.

1.3.2 Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Parlamentosu'nun Artan Yetkisi

Her ne kadar 1 Aralık 2009 itibariyle Lizbon Antlaşması ile AP'ye uluslararası anlaşmaları onaylaması yetkisi verilmiş olsa da, Parlamento'nun anlaşmaların müzakere kararları aşamasında da etkili olması üzere, 2010 yılında

¹²⁷ 1997 yılında kabul edilen ve 2005 ile 2011 yıllarında reforma tabi tutulan İstikrar ve Büyüme Pakti, Maastricht Antlaşması'nda, aşırı bütçe açıklarından kaçınılması üzere, Üye Devletlerin maliye politikalarının gözetilmesi ve bütçe açıklarının izlenmesine ilişkin hükümleri açıklamıştır.

¹²⁸ McDonald (Ed.) ve Dearden (Ed.), s. 31.

Komisyon ile AP arasında “Inter-institutional Framework Agreement” (IA) imzalanmıştır. Burada Komisyon’un bir müzakere başlatma konusundaki niyetini Konsey ile aynı zamanda Parlamento’ya da bildirmesi ifade edilmiş ve Komisyon’un müzakereler boyunca Parlamento’nun görüş ve yorumlarını dikkate alacağı belirtilmiştir (IA 2010, Ek III, 1. ve 3. md) . Burada amaç sadece Lizbon Antlaşması kapsamında belirtildiği üzere AP’ye salt bir onay yetkisi vermek yerine, Parlamento’yu müzakereler başlamadan önce sürecin içine Konsey ile eş zamanlı dâhil ederek müzakerelerin başından itibaren ve süreç içinde görüşlerini vermesini sağlayarak sağlıklı bir onay sürecini işletebilmek ve demokrasi açığını giderebilmektedir. AP bu şekilde Komisyon ve Konsey’e karşı kurumsal bir denge içinde yetki onayını kullanacak olsa da, müzakere kararı aşamasında herhangi bir veto hakkı bulunmamaktadır. Bilindiği üzere, ticaret politikasının AB’nin münhasır yetki alanında olması nedeniyle ulusal parlamentolar uluslararası STA imzalanması sürecine doğrudan dâhil değildir, sadece bu anlaşmanın “karma anlaşma” olması yönünde bir karar alınması durumunda ulusal parlamentoların onayları alınmaktadır. Buna karşın TTIP ve CETA müzakereleri kapsamında STA’lara gösterilen protestolar karşısında Fransa, İngiltere, İrlanda, Hırvatistan, Portekiz, Lüksemburg tarafından, Avrupa Parlamentosu üyeleri ile ulusal parlamento üyeleri arasında Birlik konularında bir araya getiren Konferans olan 2014 COSAC raporunda, AB’nin ticaret müzakerelerini ve özellikle de TTIP müzakerelerini yakından takip ettikleri belirtilmiştir¹²⁹. Ayrıca ulusal parlamentoların uluslararası anlaşmalara onay vermeleri ve CETA ve TTIP’nin karma anlaşma olarak kabul edilmesi konusunda 2014 yılında 17 ülkenin ulusal parlamentosu tarafından bir mektup hazırlanmış ve Komisyon’un o zamanki ticaretten sorumlu üyesi Karel de Gucht’a iletilmiştir. Komisyon da bir anlaşmanın karma olup olmayacağına ancak müzakerelerin sonunda karar verilebileceğini belirtmiş ve Güney Kore STA’sının karma olarak değerlendirildiğini ve o şekilde onaylandığını, Peru ve Kolombiya STA’larının ise başlangıçta Komisyon tarafından AB anlaşması olarak görüldüğü ancak daha sonra Konsey tarafından karma anlaşma olarak değiştirildiğini belirtmiştir¹³⁰. Ulusal

¹²⁹ Kolja Rauba ve Jan Wouters, “The Many Facets of parliamentary Involvement and Interaction in EU External Relations”, Leuven Center for Global Governance Studies, **Institute for International Law**, Working Paper No: 174, Nisan 2016, s. 10.

¹³⁰ Rauba ve Wouters, s. 11.

Parlamentolar tarafından gönderilen mektuplar, AB ticaret politikasının demokratik boyutunu güçlendirme konusundaki bilinçlerini ve duruşları vurgulamaktadır. Öte yandan AP bünyesinde uluslararası ticaretten sorumlu komite olan INTA da, Kasım 2014'te düzenlenen Roma COSAC Konferansı raporunda, gerek AP içinde gerek ise ulusal parlamento üyeleri ile ticaret konularını görüşebileceklerini belirtmiştir. Tüm bu faaliyetler Konsey'in, ulusal parlamentoların ve Avrupa Parlamentosu ile INTA'nın, Avrupa Komisyonu'nun ulusüstü ticaret politikası yetkisini koordine etme yönündeki çabalarını göstermektedir.

1.3.3 Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi ve Üye Devletlerin Rolü

Komisyon teklifini Konsey'e sunduktan sonra inisiyatif tamamen Konsey'e geçmektedir. Bu andan itibaren Konsey Genel Sekreterliği ile birlikte, Dönem Başkanlığı'nı yürüten üye devleti sıkı bir işbirliği içinde Komisyon'un teklifini en ince ayrıntısına kadar inceler, bu inceleme Konsey'de üye devletlerin temsilcilerinden oluşan çalışma grupları tarafından yapılır. Komisyon'un teklifinin ele alındığı bir sonraki aşama Daimi Temsilciler Komitesi aşamasıdır. Tüm bu aşamalarda Dönem Başkanlığını yürüten üye devlet arabulucu rolünü oynar. Bütün sorun tüm üye devletler tarafından kabul edilebilir ortak bir metne ulaşma noktasında düğümlenmektedir. Dönem başkanlığını yürüten üye devlet bu amaca ulaşmak için gerekirse diğer üye devletlerle tek tek görüşmeler yapıp hangi noktalarda pürüz çıktığını tespit etmeye çalışır. Birden fazla üye devletin aynı tutumu benimsediği bir noktada, Dönem Başkanlığını yürüten üye devlet, Komisyon'dan teklifinde değişiklik yapmasını ister. İşte kararın kabul aşaması olan bu aşamada büyük ölçüde üye devletler arasındaki güç dengesine bağlı pazarlıklar etkili olmaktadır. Birlik için temel nitelikli ve önemli konularda üye devletler son sözü söylemektedirler¹³¹.

AB bütünleşmesine ülkeler bazında baktığımızda Fransa ile Almanya'nın tutum ve tavırlarının önemli ölçüde etkili olduğu bilinmektedir. Hatta Fransa'nın olumsuz tavır takındığı durumlarda gelişme ya hiç olmamakta ya da bu olumsuz tavrın telafisi uzun zaman alabilmektedir. Avrupa tarihine bakıldığında Fransa üç önemli olumsuz tavrıyla belki de Avrupa bütünleşmesinin seyrini değiştirmiştir. Bunlardan ilki Ağustos 1954'te Avrupa Savunma Topluluğu Anlaşması'nın Fransız

¹³¹ Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003, s. 72.

Millet Meclisi'nde onaylanmamasıdır. Bunun sonucu olarak Avrupa bütünleşmesi savunma gibi sert konular yerine ekonomik entegrasyon gibi daha yumuşak konularda ilerleme sağlamıştır. İkinci konu, daha önce belirttiğimiz üzere, Haziran 1965 tarihli “Boş Sandalye Krizi”dir. Üçüncü olay ise Anayasal Anlaşma ile daha federal bir yola giren AB'nin, Fransa'da 29 Mayıs 2004'te düzenlenen ve olumsuz sonuçlanan referandum sonrası bu yolu terk etmek zorunda kalmış olmasıdır. Ancak Avrupa bütünleşmesinde Fransa-Almanya ekseninden yavaş yavaş Almanya'nın üstünlüğüne doğru bir gidişin ya da kaymanın söz konusu olduğu rahat görülebilecektir. Fransa şimdiye kadar hiç olmadığı kadar Avrupa bütünleşmesiyle kavgalıdır¹³².

Avrupa bütünleşmesine genel olarak bakıldığında ise, ulusal egemenliklerini koruyabilmek için Birliği daha hükümetlerarası düzeyde tutmak isteyenler ile birlikte daha sıkı bir bütünleşme yaratmak isteyen üye devletler arasında sık sık gerginlik oldu görülmektedir. Bunun sonucunda bazı ülkeler, Euro Schengen alanı dâhil olmak üzere bütünleşmenin bazı unsurlarının dışında kalmaya karar vermiştir. Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Hollanda, Polonya, İsveç ve İngiltere'de popülist ve kısmen de AB muhalifi (eurosceptic) partilerin oy oranı giderek artmaktadır¹³³.

1.3.4 Anayasa Metninde DYY'nin OYTP'ye Dâhil Edilme Süreci

Anayasa metni ile ilgili çalışmaları yürüten VII. Çalışma Grubu (Working Group VII) AB'nin dış eylemleri içeriğini hazırlamış, o dönem Avrupa Komisyonu'nun Ticaretten Sorumlu Komiseri olan Pascal Lamy¹³⁴ tarafından DYY konusu görüşülmüş ancak Anayasa çalışmalarını yürüten sekretaryanın final raporunda (Belçika'da Jean-Luc Dehaene başkanlığında) yatırım politikasına herhangi bir atıfta bulunulmamıştır¹³⁵. 22-23 Nisan 2003'de Convention Başkanlık

¹³² Ercüment Tezcan (Ed.) ve İlhan Aras (Ed.), **Avrupa Birliği ve Üye Devletler AB 15 Üzerine Bir İnceleme**, Detay Yayıncılık, Ankara 2016, s. 9-60.

¹³³ Kristin Archick, “The European Union: Questions and Answers”, **Congressional Research Service**, ABD, 19 Ocak 2016, s.11.

¹³⁴ Eski Dünya Ticaret Örgütü Genel Direktörü ve Eylül 1999 ile Kasım 2004 yılları arasında Avrupa Komisyonu Ticaretten Sorumlu Komisyon Üyesi Fransız Ekonomist Pascal Lamy.

¹³⁵ European Convention Secretariat, **Final Report of Working Group VII on External Action**, 16 Aralık 2002, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/deve/20030218/489393EN.pdf>, (25.11.2016).

Toplantısı'nda "Çalışma Grubu'nun" önerilerinin görüşüldüğü toplantıda, OTP ile ilgili olan 131 ve 133. maddeler, teknik olarak Anayasa metnine neredeyse aynen olduğu gibi yazılmış, üzerinde İrlanda'nın önerisi ile (eski Başbakan Yardımcısı B. John Bruton'un isteği ile¹³⁶) yatırım konusu da OTP'ye dâhil edilmiştir ancak özet belgelerde bu konuya değinilmemiştir¹³⁷.

Birkaç kişi tarafından yapılan itirazlarda, Komisyon'un kendi kendine yetki verdiği ve aslında Sekretarya'nın görüş ve önerilerinde böyle bir konunun geçmediği vurgulanmıştır. DYY karşıtı görüşlerin çoğunluğu, eski Fransa Dışişleri Bakanı Dominique de Villepin, Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ve Blair hükümetini Convention'da temsil eden İngiltere Hükümet Kabinesi üyesi Peter Hain de dâhil olmak üzere, Fransız, İngiliz ve Alman siyasetçilerden gelmiştir¹³⁸. Sonuç olarak konunun çok fazla tartışılmadan, 2004 yılında Üye Devletlerin Hükümet Temsilcileri Konferansı'nda¹³⁹, DYY'nin OTP'ye dâhil edilmesine ilişkin iki maddenin olduğu gibi Anayasa metnine geçirilip onaylandığını söyleyebiliriz (III-216 ve III – 217 md).

1.3.5 Anayasa Metni'nden Lizbon Antlaşması'na Doğru

2005'de Fransa ve Hollanda'daki referandumlar ile reddedilen Anayasa, 2007 yılında reforme edilerek Lizbon Antlaşması olarak lanse edilmiş ve 2009 Aralık'da yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın reddedilmesini takip eden Hükümetlerarası Konferans (IGC) esnasında, İrlanda Başkanlığı, bazı üye devletlerin DYY'nin münhasır yetki kapsamına alınmasına itirazlarına rağmen, Ticaret Politikası başlığını ve içeriğini tekrar tartışmaya açmak istememiştir. Bu çerçevede 206 ve 207. maddeler, 2009 AB Konsey'inde alelacele tasarlanan metin taslağından¹⁴⁰, değişikliğe uğramadan Lizbon Antlaşması'nda aynen kabul edilmiş, DYY ve OTP,

¹³⁶ O zamanlar İrlanda'nın ekonomik büyümesi olarak bilinen Celtic Tiger, başlıca DYY sayesinde büyümüştür.

¹³⁷ European Convention Secretariat, **Summary of Proceedings Meeting of the Praesidium**, 22- 23 Nisan 2003, Brüksel. <http://european-convention.europa.eu/docs/paesidium/GlobalAgendas.pdf> , (25.11.2016).

¹³⁸ Sophie Meunier, "Integration By Stealth: How The European Union Gained Competence Over Foreign Direct Investment", **Paper prepared for the 7th Annual Conference of the Political Economy of International Organizations**, January 16-18, 2014, Princeton Üniversitesi, s.10.

¹³⁹ Conference of the Representatives of the Governments of the Member States.

¹⁴⁰ Council of the European Union, **Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union**, Brüksel, 2009, s.1.

artık AB'nin Dış Eylem (External Action) düzeyinde işleyecek bir konu olmuştur. Komisyon artık, ikili Yatırım Anlaşması imzalamak, AB'nin yurt dışındaki yatırımlarını korumak ve AB içerisindeki yatırımları üye devletler adına düzenlemek ile yetkilendirilmiştir. Meunier'ye göre, DYY konusu, üye devletlerin tercihleri olmadığı halde ve baskı gruplarının da girişimi veya yönlendirmeleriyle oluşan bir süreç olarak değil, o dönemin öncelikleri arasında olmayışı nedeniyle üzerinde fazla tartışlamadan yürürlüğe girmiştir. Anayasa çalışmaları kapsamında tartışmalar daha çok AB'nin Dış Eylem Başlığı çerçevesinde ve özellikle de ODGP konusunda yoğunlaştığı için, (o zaman Irak savaşının gündemde olması ile); DYY ve OTP tartışmaları, fazla ağırlık ve öncelik verilemeden, sessizce geçmiştir.

Uygulama sürecine baktığımızda, Avrupa Komisyonu'nun 2010 yılında birçok belge ve doküman ile AB yatırım politikasını netleştirmeye ve bir yol haritası çıkarmaya çalıştığını ancak üye devletlerin bu konudaki desteklerinin en düşük seviyede olduğu görülmektedir. Üye devletler isteksiz olduğu için uygulama yavaş ilerlemekte, özellikle de günümüzde Avrupa bütünleşmesine duyulan kaygıların artmış olması ile üye devletler de egemenliklerini devretmek konusunda isteksiz davranmaktadır. 23 Haziran 2016 tarihinde referandum oylaması ile AB'den ayrılma kararı alan İngiltere'nin ardından, Hollanda ve Fransa gibi bazı diğer üye devletlerdeki tartışmalarda da AB'den ayrılma referandumları yapılması ifade edilmektedir.

Öte yandan Lizbon Antlaşması "DYY" için bir tanımlamada bulunmamıştır ancak IMF ve OECD tarafından kabul edilen tanımlamaya göre, doğrudan yatırım, sermayeyi veren (getiren) ile ekonomik faaliyeti yürütecek olan girişimci veya müessese arasında uzun vadeli ilişki ve çıkar ile yönetim üzerinde uzun vadeli etki olarak tanımlanmaktadır¹⁴¹. Standart olarak kabul edilen tanımlamada, doğrudan yatırımda bir şirketin oylama gücünün en az %10'unu alan bir yatırımcı olur¹⁴² ve bu şirket üzerinde kontrol ve ilgisi sürekli olur. Oysaki portföy yatırımı olarak nitelendirilen yatırım şeklinde yatırımcı genelde şirketin yönetimini etkilemeyi

¹⁴¹ Wenhua Shan ve Sheng Zhang, "The Treaty of Lisbon: Half Way Toward a Common Commercial Policy", *The European Journal of International Law*, Cilt 21, no: 4, EJIL 2011, ss. 1049-1073, s. 1059.

¹⁴² **OECD Benchmark for Foreign Direct Investment**, 4. Baskı, 2008, <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, (26.10.2016), s. 67.

hedeflemez¹⁴³. Avrupa Komisyonu da 2002 yılında DTÖ'nün ticaret ve yatırım ile ilgili çalışma grubuna yönelik olarak "Yatırımın Tanımlanması" ile ilgili olarak yayınladığı bir belgede bu tanımlı kabul etmiştir. Bu çerçevede, genel görüş yeni münhasır yetkinin portföy yatırımlarını içermediği yönündedir (bunlar üye devletlerin yetkisindedir)¹⁴⁴. Portföy yatırımları kısa-vadeli krediler, sözleşme alacakları ve fikri mülkiyet hakları gibi, doğrudan olmayan (indirect investment), dolaylı yatırım olarak değerlendirilir ve bunlar OTP kapsamında doğrudan yatırım alanına ve münhasır yetki alanına girmemektedir¹⁴⁵ (portföy yatırımları üye devletlerin yetkisindedir). Bununla birlikte, Lizbon Antlaşması içerisindeki tanımsızlık ve de birçok uluslararası yatırım anlaşmalarının "doğrudan" ve de "portföy" yatırımlarını ayırt etmeden, her ikisini de içermesi nedeniyle bu durum farklı yorumlara açık olabilecektir¹⁴⁶. Bu yetki devrinden memnun olmayan üye devletler kendi ikili yatırım anlaşmalarını ellerinde tutabilmek için konuyu AB Adalet Divanı'na taşıyarak açıklık getirilmesini talep edebilir¹⁴⁷.

Sonuç olarak Avrupa Tek Pazarı'nın tamamlanması ve Ekonomik ve Parasal Birliğe (EMU) doğru ilerlenmesi, Avrupa bütünleşme sürecinde önemli gelişmeler olarak bilinmektedir. AB ayrıca üye devletlerin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin birçok yönünü etkileyen politikalara dâhil olmuştur. Örneğin Ortak Tarım Politikası bir zamanlar AB'nin tek önemli politikası iken, üye devletlerin artan bütünleşmesi ile rekabet, ticaret, sosyal, bölgesel ve çevre politikaları da AB'nin ana faaliyetlerine dâhil olmuştur.

Federalist ve İşlevselcilerin ortak hedefi, yeni ulusüstü yapıların kurulması ile bütünleşmiş bir Avrupa kurmak olmuştur. Aralarındaki fark ise bu amaca ulaşmakta kullanılan araçlardır. Federalistler devasa yapısal ve kurumsal değişiklik savunurken, işlevselciler daha kademeli bir geçiş öngörmüştür. Ulusalcılar ise karşılıklı çıkar

¹⁴³ OECD Benchmark for Foreign Direct Investment, s.17.

¹⁴⁴ Meunier, s. 9.

¹⁴⁵ Shan ve Zhang, s. 1059.

¹⁴⁶ Christoph Herrmann, *The Treaty of Lisbon Expands the EU's External Trade and Investment Powers*, ASIL Insight, 21 Eylül 2010, <https://www.asil.org/insights/volume/14/issue/29/treaty-lisbon-expands-eu%E2%80%99s-external-trade-and-investment-powers>, (28.10.2016).

¹⁴⁷ Julien Chaisse, Promises and Pitfalls of the European Union Policy on Foreign Investment, *Journal of International Economic Law*, 2012, s. 9.

sağlamak için hükümetler arası işbirliğini öngörür ve bütünleşme süreci Avrupa siyasi birliğini kurmanın bir yöntemi değildir, bütünleşme süreci ortak sorunlara çözüm bulmak için işbirliği yapma yöntemidir¹⁴⁸.

Gerek ulusalcı gerek federalist ve işlevselci tartışmalar AB'nin gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir. Federalistler ile işlevselciler arasındaki tartışma değişikliklerin şekli ve hızı, ulusalcılar ise ulusüstü yapıların kurulmasına yönelecek bir bütünleşmeye karşı çıkmışlardır. Bu tartışmalar ışığında, Avrupa ülkelerinin refahlarının en iyi şekilde geliştirilmesinde fikir ve söz birliği eksikliği sonucunda, Topluluğun kurumlarının hali hazırda ulusüstü ve hükümetlerarası yapıların bir karışımı olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, AB karar alma sistemi içinde federalist soluklu önerilere İngiltere daima karşı çıkmış ve nitekim 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda İngiltere, AB'den ayrılma kararı vermiştir. Ayrıca Brexit sonucunda ulusal çıkar ve egemenlik kaygılarının giderek tırmanışta olduğu Hollanda ve Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerinde de bu tartışmalar sıkça gündeme gelmektedir. Be çerçevede AB genelinde, federalist ve anti-federalist görüşlerin hâkim olduğu gündem yerine daha yapıcı öneri ve tartışmalara yer verilmelidir, örneğin “ekonomik, parasal veya göç ya da herhangi bir konuda, Birliğin sistemi nasıl daha etkili ve verimli hale getirilebilir?” Bu şekilde yürütülecek tartışma ve görüşmelere bütün üye ülkelerin yapıcı bir katkı koyması daha muhtemel olacaktır.

¹⁴⁸ McDonald ve Dearden, s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMALARI'NDA ORTAK TİCARET POLİTİKASI ve ORTAK TİCARET POLİTİKASI'NIN ARAÇLARI

Bu bölümde AB'nin Lizbon Antlaşması öncesindeki döneme kadar, OTP'nin oluşumu ana hatları ve ilkeleriyle ele alınmış; Avrupa Kıtası'nda "Birlik" fikri, Paris Antlaşması, Roma Antlaşması, Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması'nda OTP ile ilgili hükümler incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde Ortak Ticaret Politikası'nın araçları da irdelenerek, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ve İthalat Rejimi ile ilgili Temel Mevzuat, İhracat Rejimi ile İlgili Temel Mevzuat ve Topluluğun Üçüncü Ülkeler ile imzaladığı Anlaşmalar açıklanmıştır.

2.1 ORTAK TİCARET POLİTİKASI'NIN OLUŞUMU

Ortak Ticaret Politikası (OTP) genel olarak, AB'nin ekonomik bütünleşme sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan İç Pazar hedefi doğrultusunda üye devletlerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlenmesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünü olarak tanımlanabilir. Ortak Ticaret Politikası birbirini tamamlayan iç ve dış düzenlemelerden oluşmaktadır. İç düzenlemelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan dış düzenlemeler üye devletlerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika sürdürmesi ve ekonomik bütünleşme sürecinin gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanma amacı üye devletlerin birbirinden bağımsız hareket etmelerini önlemektir ve bunun için bu alanı düzenleme yetkisi AB'ye verilerek, AB kurucu anlaşmalarda gerekli yetki ve araçlarla donatılmıştır¹⁴⁹.

Ortak Ticaret Politikası, Avrupa Birliği'nde bütünleşme sürecinin en başında devreye girmiş olan, 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda yer alan bir politika. Gümrük Birliği uygulamasında, sadece karşılıklı olarak gümrükleri kaldırmak ve ortak bir tarife uygulamak serbest dolaşımı sağlamaya yetmeyeceği için, Birliğe üye

¹⁴⁹ İktisadi kalkınma Vakfı (IKV), **Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Ortak Ticaret Politikası**, IKV Yayınları, No: 233, İstanbul, 2010, s.1.

lkeler arasında Ortak Ticaret Politikası oluşturulmuş, farklı ticaret politikaları sürdürülmesinin ticarete yaratacağı haksız rekabet önlenmeye alıřılmıřtır¹⁵⁰.

Birliğe ye olan ülkeler arasında 1968 yılında Gümrük Birliği, 1992 yılı sonunda ise malların, emeğin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının oluşturulduğu ortak pazar aşaması tamamlanmıştır. Birliğe ye lkeler, Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası'nın gereği olarak, gümrük vergileri, tarifeler, tarife dışı engeller ve kotalar gibi konularda egemenlik yetkilerini AB organlarına devretmiřlerdir¹⁵¹. Bununla birlikte, Birliğin, Gümrük Birliği kapsamındaki temel hedefi ye ülkeler arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılması olsa da, bunun yanı sıra, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanması da Birlik tarafından önemsenen ve hedeflenen bir unsur olmuştur.

AB, 1968 yılında kendi içindeki gümrük vergileri ile kotaların kaldırılmasının Birlik dışına uygulanmasını sağlayan Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)'ni uygulamaya koyarak açık ticaret sistemini teşvik etmek için girişimde bulunmuştur. OGT, ye ülkelerin üçüncü ülkelerle yaptığı ticarete Birliğin belirlediği ortak bir tarifenin uygulanacağını göstermesinin yanı sıra, ortak bir ticaret politikası oluşturulması ihtiyaını da doğurmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ticaret açısından büyük ölçüde başarılı olmuştur, zira 1958 ile 1969 yılları arasında AET lkeleri arasındaki ticaret dört katına ıkımış ve ilerleyen yıllarda da artmaya devam etmiřtir¹⁵². Avrupa Birliği dünya çapındaki ticaret payını korumak ve arttırmak için, ticaretin önünde engel teşkil eden araçların kaldırılmasını amaçlayan, 1947'de dünya ticaretinin kurallarını denetleyen ve dünya ticaretinin liberalleşmesini destekleyen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) en önemli üyelerinden biri olmuştur.

Ortak Ticaret Politikası, önceleri sadece ticaretin hacmi ve miktarı üzerine olan konuları kapsarken, artık OTP'nin geleceğini ve başarısını şekillendirecek olan ortak gümrük tarifesi, ithalat ve ihracatta ortak kurallar, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS), otonom taviz rejimleri, üçüncü ülkelerle ticarete korunma araçları,

¹⁵⁰ Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme, Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya rnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 310, İstanbul, Eylül 2010, s. 144.

¹⁵¹ İrfan Kaya lger, **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2007, s. 80.

¹⁵² Herman Van Der Wee, **Prosperity and Upheaval The World Economy 1945-1980**, Penguin Books, İngiltere, 1991, s.377.

ihracatın teşviki ve finansmanı ve Tek Pazar gibi önemli ekonomik ve siyasi boyutlara sahip yükümlülükleri kapsayan bir politika haline gelmiştir.

Dünya nüfusunun yalnızca %7'sini teşkil eden AB, dünya GSYH'sinin %25,8'ini oluşturmakta ve dünyanın geri kalanı ile yürüttüğü ticaret bakımından küresel ihracat ve ithalatın yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir (AB içindeki ticaret hariç). Bu rakamlar AB'ye dünyanın en büyük ticaret aktörü, en büyük ihracat ve ithalatçısı, en büyük yatırımcısı, GSYH açısından en büyük ekonomisi ve doğrudan yabancı yatırımın en fazla yapıldığı bölge sıfatlarını kazandırmaktadır, zira günümüzde ticaretin kapsamı mallarla sınırlı kalmayıp bunun ötesine geçmektedir¹⁵³.

AB içerisinde tek pazarın oluşturulmasıyla birlikte iç ticareti engelleyen çoğu sınırlamanın kaldırılmasıyla, Birlik içindeki ticaret genişlemiş ve AB dünyanın en geniş siyasi topluluğu olmanın yanı sıra en büyük ticari topluluğu haline de gelmiştir. Avrupa Birliği, 28 üye devleti, 508.2 milyon nüfusu¹⁵⁴ ve kişi başına 30.240 Dolar¹⁵⁵ düzeyindeki gayri safi yurt içi hasılası ile¹⁵⁶ dünyanın en büyük ve en dinamik pazarlarından biridir. AB, ticaret engellerini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Bir yandan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ülkeleri ve Hindistan, AB'nin güney ve doğu komşuları ve Kanada ile görüşmeler devam ederken, öte yandan Japonya ile müzakereler başlatılma aşamasındadır. AB, ABD ile olan ilişkilerini derinleştirmeye, Çin ile yatırım alanındaki düzenlemelerini de geliştirmeye çalışmaktadır. Güney Kore ile iddialı hedefler içeren bir anlaşma yapılmıştır. Latin Amerika'da Kolombiya ve Peru ile anlaşmalar bulunmaktadır. Ayrıca, Orta Amerika bölgesi ile bir anlaşma imzalanmıştır. Bunların yanı sıra, Gürcistan, Moldova ve Ermenistan gibi Doğu Avrupa ve Güney Akdeniz ülkeleri ile de Anlaşmalar müzakere edilmektedir. AB, dünya çapında 200'den fazla Serbest

¹⁵³ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB'de Ticaret ve Ekonomi**, <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi.html>, (10 Mart 2016).

¹⁵⁴ AB İstatistik Bürosu Eurostat, **Population Statistics**, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics, (10 Mart 2016).

¹⁵⁵ New York merkezli küresel ticaret ve ekonomi verileri sitesi Trading Economics, **AB'de Kişi Başı GSYİH**, <http://www.tradingeconomics.com/european-union/gdp-per-capita>, (10 Mart 2016).

¹⁵⁶ Gayri Safi Yurt içi hasıla (GSYİH) ekonomik aktivite ölçüsüdür; üretilen tüm ürün ve hizmetlerin değerinden bu ürün ve hizmetlerin üretimindeki maliyetlerin çıkartılması ile hesaplanır.

Ticaret Anlaşması'na sahiptir ve bu anlaşmalar küresel ticaretin %35'den fazlasını kapsamaktadır¹⁵⁷.

2.1.1 Avrupa Kıtası'nda “Birlik” Fikri

Avrupa'da siyasi ve ekonomik Birlik oluşturma istekleri 19. yüzyıla dayanmaktadır. Birçok şair, tarihçi, yazar, politikacı ve diplomat, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kıtası'nda bir birlik kurulması fikrini yaymıştır. Fransız yazar Victor Hugo “Avrupa Birleşik Devletleri” fikrinin savunucusu olmuştur; nitekim 21 Ağustos 1849 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen Paris Barış Kurultayı'nda *“Bir gün gelecek sizin de ellerinizden silahlar düşecek. Bir gün gelecek artık savaş alanları yerine ticarete açılan pazarlar ve fikirlere açılan zihniyetler olacak. Bir gün gelecek, iki büyük grup olan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birleşik Devletleri, birbirlerine karşı, denizlerin üzerinden ellerini uzatarak, ürünlerini, ticaretlerini, sanayilerini, sanatlarını, bilimlerini paylaşacak...”*¹⁵⁸.

Paris'te gerçekleştirilen 1869 Expo'sunda bastırılan Paris Rehber'inin giriş kısmında yer alan Victor Hugo'nun bir sayfalık metninde de yine Avrupa'nın “Barış Kıtası” olacağı ile ilgili satırları yer almaktadır¹⁵⁹: *“20. Yüzyılda olağanüstü bir Ulus olacak... Onun adı Avrupa olacak ve ilerleyen yüzyıllarda da ise adı İnsanlık olacak”*¹⁶⁰.

II. Dünya Savaşı Döneminde İngiltere Başbakanı olan Winston Churchill de “Kıta Avrupa ülkelerine” yönelik olarak “Avrupa Birleşik Devletleri” fikrini desteklemiş ve 19 Eylül 1946 tarihinde Zürih Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği konuşmasında: *“Bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri kurmalıyız. Böylece yüz milyonlarca işçi, hayatın yaşanmaya değer olduğunu gösteren küçük zevkleri ve umutları keşfetme şansını elde edecektir”* demiştir¹⁶¹.

¹⁵⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **Serbest Ticaret Anlaşmaları**, <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/serbest-ticaret-anlasmalari.html>, (10 Mart 2016).

¹⁵⁸ Fransa Ulusal Meclisi, **21 Ağustos 1849 Barış Kurultayı Arşivi**, http://www.assemblee-nationale.fr/13/evenements/textes_victor_hugo.asp, (10 Mart 2016).

¹⁵⁹ Uluslararası Paris Kütüphanesi, **Victor Hugo Edebiyat Bilimleri Paris Rehberi**, <http://www.etudes-litteraires.com/hugo-paris-guide.php>, , 1867, Birinci Bölüm, (10.03.2016).

¹⁶⁰ *“Elle s'appellera l'Europe, au XXe siècle, et, aux siècles suivants, plus transfigurée encore, elle s'appellera l'Humanité”*

¹⁶¹ The Churchill Society London internet sitesi, <http://www.churchill-society-london.org.uk/astonish.html>, (10.03.2016).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerde çok önemli görevler üstlenen ve Almanya ile Fransa arasındaki barışı sağlamaya katkısı nedeniyle 1926'de Nobel Barış Ödülü alan Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand da "Avrupa Birleşik Devletleri" konusunda çok çalışmış ve 1928 yılında imzalanan, ABD dâhil 63 ülkenin katılımı ile savaşı yasaklayan Briand-Kellogg Anlaşması'nın kurucusu olmuştur.

2007'de Fransa Cumhurbaşkanlığı'na aday olan Sosyalist Partisi'nin önemli üyesi Segolene Royal da Avrupa Birleşik Devletleri'nin savunucularından olmuştur. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği TÜSIAD'ın Fransa'daki Muadili MEDEF Başkanı (Mouvement des Entreprises de France, Fransa İşletmeleri Grubu) Laurence Parisot'nun da 30 Kasım 2011 tarihinde Fransız Gazetesi "Le Monde" da "Acilen Avrupa Birleşik Devletlerini Kuralım" isimli makalesi yayınlanmıştır¹⁶².

1 Ağustos 2011 tarihinde yine Le Monde Gazetesi'nde aynı başlık ile İtalya Avrupa Hareketi Başkanı Virgilio Dastoli ve Sosyal Ekonomi Grubu Direktörü Thierry Jeantet tarafından "Avrupa Birleşik Devletlerini Acilen Kuralım" başlıklı bir makale daha yayınlanmış olup, makalede Lizbon Antlaşması'na atıf yapılarak Avrupa bütünleşmesinde daha ileriye gidilmesi gerekliliği, krizden çıka bilmek için federal yapının oluşturulması gerektiği aksi halde Avrupa'nın fakirleşerek yıllar öncesine geri döneceği, sonuçta egemenlik devri taraftarı olan ülkelerin bir araya getirilerek federal bir yapıya ulaşmaya cesaret edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande da, Temmuz 2015'de; 19 ülkenin ortak parlamentoları olmasını ve tek bir bütçeden yönetilmelerini önermiştir. François Hollande, ortak para birimi Euro fikrinin hayata geçmesinde en büyük rolü oynayan kişilerden Avrupa Komisyonu eski Başkanı Jacques Delors'ın¹⁶³ 90. doğum günü vesilesiyle 19 Temmuz 2015 tarihinde Fransa'nın haftalık Journal du Dimanche

"We must build a kind of United States of Europe. In this way only will hundreds of millions of toilers be able to regain the simple joys and hopes which make life worth living"

Ayrıca Churchill'in Zürich Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği bu konuşmanın ses kaydı <https://www.youtube.com/watch?v=DWjrhCewhCg&feature=youtu.be> adresinde de 2 Mart 2013 itibarıyla yayınlanmıştır. (11.03.2016).

¹⁶² Laurence Parisot, "Créons d'Urgence Les Etats-Unis d'Europe", **Le Monde**, 30.11.2011, http://www.lemonde.fr/idees/article/2011/11/30/creons-d-urgence-les-etats-unis-d-europe_1611180_3232.html, (25.04.2016).

¹⁶³ 1985-1995 yılları arasında Avrupa Komisyonu Başkanlığını yürüten Jacques Delors, ortak para birimi Euro'yu kullanan AB üyelerinin daha sonra ortak bir hükümetleri ve parlamentoları olmaları gerektiğini savunmuştur.

gazetesi için yazdığı makalede “Euro Bölgesi” üyesi ülkelere ortak bir hükümet oluşturmaları çağrısında bulunmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Yunanistan'ın borç krizinin, Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin daha sıkı işbirliği yapmaları gerektiğini gösterdiğini vurgulamıştır¹⁶⁴.

2.1.2. Avrupa Birliği Kurucu Anlaşmaları İçerisinde Ortak Ticaret Politikası

Avrupa Birliği'nin kurucu anlaşmalarından olan Paris Anlaşması Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa'da önemli gelişmelere imza atacak değişimler hedeflenmiştir. Ancak İngiltere, Birlik üyeleriyle önemli ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde olmasına rağmen, Avrupa'da daha az korumacı bir ticaret politikasından yana bir tutum izlemesi nedeniyle Fransa gibi AB'nin kurucu ülkeleri ile karşı karşıya gelmiş ve 1960 yılında Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsviçre ve İsveç ile beraber Stockholm Anlaşması'nı imzalayarak Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) içinde yer almıştır. EFTA Anlaşması 4 Ocak 1960 tarihinde Stokholm'da 7 ülke tarafından imzalanmış olup, Avusturya, İngiltere, İsveç ve İngiltere'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmaları nedeniyle EFTA'dan ayrılmalarının ardından günümüzde sadece İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lihtenştayn EFTA'ya dâhildir¹⁶⁵.

Avrupa Birliği'ni kuran anlaşmalar aşamalı olarak giderek Birlik içinde daha çok bütünleşmeyi hedeflemiş olup, bu anlaşmalar sırasıyla:

- AKÇT'yi kuran 1951 Paris Antlaşması,
- Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran 1957 Roma Antlaşması,
- 1986 Avrupa Tek Senedi (ATS),
- 1992 Maastricht Antlaşması,
- 1997 Amsterdam Antlaşması,
- 2001 Nice Antlaşması ve
- 2009 Lizbon Antlaşması'dır.

¹⁶⁴ "Pour Un Gouvernement De La Zone Euro Avec Un Budget Et Un Parlement", **Le Journal du Dimanche**, 18.07.2015, <http://www.lejdd.fr/Politique/Hollande-dans-le-JDD-Pour-un-gouvernement-de-la-zone-euro-avec-un-budget-et-un-Parlement-742890>, (27.04.2016).

¹⁶⁵ Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi resmi sitesi, **About Free Trade Association**, <http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association>, (20.04.2016).

Bu antlaşmalar içinde yer alan ortak ticaret politikası düzenlemeleri aşağıdaki bölümde incelenecektir. Ancak Avrupa Birliği bir yandan daha çok ekonomik ve siyasi “bütünleşme politikasını” içeren antlaşmalara imza atarken bir yandan da “genişleme politikasını” da başarı ile sürdürmüştür. Avrupa Birliği’nin kuruluşundan itibaren hangi yıllarda hangi ülkeleri Birliğe tam üye yaparak; şu ana kadar kaç defa genişlediği aşağıda açıklanmaktadır.

Avrupa Birliği’nin 6 kurucu ülkesi olan Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda ilk olarak 1951 yılında Paris Antlaşması ve AKÇT nezdinde bir araya gelmiştir. AB bu oluşumun ardından bugüne kadar yedi genişleme süreci yaşamıştır.

İlk olarak, 1 Ocak 1973 tarihinde İngiltere, Danimarka ve İrlanda’nın katılımı ile üye sayısı 6’dan 9’a çıkmıştır. İkinci olarak, 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan birliğe tam üye olmuştur. Üçüncüsü, 1 Ocak 1986’da İspanya ve Portekiz’in birliğe dâhil olmasıdır. Dördüncü genişlemede, 1 Ocak 1995’te Avusturya, İsveç ve Finlandiya’nın birliğe katılımı ile üye sayısı 15’e çıkmıştır. Beşinci genişleme Birliğin tarihindeki en büyük genişleme süreci olarak 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşmiştir: Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Malta, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB üyeliği resmen kabul edilmiştir. Altıncı genişleme ise 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya’nın Birliğe dâhil edilmesiyle tamamlanmıştır. Son olarak 9 Aralık 2011’de Katılım Anlaşmasını imzalayan Hırvatistan’ın 2013 yılında üye olmasıyla, AB 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir¹⁶⁶.

2.1.3 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaflara sahne olmuştur. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaşmıştır. Bu savaşlarda birçok insan yaşamını kaybetmiş ve bu felaketler üzerine bazı Avrupalı lider ve düşünürleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden

¹⁶⁶ İngiltere 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandumda %52 oy oranı ile AB’den çıkma kararı almış olup, İngiltere’nin AB’den çıkışının belli bir takvim ve sürece bağlanması beklenmektedir.

birleşmesi olduğu fikrine varmıştır¹⁶⁷. Bu nedenle Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu düşünülmüştür. Bu çerçevede, Fransız Planlama Teşkilatı Başkanı ve Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in düşüncelerinden yoğun bir şekilde etkilenen zamanın Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Fransa ile Almanya arasındaki kömür ve demir kaynaklarının Almanya ile birlikte bağımsız ve ulusüstü bir örgüt aracılığıyla işletileceğini, aynı düşünceye ve demokratik anlayışa sahip diğer Avrupa ülkelerinin de bu örgütün üyesi olabileceklerini 9 Mayıs 1950 tarihinde Schuman Deklarasyonu'nda açıklamıştır.

Schuman Planı'na göre, Avrupa'da barışın kurulabilmesi için ortak kömür ve çelik üretimini söz konusu kurumun gözetiminde sağlamak ve bu örgütlenmeyi tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmak olmuştur. Bunun üzerine, Fransa, Almanya, İtalya ile birlikte Benelüks ülkeleri olarak bilinen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg da bu katılıma dâhil olmuş ve bu altı ülke 18 Nisan 1951'de imzalanan ve 25 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Paris Antlaşması altında AKÇT'yi oluşturmuştur. AKÇT'nin amaçları üye ülke ekonomilerinin gelişmesini desteklemek ve refahı sağlamak, istihdam önündeki tüm olumsuzlukları kaldırarak işsizliği önlemek ve hayat standartlarının yükseltilmesini sağlamak olmuştur.

2.1.4 Paris Antlaşması'nda Ortak Ticaret Politikası ile İlgili Hükümler

Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks ülkeleri ile 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan ve 25 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Paris Antlaşması AKÇT'yi oluşturmuş olup AKÇT'nin asıl amacı, demir ve çelik ürünlerinde Birlik üyeleri arasında tam bir serbestleşme sağlamak olmuştur. Bu amaca yönelik olarak, Birliğe üye ülkeler, 1 Ocak 1972 tarihinde AKÇT Antlaşması kapsamına giren ürünlerdeki gümrük vergilerini birleştirmişler ve bu ürünlerde ortak gümrük tarifesi uygulamaya başlamışlardır. Dolayısıyla AKÇT Antlaşması'nda Birliğin Ortak Ticaret Politikası'na ilişkin olarak yetkileri dar kapsamlı olmuştur. Bu yetkileri yeniden belirlemek ve genişletmek adına Paris Antlaşması'nın 10. bölümünde bulunan 71 ile 75. maddelerinde "Ticaret Politikası"nın işleyişine ilişkin saptamalar yapılmıştır.

¹⁶⁷ T.C. AB Bakanlığı, **Avrupa Birliği'nin Tarihçesi**, 01.07.2013, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>, (25 Eylül 2015), s. 1.

Paris Antlaşması'nın 71. maddesinde, birliğe üye ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı uygulayacakları ticaret politikaları, imzaladıkları anlaşma gereğine uygun olarak ortak ticaret politikası olacağı belirtilmektedir. Anlaşmanın 71. maddesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Bu antlaşmada aksi belirtilmediği sürece, ticaret politikası, üye ülkelerin hükümetlerinin yetkilerini etkilemeyecektir. Bu antlaşma ile ticaret politikası alanında üçüncü ülkelere karşı Topluluğa verilen yetkiler, üye devletlerin taraf oldukları uluslararası antlaşmalardan doğan yetkileri aşmayacaktır.

Üye devletlerin hükümetleri AKÇT kapsamında oluşturulan “Yüksek Mercii” (High Authority) tarafından tanınan düzenlemelerin uygulanması konusunda birbirlerine gerekli desteği sağlayacaktır. Yüksek Mercii ilgili üye devletlere karşılıklı desteğin ne şekilde verilebileceği konusunda yöntem önerebilir”¹⁶⁸.

Paris Antlaşması'nın 72. maddesinde ise, üye devletlerin üçüncü ülkelere yapmış oldukları kömür ve çelik ticaretinde uygulanacak en az ve en çok gümrük vergileri tespit edilip, bu tarifelerin kontrollerini sağlayacak yetkilerin kapsamı belirlenmiştir. Anlaşmanın 72. maddesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

“Üye devletlerin üçüncü ülkelere karşı kömür ve çelikte uygulayacakları gümrük vergilerinin altına düşmeyeceği minimum oranlar ile üstüne çıkamayacağı maksimum oranlar, Yüksek Mercii'nin isteği ile veya bir üye devletin talebi ile Yüksek Mercii'nin önerisi üzerine Konsey'in oybirliği kararı ile belirlenir.

Alınan bu karar ile belirlenen sınırlar arasında, her hükümet kendi ulusal prosedürüne uygun olarak tarifesini belirler. Yüksek Mercii, kendi inisiyatifi veya bir üye devletin isteği ile tarifelerde değişiklik önerebilir”.

Paris Antlaşması'nın 73. maddesinde, miktar kısıtlamaları konusuna değinilmiştir. Üçüncü ülkelerle yapılacak ticarete ilişkin ithalat ve ihracat lisanslarının yönetilmesi, ithalat için varış veya ihracat için çıkış yerinin kendi toprakları içinde yer aldığı hükümetin yetkisindedir. Bunun yanı sıra, yetkili

¹⁶⁸ AB resmi sitesi, **Paris Antlaşması Metni**, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Treaty%20constituting%20the%20European%20Coal%20and%20Steel%20Community.pdf>, (2.10.2015), s. 30.

kurumlar, kömür ve çelik ile ilgili bu lisansların yönetimi ve kontrolünden sorumludur. Antlaşmanın 73. maddesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

“Üçüncü ülkelerle ihracat ve ithalat lisanslarının yönetiminden, ihracatlar için orijin (menşe) konumundaki ülkenin hükümeti sorumlu olacak, ithalatlarda ise varış ülkesinin hükümeti sorumlu olacaktır. Kömür ve çelik lisanslarının yönetimi ve denetimini Yüksek Mercii kontrol eder. Konsey ile görüştüktan sonra, üye devletlere gerekli gördüğü yerlerde tavsiyeler sunabilir”.

Paris Antlaşması’nın 74. maddesinde ise, ortak ticari korumacılık konusundaki yetkiler hakkında tanımlama yapılmıştır. Buna göre, Birlik üyesi ülkelerle yapılan ticarete üçüncü ülkeler, öngörülen tam rekabet kurallarına uymazlarsa, Konsey’in olumlu görüşü üzerine tavsiyelerde bulunulmaktadır.

Paris Antlaşması’nın bu konuyla ilgili son maddesi olan 75. maddede ise kısaca, üye devletler arasında akdedilen ticari anlaşmalarla ilgili yetkilerin yine üye devletlerin inisiyatifine bırakıldığı vurgulanmakta olup, yaptıkları kömür ve çelik ticaret anlaşmalarından kömür ve çelik üretimi için gerekli olan ham madde ve özel ekipman ithalatı anlaşmalarından Yüksek Mercii’yi bilgilendirmeleri gerektiği belirtilmiştir. “Önerilen anlaşmanın bu anlaşma hükümleri ile çatışan maddeler içermesi durumunda, Yüksek Mercii gerekli önerileri ilgili ülkeye alınan bilgiyi takiben 10 gün içinde iletir.”¹⁶⁹

2.1.5 Roma Antlaşması: Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Füzyon Antlaşması ile Oluşan Avrupa Toplulukları

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun kurulmasından itibaren ortaya koyduğu başarılı ilerlemeler, Avrupa’da daha geniş donanımlı bir ekonomik entegrasyon kurulması yönündeki düşünceleri tetiklemiştir. Bunun üzerine, AKÇT Antlaşması’ndan 6 yıl sonra, 25 Mart 1957’de Roma’da Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kuran Roma Antlaşması AKÇT üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. AKÇT ve EURATOM sınırlı bir sektörel bütünleşme biçimi öngörürken, AET Antlaşması

¹⁶⁹ AB resmi sitesi, **Paris Antlaşması Metni**, s. 31.

*bütün ekonomiyi kapsamaktadır. 1965'te kurucu üyelerin imzalamış oldukları Birleşme Antlaşması (Füzyon Anlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlamıştır*¹⁷⁰.

1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren AET Antlaşması'nın amacı, kömür ve çelikte gerçekleştirilen bütünleşmeyi ekonominin tüm kesimlerine yaymak ve bu çerçevede ortak bir Pazar ve mallar için Gümrük Birliği kurmak, ortak bir tarım politikası ve iş gücü dolaşımına ve ulaştırma sektörüne ilişkin politikaları saptamak ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için ortak kurumlar tesis etmek olarak belirlenmiştir¹⁷¹.

Bu çerçevede, Roma Antlaşması, altı kurucu üye arasında, ekonomi politikalarının yaklaştırılması yoluyla bir ortak pazarın kurulmasını, ekonomik faaliyetlerin uyum içinde gelişmesini, dengeli ve sürekli bir gelişme sağlanmasını, istikrarın artmasını, Topluluk üyesi ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da sıklaştırılmasını ve üye ülkeler arasında öncelikle ortak pazarı oluşturan bir Gümrük Birliği'ni, yani malların gümrük vergisi ödenmeksizin üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılmasını öngörmüştür. Bunun yanı sıra, Roma Antlaşması, sadece ekonomik değil, ortak tarım, ulaştırma ve rekabet gibi alanlarda ortak politikalar oluşturulması, Ekonomik ve Parasal Birlik kurulması ve ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulmasını da öngörmüştür¹⁷².

Tüm bu bilgiler ışığında AETnin, bir gümrük birliği temeli üzerine oturtulduğu söylenebilir. Ekonomik bütünleşmenin Gümrük Birliği sayesinde sağlanması ve ilerlemesi hedeflenmiştir.

Tablo 4 – AET’de Gümrük Birliği’nin Gerçekleşmesi

Dönemler	Gümrük Vergisi İndirimi	Fark Giderici Vergi
1.1.1958 / 1.1.1961	%10	0
1.1.1961 / 31.12.1961	%20	%25
1.1.1962 / 30.6.1962	%30	%35
1.7.1962 / 30.6.1963	%40	%45

¹⁷⁰ Balkır, s.65.

¹⁷¹ Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s.46.

¹⁷² İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s.45.

1.7.1963 / 31.12.1963	%40	%55
1.1.1964 / 31.1.1965	%50	%60
1.2.1965 / 31.12.1965	%50	%65
1.1.1966 / 30.6.1967	%60	%75
1.7.1967 / 1.7.1968	%90	%85
1.7.1968'den sonra	%100	%100

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2014, (AB), s. 36.

AET'de Gümrük Birliği aşamalı olarak geçiş dönemleri oluşturularak bu temel üzerinde ilerlemiş ve gerçekleştirilmiştir. Ocak 1962'de yapılan indirim ile Gümrük Birliği'nde birinci geçiş dönemi sona ermiştir. İkinci geçiş dönemi Ocak 1966'ya kadar devam etmiştir. 1966 sonrasında başlaması planlanan üçüncü geçiş dönemine ilişkin ayrıntılar Roma Antlaşması'nda kararlaştırılmamış, en geç Ocak 1970'de Gümrük Birliği'nin tamamıyla kurulması koşuluyla Komisyonu'na bırakılmıştır. Gümrük Birliği'ne geçiş döneminin başarıyla ilerlemesi üzerine sürecin daha fazla uzamamasına karar verilmiş ve 1 Temmuz 1968'de Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük haline gelmiştir¹⁷³; ancak Gümrük Birliği uygulamasında sadece karşılıklı olarak gümrükleri kaldırmanın ve ortak bir tarife uygulamanın malların serbest dolaşımını sağlamaya yetmeyeceği için, Birliğe üye ülkeler arasında Ortak Ticaret Politikası oluşturulmuş, farklı ticaret politikaları sürdürülmesinin ticarete yaratacağı haksız rekabet önlenmeye çalışılmıştır¹⁷⁴. Bu konudaki düzenlemelerin Roma Antlaşması'nda ne şekilde yer aldıkları aşağıda incelenmiştir.

2.1.6 Roma Antlaşması'nda Ortak Ticaret Politikası'na İlişkin Hükümler

Roma Antlaşması'nın birinci bölümü temel prensipleri, ikinci bölümü ise Topluluğun kurucu temellerini içermekte olup, bu bölüm içinde ürünlerin serbest dolaşımı, Gümrük Birliği, üye devletler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması, ortak gümrük tarifesinin belirlenmesi, üye devletler arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılması, tarım, kişilerin, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı, işçiler, yerleşme hakkı, hizmetler ve taşımacılık konularına yer verilmiştir. Antlaşma'nın üçüncü

¹⁷³ Balkır, s. 66.

¹⁷⁴ Balkır, s.144.

bölümünde ise Topluluğun Politikası başlığı altında rekabet konusunda ortak kurallar, damping, devlet yardımları, vergi hükümleri, kanunların yakınlaştırılması, ekonomi politikası, konjonktür politikası, dış ödemeler dengesi, ticaret politikası, sosyal politika, sosyal hükümler, Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası konuları yer almıştır. Dördüncü bölümde Denizaşırı ülkeler ile ortaklıklar ve Beşinci bölümde ise Topluluğun Kurumları (Meclis, Konsey, Komisyon, Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite ve finansal hükümler) yer almıştır. Altıncı ve son bölümde ise kurumların oluşturulması ve son hükümler başlıkları yer almıştır¹⁷⁵.

Roma Antlaşması'nın 2. maddesinde AET'nin görev ve sorumlulukları ortaya konmuştur. Buna göre AET, Topluluk içinde ortak bir pazarın kurulması, üye devletlerin ekonomik ve mali politikalarının birbirlerine uyumlu hale getirilmesiyle birlikte, Topluluk içindeki ekonomik aktivitelerin sürekli bir şekilde geliştirilmesini sağlamak ve yaşam standartlarını yükseltme yükümlüğü olduğu öngörülmüştür.

Roma Antlaşması'nın 3. maddesinde ise yukarıda açıklanmış olan maddede ortaya konan amaçları gerçekleştirmek üzere, birliğin ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir¹⁷⁶.

- a) Birliğe üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarındaki gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarıyla birlikte diğer tüm önlemlerin kaldırılması,
- b) Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifeleri ve ticaret politikalarının belirlenmesi,
- c) Birliğe üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin, sermayenin ve serbest dolaşımı sınırlayan engellerin ortadan kaldırılması,
- d) ortak tarım politikasının başlatılması,
- e) ortak taşımacılık politikasının başlatılması,
- f) ortak pazarda rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir sistemin oluşturulması,

¹⁷⁵ Avrupa Hukuk Sitesi, **Roma Antlaşması**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E>, (17.10.2015), s.1.

¹⁷⁶ T.C. AB Bakanlığı Sitesi, **AB'nin Kurucu Antlaşmaları**, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/195_7_treaty_establishing_eec.pdf, (17.10.2015), s. 3.

- g) Üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonu ve dış ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri gidermeyi sağlayacak prosedürlerin uygulanması,
- h) Ortak pazarın işleyişi için gerekli olacak ölçüde yerel belediye kanunlarının (ulusal mevzuatların) birbirleriyle uyumlaştırılması,
- i) Yaşam standardının yükseltilmesine katkı koymak ve işçilerin istihdam olanaklarını geliştirmek üzere Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması,
- j) Yeni kaynakların bulunması yoluyla Topluluğun ekonomik gelişimine katkı sağlayacak bir Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması ve
- k) Deniz aşırı ülkeleri ile ticareti arttırmak ve bu ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimine yönelik çabaları beraber sürdürmek için Topluluğun Denizaşırı ülkeler ile ortaklık kurması.

Roma Antlaşması'nın "Topluluk Politikası" (Policy of the Community) isimli 3. Bölümün altında yer alan "Title II: Economic Policy" başlığı altında "Ticaret Politikası" isimli 3. Başlık yer almaktadır. Bu başlık içinde yer alan 110. ve 116.maddeler arasında Topluluğa üye devletlerin ticaret politikası konusunda görev ve sorumlulukları belirtilmektedir.

110. maddede, üye devletlerin aralarında oluşturdukları Gümrük Birliği'nin, dünya ticaretinin gelişimine ve uluslararası kısıtlamaların aşamalı bir şekilde ortadan kaldırılmasına katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Maddenin devamında "Ortak Ticaret Politikası, üye devletler arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılması ile bu ülkelerdeki firmaların rekabet güçlerinin artışıdaki olumlu etkileri göz önünde tutmalıdır" ifadesi yer almaktadır¹⁷⁷.

111. maddede, Roma Antlaşması'nın geçiş döneminde OTP'nin uygulanacak olan hükümleri belirtilmektedir.

1) Birliğe üye devletler, geçiş dönemini geciktirmeden tamamlamak üzere, dış ticaret alanında ortak bir politikanın uygulamaya konması amacıyla gerekli şartları bir araya

¹⁷⁷ T.C. AB Bakanlığı sitesi, **AB'nin Kurucu Antlaşmaları**, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/195_7_treaty_establishing_eec.pdf, (17.10.2015), s.44.

gelecek şekilde üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerini düzenler. Komisyon söz konusu geçiş dönemi esnasında ortak bir faaliyet ve ortak bir ticaret politikası oluşturulması üzere uygulanacak prosedür konusunda Konsey'e tavsiyeler sunar.

2) Komisyon, üçüncü ülkelere uygulanacak olan ortak gümrük tarifesi üzerinde yapılacak tarife görüşmeleri için Konsey'e tavsiyeler sunar. Konsey Komisyon'a bu tip müzakereleri başlatması için izin verir. Komisyon söz konusu müzakereleri Konsey tarafından atanacak özel bir komiteye danışarak sürdürür, komite Komisyon'a Konsey'in direktiflerini ve görevlerini yerine getirme konusunda destek olur.

3) Konsey, 111. madde ile kendisine verilen yetkileri kullanmada ilk iki aşama¹⁷⁸ boyunca oybirliğiyle ve akabinde¹⁷⁹ ise nitelikli çoğunlukla karar verir.

4) Üye devletler Ortak Gümrük Tarifesi'nin gecikmeksizin yürürlüğe girmesi amacıyla, Komisyon'a danışarak, özellikle üçüncü ülkelere uyguladıkları mevcut tarife anlaşmalarını uyumlaştırmak amacıyla gerekli tüm önlemleri alır.

5) Birliğe üye ülkeler, üçüncü ülkeler ya da üçüncü ülke gruplarına yönelik liberalizasyon (serbestleşme) listelerini kendi aralarında olabilecek en yüksek düzeyde birleştirmeyi hedeflemelidir. Bu amaçla Komisyon, üye devletlere uygun tüm tavsiyeleri sunar. Üye devletlerin üçüncü ülkelere yönelik miktar kısıtlamalarını kaldırmaları veya indirmeden önce Komisyon'u bu konuda bilgilendirmeleri ve diğer üye devletlere de aynı uygulamayı sağlamaları gerekmektedir.

111. madde geçiş dönemi için öngörölmüş bir hükümdür ve 1968 yılında Gümrük Birliği'nin sağlanmasıyla geçerliliğini yitirmiştir. 1968 yılından sonra yetkilerin Topluluk organlarına devredilmesi başlamıştır.

¹⁷⁸ Roma Antlaşması'nın 8. maddesine göre; Ortak Pazarın oluşumu için gümrük vergisi indirimleri on iki yıllık bir geçiş dönemi sonunda tamamlanacaktır. Bu geçiş dönemi her biri dört yıl sürecek olan üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, ilk vergi indirimi, Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihten bir yıl sonra; ikinci indirim on sekiz ay sonra; üçüncü indirim ise Antlaşma'nın dördüncü senesinin sonunda yapılacaktır. İkinci aşamada ilk vergi indirimi, aşamanın başlangıcından on sekiz ay sonra; ikinci indirim ilkinden on sekiz ay sonra; üçüncüsü ise bir yıl sonra yapılacaktır.

¹⁷⁹ Roma Antlaşması'nın 8.maddesine atfen, birinci ve ikinci aşamadan geriye kalan bütün vergi indirimleri üçüncü aşamada yapılacaktır. Bu aşamada, Konsey, Komisyon'un teklifini nitelikli çoğunluk sistemiyle değerlendirir.

112. maddede, birliğe üye devletlerin, diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde bağlı bulundukları yükümlülüklerle hallet vermeksizin, üçüncü ülkelere yaptıkları ihracatta uyguladıkları yardım (sübvansiyon) sistemlerini, rekabetin bozulmasına yol açmayacak bir şekilde, geçiş dönemi bitmeden önce uyumlaştırması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Konsey, Komisyon'un önerisi üzerine, ikinci aşamanın sonuna kadar oybirliğiyle ve akabinde ise nitelikli çoğunlukla karar vererek, bu amaç ile ilgili gerekli direktifleri belirler.

113. madde ise, geçiş döneminden sonra Birlik ülkelerinin OTP alanında ortak ilkelerin uygulanması gereken alanları belirlemektedir. Buna göre söz konusu alanlar:

- Uygulanacak tarife oranlarında değişikliğe gidilmesi ve ortak tarife oranlarının belirlenmesi,
- Tarife veya ticaret anlaşmalarının yapılması,
- Liberalizasyon (serbestleşme) önlemlerinin uyumlaştırılması,
- İhracat politikasının belirlenmesi ve ticari korunma tedbirlerinin alınması,
- Damping ve sübvansiyon konusunda alınacak tedbirlerdir.

Ayrıca bu maddede Komisyon, Konsey'e OTP alanında gerekli gördüğü koşullarda hukuki düzenlemeleri hazırlayarak öneri sunmakla görevlendirmiştir.

Üçüncü ülkeler ile anlaşma müzakere edilmesi gerekmesi durumunda, Komisyon Konsey'e tavsiye sunar; Konsey de Komisyon'a müzakereleri açması için gerekli izni verir. Komisyon bu müzakereleri Konsey tarafından atanacak özel Komite ile danışma halinde sürdürür, Komite de Komisyon'a görevinde destek verir. Konsey bu madde ile kendisine verilen yetkileri uygularken nitelikli çoğunlukla karar verir.

114. maddede ise, Roma Antlaşması'nın 111 ve 113. maddelerinde bahsi geçen anlaşmaların Topluluk adına Konsey tarafından onaylanacağı belirtilmekte olup, Konsey'in ilk iki aşamada oybirliği ve akabinde nitelikli çoğunluk ile karar vereceği belirtilmektedir.

115. madde ise, ticarete meydana gelen bir olumsuzluğun üye devletler üzerindeki etkilerinin OTP'nin uygulanmasını engellediği zamanlarda, Komisyon ya bu durumu düzeltmek adına bazı kararlar alacak ya da bu durumdan etkilenen ülke

veya ülkelere kendilerini korumalarına izin verecektir. Ayrıca, bu madde gereğince, üye devletler geçiş dönemi süresince meydana gelebilecek acil durumlara yönelik gerekli koruma önlemlerini alma hakkına sahiptirler. Bu çerçevede, üye devlet tedbirleri değiştirme veya geri çekme konusunda karar verebilmesi için öncesinde Komisyon'a bilgi verir.

116. maddede ise, geçiş sürecinin bitiminden sonra, birliğe üye ülkelerin, tüm uluslararası örgütler karşısında Ortak Pazar için avantaj sağlayan tüm konularda, birlikte hareket etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Yukarıda belirtilen maddeler dışında Roma Antlaşması'nda yer alan 234. ve 238. maddeler de OTP kapsamında değerlendirilmektedir.

234. maddede, birliğe üye devletlerin, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden önce üçüncü ülkelerle gerçekleştirdikleri sözleşmelerden kaynaklanan hak ve yükümlülüklerinin etkilenmeyip devam edeceği ifade edilmektedir. Buna ek olarak, söz konusu sözleşmelerin, Antlaşma maddeleri ve ortaya koyduğu düzen ile bağdaşmaması halinde bu uyumsuzlukları gidermek üzere üye ülkelerin bu duruma yönelik ortak bir tutum benimseyebileceği ifade edilmektedir.

238. maddede ise, birliğin üçüncü ülkelere veya uluslararası kuruluşlar ile ortak amaçlara yönelik faaliyetler ve ortaklık kurma amacıyla özel usuller öngören anlaşmalar akdedebilecekleri belirtilmektedir¹⁸⁰.

Yukarıda belirtilen tüm maddeler ışığında diyebiliriz ki Roma Antlaşması OTP'nın başarısına ve geleceğine yönelik alınacak kararların Topluluk organları tarafından ele alınmasını ve hüküm ve kuralların en düzgün biçimde uygulanmasını öngörmüştür. Ancak AB'nin genişleme, derinleşme süreçleri ekseninde kurucu anlaşmalarda değişikliğe gidilmiş ve OTP kapsamının ve işlevlerinin yeniden ele alınması gereği doğmuştur.

¹⁸⁰ T.C. AB Bakanlığı Sitesi, **AB'nin Kurucu Anlaşmaları**, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/195_7_treaty_establishing_eec.pdf, (17.10.2015), s.77.

2.1.7 Avrupa Tek Senedi

1980’li yıllarda Avrupa topluluğu ülkeleri arasında ticaret ve ekonomi politikalarındaki uyumsuzlukları gidermek üzere Avrupa Tek Senedi (ATS) “Single European Act” 17 Şubat 1986 tarihinde önce Lüksemburg’da ve ardından 28 Şubat 1986 tarihinde Lahey’de imzalanıp, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa tek Senedi, Avrupa Topluluğu’nda “Tek pazarı” ve Avrupa Politik İş Birliği kavramını oluşturmuş ve Roma Antlaşması’na köklü değişiklikler yapmıştır.

İmzalanan senedin amacı Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında var olan ekonomik engelleri ortadan kaldırmak, uyumu arttırmak ve böylece Avrupa Birliği üyesi ülkelerde rekabet alanı oluşturmaktır. ATS’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1992 yılına kadar, birliğe üye ülkeler arasında yapılan mal ve hizmet ticaretine yönelik fiziki, mali ve teknik engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Tek Senet, iç pazarın 31 Aralık 1992 tarihine kadar oluşturulmasını kabul etmiştir. Roma Antlaşması’na eklenen yeni bölümler, parasal kapasite (md. 102A), sosyal politika (md. 118A ve 118B), ekonomik ve sosyal birleşme (md. 130A – 130E), araştırma ve teknolojik gelişme (md. 130F-130Q) ile çevre (md. 130R-130T) konularındadır¹⁸¹.

Buna paralel olarak, 1973 yılındaki petrol krizi sonucunda üye ülkelerde yaşanan ekonomik kriz ve 1980’lerde üye ülkelerdeki farklı standartların bürokratik zorluklar çıkarması sonucunda iç pazarın oluşturulmasına yönelik “Beyaz Kitap” yayınlamıştır¹⁸². Komisyon’un 1985 yılında hazırladığı, Birlik içerisinde gerçekleşen ticaret üzerinde tüm engellerin ortadan kaldırılması amacıyla gerekli stratejileri ve bunun için gereken mevzuat değişikliklerini belirleyen, Beyaz Kitap’a (White Paper) dayanarak, Topluluk, 1 Ocak 1993 yılına kadar bir Tek Pazar oluşturmaya hedeflemiştir¹⁸³. Konsey tarafından kabul edilen ve iç pazarın tamamlanmasına ilişkin esasları ve takvimi içeren "Beyaz Kitap"da¹⁸⁴ da zikredildiği şekilde; fiziki,

¹⁸¹ Karluk, AB, s. 152.

¹⁸² Karluk, AB, s. 19.

¹⁸³ Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonun bütün gereklerini yerine getirmek amacıyla, Avrupa Toplulukları Komisyonunca, 14 Haziran 1985 tarihinde hazırlanıp, 28-29 Haziran’da Milano’da toplanan Bakanlar Konseyi’nin gündemine gelen ve iç pazarın tamamlanmasına ilişkin bir program öngören Komisyon belgesi "Beyaz Kitap"ta bu programın tamamlanması için 1992 yılı sonu hedef alınmıştır.

¹⁸⁴ “Beyaz Kitap” metninin tamamına Avrupa Komisyonu’nun http://ec.europa.eu/white-papers/pdf/com85-310-internal-market_en.pdf adresinden ulaşılabilir.

teknik ve mali engellerin kademe kademe kaldırılması suretiyle daha ileri büyüme fırsatları, yeni istihdam olanakları, ölçek ekonomileri, yüksek prodüktivite ve kârlılık, sağlıklı rekabet, iş ve meslek mobilitesi, sabit fiyat ve tüketici tercihine ulaşılması iç pazar gerçeğinin nihai amacıdır¹⁸⁵.

AB'nin en büyük başarılarından birisi olarak değerlendirilen Tek Pazar'ın mantığı emeğin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşarak rekabeti, ticareti ve etkinliği arttırdığı bir alan yaratmaktır. Bununla birlikte Tek Pazar, sadece mal ve hizmet piyasasına ilişkin bir olgu olmayıp Avrupa vatandaşlarının serbest dolaşım, tüketici hakları gibi birçok hakkın AB düzeyinde sağlanması ve korunması konularını da kapsamaktadır.

2.1.8 Maastricht Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası

1990'lı yıllar, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi dünya siyasi tarihini değiştiren pek çok olaya sahne olmuştur. Bununla birlikte, Birlik üyesi ülkeler 9-10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te bir araya gelerek, değişen siyasi yapının gereksinimlerine uygun bir anlaşma gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Maastricht Antlaşması, Şubat 1992'de imzalanmış ve 1 Kasım 1993'de yürürlüğe girmiştir. Genel olarak Maastricht Antlaşması olarak bilinen bu anlaşmanın adı esasen Avrupa Birliği Anlaşması'dır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği adını almıştır¹⁸⁶. Maastricht Antlaşması, Birliğe üye devletlerin, 1999 yılına kadar parasal birlik, ortak politikalar, Avrupa vatandaşlığı, ortak savunma ve güvenlik ve diplomatik işbirliği konularında gerekli altyapıyı oluşturmaları gerektiğini hüküm altına almıştır.

Maastricht Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ile benzer olarak, Paris ve Roma Antlaşmaları'nın OTP ile ilgili maddelerinin düzenlenmesi ve eklemeler yapılmasıyla şekillenmiştir. Buna yönelik olarak, Roma Antlaşması'nda rakamlarla belirtilen maddelerin, Maastricht Antlaşması ile birlikte içeriği korunmuş fakat biçim olarak büyük harflerle belirtilmeye başlanmıştır (Alt maddeler yine

¹⁸⁵ İstanbul Ticaret Odası, **Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin Uyumu ve Sorunları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 1994-30, Can Matbaa, İstanbul, 1994, s.37.

¹⁸⁶ AB Resmi Gazetesi, **Treaty on European Union**, Official Journal, C 325, 24 Aralık 2002.

numaralandırılmıştır)¹⁸⁷. Antlaşma 200 madde, 17 Ek Protokol ve 33 Ek içermektedir.

Ortak Ticaret Politikası ile ilgili maddeler, Maastricht Antlaşması'nın "Avrupa Birliği'ni Kurmak Üzere Avrupa Ekonomi Antlaşması'nın Tadili" isimli ikinci Başlık içinde yedinci bölümde "Ortak Ticaret Politikası" başlığı altında yer almaktadır (madde 113 ve madde 115).

Tablo 5. Maastricht Antlaşması'nın İçeriği

I.BAŞLIK	Genel Hükümler: A – F maddeleri (s.7)
II.BAŞLIK	Avrupa Birliği'ni Kurmak Üzere Avrupa Ekonomi Antlaşması'nın Tadili: G maddesi (s. 11) (OTP ile ilgili maddeler bu bölüm içinde yer almaktadır)
III.BAŞLIK	AKÇT Antlaşması'nın Tadiline İlişkin Hükümler (s.91)
IV.BAŞLIK	Avrupa Atom Enerji Topluluğu'nun Tadiline İlişkin Hükümler: I Maddesi (s. 105)
V.BAŞLIK	Ortak Dış Politika ve Ortak Güvenlik Politikası: J Maddesi (s. 123)
VI.BAŞLIK	Adalet ve İçişlerinde İşbirliği: K Maddesi (s. 131)
VII.BAŞLIK	Son Hükümler: L – S Maddeleri (s. 137)
	Protokoller ve Deklarasyonlar

Kaynak: Avrupa Birliği'nin resmi sitesinde yer alan Maastricht Antlaşması metninden uyarlanmıştır (http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf)

Maastricht Antlaşması'nda OTP ile ilgili olarak, Roma Antlaşması'nın, geçiş dönemi için öngörülen ve Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi sonucu işlevsiz hale gelen 111.maddesi; ticari anlaşmaların OTP bünyesine girdiğini ve bu anlaşmaların oybirliği esasına dayanarak karar bağlandığını belirten 114. maddesi ve geçiş döneminin sona ermesinden itibaren Ortak Pazar ile ilgili hususlarda üye ülkelerin uluslararası ekonomik kuruluşları ilgilendiren konularda ortak bir tutum belirlemelerinin şart olduğu ifade edilen 116. maddesi, yürürlükten kaldırılmıştır. Buna ek olarak, 116.madde açısından artık uluslararası organizasyonlarla yapılacak olan müzakereler Konsey'in yetkisine bırakılmıştır. Bu maddelerin kaldırılmasını

¹⁸⁷ Anlaşmanın metnine Avrupa Birliği'nin resmi sitesinden ulaşılabilir; http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

takiben 113. ve 115. maddelerde değişikliğe gidilmiştir. 113. madde aşağıdaki ibareleri içermektedir¹⁸⁸.

1. Ortak Ticaret Politikası, özellikle tarife değişiklikleri, tarife ve ticaret anlaşmalarının düzenlenmesi, serbestleştirme önlemlerinde standart oluşturma, ihracat politikası, damping ve sübvansiyonlar (devlet yardımları) gibi ticareti koruma önlemleri konularında yeknesak (standart) prensipler üzerine kurulacaktır.
2. Komisyon OTP'yi uygulamak için Konsey'e teklifler sunacaktır.
3. Bir veya birkaç devlet veya uluslararası kuruluş ile anlaşma müzakere edilmesi gerektiğinde, Komisyon Konsey'e tavsiyelerde bulunur ve Konsey de Komisyon'a gerekli müzakereleri başlatma izni verir. Komisyon bu müzakereleri Konsey tarafından Komisyon'un görevine destek vermek üzere atanan özel bir Komite ile istişare içinde sürdürür.
4. Konsey bu madde ile kendisine verilen yetkileri kullanırken nitelikli çoğunluk ile karar alır.

115. madde kapsamında Birliğe üye ülkelerin bölgesel bazda koruma önlemleri almaları konusunda, Komisyon'dan izin alarak hareket etme zorunluluğu getirilmiştir. Burada Komisyon'un görevi, üye ülkelerin mevcut ticaret politikalarını uygulamaları süresince, ticaret sapmasına ve ekonomik sorunlara yol açılmaması için, Birlik içinde işbirliği sağlamaya yönelik tavsiyelerde bulunmaktır.

Maastricht Antlaşması ile gümrük vergilerinin ve kısıtlamaların kaldırılması, ortak ticaret politikası; malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı ile oluşturulan bir iç pazar, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve ticaretin gelişmesi hedeflenmiştir. Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu yeni bir yapı oluşturulmuş ve mevcut yapının üzerine Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği ile Güvenlik ve Adalet Alanında İşbirliği sütunları eklenmiş, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturulmuştur.

¹⁸⁸ AB Hukuk Sitesi, **Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)**, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf, (25.10.2015), s.44.

Antlaşma ile Birliğin amaçları yeniden belirlenmiş olup, sınırsız bir Pazar yaratmak, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak, tek parayı kapsayacak bir ekonomik ve parasal birlik oluşturmak (tarihli geçiş aşamaları ile), ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uygulamak, uzun vadede ortak bir savunma politikası oluşturmak, Avrupa vatandaşlığı kavramını tanımlamak, hukuk ve içişleri alanında daha sıkı işbirliği sağlamak hedeflenmiştir. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmış, ortak karar alma (co-decision) adı verilen yeni süreç kapsamında bazı konularda Parlamento'ya veto etme ve gensoru verme yetkisi verilmiş, üye sayısının yeniden düzenlenmesi ve dış politika konularında nitelikli çoğunlukla karar alınması kabul edilmiştir¹⁸⁹.

Maastricht Antlaşması'nın getirdiği önemli sonuçlardan birisi de "Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri ve Bütçe Disiplini" kapsamında oluşturulan Maastricht Kriterleri'dir. Euro alanına girebilmek için üye devletlerin uyması gereken bu ekonomik göstergeler; enflasyon, kamu borcu ve kamu açıkları üzerinde kontrol, döviz değişim oranlarında istikrar ve faiz oranlarında yakınlaşma empoze eder¹⁹⁰.

1) Fiyat istikrarı: Birliğe üye ülkelerin 12 aylık enflasyon ortalaması, AB'de en düşük enflasyon oranına sahip 3 ülkenin enflasyon ortalamasından en çok 1.5 puan fazla olabilecektir.

2) Ülke bütçe disiplini:

a) Üye ülkelerde devlet borçları GSYİH'nın %60'ını geçemeyecektir.

b) Bütçe açığı GSYİG'nin %3'ten fazla olmayacaktır.

3) Döviz kuru: son 2 yıl itibariyle üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemesi gerekmektedir.

4) Uzun vadeli faiz oranları: Herhangi bir üye ülkede uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle en iyi performans gösteren 3 üyenin faiz oranından en fazla %2 fazla olabilecektir.

¹⁸⁹ Karluk, AB, s. 20.

¹⁹⁰ Fransa Ulusal İstatistik ve Ekonomik Göstergeler Enstitüsü INSEE, **Yakınlaşma Kriterleri (Maastricht Kriterleri)**, <http://www.insee.fr/en/methodes/default.asp?page=definitions/criteres-convergence-maast.html>, (25.10.2015).

Böylece tüm Topluluk üyelerinin disiplinli maliye ve para politikaları uygulayarak uzun vadeli fiyat istikrarını sağlamaları amaçlanmıştır. Üye ülkeler maliye ve para politikalarını belirlerken, Topluluk normlarına uyum sağlama hedefini gözetmek durumunda kalacaklardır. Üye ülkelere yukarıda sayılan şartları yerine getiremedikleri takdirde, nitelikli çoğunluk ile anlaşmada öngörülen 4 yaptırımdan biri veya hepsi uygulanabilecektir. Bu yaptırımlar şunlardır:

- Üye ülke bonolarının sağlıksız olduğu yolunda bir bildiri yayımlanması,
- AYB'nin ilgili üye ülkeye borç vermemesi,
- AT'ye faizsiz bir depozito yatırılması zorunluluğu ve
- Para cezası.

Üye devletlerin tek para alanına dâhil olduktan sonra bu kriterlere uyumlarını sürdürmeleri esastır ancak 2005 yılı Mart ayında Fransa ve Almanya'nın etkisi ile ekonomik durumları ve yapısal reformları dikkate alarak “olağanüstü ve geçici” esneklikler tanınmıştır. 2016 Kasım itibariyle de benzer düzenlemeler ile para cezaları kaldırılmıştır.

2.1.9 Amsterdam Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası

Maastricht Antlaşması'nın tamamlayıcısı şeklinde hazırlanan ve 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanıp 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması da Roma Antlaşması hüküm ve içeriğinde yapılan bazı değişikliklerden oluşmaktadır. Antlaşmanın amacı yeni üye ülkelerin katılım hazırlıkları kapsamında AB kurumlarını reforme etmek olup, anlaşma olağan yasama prosedürü uygulamasını arttırarak daha şeffaf bir karar alma süreci sağlamıştır. 1 Ocak 1999 tarihi itibariyle tek para birimine geçiş kabul edilmiştir.

Roma Antlaşması'nın ortak ticaret politikası ile ilgili olan 110, 112, 113 ve 115. maddeleri sırasıyla 131, 132, 133 ve 134. maddeler şeklini almıştır. 113. maddenin¹⁹¹ dönüşümünde, AB'nin dış ticaret görüşmelerindeki yetki alanı,

¹⁹¹ Roma Antlaşması'nın 113. maddesi çerçevesinde AB üyesi ülkeler, uluslararası ticarete ilişkin müzakerelerde AB Komisyonu tarafından temsil edilirler. Buna uygun olarak Komisyon, Konsey tarafından kendisine verilen yetki çerçevesinde 1963-67 arasında düzenlenen Kennedy Round'dan bu yana GATT bünyesinde gerçekleştirilen müzakerelerde, bu alanda yetkin bir Komite 'ye (Madde 113 Komitesi) de danışmak suretiyle üye ülkeleri temsil etmektedir. Amsterdam Antlaşması'yla 113. maddede değişiklikler yapılarak, Ortak Ticaret Politikası'nın kapsamı, hizmetler ve fikri mülkiyet hakkına ilişkin uluslararası müzakereler ve anlaşmaları da içerecek şekilde genişletilmiştir.

hizmetler ve fikri mülkiyet hakkı gibi yeni alanları içine alacak şekilde genişleme olmuştur¹⁹².

2.1.10 Nice Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde düzenlenen Nice Zirvesi ile Genişleme Perspektifi, Kurumsal Reforma Yönelik Hükümetler arası Konferans ve Temel Haklar Şartı gibi önemli konuların tartışıldığı bir platform oluşturulmuştur. Zirve sonucunda, 26 Şubat 2001 tarihinde AB'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler öngören Nice Antlaşması imzalanmış ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Nice Antlaşması ile birlikte OTP'na ilişkin 133. Madde üzerinde değişiklik yapılmıştır. AB'nde ortak bir ticaret politikasının uygulanmasını, hizmetlerin serbest piyasa ekonomisine açılması, fikri mülkiyet hakları ve yatırımların liberalizasyonunu sağlayacak olan Antlaşmanın 133. maddesine göre, Topluluğun yetkileri, hizmetler ticareti ve fikri ve sınai mülkiyet alanlarını da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, 133. maddede, ortak karar alma ilkesi olmaksızın nitelikli çoğunluk sistemi uygulanmasına karar verilmiştir. Nice Zirvesi'nde Antlaşma'nın ilgili herhangi bir hüküm içermediği konuların ve yatay anlaşmaların da oybirliği ile kararlaştırılması konusunda anlaşılmıştır. Bu çerçevede, üçüncü ülkelerle ilişkiler konusunda bazı münhasır haklara sahip olan AB Komisyonu'nun ilgili alandaki yetkileri genişletilmiştir¹⁹³:

“Topluluk hukuku ve diğer uluslararası anlaşmalar ile uyumlu olduğu sürece üye devletler, üçüncü ülkeler veya uluslararası kuruluşlar ile anlaşma yapabilirler. Konsey, Topluluğun iç yetkilerini aşacak hükümleri içeren bir anlaşmayı onaylayamaz”.

Bu kapsamda, kültür ve görsel – işitsel hizmetler, eğitim hizmetleri, sosyal ve insani dağılık hizmetleri Topluluğun üye devletler ile ortak yetki alanına girmekte olup bu alanlardaki anlaşmalar için Topluluk ve üye devletler arasında ortak onay gerekmektedir. Taşımacılık alanındaki uluslararası anlaşmaların müzakere ve onay

¹⁹² Minnesota Üniversitesi Kütüphanesi, Human Rights Library, **Amsterdam Treaty**, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/EUAmsterdam-treaty.pdf>, 21.10.2015, s. 100.

¹⁹³ Karluk, 2014, s.226.

süreci Beşinci Başlık içerisinde yer alan 300. madde hükümleri kapsamında yürütülmektedir¹⁹⁴.

Nice Antlaşması'nın onaylanması ile “Yatırım” konusu, hükümetlerarası prosedürlere tabi olmaya devam ettirilen birkaç hassas konudan biri olarak kalmıştır. Bu nedenle yatırım konusu üye devletler tarafından üçüncü ülkeler ile İkili Yatırım Anlaşmaları (BIT) bazında anlaşmalar yoluyla sürdürülmüştür¹⁹⁵. Ancak Lizbon Antlaşması ile “Doğrudan Yabancı Yatırım” konusu artık OTP kapsamına alınmıştır.

Lizbon Antlaşması ve OTP alanına getirdiği yenilikler AB işleyişine getirdiği etkiler ayrı bir bölüm olarak çalışmamızın üçüncü bölümünde incelenmiştir.

2.2 AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TİCARET POLİTİKASI'NIN ARAÇLARI

Ortak Ticaret Politikası genel olarak, AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan, iç pazar hedefi doğrultusunda üye ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünü olarak tarif edilebilir¹⁹⁶. Avrupa Topluluğu'nu kuran antlaşmanın 133. maddesinde, Ortak Ticaret Politikası'nın, tarife oranlarındaki değişiklikler, tarife ve ticaret anlaşmaları, liberalizasyon önlemlerinde uyum sağlanması, damping ve sübvansiyona karşı ticaretin korunması ve ihracat politikası hakkında ortak kurallardan oluşacağı belirtilmektedir.

Ortak Ticaret Politikası AB'ye dış ticaret ilişkilerinde münhasır yetki vermekte olup, Temmuz 1968'de Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile oluşturulan ortak dış tarife OTP'nin en önemli araçlarından bir tanesidir. Teknik olarak bakıldığında, OTP Tek Pazar'ın 1992 yılı itibarıyla faaliyete geçmesiyle uzun süren kota kısıtlamalarına ve bazı üye devletlerin üçüncü ülkelere tekstil otomobil ve elektronik ürün ithalatında uyguladığı kontrollere son vermesiyle gerçek anlamda tamamlanmıştır. Komisyona'a göre OTP Tek Pazar sayesinde tamamlanmıştır¹⁹⁷.

Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanma amacı, üye ülkelerin birbirlerinden bağımsız hareket etmelerini önlemektir. Bunun için, AB organlarının gerekli yetki ve

¹⁹⁴ AB Hukuk Sitesi, Nice Antlaşması, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>, (25.10.2015).

¹⁹⁵ Chaisse, s. 8.

¹⁹⁶ İKV, AB Ortak Ticaret Politikası, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=245>, (5.12.2015).

¹⁹⁷ Dinan, s. 484.

araçlara sahip olması gerekmektedir. Bu araçların başında Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) gelmektedir. İthalata yönelik ticari korunma araçları ile ihracatın düzenlenmesine ilişkin kurallar da başlıca diğer araçlardır. Ayrıca, karşılıklılık esasına dayanan tercihli ticaret anlaşmaları ile tek taraflı ticari tavizlerden oluşan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) de, Ortak Ticaret Politikası'nın araçları arasında yer almaktadır¹⁹⁸. Son olarak AB'nin üçüncü ülkeler ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) da yine OTP kapsamında kullanılan bir araçtır.

Çalışmanın en başında da belirtildiği üzere AB, dünya ticaretinde çok büyük bir paya ve güce sahip bir topluluktur. Dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olmasının nedenlerinden biri, AB'nin ortak ticaret adı altında oluşturduğu politikalarını fonksiyonel araçlarla birlikte topluluk için işler hale getirmesidir.

2.2.1 Ortak Gümrük Tarifesi

Ortak Gümrük Tarifesi Avrupa Birliği ticaret politikasının anahtarıdır¹⁹⁹. Ortak bir gümrük tarifesinin tüm üye ülkelere benimsenmesi gerekir. Bu konudaki hükümler, Roma Anlaşması'nın 18 ve 19.uncu maddelerinde yer almıştır²⁰⁰.

Kurucu anlaşmada, üçüncü ülkelere karşı uygulanacak gümrük tarifelerinin, 1 Ocak 1958 tarihinde başlayarak, 12 yıllık bir geçiş dönemi sonunda uyumlaştırılması hükmü yer almıştır. Bu hükme göre, üye ülkeler, sanayi ürünlerine uyguladıkları gümrük oranlarının aritmetik ortalamasını, OGT olarak kabul etmişlerdir. Birliğe üye devletler arasında tarifelerin son halini alıp uyumlu hale getirilmesi tamamlanmış olup, 1 Temmuz 1968 tarihinden itibaren üçüncü ülkelere ithalatlarında OGT uygulamaya başlamışlardır²⁰¹.

AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı OGT, halen 2658/87/EC sayılı Konsey Yönetmeliği kapsamında ele alınmaktadır. Tarifelerin genel esaslarını belirleyen bu Yönetmeliğin ekini oluşturan OGT, Armonize Sistem Nomenklatürüne dayalı Kombine Nomenklatür (sınıflandırma) bazında her yıl bir Konsey Tüzüğü ekinde

¹⁹⁸ Aydın, Dış Ticaret Politikaları, (20.10.2015).

¹⁹⁹ Nicholas Moussis, *Access to the European Union*, 19. Baskı, Rixensart, 2011. http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/7/23/01/?all=1, 15.12.2015.

²⁰⁰ Karluk, s.38.

²⁰¹ Moussis, http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/5/2/1/index.tkl?lang=en&all=1&pos=55&s=1&e=10, 15.12.2015.

yayınlanmaktadır ve AB üye ülkelerinin bunu tek başına değiştirme şansı bulunmamaktadır²⁰². Kombine Nomenklatur Gümrük Birliği'nin tarife ve istatistiki bilgilerinin yer aldığı bir sınıflandırmadır²⁰³. OGT, AB'ye ithal edilen ürünlere uygulanan dış tarifiedir. Avrupa Birliği'nin "Entegre Tarifesi" **TARIC** (Tarif Intégr  de la Communaut  - Integrated Tariff of the European Communities) olarak adlandırılmıştır. TARIC; bütün AB gümrük tarifelerini, AB'den ihraç edilen ve AB'ye ithal edilen ürünlere uygulanan tarımsal ve ticari önlemleri içerir. Komisyon tarafından yönetilen TARIC için oluşturulan resmi internet sitesinde bilgiler günlük olarak güncellenmektedir. Kombine Nomenklatur, AB'nin dış ticaret istatistiki bilgilerini toplama, derleme ve yayınlama konusunda en iyi araç olarak görülmektedir.

TARIC, AB mevzuatını kapsamaktadır fakat kendisi hukuki bir metin değildir. AB'nin ortak tarife ve ticaret mevzuatının derlenmiş ve kodlanmış halidir. AB ülkeleri üçüncü ülkeler arasındaki gümrük ve istatistiksel deklarasyonlarında TARIC kodlarının kullanımı zorunludur. OGT, değişikliklere uğrayabilen bir yapıya sahiptir. Bu değişiklikler, AB'nin özerk kararları veya tarife müzakereleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Roma Antlaşması'nın 28'nci maddesine göre Komisyon'dan gelebilecek öneri üzerine AB Konseyi, nitelikli çoğunlukla OGT'nin üzerinde yapacağı değişikliklere karar verebilmektedir.

2.2.2 İthalat Rejimi İle İlgili Temel Mevzuat

Ortak Ticaret Politikası'nın gerçekleştirilmesine yönelik ortaya konan araçlar, Birlik ülkeleri arasında yapılan ithalatta topluluk içerisinde yer alan üreticilerin en az zarar görmesini amaçlamaktadır. Birlik içerisinde uygulanan tarifelerin, GATT görüşmeleri sonrasında iç pazarı denetleyici ve düzenleyici etkisinin giderek azalmış olmasından ve hassas olarak tabir edilen ve Birlik içerisinde haksız rekabet unsuru teşkil edecek her türlü tehdide yönelik topluluk, bu politikaları oluşturmuştur. Bu bölümde AB'nin ticaret politikası aracı olarak ithalata yönelik olarak uyguladığı ortak kurallar yer almaktadır.

²⁰² 2015-2016 yıllarına ait tarife bilgileri için bakınız: <http://www.tariff-tr.com/taric/index.aspx>.

²⁰³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A111003>, 17.12.2015.

2.2.2.1 İthalata İlişkin Ortak Kurallar

AB'nin ithalata ilişkin ortak kuralları, AB'nin uluslararası yükümlülükleri göz önünde bulundurularak, ithalatı kontrol etmeye yönelik olarak kullandığı araçlardır. İthalata ilişkin ortak kurallar 22 Aralık 1994 tarihli Konsey Yönetmeliği ile oluşturulmuş ve 2015 yılında bu kurallar kodlanmıştır. AB'nin ithalatta uyguladığı ortak kurallar, üçüncü ülkelere ithal edilen ürünlere uygulanmakta olup tekstil ürünleri ve Rusya, Kuzey Kore ve Vietnam gibi bazı üçüncü ülkelere gerçekleştirilen ithalatlar; ithalata ilişkin ortak kurallar dışında işlem görmektedir. Tekstil ürünleri, OTP'nin sektörel önlemleri başlığı altında ayrı bir ithalat düzenlemesine bağlı olup, (Regulation 517/94); Rusya, Kuzey Kore ve Vietnam dâhil olmak üzere bazı ülkelere yapılan ithalatların düzenlemesi ise 625/2009 sayılı Konsey Yönetmeliğince uygulanmaktadır²⁰⁴. Söz konusu uygulamalar dışında AB'ye yapılan tüm ithalatlar serbesttir ve herhangi bir miktar kısıtlamasına tabii değildir.

AB'nin ithalatına bakacak olursak, 2005 ile 2015 yılları arasında belli başlı ülkelerle ticaretindeki ithalat payını aşağıdaki tabloda görebilmekteyiz.

Tablo 6. AB 28'in Temel Ortakları ile Ticareti (İthalat %)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB 28 toplam ithalat	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ABD	13.4	12.5	12.2	11.5	12.6	11.3	11.1	11.5	11.8	12.4	14.4
Çin (Hong-Kong hariç)	13.6	14.3	16.1	15.7	17.4	18.6	17.1	16.3	16.6	17.9	20.3
Rusya	9.6	10.5	10.2	11.4	9.7	10.6	11.7	12.0	12.3	10.8	7.9
İsviçre	5.6	5.2	5.3	5.2	6.5	5.6	5.4	5.9	5.6	5.7	5.9
Norveç	5.7	6.0	5.5	6.1	5.6	5.2	5.5	5.5	5.3	5.0	4.3
Türkiye	3.1	3.1	3.3	2.9	2.9	2.8	2.8	2.7	3.0	3.2	3.6
Japonya	6.3	5.7	5.5	4.8	4.7	4.4	4.1	3.6	3.4	3.3	3.5
Güney Kore	2.9	3.0	2.9	2.5	2.6	2.6	2.1	2.1	2.1	2.3	2.5
Brezilya	2.0	2.0	2.3	2.3	2.1	2.2	2.3	2.1	2.0	1.8	1.8
Hindistan	1.6	1.7	1.8	1.9	2.1	2.2	2.3	2.1	2.2	2.2	2.3
Suudi Arabistan	1.9	1.7	1.3	1.4	1.0	1.1	1.6	1.9	1.8	1.7	1.2
Kanada	1.5	1.5	1.7	1.6	1.6	1.6	1.8	1.7	1.6	1.6	1.6

²⁰⁴ Nicolas Moussis, **Access to the European Union Law, Economics, Policies**, 22. Baskı, http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/7/23/02/01/?all=1, (20.04.2016).

Cezayir	1.8	1.8	1.4	1.8	1.4	1.4	1.6	1.8	1.9	1.7	1.2
BAE	0.8	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Singapur	1.6	1.4	1.3	1.0	1.2	1.2	1.1	1.2	1.0	1.0	1.1
Hong Kong	1.0	1.0	0.8	0.8	1.1	0.9	0.6	0.6	0.6	0.6	0.8
Meksika	0.8	0.8	0.8	0.9	0.8	0.9	1.0	1.1	1.0	1.1	1.1
Avustralya	0.8	1.0	0.9	0.9	0.8	0.8	0.9	0.8	0.6	0.5	0.6
Nijerya	0.7	0.8	0.7	1.0	0.8	0.9	1.4	1.8	1.7	1.7	1.1
Güney Afrika	1.5	1.5	1.5	1.6	1.6	1.3	1.3	1.1	0.9	1.1	1.1

Kaynak: Eurostat, **Extra-EU28 Trade, By Main Partners**,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00035&language=en>, (01.03.2016)

2.2.2.2 İthalatın Gözetimi ve Miktar Kısıtlamaları

Yukarıda belirttiğimiz üzere, ithalatta uygulanan ortak kurallar bünyesinde Birlik içerisinde ithalat serbesttir. Fakat bu serbestlik içerisinde, gerektiği takdirde gözetim ve korunma tedbirlerine başvurulabilmektedir. Birlik içerisinde oluşan tek pazar olgusunun zarar görmemesi için, ithalatta bu tür tedbirler ortak kurallara bağlanmıştır. 3285/94 sayılı Konsey Yönetmeliği, Korunma Önlemleri Anlaşması'nı dikkate almakla birlikte, aynı zamanda, ithalatta gerekli görüldüğü takdirde, belirli usul ve şartlar çerçevesinde, başvurulabilecek gözetim ve korunma önlemlerine ilişkin hususları düzenlemektedir²⁰⁵. Ayrıca 519/94 sayılı Yönetmelik de bu konuyu kapsamaktadır ancak bu yönetmelik, tarım ve işlenmiş tarım ürünleriyle tekstil ürünleri dışında kalan mallarda ticareti devlet eliyle sürdüren ülkelere karşı ithalatta uygulanacak kuralları ortaya koymaktadır.

İthalatta Uygulanan Ortak Kurallar, Konseyin 260/2009 sayılı Yönetmeliği ile 26 Şubat 2009 tarihinde güncelleştirilmiştir. Bu yönetmelik AB dışı ülkelere AB'ye ithal edilen ürünler için geçerlidir, tekstil ürünleri bu kapsam dışındadır, zira AB'ye tekstil ürünleri ithalatı ayrı özel kurallar ile donatılmıştır.

Yönetmelikte, araştırma ve danışmalardan sonra bir inceleme başlatılmasını gerektiren yeterli kanıt bulunması durumunda, Komisyon'un bir ay içerisinde inceleme başlatacağı ve AB Resmi Gazetesinde ulaştığı bilgileri özetleyerek yayınlatacağı belirtilmektedir. İncelemenin amacı ithal edilen ürünlerin Avrupalı üreticilere ciddi zarar getirme riskini araştırmaktır. İnceleme başladıktan sonra,

²⁰⁵ Ülger, s. 81.

Komisyon incelemenin sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için gerekli gördüğü tüm bilgileri talep eder ve kontrol eder. Bu inceleme kapsamında Komisyon²⁰⁶.

- İthalatların hacmini,
- İthalatların fiyatını: Toplulukta benzer bir ürünün fiyatı ile mukayesede, özellikle önemli ölçüde bir fiyat indirimi olduğu durumda, ithal edilen ürünün fiyatlarını ve
- AB üreticileri üzerindeki etkilerini inceler.

2.2.2.3 Kotaların Dağıtımına İlişkin Ortak Kurallar

Kotaların dağıtımına ilişkin ortak kurallar, ithalat ve ihracatta, gerekli olması halinde uygulanacak miktar kısıtlamalarını düzenleyen kurallardır. İthalata karşı herhangi bir kota uygulamasının yürürlüğe sokulması halinde, tespit edilecek kota miktarının Topluluk ithalatçıları arasında hangi esaslar ve prosedür çerçevesinde dağıtılacağına ilişkin kurallar 520/94 sayılı Konsey ile saptanmıştır.

520/94/EC sayılı Konsey Yönetmeliği, ithalat ve ihracatı miktar kısıtlamasına tabi tutulmuş bir malın belirlenen kotasının, Birlik içerisinde yer alan ithalatçılar ve ihracatçılar arasında hangi hususlar dikkate alınarak paylaştırılacağını belirlemektedir²⁰⁷. Bu Yönetmeliğin uygulama esasları 738/94/EC sayılı Komisyon Yönetmeliği ile belirlenmiştir²⁰⁸. Kotaların miktar dağıtımını düzenleyen 7 Mart 1994 tarihli 520/94 sayılı Konsey Yönetmeliği, 138/96 Yönetmeliği ile güncelleştirilmiştir.

2.2.2.4 Anti-damping ve Anti-sübvansiyon Önlemleri

Damping, uluslararası pazarları ele geçirmek için dış fiyatların ülke içi fiyatlara göre düşürülmesi durumudur. Şirketler tarafından yapılan damping uygulaması, iki piyasa arasındaki fiyat farkına bakarak belirlenmektedir. Topluluk üreticilerinin zarar gördükleri dampingli ithalata karşı korunmak üzere ne şekilde başvuruda bulunacakları, bu başvuruda istenilen bilgiler, Komisyon'un inceleme

²⁰⁶ AB Hukuk Sitesi, **Common Rules For Imports**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar11002>, (03.01.2016).

²⁰⁷ AB Hukuk Sitesi, **520/94/EC sayılı Konsey Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001R1394>, (5.01.2016).

²⁰⁸ AB Hukuk Sitesi, **738/94/EC sayılı Komisyon Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31995R0657>, (5.01.2016).

prosedürü, inceleme sonucunda soruşturmanın açılmasının gerekli görülmesi durumunda izlenecek yöntem, soruşturmanın usul ve esasları 384/96 sayılı Konsey Yönetmeliği'nde belirlenmiştir²⁰⁹. Dampingle ithalata karşı alınabilecek önlemler, zarara yol açan ülke veya firma ürünlerine, zararı giderecek düzeyde anti-damping vergisi konulması ile ihracatçı ülkenin fiyat taahhüdünde bulunmasıdır.

Benzer bir şekilde sübvansiyon, kamu yönetimleri tarafından firmalara dolaylı veya dolaysız olarak, parasal birimlerle belirtilebilen ve ölçülebilen belirli bir faydanın sağlanmasıdır. 2026/97 sayılı Konsey Yönetmeliği çerçevesinde ihracatçı veya üretici devletin yaptığı sübvansiyonlar neticesinde rekabet gücü kazanarak Topluluk pazarına giren ve Topluluk üreticilerine zarar veren ithalata karşı, zararı ortadan kaldırmak amacıyla telafi edici vergi uygulanmaktadır²¹⁰.

Anti-sübvansiyon önlemlerine ilişkin uluslararası normlar DTÖ'nün Uruguay görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan, 1995 Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Hakkında Anlaşma ile güçlendirilmiştir. Anti-sübvansiyon önlemleri, anti-damping uygulamaları gibi, uygulamanın zararlarını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Anti-sübvansiyon önlemlerinin çerçevesini ortaya koyan 2026/97 sayılı tüzük daha sonra 1973/2002 sayılı tüzükle güncelleştirilmiştir²¹¹.

Anti-damping, Topluluk tarafından en sık kullanılan korunma aracı olma özelliğini sürdürmektedir²¹². Sübvansiyon durumunda muhatap ithalatın yapıldığı ülkedeki kamu otoriteleri olduğundan çok sık başvuru bir yöntem değildir²¹³.

Anti-sübvansiyon uygulaması sadece Birlik dışındaki ülkelere yapılan ithalatta uygulanmakta, Birliğe üye devletler tarafından sağlanan yardımlar ise sübvansiyon olarak değil, devlet yardımı adıyla karşımıza çıkmaktadır ve düzenlemesi tamamıyla AB Rekabet Hukuku yetkisindedir²¹⁴.

²⁰⁹ AB Hukuk Sitesi, 22.12.1995 tarih ve 384/96 sayılı Konsey Yönetmeliği, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1996R0384:20051230:EN:PDF>, (16.01.2016).

²¹⁰ AB Hukuk Sitesi, 6.10.1997 tarih ve 2026/97 sayılı Konsey Yönetmeliği, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R2026:EN:HTML>, (16.01.2016).

²¹¹ AB Ticaret Genel Müdürlüğü internet sitesi, 5.11.2002 tarih ve 1973/2002 sayılı Konsey Yönetmeliği, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/october/tradoc_112236.pdf, (16.01.2016).

²¹² Balkır, s. 166.

²¹³ Balkır, s. 168.

²¹⁴ IKV, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası, s. 20.

2009 – 2013 yılları arasında AB tarafından başlatılan anti-damping ve anti-sübvansiyon soruşturma sayısı 1996-2008 yıllarına kıyasla düşüş göstermiştir. 2009-2013 yılları arasında yılda ortalama 51 vaka kaydedilmişken, önceki 13 yıllık dönemde yılda ortalama 67 vaka kaydedilmiştir. Hali hazırda anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemleri olarak AB’de gerçekleşen vaka sayısı şu ana kadar kaydedilen en düşük dönemde olup, DTÖ ülkelerinde saptanan vaka sayısının da altında kalmıştır²¹⁵.

2.2.2.5 İthalatta Uygulanan Diğer Mevzuat

Avrupa Birliği, yukarıda belirtilen temel mevzuatın yanı sıra ithalattaki bazı uygulamalarda da ortak prensipler çerçevesinde hareket etmektedir. İthalatta uygulanan diğer mevzuat; ticarete etkisi olabilecek menşe kuralları, standartlar, taklit ve korsan üretim, sanayi stratejisi gibi alanlardaki uygulamaları düzenleyen kurallar bütünüdür. Bu uygulamaların başlıca olanları:

- Ticari Markaların Korunması ve Taklit Ürünlerin Serbest Dolaşıma Girmesinin Önlenmesi,
- Menşe Kuralları, İthalat Lisansı, İthalat Kontrolleri ve Yasaklamalar,
- Çeşitli Standartlar ve Teknik Engellere ilişkin düzenlemeler ve
- Çevre Politikası konusundaki mevzuat olarak sıralanabilir.

2.2.3 İhracat Rejimi İle İlgili Temel Mevzuat

AB’nin ihracat rejimi ile ilgili temel mevzuatı, üye ülkelerin ihracata ilişkin faaliyetlerini düzenlemeyi amaçlayan önlemlerden oluşmaktadır. İhracatla ilgili ortak kurallar, Birliğin 2603/69 sayılı Yönetmeliği ile düzenlenmiş olup, söz konusu yönetmelik daha sonra 19 Aralık 1991 tarihli 3918/91 sayılı Konsey Yönetmeliği ile değiştirilmiştir²¹⁶. AB’nin ihracatına bakılacak olursa, 2005 ile 2015 yılları arasında belli başlı ülkelerle ticaretindeki ihracatın payı aşağıdaki tabloda görülebilmektedir.

²¹⁵ Avrupa Komisyonu web sitesi, “Actions Against Imports Into The EU”, <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/trade-defence/actions-against-imports-into-the-eu/>, (20.06.2016).

²¹⁶ AB Hukuk Sitesi, 3918/91 sayılı Konsey Yönetmeliği, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991R3918>, (10.03.2016).

Tablo 7. AB 28'in Temel Ortakları ile Ticareti (İhracat %)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB 28 toplam ithalat	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ABD	23.9	23.2	21.0	18.9	18.6	17.9	17.0	17.4	16.7	18.3	20.7
Çin (Hong-Kong hariç)	4.9	5.5	5.8	6.0	7.5	8.4	8.8	8.6	8.5	9.7	9.5
Rusya	5.4	6.3	7.2	8.0	6.0	6.4	7.0	7.3	6.9	6.1	4.1
İsviçre	8.2	7.7	7.6	7.7	8.1	8.2	9.1	7.9	9.7	8.2	8.4
Norveç	3.2	3.3	3.5	3.3	3.4	3.1	3.0	3.0	2.9	2.9	2.7
Türkiye	4.3	4.3	4.3	4.2	4.1	4.6	4.7	4.5	4.5	4.4	4.4
Japonya	4.2	3.9	3.5	3.2	3.3	3.3	3.2	3.3	3.1	3.1	3.2
Güney Kore	1.9	2.0	2.0	1.9	2.0	2.1	2.1	2.2	2.3	2.5	2.7
Brezilya	1.5	1.5	1.7	2.0	2.0	2.3	2.3	2.4	2.3	2.2	1.9
Hindistan	2.0	2.1	2.4	2.4	2.5	2.6	2.6	2.3	2.1	2.1	2.1
Suudi Arabistan	1.5	1.5	1.6	1.6	1.7	1.7	1.7	1.8	1.9	2.1	2.2
Kanada	2.2	2.3	2.1	1.9	2.0	2.0	1.9	1.9	1.8	1.9	2.0
Cezayir	1.0	0.9	0.9	1.2	1.4	1.2	1.1	1.3	1.3	1.4	1.2
BAE	2.5	2.2	2.2	2.5	2.3	2.1	2.1	2.2	2.6	2.5	2.7
Singapur	1.6	1.7	1.7	1.7	1.9	1.8	1.8	1.8	1.7	1.7	1.7
Hong Kong	1.9	1.9	1.7	1.7	1.8	2.0	2.0	2.0	2.1	2.0	2.0
Meksika	1.6	1.7	1.7	1.7	1.5	1.6	1.5	1.7	1.6	1.7	1.9
Avustralya	2.0	1.9	1.9	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	1.8	1.7	1.8
Nijerya	0.6	0.6	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.7	0.6
Güney Afrika	1.7	1.7	1.7	1.6	1.4	1.6	1.7	1.5	1.4	1.4	1.4

Kaynak: Eurostat, **Extra-EU28 Trade, By Main Partners**,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00035&language=en>, 01.03.2016

2.2.3.1 İhracata İlişkin Ortak Kurallar

Birlik, ihracatta uygulanacak kuralları, ihracatın serbest olması ilkesine dayanarak belirlemektedir. Bu kurallar çerçevesinde, ancak belirli şartlara bağlı olarak ihracatın kısıtlanması mümkündür²¹⁷. AB'de OTP'nin ihracat ile ilgili en temel kuralı ihracatta devlet yardımının parasal olmamasıdır. Doğrudan parasal yardım özellikle verilmemekte, ihracat sadece ihracat kredileri ile

²¹⁷ İstanbul Ticaret Odası, **Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2006, s. 51.

desteklenebilmektedir. AB’de devlet yardımları stratejik önem de taşıyan araştırma-geliştirme faaliyetlerine, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)’lere, az gelişmiş bölgelere ve çevrenin korunmasıyla ilgili faaliyetlere verilmektedir ²¹⁸.

Temel ilke ihracatın serbestliği olmakla birlikte bazı koruyucu önlemler de bulunmaktadır. Bunlar²¹⁹:

- Temel maddelerin AB içerisinde üretiminin yetersizliği durumlarında bu maddelerin ihracatına yönelik kısıtlamalar uygulanabilir.
- Üye ülkeler Roma Antlaşması kapsamında milli hazinelerinin, kültür miraslarının veya insan, hayvan veya bitki sağlığının ve çevrenin korunması amacıyla ihracata karşı önlem alabilirler.
- Bazı ülkelere ihracat veya Birliğin bazı bölgelerinden ihracatın kısıtlanması önlemi alınabilir. Bu durumda ürünler, Birliğin sınırına giderken Birliğin başka bir bölgesinden geçiyorsa, bu kısıtlamadan etkilenmemesi gerekir.
- Kültürel ve görsel-işitsel hizmetlerin ticareti, Birliğin kültürel ve dilbilimine ait çeşitlilikte zarar verebileceği durumlarda önlemler alınabilir.
- Sosyal, eğitim ve sağlık hizmetleri alanındaki dış ticaretin, üye ülkelerin bu hizmetleri yapmakla yükümlü ulusal kurumlarını ciddi bir şekilde olumsuz etkilemesi durumunda önlemler alınabilir.

2.2.3.2 İhracat Kredileri

İhracat kredileri, Birlik çapında uyumlaştırılması öngörülen, ancak halen üye ülkelerin aldığı önlemlerle yürütülen, ihracatın teşvikine ilişkin önlemlerdir.

Bu konu 1233/2011 sayılı Avrupa Parlamentosu ve 16 Kasım 2011 tarihli Konsey Yönetmeliği ile düzenlenmiş²²⁰ ve piyasa dışındaki koşullardan sağlanacak

²¹⁸ Aylin Ege, “Avrupa Birliği’nin Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 26 (3-4): 253-279. 1999, s. 266.

²¹⁹ Muhsin Kar (Ed.), *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye: Ortak Politikaları Oluşumu ve Uyumlaştırılması*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, <http://www.huseyinagir.com/wp-content/uploads/2014/10/Avrupa-B%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fmesi-ve-T%C3%BCrkiye.pdf>, (15.03.2016), s.123.

ihracat kredilerinin neden olabileceği haksız rekabetin önlenmesi, kredilerin belirli bir çerçevede tutulması ve ülkeler arasında yakın işbirliği ve bilgi akışının sağlanması hedeflenmiştir. Bu faaliyetlerin haksız rekabete neden olmaması için belirli bir çerçeve içinde tutmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır²²¹.

AB'nin üçüncü ülkelere yaptığı ihracat temelde serbest olup, bazı üye devletlerde petrol ve yakıt gibi bazı ürünler haricinde herhangi bir miktar kısıtlamasına tabii değildir (149/2015 sayılı Yönetmelik). Buna karşın olağanüstü piyasa eğilimlerinin özel bir ürünün kıtlığına sebep olması ve üye devletlerden birinin bu durum karşısında korumacı önlemler alınmasını gerektiğini düşünmesi durumunda, bu üye ülke; Avrupa bilgi ve danışma prosedürünü başlatabilmektedir. Söz konusu danışmalar bir "Danışma Kurulu" nezdinde gerçekleşmekte olup, ihracatın koşullarını ve gerekmesi halinde alınacak önlemleri içerir²²².

2.2.3.3 İhracat Kontrolleri

İhracat kontrolleri temel olarak, ülkelerin ulusal güvenlik kaygısıyla oluşturulan iç düzenlemeler olmakla birlikte, aynı zamanda uluslararası yükümlülüklerin ve işbirliklerinin de bir gereği olarak dış ticarete konu olan herhangi bir mal, hizmet veya teknoloji transferinde uygulanan yöntemlerdir²²³. Temel olarak üç tür uluslararası düzenleme ihracat kontrolünü zorunlu kılmaktadır. Bunlar, uluslararası ambargo kararları, uluslararası anlaşmalar ve çok taraflı ihracat kontrol rejimleridir²²⁴.

²²⁰ EU Regulation No 1233/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 November 2011 on the application of certain guidelines in the field of officially supported export credits and repealing Council Decisions 2001/76/EC and 2001/77/EC.

²²¹ AB Hukuk Sitesi, **1233/2011 Sayılı Yönetmelik**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R1233>, (15.03.2016).

²²² Nicholas Moussis, **European Union Law, Economics, Policies**, 22. Baskı, http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/7/23/03/?all=1, (16.03.2016).

²²³ İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri İMMİB Genel Sekreterliği, **İhracat Kontrol**, http://www.ihracatkontrol.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=6, (16.03.2016).

²²⁴ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **Gümrük Bülteni**, Sayı 3, Temmuz – Eylül 2010, <http://www.gtb.gov.tr/data/51d55f17487c8e0f30a44f5a/gumrukbulteni3.pdf>, s. 24, (18.3.2016).

2.2.3.4 Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS); gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçlerini desteklemek amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından sağlanan karşılıksız, tek taraflı ticari tavizlerdir. GTS'nin amacı:

Gelişmekte Olan Yararlanıcı Ülkelerin;

- ihracat gelirlerini artırmak,
- sanayileşmelerini teşvik etmek,
- ekonomik büyümelerini hızlandırmaktır.

Uygulayıcı Gelişmiş Ülkenin;

- üretici/tüketicilerinin ihtiyaç duydukları ürünleri daha düşük maliyetlerle temin etmelerini sağlamaktır²²⁵.

AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi, gelişmekte olan yararlanıcı ülkelerin ticaret politikası değerlendirmelerinde çok önemli bir rol oynamaktadır²²⁶.

Özet olarak, GTS gelişmiş olan ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere karşılıksız olarak sağlanan tavizlerdir. Her ülkenin sağladığı GTS ve menş kuralları farklılık göstermektedir. Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin GTS ile uyumlu olan bir ürün AB'nin GTS'ne uyumlu olmayabilir.

31 Ekim 2012 tarihinde ise 978/2012 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönetmeliği adıyla AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanan yeni GTS programı, 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır²²⁷.

²²⁵ TC. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, **ABD Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS/GSP) Kılavuzu**, Temmuz 2012, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-154152;jsessionid=K1EgyPFnMz6FiaD1eTNWbe3BXyI7mllgTFTigMI4zODvpoI6xgGP!-960274150>, (18.03.2016), s.4.

²²⁶ Axel Borrmann, "The significance of the EEC's Generalized System of Preferences, *Intereconomics Journal*", **Publisher Springer-Verlag**, 1986, Volume 21, Issue 1, <http://link.springer.com/article/10.1007/BF02925416>, (18.03.2016), s. 9.

²²⁷ EU Regulation No 978/2012 of The European Parliament and of The Council of 25 October 2012, applying a scheme of generalised tariff preferences and repealing Council Regulation (EC) No 732/2008, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.303.01.0001.01.ENG&toc=OJ.L:2012.303:TOC, (22.03.2016).

AB'nin yeni GTS programının genel amacı, gerçekten ihtiyacı olan ülkeleri belirleyerek bu ülkelere yardım etmeye odaklanmak olarak açıklanırken, GTS+ programı, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, yeni GTS programı ile daha şeffaf, tahmin edilebilir ve sabit bir program oluşturulması amaçlanmaktadır.

Yeni GTS programı, genel tercihli ticaret programının yanı sıra GTS+ ve en az gelişmiş ülkelere yönelik "Silahlar hariç her şey" programlarından oluşmaktadır. GTS+ programı, belirlenen kurallar sayesinde tercihli ticaret sağlanan ülkede çalışma koşullarının iyileştirilmesini, çevreye duyarlı üretim yapılmasını ve iyi yönetim uygulamalarını teşvik etmeyi hedeflerken, "Silahlar hariç her şey" programı ise, yeni GTS programı kapsamında daha etkili hale getirilmiş ve güçlendirilmiştir. AB'nin 2001 yılında başlattığı "Silahlar hariç her şey" çerçevesinde, GTS'den faydalanan ülkeler tarafından AB'ye gümrüksüz ve kotasız olarak neredeyse her ürün ithal edilebilmektedir²²⁸.

2.2.4 AB'nin Üçüncü Ülkelerle İmzaladığı Anlaşmalar

Avrupa Birliği dünya ticaretindeki payını arttırmak için üçüncü ülkelerle ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapmaktadır. AB önümüzdeki 10 – 15 yıl içinde, dünyadaki talebin %90'ının Avrupa dışı kaynaklı olacağını öngörmektedir, bu nedenle Avrupalı işletmelerin yurt dışındaki pazar potansiyellerini arttırmak AB'nin önceliklerinden biridir. Pazar payını arttırmanın bir yolu da ana partnerler ile anlaşmalar imzalamaktır. Günümüzde dünya ticaretindeki tarifelerin nispeten düşük olması nedeniyle; ticaret engelleri daha çok gümrük sınırlarının arkasında bulunmaktadır. Bu nedenle AB derin ve kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları imzalamayı hedefleyerek hem tarifeleri kaldırmakta hem de hizmetler, yatırım ve kamu ihaleleri dâhil olmak üzere yeni pazar payları elde etmek ve bunların yasal düzenlemelerini tesis etmeyi amaçlamaktadır. AB hali hazırda müzakere aşamasında olduğu tüm ticaret anlaşmalarını yarın tamamlayacak olsa, AB GSYİH'na %2.2

²²⁸ Avrupa Komisyonu resmi sitesi, **Generalised System of Preferences**, http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_781_en.htm, (22.03.20116).

değer veya 275 milyar Euro katabilir²²⁹. Bu tutar Avusturya veya Danimarka büyüklüğünde bir ülkeyi AB ekonomisine katmak anlamına gelmektedir. İstihdam açısından ise söz konusu anlaşmalar 2.2 milyon yeni iş yaratabilir veya AB'nin toplam işgücüne %1 daha katkı koyabilir. DTÖ müzakerelerinde yaşanan tıkanıklık sonrasında ikili ticaret anlaşmaları AB gündemi içinde önemli bir yer teşkil etmeye başlamış olup AB önceliği artık komşu ülkeler veya gelişmekte olan ülkeler yerine, 2000'li yılların sonundan bu yana Güney Kore (2010'da imzalandı), Japonya, Kanada ve AB gibi sanayileşmiş ülkeler ile STA müzakere etmektedir²³⁰.

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) aşağıdaki unsurlar aracılığı ile çeşitli fırsatlar sunmaktadır:

- Ürün ve hizmetlere yönelik yeni pazarlar açmak,
- Yatırım fırsatlarını arttırmak,
- Tüm gümrük vergilerini kaldırarak ticaretin maliyetini düşürmek,
- Ürünlerin gümrükler arasındaki geçişini kolaylaştırarak, teknik kurallar ve sağlık standartları oluşturarak ticareti hızlandırmak ve
- Fikri mülkiyet hakları, rekabet kuralları ve kamu alım kararları gibi ticareti etkileyen alanlarda ortak taahhütlerde bulunarak politika ortamını daha öngörülebilir kılmak.

Tüm bu hususlar kapsamında, Avrupa Birliği şu ana kadar birçok önemli ticaret anlaşması imzalamış ve ayrıca müzakere etmekte olduğu birçok önemli ticaret anlaşması bulunmaktadır.

2.2.4.1 Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmaları

Serbest Ticaret Anlaşmaları, iki ya da daha fazla ülke arasındaki ticareti etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılarak, taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan, ancak taraf ülkelerin üçüncü ülkeler ile

²²⁹ Avrupa Komisyonu, **Anlaşmalar**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/>, (21.03.2016).

²³⁰ Jan Orbie ve Bart Kerreemans, "Theorizing European Union Trade Politics: Contending or Complementary Paradigms?", **Journal of Contemporary European Research**, Volume 9, Issue 4, 2013, s. 1.

ticaretlerinde mevcut ulusal düzenlemelerini devam ettirmesine ortam hazırlayan anlaşmalardır²³¹; NAFTA ve EFTA bu anlaşmalara örnek verilebilir.

2.2.4.2 Gümrük Birliği Anlaşmaları

Gümrük Birliği Anlaşmaları, AB'nin yapmış olduğu Ortaklık Anlaşmaları'na örnek teşkil etmektedir. AB'nin hali hazırda Andorra, San Marino ve Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşmaları yürürlükte. Türkiye ile olan Gümrük Birliği anlaşması 1995 yılında tamamlanmış olup, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe aday olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 8. AB'nin İmzaladığı Gümrük Birliği Anlaşmaları (Yürürlükte Olan)

ÜLKE	TARİH	ANLAŞMA
Andorra	01 Temmuz 1991	Gümrük Birliği Anlaşması
San Marino	01 Aralık 1992	Gümrük Birliği Anlaşması
Türkiye	31 Aralık 1995	Gümrük Birliği Anlaşması

Kaynak: AB Komisyonu sitesi, **Custom Unions**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/>, (25.03.2016)

2.2.4.3 İşbirliği Anlaşmaları

AB, Rusya, Doğu Avrupa, Güney Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerinden toplam 10 ülke ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (OİA) imzalamıştır. Bu anlaşmaların amacı bu ülkelerin demokrasilerini güçlendirmek ve siyasi diyalog ve işbirliği kanalıyla birçok alanda ekonomilerini geliştirmektir. Bu anlaşmaların uygulanmasını sağlamak üzere İşbirliği Konseyi kurulmuştur²³². 1990'lı yılların sonlarından bu yana Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının amaçları:

- Siyasi diyalog için uygun bir çerçeve sunmak,
- Demokrasilerini güçlendirme ve ekonomilerini geliştirme çabalarında bulunan ülkelere destek olmak,

²³¹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği TOBB, **Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu**, 2011, <http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/RaporlarYayinlar/TurkiyeninDisTicaretindeSerbestTicaretAnlasmalari.pdf>, (25.03.2016).

²³² AB Hukuk Sitesi, **Partnership and Cooperation Agreements**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar17002>, (25.03.2016).

- Piyasa ekonomisine geçişlerine eşlik etmek ve
- Ticaret ve yatırımı teşvik etmektir.

Ortaklığın bir diğer amacı da, hukuki, ekonomik, sosyal, mali, bilimsel, sivil, teknolojik ve kültürel alanlarda da işbirliği temeli sunmaktır.

2.2.4.4. AB'nin Tüm Bölgeler ile Devam Etmekte Olan Serbest Ticaret Anlaşmaları

Avrupa Birliği Kuzey Amerika'da ABD ile STA müzakerelerini sürdürmekte olup Kanada ile olan müzakereleri onay aşamasındadır. AB öte yandan Asya ve Latin Amerika ülkeleri, Güney Akdeniz & Ortadoğu Ülkeleri, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova gibi Doğu Ülkeleri ile anlaşmalar müzakere etmektedir. Tüm bu anlaşmalar ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmektedir.

2.2.4.4.1 AB'nin Kuzey Amerika Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar

ABD: AB ile ABD arasındaki müzakere edilmekte olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Haziran 2013'de başlatılmıştır. Bu girişimi tetikleyen olay, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıyla kıyaslanan 2008 yılındaki ekonomik kriz olmuştur. Temmuz 2013'den bu yana 15 müzakere görüşmesi düzenlenmiş olup, 14. Müzakere turu 11 Temmuz 2016 tarihinde, 15. Müzakere görüşmesi ise 3-7 Ekim 2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Şubat ayında düzenlenen TTIP müzakerelerinde 12'nci turun sonunda, AB ve ABD yetkilileri müzakere sürecine hız vererek ortaklık müzakerelerinin 2016 yılında tamamlanmasını istediklerini açıklamışlardır.

Anlaşmanın 3 sütunu üzerinde (pazar erişimi, yönetmelik ve kurallar) önemli ilerlemeler kaydederek TTIP'nin hem AB hem ABD'nin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yüksek standartlar ile şekillenmesi ve müzakerelerinin 2016 yılının sonunda veya 2017 yılının başında tamamlanarak yürürlüğe girmesi istenmektedir; ancak iki taraf için hassasiyet taşıyan konuların ortaya çıkması ve gündeme gelmeye başlaması, müzakerelerin yakın bir gelecekte tamamlanması olasılığını zayıflatmaktadır. Buna göre de, belirlenen 2016 hedefinin gerçekçi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla diyebiliriz ki, müzakerelerin birçok konuda tartışmalı

geçmesi, kamuoyu ile birlikte birçok AB üyesi ülkenin farklı politik ve ekonomik çıkarları karşısında sürecin beklenenden çok daha uzaması kaçınılmazdır.

Avrupa ve Amerika ekonomilerini canlandıracak bir serbest ticaret anlaşması olan TTIP gerçekleşmesi halinde dünya ekonomisinin yarısı ve dünya ticaretinin yüzde 30'unu kapsayacaktır.

İngiltere'de bulunan Ekonomi Politikası Araştırma Merkezi'ne göre gümrük vergisinin kaldırılması ve düzenleyici çerçevelerin uyumlaştırılmasının ABD ve AB'ye ciddi getirileri olacaktır. Buna göre AB ekonomisi yıllık 119 milyar Euro ve ABD ekonomisi 95 milyar Euro büyüyecektir.

TTIP'nin gümrükleri kaldıracağı, pazarları hizmetler sektörüne daha fazla açacağı ve tarım ürünleri ticaretiyle kamu ihalelerini kolaylaştıracağı belirtilmektedir. Ortaklığın diğer bir avantajıysa gümrük işlemlerinin maliyetini düşürüp, önemli sektörlerdeki standartları da eşitleyecek olması olarak ifade edilmektedir.

Bu sayede ABD ve AB arasındaki ticaretin önündeki sınırlar kalkarak, mallar ve hizmetler daha kolay dolaşıma girebilecektir. TTIP'in imzalanması halinde Avrupa ve ABD'de 800 milyon insanı kapsayan bir serbest ticaret bölgesi kurulmuş olacaktır.

Kanada: AB ile Kanada arasındaki 1976 tarihli Ekonomik İşbirliği Çerçevesi'nde başlatılan ilişkilerin ardından Kapsamlı Ticaret ve Ekonomi Anlaşması'na yönelik (CETA) müzakereler Nisan 2009'da başlatılmıştır. AB-Kanada STA Anlaşması ile AB'nin GSYİH'sına ilaveten yılda 11.6 milyar Euro kazanç sağlaması beklenmektedir.

26 Eylül 2014'de Ottawa'da gerçekleştirilen AB-Kanada Zirvesi'nde bu anlaşma tamamlanmış olup Avrupa Komisyonu ve Kanada tarafından anlaşma metninin orijinal İngilizce versiyonu onaylanmıştır. Kanada ve Avrupa Komisyonu anlaşma metninin Fransızca ve AB'nin diğer resmi dillerine²³³ çevrilmesi

²³³ Türkçe 17 Nisan 2016 tarihinde AB'nin resmi dili olmuştur.

gerekmektedir. Çeviriler tamamlandıktan sonra onay için Konsey ve Avrupa Parlamentosu'na gönderilecektir²³⁴.

Kanada ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması (CETA), 7 yıldır üzerinde sürdürülen çalışmalarına ardından 30 Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır. Esasen 30 Ekim 2016 tarihinden bir önceki hafta yapılması planlanan imza töreni, anlaşmanın Belçika'nın Fransızca konuşulan Valon bölgesinin yerel meclisindeki oylamada reddedilmesi sonucu ertelenmiştir. Ancak Valon bölgesindeki milletvekilleri bazı imtiyazlar karşılığında anlaşmayı bir hafta gecikmeli olarak onaylamıştır.

Gümrüklerin kaldırılıp standartların uyumlaştırılmasıyla her iki tarafa da avantajlar kazandıracak olan serbest ticaret anlaşmasıyla ilgili müzakereler 2009 yılında başlatılmıştı. CETA'dan yana olanlar serbest ticaretin ekonomik büyümeye katkıda bulunacağını savunurken, anlaşmaya karşı çıkanlar CETA'nın tröstlerin işine yarayacağını ve Valon bölgesi gibi ekonomik yapısı zayıf bölgeleri dezavantajlı duruma düşüreceğini öne sürüyorlardı²³⁵. CETA Anlaşması ile AB ve Kanada arasındaki ihracat ithalat vergilerinin % 98 oranında azaltılarak, çift taraflı ticaretin artırılması planlanmıştır. Ancak 3,6 milyon nüfusa sahip olan Valonya bölgesi anlaşmanın çiftçileri kötü etkileyeceği düşüncesiyle, sosyalist değerlerin Valon bölgesinin geleneği olması, bölge sakinlerine anlaşmanın küresel şirketleri bölgede daha fazla güçlendireceğini düşündürmüştür. Bu çerçevede, CETA, 508 milyon Avrupalı ve 36,3 milyon Kanadalı tarafından kabul edilirken Valonya bölgesi sakinlerinin anlaşmaya karşı çıkmaları nedeniyle anlaşmanın imzalanması gecikmiştir²³⁶. Sonuç olarak, CETA yürürlüğe girdiğinde, AB ile Kanada arasındaki gümrük vergilerinin yüzde 98'ini ortadan kaldırılması, karşılıklı ticaret hacmini yıllık 12 milyar avro artırılması, istihdam ve büyümeye katkı sağlaması

²³⁴ Avrupa Komisyonu, **Overview Of FTA And Other Trade Negotiations**, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf , (29.11.2016).

²³⁵ “AB ve Kanada CETA Anlaşmasını İmzaladı”, **Deutsche Welle Türkçe Gazetesi**, 30.10.2016, <http://www.dw.com/tr/ab-ve-kanada-ceta-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-imzalad%C4%B1/a-36203823>, (29.11.2016).

²³⁶ “Kanada: AB, Ceta Ticaret Anlaşmasını İmzalayabilecek Kapasitede Değil”, **BBC Türkçe Gazetesi**, 21 Ekim 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37726807>, (29.11.2016).

öngörülmektedir²³⁷. CETA'nın artık onay için AP'ye sunulması ve ardından 2017 yılı başlarında yürürlüğe girmesi beklenmektedir. 2009 Lizbon Anlaşması'ndan sonra imzalanan STA'lar: 2010'da imzalanan Güney Kore Anlaşması örnek bir anlaşma olarak kabul edilmiştir, zira “yeni nesil” olarak nitelendirilen STA'ların ilki ve aynı zamanda bir Asya ülkesi ile imzalanan ilk STA olmakla birlikte Lizbon Antlaşması sonrası AP tarafından onaylanan ilk STA'dır. Bilindiği üzere, Lizbon Antlaşması'ndan sonra Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırılmış ve DYY, OTP münhasır yetki alanına dâhil edilmiş ve OTP AB'nin Dış Eylem kapsamındaki hedefleri altına alınmıştır.

²³⁷ “AB-Kanada Ticaret Anlaşması İmzalandı”, **Habertürk Gazetesi**, 30.10.2016, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1317294-ab-kanada-ticaret-anlasmasi-imzalandi>, (29.11.2016).

Tablo 9. AB'nin Asya Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar

Singapur ve Vietnam ile başlatılan müzakereler olumlu sonuçlanmıştır.

Ülke	Müzakere Kararları	Mevcut Durum	Gelecek Durum
ASEAN²³⁸	Nisan 2007.	ASEAN grubundan 7 ülke ile Temmuz 2007'de müzakereler başlamış ancak Mart 2009'da görüşmelere ara verilmesine karar verilmiştir. Komisyon'un ASEAN ülkeleri ile tek tek ikili bazda STA görüşmelerine devam etmesi kararlaştırılmıştır. Singapur ve Malezya ile görüşmeler 2010 yılında başlatılmış; Vietnam görüşmeleri Haziran 2012'de, Tayland görüşmeleri Mart 2013'te gerçekleştirilmiştir. Her ülkenin mevcut durumu aşağıda verilmektedir.	Diğer ASEAN ülkeleri ile ikili bazda görüşme gerçekleştirmek üzere Komisyon çalışmalarına devam etmektedir. Bölgesel Anlaşma tamamlanması Komisyon'un nihai hedefi olup, ilerleyen aylarda bölge bazlı anlaşma müzakereleri yapılması öngörülmektedir.
SİNGAPUR	ASEAN müzakerelerine dayanmaktadır (yukarıda belirtilen Nisan 2007).	Kapsamlı bir STA müzakereleri 17 Ekim 2014 tarihinde tamamlanmıştır. Başlatılan anlaşmanın metni Avrupa Komisyonu web sitesinde mevcut olup her dile çevrilmiştir.	Taslak metnin resmi olarak Komisyon tarafından onaylanması ve ardından Konsey ve Parlamento tarafından onaylanması gerekmektedir.
MALEZYA	ASEAN müzakerelerine dayanmaktadır (yukarıda belirtilen Nisan 2007).	2010'da başlayan müzakereler ardından 7. Tur 2012 yılında gerçekleşmiş ve birçok teknik toplantı da düzenlenmiştir. STA konusunda yolun yarısı tamamlanmış ancak kalan en zor konuların görüşmeleri devam edecektir.	Mayıs 2013'teki Malezya seçimlerinin ardından müzakereler için Malezya'nın daha istekli davranması beklenmektedir.
VİETNAM	ASEAN müzakerelerine dayanmaktadır (yukarıda belirtilen Nisan 2007).	2 Aralık 2015 tarihinde AB ve Vietnam tarafından AB-Vietnam STA'sı onaylandığı açıklanmıştır.	1 Şubat 2016 itibarıyla AB-Vietnam STA'sı Komisyonun web sitesinde yayımlanmaya başlanmış olup, yasal çalışmalar devam etmekte ve AB'nin tüm resmi dillerine ve Vietnam diline çeviriler de sürdürülmektedir. Konsey

²³⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ASEAN ülkeleri:** Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur (kurucu üyeler), Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999)'dır. <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa>, (30.03.2016).

			ve Parlamento'nun nihai onayından sonra STA'nın 20018 başında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.
TAYLAND	ASEAN müzakerelerine dayanmaktadır (yukarıda belirtilen Nisan 2007).	Konsey tarafından AB ve Tayland arasında kapsamlı bir anlaşma müzakerelerine başlanması Şubat 2013'te açıklanmış olup şu ana kadar 4 müzakere turu gerçekleştirilmiştir. Sonuncu görüşme 8-10 Nisan 2014 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.	Herhangi bir STA müzakere turu için yeni bir tarih belirlenmemiştir.
FILIPINLER	ASEAN müzakerelerine dayanmaktadır (yukarıda belirtilen Nisan 2007).	AB ile Filipinler arasındaki STA müzakereleri resmi olarak 22 Aralık 2015 açıklanmıştır.	Müzakerelerin birinci turu 23-27 Mayıs 2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.
JAPONYA	29 Kasım 2012.	2013'den bu yana 15 müzakere turu düzenlenmiş ancak henüz hiçbir başlık kapatılmamıştır.	8 Nisan 2016'da Tokyo'da 16. AB-Japonya STA müzakere turu gerçekleştirilmiştir ²³⁹ . Çalışmaların hızına ve isteklilik ile beraber iddialı bir programa uyulması durumunda 2016 yılı içinde AB-Japonya STA'sının tamamlanması mümkün olabilir.
MYANMAR/ BURMA	Mart 2014 (Yatırım Koruma Anlaşması).	AB anlaşma metni taslağını Aralık 2014'te sunmuştur ve şu ana kadar 3 müzakere turu gerçekleştirilmiştir. İyi bir ilerleme sağlanabilir ancak görüşmelerin devam etmesi gerekmektedir.	Müzakerelerin bir sonraki turu için henüz herhangi bir tarih belirlenmemiştir.
HİNDİSTAN	Nisan 2007.	2007'de başlatılan müzakereler çerçevesinde 12 teknik görüşme sağlanmıştır ancak beklenti ve taleplerde gelişen uyuşmazlık nedeniyle 2013 yazından bu yana görüşmeler uygulamada askıya alınmıştır.	Her iki taraf karşılıklı kabul edilebilir çözüm arayışındadır.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Overview Of FTA And Other Trade Negotiations, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf , (29.11.2016).

²³⁹ Avrupa Komisyonu sitesi, **Countries and regions: Japan**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/japan/>, (13.05.2016).

Tablo 10. AB'nin Latin Amerika Ülkeleri ile Müzakere Ettiği STA'lar

Kolombiya ve Peru müzakereleri 2010'da tamamlamıştır.

Ülke	Müzakere Kararları	Mevcut Durum	Gelecek Durum
AND MİLLETLER TOPLULUĞU ²⁴⁰ (Kolombiya, Peru, Ekvator, Bolivya)		Kolombiya ve Peru müzakereleri 2010'da tamamlamıştır. Onay için Konsey ve Parlamento prosedürleri açısından, 1 Mart 213 itibarıyla Peru ile ilgili ticaret hükümleri geçici olarak uygulama başlamış ve 1 Temmuz 2014 itibarıyla de Kolombiya için ticari hükümler uygulanmaya başlamıştır. Ocak 2014'de Ekvator ile görüşmeler sürdürülmüş ve Temmuz 2014'de başarı ile tamamlanmıştır, ilgili yasal metinler 12 Aralık 2014'de başlatılmıştır.	Ekvator'un AB ile Peru ve Kolombiya Anlaşmasına dâhil olabilmesi için Kolombiya ve Peru ile birlikte Ekvator'un Katılım Protokolünü onaylanması gerekmektedir. Tüm taraflar kendi iç prosedürlerine uygun olarak Protokolü onaylamalı ve uygulamaya geçirmelidir. Bolivya'yı da Anlaşmaya dahil etme olasılığı konusunda da temaslarda sürdürülmektedir.
MERCOSUR (Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay, Venezuela)	1999	2004 yılında müzakerelerin askıya alınmasının ardından, Mayıs 2010'da Mercosur ile müzakereler yeniden resmi olarak AB-Mercosur Zirvesi'nde başlatılmıştır. Hedef kapsamlı bir STA imzalanması olup sadece sanayi ve tarım ürünlerini değil hizmetler, fikri mülkiyet, gümrük alanlarını da dahil etmesi ve teknik engellerin kaldırılması amaçlanmaktadır. Sonuncusu Kasım 2012'de olmak üzere dokuz müzakere turu gerçekleştirilmiş olup 2015 Haziran'daki AB- CELAC Latin Amerika ve Karayip ülkeleri Topluluğu Zirvesi'nde konu tekrar görüşülmüş ve Kasım 2015'de Ticaretten sorumlu Komisyon Üyesi Malmström ve Brezilya Dışişleri Bakanı arasındaki telefon görüşmesinde de taraflar temalarını sürdürme konusunda mutabık kalmıştır.	Ticaretten sorumlu Komisyon Üyesi Malmström ve Brezilya Dışişleri Bakanı 30 Kasım-12 Aralık 2015 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirilen COP21 İklim Zirvesi'nde ve 15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Kenya'da (Nairobi) gerçekleştirilen 10. DTÖ Bakanlar Konseyi MC10 Toplantısı'nda konuyla ilgili temaslarda bulunmuştur.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Overview Of FTA And Other Trade Negotiations, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf , (29.11.2016).

²⁴⁰ Andean Community

2.2.4.4.2 AB'nin Güney Akdeniz & Ortadoğu Ülkeleri ile Müzakere Ettiği Anlaşmalar

AB, bölgede ürün ticareti ile sınırlı olmak üzere 8 ülke ile karşılıklı STA içeren Ortaklık Anlaşmaları ağı kurmuştur (Suriye ve Libya hariç). Komisyon, bu anlaşmaların, tarım, sanayi standartları, anlaşmazlıkların çözümü, hizmet, kuruluş²⁴¹ ve yerleşme alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi konusunda bazı ülkeler ile ikili görüşmelerde bulunmakta olup, Aralık 2011'de Konsey, Komisyon'un Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanları²⁴² (DCFTA) kurması üzere, Mısır, Ürdün, Fas ve Tunus ile ikili görüşmelere başlama yetkisi vermiştir. 2012 ve 2013 yıllarında bu ülkeler ile ikili görüşmeler başlatılmıştır. Ülkeler bazında detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

²⁴¹ Establishment

²⁴² Deep and Comprehensive Free Trade Area: DCFTA

Tablo 11. AB'nin Güney Akdeniz & Ortadoğu Ülkeleri ile Müzakere Ettiği Anlaşmalar

ÜLKE	MÜZAKERE KARARLARI	MEVCUT DURUM	GELECEK DURUM
FAS	14 Aralık 2011 tarihinde Konsey tarafından Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı müzakereleri başlatılmasına karar verilmiştir.	AB-Fas Ortaklık Anlaşması Şubat 1996'da imzalanmış olup 2000'de yürürlüğe girmiştir. Her iki taraf da, Anlaşmazlıkların Çözümüne yönelik ek protokol imzalamış ve 2012 Kasım'da yürürlüğe girmiştir. Ayrıca tarım ürünleri ticaretinin de serbestleştirilmesine yönelik ek anlaşma 2012 Ekim'de yürürlüğe girmiştir. Mart 2013'de DCFTA müzakereleri başlatılmış olup şu ana kadar 4 görüşme turu gerçekleştirilmiştir. Fas, hizmet ticaretine yönelik 2008'den bu yana devam eden ikili görüşmeleri de DCFTA kapsamına almayı kabul etmiştir.	DCFTA görüşmeleri faal bir şekilde yürütülmektedir. Hedef mevcut Ortaklık Anlaşmasının, hizmetler, devlet ihaleleri, rekabet, fikri mülkiyet hakları, yatırımları koruma alanlarını da kapsayacak şekilde ve Fas ekonomisini aşamalı olarak Avrupa tek pazarına dâhil ederek (sanayi standartları, teknik düzenlemeler, sağlık önlemleri gibi alanlarda) anlaşmanın kapsamının genişletilmesidir.
MISIR	14 Aralık 2011 tarihinde Konsey tarafından Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı müzakereleri başlatılmasına karar verilmiştir.	AB-Mısır Ortaklık Anlaşması Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir. Daha sonra tarım ürünlerini ticaretinin de serbestleştirilmesine yönelik anlaşma 2010 Haziran'da yürürlüğe girmiştir. AB ve Mısır Kasım 2010'da Anlaşmazlıkların Çözümü için de bir protokol imzalamıştır, yürürlüğe girmesi için Mısır tarafından onaylanması beklenmektedir. Hizmet ticareti ve kuruluş (Establishment) ticareti serbestleştirilmesine yönelik ikili görüşmeler beklenmektedir.	2012 yılındaki görüşmelerin ardından Haziran 2013'de DCFTA konusunda diyalog başlatılmış ancak şu aşamada herhangi yeni bir toplantı tarihi belirlenmemiştir.
İSRAİL		Haziran 2007'den beri Ortaklık Anlaşması yürürlüktedir. Daha sonra tarım ürünlerini ticaretinin de serbestleştirilmesine yönelik anlaşma 2010'da yürürlüğe girmiştir. Ocak 2013'den beri eczacılık sektörü ile ilgili olarak Sanayi Ürünlerinin Uygunluk Değerlendirmesi ve Kabulü Anlaşması ²⁴³ yürürlüktedir.	Hizmet ticareti ve kuruluş (Establishment) ticareti serbestleştirilmesine yönelik ikili görüşmeler beklenmektedir.
ÜRDÜN	14 Aralık 2011 tarihinde Konsey tarafından Derin	Kasım 1997'de AB-Ürdün Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve Mayıs 2002'de yürürlüğe girmiştir. Daha sonra tarım ürünlerini ticaretinin de serbestleştirilmesine yönelik anlaşma 2004'de	Hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi ve kuruluş müzakereleri DCFTA kapsamında ele alınacaktır. DCFTA müzakerelerini başlatmak için hazırlık süreci

²⁴³ Conformity Assessment and Acceptance of Industrial products: ACAA

	ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı müzakereleri başlatılmasına karar verilmiştir.	yürürlüğe girmiş ve Temmuz 2011’de Anlaşmazlıkların Çözümü Protokolü yürürlüğe girmiştir. DCFTA müzakerelerini başlatmak için hazırlık süreci devam etmektedir.	epeyce ilerlemiş durumda olup, şu ana kadar Mart, Nisan ve Kasım 2013’de olmak üzere 3 toplantı gerçekleştirilmiştir.
LÜBNAN		AB-Lübnan Ortaklık Anlaşması Haziran 2002’de imzalanmış ve Kasım 2010’da yürürlüğe girmiştir. Taraflar Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması için de bir Protokol imzalamış ve Lübnan tarafından onaylanınca yürürlüğe girecektir. Lübnan’ın DTÖ’ye üye olması görüşmeleri devam etmektedir ²⁴⁴ .	Hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi ve kuruluş konularında ya da tarımda ticaretin serbestleştirilmesi konularında herhangi bir müzakere yürütülmemektedir.
CEZAYİR		AB-Cezayir Ortaklık Anlaşması Nisan 2002’de imzalanmış ve Eylül 2005’te yürürlüğe girmiştir. Cezayir’in DTÖ’ye üyelik müzakereleri devam etmektedir. ²⁴⁵	Tarım ürünleri, işlenmiş tarım ürünleri, balıkçılık, hizmetler ticareti ve kuruluş ile Anlaşmazlıkların Çözümü Protokolü konularında ilave bir müzakere bulunmamaktadır.
FİLİSTİN		Şubat 1997’de Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Temmuz 1997’de Ara Anlaşma yürürlüğe girmiş ve tarım, işlenmiş tarım ürünleri ve balıkçılık için Gümrüksüz ve Kotasız Anlaşma Ocak 2012’de yürürlüğe girmiştir.	Hizmetler ticareti ve kuruluş ile Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması konularında herhangi bir müzakere bulunmamaktadır.
SURİYE	18 Aralık 1998’de Suriye ile Ortaklık Anlaşması müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmiştir.	Müzakereler 2004’te tamamlanmıştır. Teknik uyumlaştırmadan sonra, anlaşma metni Aralık 2008’de sunulmuş ve Konsey tarafından 27 Ekim 2009’da kabul edilmiştir. Ancak siyasi nedenler ile anlaşma AB yetkilileri tarafından askıya alınmıştır.	Siyasi durum nedeniyle, Mayıs 2011’den beri AB Suriye’ye yönelik kısıtlayıcı önlemler almış ve 1978 İşbirliği Anlaşmasını da kısmen dondurmuştur. Ortaklık Anlaşması imzalanması da askıya alınmıştır. Nisan 2013’de Konsey, halka yardım etmek ve muhalefeti desteklemek için Suriye’ye yönelik bazı yaptırımları hafifletmiştir.
TUNUS	14 Aralık 2011	AB Tunus ile Temmuz 1995’de Ortaklık Anlaşması imzalamış,	Hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi ve kuruluş

²⁴⁴ Lübnan’ın DTÖ’ye katılımı ile ilgili olarak DTÖ’nün Üyelik Çalışma Gurubu en son 2009’da Rapor yayınlamıştır. 16 Haziran 2015 tarihinde Lübnan Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı nezdinde Beyrut’ta bir DTÖ referans Merkezi açılmıştır; açılışı Ekonomi ve Ticaret Bakanı Alain Hakim tarafından yapılmış ve merkezin DTÖ konularında farkındalığı arttıracak ve DTÖ üyeleri ve katılıcı ülkelerin ticari ve istatistiki bilgilerine erişimin çok daha kolay olacağını açıklamıştır.

²⁴⁵ Cezayir’in DTÖ Üyeligi çalışma Grubu’nun 12. Toplantısı Mart 2014’de gerçekleştirilmiştir.

	tarihinde Konsey tarafından Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı müzakereleri başlatılmasına karar verilmiştir.	Mart 1998’de anlaşma yürürlüğe girmiştir. Aralık 1999’da Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması konusunda da bir Anlaşma imzalanmış ve Eylül 2011’de yürürlüğe girmiştir. DCFTA müzakerelerini başlatmak için hazırlık süreci devam etmektedir.	müzakerelerinde ikili görüşmeler DCFTA kapsamına dâhil edilecektir. Tarım konusundaki ikili görüşmelerin DCFTA kapsamında sürdürülüp sürdürülmemesi henüz netleşmemiştir. DCFTA müzakerelerine hazırlık kapsamında 3. Toplantı 19 Haziran 2013’de gerçekleşmiş, 13 Ekim 2015’de Tunus Başbakanı resmi açıklama yapmış ve Avrupa Komisyonu Ticaretten Sorumlu üyesi Malmström ile birlikte DCFTA müzakerelerini başlatılmış ve 19-22 Ekim 2015 tarihlerinde hazırlık görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve 18-21 Nisan 2016 tarihlerinde ise Tunus’ta birinci görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
LİBYA	Libya ile Çerçeve Anlaşması Temmuz 2008’de müzakereye açılmıştır.	12-13 Kasım 2008’de STA içerecek bir Çerçeve Anlaşması müzakereleri başlatılmıştır. Her iki taraf, ürün, hizmet ve kuruluş ticareti, ticaret kuralları, düzenlemeler konusunda işbirliği ve anlaşmazlıkların çözümünü de içerecek geniş bir STA görüşmelerini sürdürmüştür. Ancak müzakereler 2011’de dondurulmuştur.	Libya’daki yeni hükümet yetkilileri ile ikili görüşmeler bir alternatif olabilir ancak ülkedeki siyasi geçiş dönemi durma noktasına gelmiş ve şiddet olayları artmıştır. Siyasi idare eksikliği nedeniyle hali hazırda bu ülke ile herhangi bir ticari anlaşma veya görüşme mümkün değildir.
KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan, BAE)		DCFTA müzakereleri durdurulmuştur ancak gayri resmi görüşmeler devam etmektedir ve Anlaşmanın bütün unsurları üzerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Hedef müzakereleri en kısa sürede tamamlamaktır.	Herhangi bir gelecek etkinlik veya toplantı belirlenmemiştir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, **Overview Of FTA And Other Trade Negotiations**, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf, (29.11.2016).

Tablo 12. AB'nin Doğu Ülkeleri ile Müzakere Ettiği Anlaşmalar

ÜLKE	MÜZAKERE KARARLARI	MEVCUT DURUM	GELECEK DURUM
UKRAYNA		AB ve Ukrayna Ortaklık Anlaşması kapsamında DCFTA müzakereleri 2011'de tamamlanmıştır. Uzun bir süreçten sonra, Ortaklık Anlaşması'nın siyasi hükümleri 21 Mart 2014'de imzalanmıştır. DKST hükümlerini içeren diğer hükümler ise 27 Haziran 2014'te imzalanmıştır. 1 Ocak 2016 itibarıyla DCFTA geçici olarak uygulanmaktadır.	AB ve Ukrayna Ortaklık Anlaşması'nın bazı kısımlarının uygulanması için hazırlık yapılmaktadır (DCFTA geçici olarak uygulamaya açılmıştır)
GÜRCİSTAN		AB ile Gürcistan arasında DCFTA'yı da içeren Ortaklık Anlaşması 27 Haziran 2014'de imzalanmış ve 1 Eylül 2014'ten beri geçici olarak uygulanmaktadır.	AB ve Gürcistan DCFTA'yı da içeren Ortaklık Anlaşması'nı uygulama aşamasındadır.
MOLDOVA		AB ile Moldova arasında DCFTA'yı da içeren Ortaklık Anlaşması 27 Haziran 2014'de imzalanmış ve 1 Eylül 2014'ten beri geçici olarak uygulanmaktadır.	AB ve Moldova DCFTA'yı da içeren Ortaklık Anlaşması'nı uygulama aşamasındadır.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Overview Of FTA And Other Trade Negotiations, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf, (29.11.2016)

Ukrayna, Gürcistan ve Moldova ile başlatılan müzakereler hali hazırda olumlu sonuçlanmıştır.

Tablo 13. AB'nin Devam Etmekte Olan Diğer Ticaret Anlaşmaları

ÜLKE	MÜZAKERE KARARLARI	MEVCUT DURUM	GELECEK DURUM
ERMENİSTAN	AB ile Ermenistan arasında Çerçeve Anlaşması müzakereleri Konsey'in 12 Ekim 2015 tarihli kararı ile başlatılmıştır.	STA için herhangi bir müzakere yoktur. Yürürlükte olan mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını ticaret ve yatırım ile ilgili hükümleri ile birlikte güçlendirmek için müzakereler yapılmaktadır.	7 Aralık 2015'te müzakerelerin siyasi lansmanı yapılmıştır.
AZERBAYCAN	AB ile Azerbaycan arasında Ortaklık Anlaşması müzakerelerini başlatma kararı Konsey tarafından 10 Mayıs 2010'da alınmıştır.	STA için herhangi bir müzakere yoktur. Yürürlükte olan mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını, ticaret ve yatırım ile ilgili hükümleri ile birlikte güçlendirmek üzere başlatılan müzakereler durdurulmuştur.	Herhangi bir toplantı planlanmamıştır.
BELARUS	Konsey, Belarus ile mevcut Tekstil Ürünleri Ticareti Anlaşmasını yenilemesi üzere Komisyon'a Eylül 2009'da müzakereleri başlatma yetkisi vermiştir.	Rusya, Kazakistan ve Belarus'un arasındaki mevcut gümrük birliği kapsamında, Belarus hali hazırda mevcut İkili Tekstil Anlaşması'nı genişletmeyi olanaklı görmemektedir ²⁴⁶ .	İkili Anlaşma 31 Aralık 2009'da sona ermiştir. Komisyon, 1 Ocak 2011'de yürürlüğe giren tek taraflı yönetmeliği kabul etmiştir.
ÇİN - YATIRIM	Konsey, 18 Eylül 2009 tarihinde, AB ile Çin arasında Kapsamlı Yatırım Anlaşması müzakereleri başlatması için Komisyon'a yetki vermiştir.	AB ile Çin arasında Kapsamlı bir Yatırım Anlaşması müzakereleri 21 Kasım 2013 tarihinde başlatılmıştır. Bu anlaşmasının amacı yatırıma yönelik pazar erişimi engellerini kaldırmak ve AB ve Çin'de yatırımlara ve yatırımcılara yüksek koruma düzeyi sağlamak olup, söz konusu anlaşma, tek ve daha kapsamlı bir Yatırım Anlaşması olarak, AB ülkelerinin bireysel (ikili) olarak Çin ile imzalamış olduğu mevcut 26 İkili Anlaşmanın yerine geçecektir. Şu ana kadar 10 müzakere görüşmesi gerçekleştirilmiş olup, sonuncusu 26 Nisan 2016'da Brüksel'de düzenlenmiştir. Anlaşma kapsamında AB ile Çin	13. Görüşme Turu hazırlık ve çalışmaları devam etmektedir.

²⁴⁶ Avrasya Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomi Birliği ülkeleri arasındaki Gümrük Birliği olup, 1 Ocak 2010'da başlatılmıştır. Kurucu ülkeleri Belarus, Kazakistan ve Rusya'dır. 2 Ocak 2015'de Ermenistan, 6 Ağustos 2015'de ise Kırgızistan da dâhil olmuştur.

		şirketleri arasında ayrımcılık yapılmaması, şeffaflık, lisans ve izin prosedürleri, yatırımcıların korunması, yatırımların çevre ve iş (emek) düzenlemeleri ile ilgili kurallara uyum konularını kapsayacaktır. Çin ile 1985 yılında imzalanan Ticaret ve Ekonomi İşbirliği Anlaşması'nın güncellenmesi için görüşmeler 2007'de başlatılmıştı ancak 2011'den bu yana taraflar arasındaki beklentilerin farklı olması nedeniyle görüşmeler durmuştur.	
İRAN	Ticaret ve İşbirliği Anlaşması müzakerelerinin başlatılmasına Haziran 2002'de karar verilmiştir.	2005 yılına kadar birçok müzakere turu gerçekleştirilmiştir ancak 2005'te İran'ın nükleer aktivitelerini yoğunlaştırması nedeniyle görüşmeler askıya alınmıştır. AB ayrıca İran'a ticari yaptırımlar da uygulama kararı almış ve halen uygulamaktadır.	Ticari yaptırımlar ile ilgili düzenlemelerin çerçevesi sürekli olarak güncellenmektedir. Hali hazırda herhangi bir müzakere öngörülmemektedir.
İRAK	Ticaret ve İşbirliği Anlaşması müzakerelerinin başlatılmasına Mart 2006'da karar verilmiştir.	AB-İrak Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması 11 Mayıs 2012'de imzalanmıştır. Anlaşmanın ticaret ile ilgili hükümleri ise, anlaşmanın tüm hükümlerine ilişkin onay süreci devam ederken, geçici uygulama kapsamında, 1 Ağustos 2012'de yürürlüğe girmiştir. Irak ile olan anlaşma En çok Kayrılan ülke (Most Favoured Nation- MFN) temeli üzerine kurulmuş olup Irak'a, AB pazarına tercihli erişim hakkı vermemektedir.	Irak ile Birinci Ticaret Komitesi toplantısı Ekim 2013'de gerçekleştirilmiştir. AB, Irak'ın DTÖ üyeliğini desteklemektedir.
KAZAKİSTAN	Mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını güncelleme üzere Konsey yönergeleri	STA ile ilgili olarak herhangi bir görüşme ve müzakere bulunmamaktadır. Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (GOİA), mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını güncelleyecektir (ticaret alanı dâhil olmak üzere)	Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (GOİA) müzakereleri 2014'de tamamlanmış olup taraflar anlaşmayı Aralık 2015'te imzalamıştır.

			GOİA; ticaret başlıklarının büyük bir çoğunluğu dahil olmak üzere 1 Mayıs 2016 itibarıyla geçici olarak uygulanmaya başlamıştır.
RUSYA	AB ile Rusya arasındaki mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nı güncellemek ve genişletmek üzere Konsey'in 2008 tarihli müzakere yönergeleri	STA ile ilgili herhangi bir müzakere yapılmamaktadır. Mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yerini alacak ve ticaret ve yatırım ile ilgili hükümleri de dâhil edecek yeni bir anlaşma için başlatılan müzakereler durmuştur. 12. Resmi Müzakere turu Aralık 2010'da gerçekleştirilmiş, çalışmaların ticaret ve yatırım odaklı olarak devam ettirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Ayrıca gayri resmi olarak 11 defa (sonuncusu Mart 2012'de olmak üzere) yatay ticaret ve yatırım hükümlerinin yer alacağı 2 metin taslaklarını görüşmek üzere Çalışma grubu toplanmıştır. Ancak ticaret ve yatırım başlıklarında taraflar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Anlaşmanın tercihli erişim kapsamında olmaması nedeniyle, AB, Pazara erişim konularını anlaşma kapsamına almamayı, sadece düzenleme farklılıklarını gidermeye odaklanmaktadır. Ayrıca Avrasya Ekonomik Komisyonu'nun da ticaret alanında bir takım yetkiler ile donatılmış olması da AB ile ikili müzakerelerde ek bir zorluk yaratmaktadır. Ocak 2014'de Rus müzakere tarafı Rusya'nın Yeni Anlaşma'ya istekli olduğunu ve ilerleyen aylarda müzakereleri sürdürmeye hazır olduğunu iletmıştır. Ancak 2014 Şubat ayı sonunda ileteceğini bildirdiği görüşler hakkında AB'ye herhangi bir bilgi ulaşmamıştır.	Avrupa Konseyi 6 Mart 2016'da Rusya ile Yeni Anlaşma müzakerelerinin askıya alınmasına karar vermiştir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, **Overview Of FTA And Other Trade Negotiations**, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf , (29.11.2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİZBON ANTLAŞMASI VE ORTAK TİCARET POLİTİKAS'INA ETKİLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde, tezimizin inceleme konusunu oluşturan, Lizbon Antlaşması'nın OTP kapsamında Birliğe getirdiği yenilikler irdelenmiştir. Bu yenilikler kapsamında OTP alanında Parlamento'nun artan rolü ile birlikte karar ve yetki sistemindeki değişiklikler açıklanmış olup, AB'nin dünya ticareti ve dünya ekonomisindeki önemi ve konumu da değerlendirilmiştir. Öte yandan, bu bölümde, küreselleşme sürecinde, dünya ticaretindeki engellerin kaldırılması konusunda AB'nin GATT ve DTÖ nezdindeki duruş ve konumuna da yer verilmiştir.

3.1 LİZBON ANTLAŞMASI'NIN OLUŞUMU VE BİRLİĞE GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Bu bölümde Lizbon Antlaşması'nın oluşumuna ve Birliğe getirdiği yeniliklere yer verilmektedir. Lizbon Antlaşması'nın Birliğe getirdiği başlıca yenilikler arasında AB'ye tek bir tüzel kişilik, AB Konseyi Başkanı, Birliğin Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, Avrupa Dış İlişkiler Birimi, Konsey'de çifte çoğunluk (nitelikli çoğunluk), ortak kararın genişletilmesi, Parlamento Üyeleri'nin sayısı, ulusal parlamentolarına verilen yeni görev, Avrupa Komisyonu'nun üye sayısı, vatandaşların inisiyatif hakkı ve Temel Haklar Şartı bulunmaktadır.

3.1.1 Lizbon Antlaşması'nın Oluşumu

Avrupa Birliği, Roma Antlaşması'ndan bu yana ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşme yolunda büyük ilerlemeler kaydetmiş ancak hem kurumsal yapılanma hem de karar alma mekanizmalarını geliştirmek için yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Özellikle son dönemdeki genişlemelerin ardından kurumsal yapının ve karar alma mekanizmalarının reforme edilmesi hedefi çizilmiştir. Bu çerçevede, 2000 yılının başlarından itibaren Avrupa Birliği'nde yaklaşık on yıl süren ve üye devletler arasında zorlu tartışma ve reformlara neden olan Lizbon Antlaşması, 2005 yılında Hollanda ile Fransa'da düzenlenen referandumlarda reddedilmiştir. Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi CNRS'in, "Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi Merkezi - CERI'ye "Lizbon'dan sonra Avrupa için Nasıl bir Politik Proje" başlıklı bir tebliğ

sunan Thierry Chopin'e göre²⁴⁷, Fransa ve Hollanda halkının anayasayı veto etmesiyle yaşanan AB krizi, bir nevi "politik kayıp" ve "yön krizi" olarak nitelendirilebilir. Chopin bu durumu da; "politik olmayan demokrasi" (democratie impolitique) olarak nitelendirmektedir²⁴⁸. Bu tip rejimlerde Chopin yönetişimin artık topluluğa yön vermekte zorlandığını belirtiyor ve bu durumdan kurtulmak için ise AB'nin özellikle "Avrupa demokrasisini siyasallaştırarak", yeniden ortak bir dünyanın (topluluğun) vizyonu ve inşası ile çıkılabileceğini, böylece boşluğun yeniden doldurulabileceğini savunuyor. Chopin bu anlamda anayasa başarısızlığından sonra yeni bir metnin hazırlanması gerektiğini ve AB'deki farklılıkların iyi yönetilmesinin Avrupa'nın demokrasi politikasının şartlarını oluşturduğunu belirtmiştir. Nitekim Fransızların ve Hollandalıların demokratik süreç sonunda verdikleri karar da, AB liderlerini anayasa sürecini rafa kaldırarak Reform Antlaşmasını (Lizbon Antlaşması) oluşturmaya itmiştir.

AB bu süreçten sonra, üye devletlerin farklı kaygılarına yanıt verecek şekilde anlaşmayı yeniden düzenlemiştir. Bu kapsamda, Birliğin sembolleri, marşı ve sloganı gibi öğeler revize edilen Antlaşmadan çıkarılmış; kurumsal işleyişlere ve politika konularına ağırlık veren bir anlaşma olarak hazırlanmıştır. Anlaşma revize edildikten sonra İrlanda'da düzenlenen ikinci referandumdan sonra kabul görmüştür.

Bununla birlikte, yeni anlaşma metninin hazırlanması işi siyasi karakterden ziyade teknik bir çalışma olarak çıkmıştır. Gerçekten de müzakereler, siyasi düzeyde değil, genelde teknik düzeyde yürütülmüştür. Birçok konu, Konsey'in Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün başkanlığı altında uzman hukukçulardan oluşan bir kurulda görüşülüp karara bağlanmıştır. Siyasi düzeyde hükümetler arası konferans, tüm süreç boyunca yalnızca 3 kere toplanmıştır. Bu toplantılarda ise teknik çalışma düzeyinde çözilemeyen birkaç müzakere hususu ele alınarak giderilmiştir²⁴⁹.

Nihayetinde, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler meydana getiren "Lizbon Antlaşması" 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁴⁷ Thierry Chopin, Robert Schuman Araştırma Merkezi'nin Müdürü, Bruges'deki Avrupa Okulu ve Siyasal Bilimlerde öğretim görevlisidir ve ayrıca CERI'ye danışmanlık yapmaktadır.

²⁴⁸ Thierry Chopin, "Après Lisbonne, quel projet politique pour l'Europe?", **Fondation Robert Schuman**, Questions d'Europe No. 147, 19 Ekim 2009, s. 2.

²⁴⁹ Hacı Can, **Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 5.

Bu Anlaşma anayasa olmayan bir doküman niteliğinde olup, AB Anlaşması ve AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma olarak iki ayrı anlaşmadan oluşmaktadır.

Lizbon Anlaşması, Birliğin demokratik, etkili ve şeffaf bir yapıya kavuşturulmasını ve kurumsal zorlukların giderilmesi amacını gözetmektedir. Nitekim, AB'nin genişleme süreci ve değişen küresel düzen, Birliği çok çeşitli alanlarda yeni politikalar üretmeye zorlamaktadır²⁵⁰.

3.1.2 Lizbon Antlaşması'nın Birliğe Getirdiği Yenilikler

Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nin işleyiş ve yönetişimine yönelik olarak birçok değişiklik ve yenilik getirmiştir. Bu değişiklik ve yenilikler ana maddeler halinde aşağıda derlenmiştir.

- **Tek bir tüzel kişilik**

1 Aralık 2009 tarihinde “Avrupa Topluluğu”nun yerine geçen “Avrupa Birliği”, Topluluğun tüm hak ve yükümlülüklerini devralmıştır ve artık topluluk yerine “Birlik” terimi kullanılmaktadır. “Avrupa Birliği Antlaşması” adında herhangi bir değişiklik olmamıştır ancak “Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşma²⁵¹” “Avrupa Birliği'nin İşleyiş Hakkında Anlaşma” olarak değişmiştir (Treaty of the Functionning of the the European Union - TFEU) haline gelmiştir.

- **AB Konseyi Başkanı**

Lizbon Antlaşması ile Birlik nezdinde yeni bir siyasi figür sahneye girmiştir: “AB Konseyi'nin Tam Zamanlı Daimi Başkanı” nitelikli çoğunluk yöntemiyle bir kereye mahsus yenilenebilen 2,5 yıllık bir süre için AB üyesi ülkeler tarafından seçilmektedir²⁵². Başkan'ın ana görevi Avrupa Konseyi çalışmalarına yönelik hazırlıkların yapılmasını ve bunların devamlılığını sağlamak ve uzlaşma ortamını yaratmaktır. Başkan, bulunduğu mertebe itibarıyla ve Başkanlık sıfatıyla, ortak dış politika ve güvenlik politikasını ilgilendiren meselelerde Birliği dışarıda temsil

²⁵⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Lizbon Antlaşması Değerlendirme Notu 2009**, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf, (10.12.2015), s.1.

²⁵¹ Treaty Establishing the European Community, Avrupa Birliği Hukuk Sitesinde mevcuttur: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12002E/TXT&from=EN>.

²⁵² Hali hazırda AB Konseyi üçlü dönem başkanlığı Hollanda, Lüksemburg ve Slovakya'dan oluşmakta olup, 1 Ocak – 30 Haziran 2017 tarihlerinde Malta dönem başkanıdır. Takip edecek 6 aylık dönemde ise Estonya ve sonra Bulgaristan AB konseyi dönem başkanlığını devralacaktır.

eder²⁵³. AB Konseyi Başkanı'nın rolü diğer ulusal makamlardan farklılık arz eder; üye ülkeler tarafından oy birliğiyle iki buçuk yıllık süre ile bu makama seçilir ve görev süresi sadece bir kez yenilenebilir. AB Konseyi Başkanı'nın atanmasının yanı sıra, altı aylık dönem başkanlığı sistemi, üç ülkenin 18 aylık bir başkanlık takımı oluşturması ile değiştirilmiştir. Birbirini takip eden üç dönem başkanı ülkenin grup başkanlığı adı altında sektörel konularda ortak bir program hazırlamalarıdır. Böylece AB'nin işleyişi açısından önemli bir kurum olan Dönem başkanlığında süreklilik sağlanmış olmaktadır.

- **Birliğin Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi**

Dış politikada etkililiğin artırılması amacıyla “AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” görevi oluşturulmuş olup, bu kişi, AB Dışişleri Bakanlar Konseyi'ne de başkanlık eder. Dolayısıyla, Yüksek Temsilci; Konsey'in Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Temsilcisi, Dış İlişkiler Konseyi Başkanı ve Komisyon'un Başkan Yardımcısı olmaktadır. Yüksek Temsilcinin²⁵⁴ görevleri:

AB'nin dış güvenlik ve savunma politikasını koordine etmek ve yönlendirmekten sorumludur. Yüksek Temsilci aynı zamanda Komisyon Başkanı Yardımcısı sıfatı ile AB dış politika araçlarını koordine etmek, kalkınma desteği, ticaret, insani yardım ve kriz çözümleri konusunda da görev alır.

Yüksek Temsilci, tüm AB ülkelerinin AB ve Dışişleri Bakanları ile aylık görüşmelerde bulunarak ve bu toplantılara başkanlık yaparak, ülkelerin öncelikleri arasında oy birliği sağlar. AB ülkeleri liderleri ile Avrupa Konseyinde düzenli olarak toplantılara katılır, AB'yi Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası arenada temsil eder, Avrupa Savunma Ajansı ve Avrupa Güvenlik Çalışmaları Enstitüsüne başkanlık yapar²⁵⁵. Yüksek Temsilci Komisyon Başkanı'nın onayıyla AB Konseyi tarafından atanır. Görev süresi (beş yıl) Komisyon'un görev süresiyle örtüşmektedir. Birliğin üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütlerdeki yaklaşık 130 delegasyonu,

²⁵³ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB Konseyi Genel Sekreterliği Lizbon Antlaşması Bilgi Notu, Aralık 2009**, <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-konseyi-genel-sekreterligi-lizbon-antlasmasi-bilgi-notu.html>, (3 Kasım 2015), s.1.

²⁵⁴ 1 Kasım 2014 tarihinden bu yana AB Yüksek Temsilcisi Fedreica Mogherini'dir.

²⁵⁵ European Union External Action sitesi, **About the European External Action Service**, 01.03.2016, http://eeas.europa.eu/background/high-representative/index_en.htm, (04.11.2016).

görevlerini ifa ederken Avrupa Dış İlişkiler Birimi'nin desteğini alacak olan Yüksek Temsilci'nin yetki alanı kapsamında bulunmaktadır.

- **Avrupa Dış İlişkiler Birimi**

Avrupa Dış İlişkiler Birimi (European External Action Service EEAS) Lizbon Antlaşması'nın kurduğu yeni bir birimdir. Bu birim AB'nin diplomatik hizmet birimi olup, AB'nin Dış İşleri ve Yüksek Temsilcisi'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (ODGP) sürdürmesine destek verir. Resmi olarak 1 Ocak 2011 tarihinde kurulan birim, 2009 Aralık'ta yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile oluşturulmuş ve çalışmalarını üye devletlerin ulusal diplomatik birimleriyle işbirliği içinde sürdürmektedir.

- **Konseyde çifte çoğunluk (nitelikli çoğunluk)**

Lizbon Antlaşmasıyla birlikte getirilen bir diğer önemli yenilik nitelikli çoğunluk oylama sisteminde değişikliklerdir. Yeni sistem nitelikli çoğunluğun sadece üye ülkelerin sayısı ve sahip oldukları ağırlıklı oya göre tanımlamamakta, ülkelerin nüfuslarını da hesaba katmaktadır. Bu çerçevede, Lizbon Antlaşması uyarınca 2014 yılından itibaren aşamalı olarak yürürlüğe girmesi öngörülen yeni nitelikli çoğunluk sistemi AB nüfusunun en az % 65'ini oluşturacak şekilde ve üye ülkelerin en az % 55'inin karar alınabilmesi için onay vermesi şartını getirmektedir. Bu yeni nitelikli çoğunluk sistemine “çifte çoğunluk” adı verilmiştir; ancak 1 Kasım 2014 ile 31 Mart 2017 tarihleri arasında bir üye ülkenin talep etmesi halinde eski nitelikli çoğunluk yöntemi uygulanmaya devam edecek olup, 31 Mart 2017 tarihinden sonra nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek konularda yukarıda anlatılan çifte çoğunluk sistemi uygulanacaktır²⁵⁶.

- **Ortak kararın genişletilmesi**

Olağan yasama usulü olarak tanımlanan ortak karar alma usulünün kapsamının genişletilmesi ile Avrupa Parlamentosu'nun (AP) rolü güçlendirilmiştir ve AP'ye aynı zamanda Komisyon Başkanı seçme yetkisi tanınmıştır.

²⁵⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Lizbon Antlaşması**, <http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, (04.11.2016).

“Normal yasama prosedürü” Parlamento ve Konseyin ortak kararını gerektirecektir. Bu süreçte Konsey’in kararının nitelikli çoğunlukla alınmış olması gerekmektedir. Bu usul aralarında en önemlilerinden biri Adalet ve İçişleri olmak üzere kırk kadar alanı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bunun yanında vergi, sosyal güvenlik, dış politika, savunma, operasyonel polis işbirliği gibi alanlarda Konsey’in oybirliği gerekli olmaya devam edecektir.

- **Parlamento Üyeleri’nin sayısı**

Lizbon Antlaşmasıyla Avrupa Parlamentosundaki (AP) üye sayısı 751 (750 üye + Başkan) ile sınırlandırılmaktadır. Ülkelerin AP’da temsil edileceği üye sayısı en az 6, en fazla 96 olabilecektir. Parlamento üyeleri beş yıl için seçilmekte ve AP, başkanını kendi üyeleri arasından seçmektedir.

- **Ulusal Parlamentolarına verilen yeni görev**

Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan taslak haldeki Avrupa mevzuatını incelemek için ulusal parlamentolara sekiz haftalık bir süre tanınmaktadır. Parlamentoların üçte birinin bir taslağa (Adalet ve İçişleri alanında dörtte birinin) karşı çıkması halinde, Komisyon’un taslağı gözden geçirmesi gerekecektir. Bununla birlikte, ulusal parlamentoların yarıdan fazlasının ortak karara tâbi bir konuya karşı çıkması halinde, Avrupa kanun koyucusu (Avrupa Parlamentosu’nda çoğunluk veya Konsey oylarının %55’i) yasama sürecinin devam edip etmeyeceği konusunda karar vermek zorunda kalacaktır. Bir teşrii tasarrufun yerindelik ilkesine aykırı olduğu kanaatine varmaları halinde ulusal parlamentolar, konuyu Avrupa Adalet Divanı’na da taşıyabilecektir²⁵⁷. Böylece; ulusal parlamentolar, Komisyon tarafından hâlihazırda gayrı-resmi olarak yapılan bilgilendirmenin, sekiz hafta içinde Antlaşmada belirlenen kurum tarafından yapılması şartı ile karar alma süreçlerine yakınlştırılmaktadır²⁵⁸.

²⁵⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB Konseyi Genel Sekreterliği Lizbon Anlaşması Bilgi Notu**, 01.12.2009, <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-konseyi-genel-sekreterligi-lizbon-antlasmasi-bilgi-notu.html>, (06.12.216).

²⁵⁸ İKV, Lizbon Değerlendirme, s.2.

- **Avrupa Komisyonu’nun üye sayısı**

Lizbon Antlaşması’nda yer alan bir diğer yenilik de Avrupa Komisyonu’nun üye sayısının azaltılmasıdır; 2009 yılından itibaren Komisyonun üye sayısı; üye devlet sayısının üçte ikisine düşürülmüştür. Yeni sisteme göre Lizbon Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği tarih ile 31 Ekim 2014 arasında atanmış Komisyon, her üye ülkeden birer temsilciden oluşmuştur. Komisyon içerisinde Başkan yardımcılığını da yürütecek Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi de yer almıştır. 1 Kasım 2014’ten itibaren ise Komisyon komiserlerin sayısı azaltılarak her bir üye ülkeden bir komiser yerine üye ülkelerin 3’te 2’sinden gelen komiserlerden oluşmuştur. Üye ülkelerden komiser seçimi rotasyon temelinde şekillendirilmektedir²⁵⁹.

- **Vatandaşların inisiyatif hakkı**

Bir milyon vatandaş imzalayacakları bir dilekçe yolu ile AB’nin yetkili olduğu bir konuda Komisyon’a değişiklik teklifi sunması için girişimde bulunabilecektir. .

- **Temel Haklar Şartı**

Lizbon Antlaşması, İnsan Hakları alanında ayrıntılı düzenlemeler getiren Temel Haklar Şartına diğer Anlaşmalara atfettiği aynı yasal değeri atfeder; kabul edilen “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, bazı üye devletlerin (Birleşik Krallık, Polonya) dışarıda kalmasına rağmen, diğer üye devletler için hukuki bağlayıcılık kazanmıştır.

3.1.3 Lizbon Antlaşması’nda OTP Hükümlerinin Yer Aldığı Birliğin Dış Eylemi

OTP Birliğin dış eyleminin ilke ve amaçları çerçevesinde şekillendirilmektedir. Burada Lizbon Antlaşması’nda yer alan yeni ifadeler kalın yazı karakteri ile belirtilmiştir.

Birliğin dış faaliyeti (Part V External Action) Lizbon Antlaşması’nda Avrupa Birliği’nin V. Kısımında “Birliğin Dış Faaliyetine İlişkin Genel Hükümler ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler” başlığı altında yer almaktadır (21. ve 22 madde). Dış faaliyet konusu yine TFEU’nun beşinci kısmında aşağıdaki

²⁵⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Lizbon Antlaşması, <http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, (4.11.2016).

konularda olmak üzere, 205 ile 222. maddeler arasında da yer almaktadır. **(Birliğin dış faaliyeti başlığı altında eski anlaşmalarda herhangi bir bölüm bulunmamaktadır).**

1. Dış Faaliyetin Genel Hükümleri,
2. Ortak Ticaret Politikası,
3. Üçüncü Ülkeler ile İşbirliği ile İnsani Yardım,
4. Kısıtlayıcı Önlemler,
5. Uluslararası Anlaşmalar,
6. Birliğin uluslararası Örgütler ve
7. Üçüncü ülkeler ile ilişkileri ve Birlik Delegasyonları.

Lizbon Antlaşması'nın 5. Bölümünde, "Birliğin Dış Faaliyetine İlişkin Genel Hükümler"²⁶⁰ başlığı altında, aşağıdaki iki yeni madde getirilmiştir:

Madde 21

(1) Birlik, uluslararası düzeydeki faaliyetlerinde, kendisinin ortaya çıkmasına, gelişmesine esas olan ve dünya çapında daha güçlü geçerlilik kazandırmak istediği ilkelere hareket etmelidir. Bu ilkeler şunlardır: Demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel geçerliliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik, dayanışma ve Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkelerine saygı.

Birlik, 1. fıkrada sayılan ilkeleri paylaşan üçüncü ve bölgesel veya küresel uluslararası örgütlerle ilişkilerini derinleştirmeyi ve ortaklıklar kurmayı hedef edinir. Ortak sorunlara özellikle Birleşmiş Milletler çerçevesinde çok taraflı çözümler bulunmasına destek verir.

(2) Birlik, ortak politikaları ve önlemleri belirler, uygular ve aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için uluslararası ilişkilerin tüm alanlarında yüksek düzeyde işbirliğine destek verir.

a) Değerlerini, hayati çıkarlarını, güvenliğini, bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak;

b) Demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarını ve uluslararası hukuk ilkelerini sağlamlaştırmak ve teşvik etmek,

²⁶⁰ General Provisions On The Union's External Action

- c) Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçları ve ilkeleri, dış sınırları ilgilendirenler de dâhil olmak üzere Helsinki Nihai Şartı'nın prensiplerini ve Paris Şartı'nın amaçları gereğince barışı tesis etmek, çatışmaları engellemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,
 - d) Yoksulluğun giderilmesi öncelikli amacıyla gelişmekte olan ülkelerde ekonomi, toplum ve çevre bakımından sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek,
 - e) Diğerlerinin yanı sıra uluslararası ticaret engellerinin aşamalı olarak azaltılması suretiyle bütün ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonunu teşvik etmek,
 - f) Sürdürülebilir bir kalkınmayı temin etmek amacıyla, çevre kalitesinin ve dünya genelindeki doğal kaynakların sürdürülebilir işletilmesinin muhafaza edilmesine ve iyileştirilmesine ilişkin uluslararası önlemlerin geliştirilmesine katkı sağlamak,
 - g) Doğal afetlerden veya insan kaynaklı felaketlerden etkilenen halklara, ülkelere ve bölgelere yardım etmek ve
 - h) Çok taraflı güçlendirilmiş işbirliğine ve sorumlu bir dünya düzeni politikasına dayanan bir dünya düzenini teşvik etmek,
- (3) Birlik, bu başlıkta ve AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 5. kısmında yer alan değişik alanların kapsamındaki dış faaliyetinin ve diğer politika alanlarının dış yönlerinin düzenlenmesi ve uygulanmasında 1. ve 2. Fıkralarda belirtilen ilkeleri ve amaçları korur.
- Birlik, münferit dış faaliyet alanları ve bunlar ile diğer politika alanları arasındaki uyuma dikkat eder. Birlik Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından desteklenen Konsey ve Komisyon bu uyumu sağlar ve bu amaçla işbirliği yaparlar.

Madde 22

- (1) Avrupa Konseyi, 21. Maddede sayılan ilkeler ve amaçlar temelinde Birliğin stratejik çıkarlarını ve amaçlarını belirler.
- Avrupa Konseyi'nin Birliğin stratejik çıkar ve amaçlarına ilişkin kararları, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Birliğin dış faaliyetinin diğer alanlarını kapsar. Bu kararlar, Birliğin bir ülke veya bölge ile

ilişkilerini ilgilendirebilir ya da belirli bir konuyu mevzu edinebilir. Geçerlilik süresi ile Birlik ve üye devletler tarafından sağlanan araçlara ilişkin hükümler içerir.

Avrupa Konseyi, ilgili alan için öngörülen düzenlemelere göre Konsey'in vermiş olduğu tavsiyesi üzerine oybirliğiyle karar verebilir. Avrupa Konseyi kararları, Anlaşmalarda öngörülen usulleri uyarınca yürütülür.

- (2) Birlik Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon, Konsey'e ortak öneriler sunabilirler. Bu durumda Yüksek Temsilci ortak dış ve güvenlik politikasında, Komisyon ile dış faaliyetin diğer alanlarında yetkilidir.

3.1.4 Lizbon Antlaşması ve Ortak Ticaret Politikası

Avrupa Birliği'nin İşleyişi hakkında Anlaşma²⁶¹ üzerinde (TFEU) Ortak Ticaret Politikası alanında getirilen yenilikler aşağıda kalın yazı karakteri ile gösterilmiştir:

Madde 206 - (Eski Madde 131 Avrupa Topluluğu Anlaşması (ATA))

Birlik, 28 ila 32. Maddelere göre Gümrük Birliği'ni korumak suretiyle, ortak çıkar içinde dünya ticaretinin uyumlu gelişimine, uluslararası ticaret ve **doğrudan yabancı yatırım üzerindeki**²⁶² kısıtlamaların giderek kaldırılmasına ve gümrük vergisi kısıtlamalarıyla diğer kısıtlamaların azaltılmasına katkıda bulunur.

Madde 207 - (Eski Madde 133 ATA)

1. Ortak ticaret politikası, yeknesak (uniform) ilkelere göre şekillendirilir. Bu, özellikle gümrük vergisi oranlarının değiştirilmesi, mal ve hizmetlere ilişkin gümrük ve ticaret anlaşmalarının akdedilmesi, fikri mülkiyetin ticari boyutları, **doğrudan**

²⁶¹ AB Hukuk Sitesi, **Avrupa Birliği'nin İşleyişi hakkında Anlaşması Metni**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>, (10 Aralık 2015).

²⁶² Eski ATA'da 131. Maddede yabancı yatırım yok iken yeni TFEU Anlaşmasında özellikle yabancı yatırıma vurgu yapılmaktadır ve ayrıca eski 131. Maddenin 2. Paragrafı kaldırılmıştır (The Common commercial policy shall take into account the favourable effect which the abolition of customs duties between Member States may have on the increase on the competitive strength of undertakings in those States).

yabancı yatırımlar, serbestleştirme önlemlerinin sabitleştirilmesi, ihracat politikası ve örneğin damping ve sübvansiyon (teşvik) durumunda başvuru ticari korunma önlemleri için geçerlidir. **Ortak ticaret politikası, Birliğin dış eyleminin ilke ve amaçları çerçevesinde şekillendirilir.**

2. Avrupa Parlamentosu²⁶³ ve Konsey, olağan yasama usulüne göre kabul edecekleri tüzüklerle, ortak ticaret politikasının uygulanma çerçevesini belirleyen önlemler alırlar²⁶⁴.

3. Bir ya da birden fazla üçüncü ülkeyle veya uluslararası örgütlerle anlaşmalar müzakere edilmesi ve **akdedilmesi** gerektiğinde, bu maddedeki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, 218. madde uygulanır.

Komisyon, Konsey'e tavsiyeler sunar. Konsey, Komisyon'u gerekli müzakereleri başlatma konusunda yetkilendirir. Konsey ve Komisyon, müzakere edilen anlaşmaların Birliğin iç politika ve kuralları ile bağdaşır olmasını sağlamakla sorumludurlar.

Komisyon, kendisine yardım etmesi için Konsey tarafından atanan özel bir komiteyle uzlaşma içinde ve Konsey'in kendisine verebileceği direktifler uyarınca bu müzakereleri yürütür. Komisyon, müzakerelerin durumu hakkında düzenli olarak özel komiteye ve Avrupa Parlamentosu'na rapor sunar.

4. Konsey, 3. Paragrafta belirtilen anlaşmaların müzakere edilmesi ve akdedilmesi hususunda nitelikli çoğunlukla karar verir. Konsey, hizmetlerin dolaşımı, fikri mülkiyetin ticari boyutları veya doğrudan **yabancı yatırım** alanlarında bir anlaşmanın müzakere edilmesi ve akdedilmesi için, söz konusu anlaşmanın Birliğin iç kurallarının kabul edilmesi için oybirliğinin gerekli olduğu hükümleri içermesi halinde oybirliğiyle karar verir.

Yine Konsey aşağıda belirtilen alanlarda anlaşmaların müzakere edilmesi ve akdedilmesi hususunda oybirliğiyle karar verir.

²⁶³ Eski TEC 133. Maddede sadece Konsey vardı, yeni TFEU'da Avrupa Parlamentosu da ilave edilmiştir.

²⁶⁴ Eski TEC 133. Maddede Komisyon'un Konsey' uygulaması için öneri sunduğu belirtiliyor iken, yeni anlaşmada bu konu geçmiyor.

- a. Kültürel ve görsel – işitsel hizmetlerin ticareti alanında yapılan anlaşmaların **Birliğin kültürel ve dilsel çeşitliliğine** zarar verme riski olması durumunda.
 - b. Sosyal, eğitim ve **sağlık**²⁶⁵ sektörü hizmetlerinin ticareti alanında yapılan anlaşmaların, söz konusu hizmetlerin ulusal düzenlenmesine ciddi bir şekilde bozma ve üye devletlerin bu hizmetleri sunma sorumluluklarını bozması durumunda.
5. Ulaştırma alanında uluslararası anlaşmaların müzakere edilmesi ve akdedilmesi, üçüncü kısmın 6. Başlığı ile 218. Maddeye göre yapılır.
6. Ortak ticaret politikası alanında bu madde ile verilen yetkilerin kullanılması, Birlik ve üye devletler arasında yetkilerin sınırlandırılmasını etkilemez ve Anlaşmalarda üye devletler arasında yasama veya düzenleyici hükümlerin uyumlaştırılmasına izin verilmediği durumlarda herhangi bir uyumlaştırma sağlayamaz.

Eski TEC 132 ve 134 maddeler yeni anlaşmadan kaldırılmıştır.

3.1.5 Lizbon Antlaşması'nda Uluslararası Anlaşmalar

Lizbon Antlaşması'nda Uluslararası Anlaşmalar²⁶⁶ bölümü madde 216'dan 219'a kadar olan bölümü içermekte olup, bu alandaki yenilikler de aşağıda kalın yazı karakteri ile işaretlenmiştir.

Madde 216

1. Birlik, Anlaşmalar'da öngörüldüğünde veya Birliğin politikası çerçevesinde bir anlaşmanın akdedilmesinin Anlaşmalarda belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olduğunda veya Birliğin bağlayıcı bir hukuki tasarrufunda öngörüldüğünde veya ortak kurallara hâlel verebildiğinde ya da bunların uygulanma alanlarını değiştirebildiğinde bir veya birden çok üçüncü ülke veya uluslararası örgüt ile anlaşma akdedebilir.

2. Birlik tarafından akdedilen anlaşmalar, Birliğin kurumlarını ve üye devletleri bağlar²⁶⁷.

²⁶⁵ Eski TEC 133. Maddede maddede, insan sağlığı" denirken yeni anlaşmada geniş anlamda her türlü "sağlık" ibaresine yer verilmiştir.

²⁶⁶ Title V: The Union's Relations With International Organisations and Third Countries And Union Delegations.

Madde 217 - (eski Madde 310 ATA)

Birlik, bir veya birden çok **üçüncü ülke**²⁶⁸ veya uluslararası örgüt ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak hareket ve özel usuller içeren bir ortaklığı kuran anlaşmalar akdedebilir.

Madde 218 - (Eski Madde 300 ATA)

1. Birlik ile üçüncü ülkeler veya uluslararası örgütler arasındaki anlaşmalar, 207. maddenin özel hükümlerine hâlel gelmemek üzere, aşağıda tarif edilen usullere göre müzakere edilir ve akdedilir.

2. Konsey, müzakerelerin açılması konusunda yetki verir, müzakere talimatlarını kabul eder, anlaşmaların imzalanması için yetki verir ve anlaşmaları akdeder.

3. Komisyon veya planlanan anlaşmanın münhasır şekilde veya genel ölçüde ortak dış ve güvenlik politikasına ilişkin olması durumunda, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi; Konsey'e tavsiyeler sunar; **Konsey, müzakerelerin başlatılması için yetkilendirmeye ve planlanan anlaşmanın konusuna göre değişmek üzere, Birliğin müzakerecisinin**²⁶⁹ veya müzakere heyeti başkanının atanmasına ilişkin bir karar alır.

4. Konsey, müzakereciye talimatlar verebilir ve özel bir komite atayabilir; bu durumda müzakerelerin bu Komiteyle uzlaşi içinde yürütülmesi zorunludur.

5. Konsey, müzakerecinin önerisi üzerine, anlaşmanın imzalanmasını ve gerektiğinde anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden önce geçici olarak uygulanmasını onaylayan bir karar alabilir.

6. Konsey, müzakerecinin önerisi üzerine, anlaşmanın akdedilmesine ilişkin bir karar alır.

Konsey, münhasır şekilde ortak dış ve güvenlik politikasını ilgilendiren anlaşmalar istisna olmak üzere, anlaşmanın akdedilmesine ilişkin kararı

²⁶⁷ AB Hukuk Sitesi, Avrupa Birliği'nin İşleyişi hakkında Antlaşması Metni, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>, (10 Aralık 2015), s. 98.

²⁶⁸ Eski ATA madde 310'da "third countries" yerine "States" ifadesi yer almıştır.

²⁶⁹ Burada "negotiator" yani "müzakereci" kavramı bir yenilik olarak yer almaktadır.

a. Aşağıdaki durumlarda Avrupa Parlamentosu'nun onayından sonra alır;

- i. Ortaklık Anlaşmaları;
- ii. Birliğin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'na katılma anlaşması;
- iii. İşbirliği prosedürleri organize ederek özel bir kurumsal çerçeveye yaratan anlaşmalar;
- iv. Birlik için önemli mali sonuçlar doğuran anlaşmalar;
- v. Gerek olağan yasama usulünün²⁷⁰ gerekse Avrupa Parlamentosu'nun onayının gerekli olduğu özel yasama usulünün²⁷¹ uygulandığı alanlarda yapılan anlaşmalar;

Avrupa Parlamentosu ve Konsey, acil durumlarda, onay için belli bir süre limitine karar verebilirler.

- b. Diğer durumlarda Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra kabul eder. Avrupa Parlamentosu, görüşünü, Konseyin konunun ivediliğine göre belirleyebileceği bir süre içinde bildirir. Bu süre içinde herhangi bir görüş gelmez ise Konsey kararı kabul edebilir.

7. Konsey, bir anlaşmayı akdederken, 5, 6 ve 9. paragraflara istisna olarak, yapılacak anlaşma değişikliklerinin basit usulle veya söz konusu anlaşma ile kurulan bir organ tarafından kabul edilmesinin anlaşmada öngörüldüğü hallerde, müzakereciye değişiklikleri Birlik adına onaylama yetkisi verebilir. Konsey, bu yetkilendirmeyi özel koşullara bağlayabilir.

8. Konsey, tüm süreç boyunca nitelikli çoğunlukla²⁷² karar verir.

Bununla birlikte, bir Birlik tasarrufunun kabulü için oybirliği gerektiren bir alanı kapsayan anlaşmalar, ortaklık anlaşmaları ve 212. maddede belirtilen anlaşmalardan Birlik üyeliğine aday devletlerle yapılanlar söz konusu olduğunda, Konsey oybirliğiyle hareket eder. Konsey, Birliğin, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne katılımına ilişkin anlaşma için de oybirliğiyle hareket eder; bu anlaşmanın akdedilmesine ilişkin karar, üye devletler

²⁷⁰ Ordinary legislative procedure

²⁷¹ Special legislative procedure

²⁷² Qualified majority

tarafından kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylandıktan sonra yürürlüğe girer.

9. Konsey, Komisyonu'nun veya Birlik Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin önerisi üzerine, bir anlaşmanın uygulanmasının askıya alınması hakkında ve bir anlaşmayla oluşturulan bir kurulda, anlaşmanın kurumsal çerçevenin tamamlanmasına veya değiştirilmesine ilişkin hukuki tasarruflar hariç, hukuki etkisi olan tasarrufların kabul edilmesi gerektiği ölçüde Birlik adına savunulması gereken tutumların belirlenmesi için bir karar alır.

10. Avrupa Parlamentosu, bu usulün tüm aşamalarında ivedilikle ve tam olarak bilgilendirilir²⁷³.

11. Bir üye devlet, Avrupa Parlamentosu, Konsey veya Komisyon, planlanan bir anlaşmanın Anlaşmalar'a uygun olup olmadığı konusunda Adalet Divanı'ndan görüş isteyebilirler. Adalet Divanı'nın görüşünün olumsuz olması halinde, öngörülen anlaşma, söz konusu anlaşmada veya Anlaşmalar'da değişiklik yapılmadıkça yürürlüğe giremez.

Madde 219 - (Eski Madde 111 fıkralar 1 ila 3 ve 5 ATA)

1.Konsey, 218. maddeye istisna olarak, Avrupa Merkez Bankası'nın tavsiyesi üzerine veya Komisyon'un tavsiyesi üzerine ve Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra, fiyat istikrarı hedefiyle bağdaşan bir konsensüse varmak amacıyla, üçüncü devletlerin para birimleri ile **Euro**²⁷⁴ arasında bir kur sistemine ilişkin resmi anlaşmalar akdedebilir. Konsey, Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra ve 3. paragrafta belirtilen usul uyarınca, oybirliğiyle hareket eder.

Konsey, Avrupa Merkez Bankası'nın veya Komisyon'un tavsiyesi üzerine ve Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra, fiyat istikrarı hedefiyle bağdaşan bir konsensüse varmak amacıyla, döviz kuru sistemi içinde avronun merkez kurlarını kabul edebilir, değiştirebilir veya kaldırabilir. Konsey Başkanı, avronun merkezi kurlarının kabul edilmesi, değiştirilmesi veya kaldırılması konusunda Avrupa Parlamentosu'nu bilgilendirir²⁷⁵.

²⁷³ T.C. Avrupa Bakanlığı, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (11 Aralık 2015), s.143.

²⁷⁴ Eski versiyonda Euro yerine Ecu ifadesi yer almaktadır.

²⁷⁵ T.C. Avrupa Bakanlığı, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (11 Aralık 2015), s.143.

2. Bir veya birden çok üçüncü devletin para birimleri karşısında 1. paragrafta belirtilen bir kur sisteminin bulunmaması halinde, Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine ve Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra veya Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) tavsiyesi üzerine, bu para birimlerine ilişkin döviz kuru politikasının genel yönelimlerini belirleyebilir. Bu genel yönelimler, AMB'nin temel hedefi olan fiyat istikrarının korunmasına hanel getirmez.

3. 218. maddeye istisna olarak, Birlik ile bir veya birden fazla üçüncü devlet veya uluslararası örgüt arasında para veya kambiyo rejimi ile ilgili anlaşmaların müzakere edilmesi gerektiğinde, Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine ve Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra, bu anlaşmaların müzakere edilmesine ve akdedilmesine ilişkin düzenlemeleri kararlaştırır. Bu düzenlemeler, Birliğin tek bir pozisyon açıklamasını temin eder. Komisyon, müzakerelere tam olarak dâhil olur.

4. Birliğin ekonomik ve parasal birlik alanındaki yetkisine ve bu alandaki Birlik anlaşmalarına hanel gelmeksizin, üye devletler, uluslararası organlarda müzakereler yürütebilir ve uluslararası anlaşmalar akdedebilir.

5. Üye devletler, Birliğin ekonomik ve parasal birliğe ilişkin yetkilerine ve anlaşmalarına hanel getirmemek üzere, uluslararası meclislerde müzakerelerde bulunma ve uluslararası anlaşmalar yapma yetkisine sahiptirler.

3.1.6 Lizbon Anlaşması'nda Birliğin Uluslararası Örgütler ve Üçüncü Ülkeler İle İlişkileri ve Delegasyonları²⁷⁶

Lizbon Antlaşması'nda "Lizbon Antlaşması'nda Birliğin Uluslararası Örgütler ve Üçüncü Ülkeler İle İlişkileri ve Temsilcilikleri" bölümü madde 220 ile madde 221 altında bulunmakta olup (eski madde 302 ila 304 ATA) bu alandaki yenilikler de aşağıda kırmızı ile işaretlenmiştir.

Madde 220

1. Birlik²⁷⁷, Birleşmiş Milletler ve onun ihtisas örgütleri, Avrupa Konseyi, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü²⁷⁸** ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ile uygun her türlü işbirliği kurar.

²⁷⁶ Title VI: The Union's Relations With International Organisations and Third Countries and Union Delegations

²⁷⁷ Eski maddede Komisyon denmektedir.

Ayrıca Birlik, uygun bir şekilde diğer uluslararası örgütler ile de ilişkiler yürütür.

2.Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi²⁷⁹ ile Komisyon, bu maddenin uygulanmasından sorumludurlar.

Madde 221

1. Üçüncü ülkelerdeki ve uluslararası örgütler nezdindeki Birlik delegasyonları, Birliği temsil eder.

2.Birliğin Delegasyonları, Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin yönetimi altında bulunur. Üye devletlerin diplomatik ve konsolosluk temsilcilikleriyle yakın işbirliği içinde hareket eder.

3.2 LİZBON ANTLAŞMASI'NDA BİRLİĞİN GENEL İŞLEYİŞİNE ve OTP'YE GETİRİLEN ÖNEMLİ YENİLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Lizbon Antlaşması, sütun yapısını kaldırarak Topluluk yerine bir bütün olarak Birliğe tüzel kişilik kazandırmış ve böylece, Birliğin Ortak Dış Güvenlik Politikası ODGP alanında uluslararası anlaşma yapmasının önü açılmıştır. Buna karşın, Birliğin ODGP alanındaki yetkileri, birçok açıdan Lizbon Antlaşması'nda da sınırlı kalmaya devam etmektedir. Birliğin münhasıran ve üye devletlerle ortaklaşa yetkili olduğu alanlar (ortak ticaret politikası, kalkınma işbirliği ve insani yardım gibi) anlaşmada açıkça belirtilmesine rağmen, ODGP bunların arasında yer almıyor ve münhasıran veya ortaklaşa şeklinde belli bir niteleme yapılmadan ayrı bir yetki alanı olarak düzenlenmiştir.

ODGP alanındaki kararların (belli durumlarda nitelikli çoğunluk da mümkün olmakla beraber) eskiden olduğu gibi büyük ölçüde oybirliğiyle alınmaya devam edeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla, üye devletler bu alanda ulusal yetkilerini koruyacak ve veto hakkına sahip olmayı sürdüreceklerdir. Avrupa Adalet Divanı'nın da istisnai durumlar hariç ODGP alanda yetkili olmadığı görülmektedir. Lizbon Antlaşması kâğıt üzerinde sütun yapısını kaldırırsa da Topluluk yetkisi içine giren dış

²⁷⁸ Bu örgüt ilave edilmiş, eski anlaşmada sadece Council of Europe ve OECD yer almaktaydı.

²⁷⁹ Yeni anlaşmada, Komisyon'a ilaveten Yüksek Temsilci de bu maddede ilave edilmiştir.

ekonomik ilişkiler ile hükümetlerarası karakterli ODGP fiilen ayrı alanlar olarak kalmaya devam etmektedir.

Lizbon Antlaşması ile AB'nin küresel oyuncu haline gelmesi amaçlanmıştır. Bu işleve AB'nin tüm dış politika araçlarının bir araya getirilmek suretiyle gerek yeni stratejilerin geliştirilmesinde gerekse karar almada ulaşılması hedeflenmiştir. Avrupa'nın, uluslararası muhataplarıyla ilişkilerinde daha açık bir duruş sergileyebilmesi hedeflenmiştir. Antlaşmayla, Avrupa çıkar ve değerlerinin teşviki için Avrupa'nın insani, siyasi ve diplomatik güçlerini dünya çapında kullanabilmesi tasarlanmıştır. Burada, üye devletlerin özel dış politik çıkarları korunmuş olarak kalmaktadır. Avrupa Birliği'ne hukuki bir kişilik verilmektedir. Böylece AB, uluslararası düzeyde daha etkin bir şekilde ortaya çıkabilmesi ve üçüncü ülkeler ile uluslararası örgütler için muhatap olarak daha görünür olması sağlanmıştır. Avrupa güvenlik ve savunma politikasındaki ilerlemeler suretiyle, eş zamanlı olarak devletlerin küçük grupları arasında güçlendirilmiş bir işbirliği yolu açılmaktadır. Lizbon Antlaşması'nın kurumsal ve operasyonel alanda ve esnek bütünleşme bakımından getirdiği yeniliklerle Birliğin dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında daha etkin ve tutarlı bir şekilde hareket etmesini sağlaması hedeflenmektedir. Bununla birlikte, yine de dış politika, güvenlik ve savunma konularında üye devletleri ulusal egemenlik hassasiyetlerini ön planda tutmaktadır.

3.2.1 Lizbon Antlaşması'nda Ortak Ticaret Politikasına Getirilen Değişikliklerin Değerlendirmesi ve AB Dış Ticaret Politikası'ndaki Yetki Sistemi ve Yetkilerin Netleştirilmesi

Lizbon Antlaşması'nda Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 3. maddesi Ortak Ticaret Politikasını (OTP) Birliğin münhasır yetki alanına²⁸⁰ dâhil etmiş ve OTP'nin çerçevesini dış ticaretin tüm ilgili maddelerine genişletmiştir:

“Madde 3²⁸¹”

1. Birlik, aşağıdaki alanlarda münhasır yetkiye sahiptir:

a) Gümrük Birliği,

²⁸⁰ Münhasır yetki alanında (exclusive competence) üye devletler ferdi politika izleyemez.

²⁸¹ T.C. AB Bakanlığı, **Lizbon Antlaşması: Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma Türkçe çevirisi**, 2011, Ankara, s. 54.

- b) iç pazarın işleyişi için gerekli olan rekabet kurallarının oluşturulması,
- c) para birimi Euro olan üye devletler için para politikası,
- d) ortak balıkçılık politikası çerçevesinde biyolojik deniz kaynaklarının koruma altına alınması,

e) Ortak Ticaret Politikası

2. Bir uluslararası anlaşmanın akdedilmesi, Birliğin bir yasama tasarrufunda öngörülüyorsa veya Birliğin iç yetkisini kullanabilmesi için gerekliyse ya da Birliğin ortak kurallarını etkiliyor veya bunların kapsamını değiştiriyorsa, Birlik böyle bir anlaşmanın akdedilmesi konusunda münhasır yetkiye sahiptir.”

Böylece AB dış ticaret politikası alanındaki yetki sistemini netleştirmiştir ve uzun süren ticaret anlaşmalarının prosedürünü de basitleştirmeyi hedeflemiştir²⁸².

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma'nın 207. maddesi, hizmetler alanındaki AB yetkisine açıklık getirmekte ve bu yetkiyi Doğrudan Yabancı Yatırım alanına da genişletmektedir. Ancak görsel-işitseller, sağlık ve kültür konulardaki hassasiyet, Bakanlar Konsey'indeki oylama kurallarınca gözetilmektedir.

3.2.2 AB OTP Alanının Genişletilmesinin Etkisi

OTP alanının netleştirilmesi ve OTP ile ilgili tüm unsurların artık AB'nin münhasır yetki alanına girmesi ile AB ticaret politikasının daha verimli ve daha tutarlı olması hedeflenmiştir.

Öte yandan artık üye devletler AB dışı ülkeler ile “İkili Yatırım Anlaşmaları”²⁸³ akdedemeyecek (AB'nin kendilerini yetkilendirmediği sürece, TFEU madde 218); yatırımın da OTP'ye dâhil edilmesinin ardından Birlik yatırım anlaşmalarında da münhasır yetkiye sahip olmuştur. Dolayısıyla yatırım anlaşmaları da Birlik tarafından yürütülecek ticaret anlaşmaları kapsamında değerlendirilerek sürdürülecektir. Bununla birlikte, OTP alanı dışındaki unsurları kapsayan ve çok

²⁸² European Commission, **EU Investment Policy State of Play**, Civil Society Dialogue, Brüksel, Nisan 2014, s. 4.

²⁸³ Bilateral Investment Agreements

geniş kapsamlı anlaşmalarda yine üye devletlerin onayı alınmaktadır (Hindistan, Singapur ve Mercosur ile Serbest Ticaret Anlaşmaları anlaşmalarında olduğu gibi).

Mevcut İkili Yatırım Anlaşmaları'nın da AB mevzuatına uygun olmaları gerekecektir. Doğrudan Yabancı Yatırımın OTP'ye dâhil edilmesi ile artık ticaret ile yatırımın birbirinden ayıramayacağı gerçeği yansıtılmıştır.

DYY dünya ekonomisinin önemli bir parçasıdır. DYY'nin dünya çapındaki değeri 2014 yılında yaklaşık 1.26 trilyon ABD Doları düzeyinde olmuştur. Küresel DYY akımlarının giderek artması ile yatırımın korunması konusu küresel ticaretin geliştirilmesi açısından ve yatırımların kalitesi ile miktarı açısından hayati önem taşımaktadır; ancak OTP'nin münhasır yetki alanına dâhil edilen yatırım" konusunun tanımının yazılmış olmaması nedeniyle yatırım konusunda Komisyon'un yetki alanı sorgulanmaktadır. Komisyon'un yorumuna göre, Komisyon, giriş izni, sermayenin dolaşımı (transferi), giriş izni sonrası muamele (eşit ve adil muamele dâhil), performans gereksinimleri ve kilit personelin serbest dolaşımı, kamulaştırma tazminatı ve Devlet ile yatırımcı arasındaki ihtilafların çözümü konularının tamamında yetki sahibi olacaktır. Komisyon genel olarak BIT'lere dâhil edilen tüm bu konuların AB'nin yeni münhasır yetki alanına girdiğini savunmaktadır. Buna karşın, Konsey'in bu konuda zıt görüşü vardır, Konsey, kamulaştırmanın korunması ve ihtilafların çözümü maddelerinin AB yetkisinden ziyade ulusal yetki altında olması gerektiği görüşündedir²⁸⁴. ECJ'nin bu görüşlere açıklık getirmesi gerekebilecektir.

3.2.3 OTP Alanında Parlamento'nun Artan Rolü

AB Ortak Ticaret Politikası yıllarca ağırlıklı olarak Komisyon ve Konsey tarafından yürütülmüştür. AB'nin ticaret politikasını belirleme konusunda Parlamento'nun rolü ise çok kısıtlı olmuştur. Bununla birlikte, bu durum, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile büyük ölçüde değişmiştir. Lizbon Antlaşması ile Parlamento'ya ticaret alanında Konsey ile ortak yasama yetkisi verilmiş ve Parlamento'nun uluslararası ticaret anlaşmalarındaki söz hakkı (görüşü) ve ağırlığı artırılmıştır. Başka bir deyişle Lizbon Antlaşması, OTP alanında yıllarca var olan

²⁸⁴ Siegfried Fina ve Gabriel M. Lentner, "The Scope of the EU's Investment Competence After Lisbon", *Santa Clara Journal of International Law*, Cilt 14, 23 Mayıs 2016, ss. 420,427.

demokratik meşruiyet açığının kapatılması için gereken ön koşulları oluşturmuştur²⁸⁵.

Bu çerçevede, diyebiliriz ki, Lizbon Antlaşması'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri Avrupa Parlamentosu'nun yetkisinin artırılmasıdır.

Lizbon Antlaşması kapsamında, Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan taslak haldeki bir Avrupa mevzuatını incelemek için ulusal parlamentolara sekiz haftalık bir süre ile görüşleri alınmakta, böylece ulusal parlamentolar karar alma süreçlerine yakınlştırılmaktadır.

OTP'nin AB'nin münhasır yeki alanına alınması nedeniyle; üye devletler artık ferdi olarak herhangi bir ticaret politikası izleyemeyecektir. 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB artık üye devletler adına, dış pazarları açmak, yurt dışındaki AB yatırımlarını korumak ve AB içinde DYY mevzuatını uyumlaştırma çalışmalarını devralmıştır.

Ortak ticaret politikası ile ilgili teklif ve müzakereleri Avrupa Komisyonu yürütmekte olup, Bakanlar Konseyi ise ilgili kararları almaktadır. Bunun yanı sıra, belirttiğimiz üzere, Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri de artırılmıştır. Lizbon Antlaşması öncesi bu çerçevede (örneğin anti-damping önlemlerinde) Bakanlar Konseyi tek başına karar alırken, Lizbon Antlaşması ile ortak ticaret politikasının uygulama çerçevesini belirleyen önlemlerin kabulünde olağan yasama usulünün uygulanacağı belirtilmektedir²⁸⁶. Olağan yasama usulü ortak ticaret politikasının tamamında değil, sadece uygulama çerçevesini belirleyen önlemlerin kabulünde uygulanacaktır²⁸⁷. Dolayısıyla ortak ticaret politikasının, anti-damping önlemleri gibi ticaret araçlarının uygulanması çerçevesinde Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan bir rolü olmayacaktır. Bu önlemlerin uygulanması önceden olduğu gibi Bakanlar Konseyi'nin kontrolü altında Komisyon'un sorumluluğunda kalmaya devam edecektir. Ancak her ne kadar söz konusu olağan yasama usulü OTP'nin bütün alanlarında değil, sadece uygulama çerçevesini belirleyen önlemler için

²⁸⁵ Marika Armanovića ve Roberto Bendini, **The Role of the EP in Shaping the EU's Trade Policy after the Entry Into force of the Treaty of Lisbon**, Avrupa Parlamentosu, Directorate General For External Policies, Policy Department, Temmuz 2014, s. 1.

²⁸⁶ Olağan yasama usulü eski ortak-karar (co-décision) prosedürüne karşılık gelmektedir.

²⁸⁷ TFEU, madde 207, paragraf 2.

uygulanacak olsa da, (anti-damping önlemleri gibi ticari araçların uygulanması Konsey kontrolü altında hala Komisyon'un sorumluluğundadır); Avrupa Parlamentosu bu kapsamda yaptığı kontrol çerçevesinde daha etkin rol almak isteyebilecektir²⁸⁸.

Parlamento'nun ticari anlaşmaların görüşmeleri esnasında Komisyon'u etkileme kapasitesi de artırılmıştır. Nitekim TFEU'nun 207. maddesinde (Prg. 3) belirtildiği üzere, Avrupa Parlamentosu'ndaki Uluslararası Ticaret Komitesi (INTA), ticari anlaşmaların görüşmelerinden Bakanlar Konseyi'ne bağlı özel komiteyle (üye devletlerin ticaret konusunda üst düzey resmi görevlilerinden oluşan 133. madde komitesi) aynı şekilde bilgilendirilecektir.

Her ne kadar ticari anlaşmalarla ilgili madde 207/3 (eski AT Antlaşması md. 133), ve genel uluslararası anlaşmalarla ilgili madde 218/2 (eski AT Antlaşması md. 300) Avrupa Parlamentosu'na bir uluslararası anlaşmanın müzakerelerini başlatma yetkisi vermese de; (söz konusu yetki eskiden olduğu gibi Komisyon'un teklifi üzerine karar veren Bakanlar Konseyi'nin tekelindedir); Avrupa Parlamentosu ticari anlaşmalar çerçevesinde nihai onayı vermesi için müzakerelerin açılışı veya sürdürülmesi esnasında bazı koşul veya kriterler koyarak bu müzakere sürecinde etkili olabilecektir.

Özet olarak değerlendirmek gerekirse, Lizbon Antlaşması'nda sonra AB'nin üç sütunlu yapısı birleştirilerek ve AB Antlaşması ve AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma (TFEU) düzenlenmiştir. Ortak Dış Ticaret Politikası'nın 131. ve 133. maddeleri, TFEU'nun "Birliğin Dış Eylemi" olarak geçen 5. Kısımının II. Başlığının altında 206. ve 207. maddeler olarak yeniden düzenlenmiştir. ODTP'nin temel amaçlarını düzenleyen 206. madde yerini aldığı eski 131. madde ile büyük ölçüde aynı amacı ifade etmekle birlikte getirilen en önemli ekleme "doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasının da ODTP hedefleri arasına alınmış olmasıdır"²⁸⁹.

²⁸⁸ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **Lizbon Antlaşması'nın Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası Açısından İçerdiği Değişiklikler**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 7 Ekim 2010, s.3.

²⁸⁹ Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s.568.

3.2.4 Lizbon Antlaşması ile Ortak Ticaret Politikası Alanında Yapılan Önemli Değişiklikler ve Yenilikler

- ODTP, TFEU'nun Beşinci Kısımının (Birliğin Dış Eylemi) II. Başlığının altında (madde 206 ve 207) yer almaktadır.
- Birliğin Dış Eylemi: ODTP Birliğin dış eylemi ilke ve hedefleri çerçevesinde yürütülür.
- ODTP'nin kapsamı: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilk defa bu politika alanına dahil edilmiştir. Kültürel ve görsel – işitsel hizmetler, eğitim hizmetleri, sosyal ve sağlık hizmetlerine ilişkin istisnalar kaldırılmış ve tüm hizmetler münhasıran AB yetkisine devredilmiştir.
- Ulusal Parlamentolar: Tüm mal, hizmet, fikri mülkiyet ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin anlaşmalar Birliğin yetkisinde olacağından ulusal parlamentoların bu anlaşmaları onaylama yetkisi kaldırılmıştır.
- AB kurumları arasında yetkinin dağılımı: konusunda değişiklikler olmuş ve Avrupa Parlamentosu'nun ticaret politikası kapsamında rolü ve sorumlulukları artırılmıştır. Avrupa Parlamentosu ortak karar sürecine dahil edilmiştir. Komisyon Avrupa Parlamentosu'nun Uluslararası Ticaret Komitesi kanalıyla AP'ye ticaret müzakereleri hakkında düzenli rapor vermekle yükümlüdür. Lizbon Antlaşması ile birlikte Anlaşmaların onaylanmasında AP'nin rızası gerekmektedir.

Önceden bu çerçevede Avrupa Parlamentosu sadece olur (assent) vermekte iken, bundan böyle yapılan ticari anlaşma olağan yasama usulünün uygulandığı bir alanı kapsıyorsa bu durumda Avrupa Parlamentosu'nun bu anlaşmaya onay (consent) vermesi şart kılınmıştır²⁹⁰.

- Konsey'de oylama: Ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesi ve akdedilmesi nitelikli çoğunlukla yapılmakla beraber, aşağıdaki şu durumlarda oybirliği gerekmektedir:
- Hizmet ticareti, fikri mülkiyetin ticari yönleri ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanlarındaki anlaşmanın müzakere ve akdedilmesinde, bu

²⁹⁰ TFEU, md. 218.

anlaşma (AB bakımından) iç kuralların kabul edilmesi için oybirliği gerektiren hükümler içeriyorsa;

- Kültürel ve görsel-işitsel hizmetlerin ticareti alanında, Birliğin kültür ve dil çeşitliliğine zarar verme riski taşıyan anlaşmalar;
- Sosyal, eğitim ve sağlık hizmetlerinin ticareti alanında, söz konusu hizmetlere ilişkin ulusal organizasyonu ciddi biçimde bozma ve üye devletlerin bu hizmetleri sunma sorumluluğuna hanel getirme riski taşıyan anlaşmalar²⁹¹.

Ortak Ticaret Politikası Lizbon Antlaşması madde 207 (2)'ye uygun olarak yasama prosedürüne tabidir. Avrupa Parlamentosu'nun dış ticaret politikasındaki rolü üç açıdan gelişim göstermiştir:

- Ticaret ile ilgili hukuki düzenlemelerde Konsey ile birlikte ortak karar alma gücünü paylaşması,
- Müzakerelerde daha fazla söz hakkına sahip olması ve
- INTA (Uluslararası Ticaret) Komitesi aracılığı ile AB'nin müzakere ettiği tüm ticaret anlaşmalarına onay verme yetkisi kazanmasıdır²⁹².

Parlamento'nun onayını gerektiren anlaşmalar (madde 208 (6)): ortaklık anlaşmaları, Birliğin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Konvansiyonu'na katılım anlaşması, işbirliği prosedürleri ile belirli bir kurumsal çerçeve getiren anlaşmalar, Birlik bütçesi için önemli etkileri olan anlaşmalardır. Bu tür anlaşmalarda Konsey ile ilgili anlaşmanın yapılmasıyla ilgili bir karar almadan önce Parlamento'nun basit çoğunlukla onay vermesi gerekmektedir. Parlamento'nun yeni rolünü üstlenmeye hazır olduğunu 11 Şubat 2010 tarihinde AB ile ABD arasındaki SWIFT²⁹³ Anlaşması'nın onaylanmasına rıza göstermeyerek bu anlaşmayı geçersiz kılmasından anlayabiliriz. Komisyon da halen OTP alanında etkilidir ve

²⁹¹ Akçay, Göçmen, AB Tarihçe, s.568.

²⁹² Stephen Woolcock, "EU Trade and Investment Policymaking After the Lisbon Treaty", **Intereconomics** 2010, 1, Trade Policy 523, London School of Economics, s. 1.

²⁹³ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication'ın kısa adı olan Swift; Tüm dünyadaki bankalar arasında elektronik fon transferi standardı sağlayan bir sistemdir. Bu sistem BIC (Bank Identifier Codes) kodu yani banka tanımlama kodu sayesinde her bankayı tanımlamaktadır. Swift sistemi 1973 yılında kurulmuş ve 1977 yılında fiilen çalışmaya başlamıştır. Swift, bankayı belirten 8 veya 11 haneli bir koddan ibarettir. Tüm dünya bankacılık sisteminde Swift kodları standarttır. Belçika'daki bir finansal mesajlaşma şirketi olan SWIFT de kişilerin finansal bilgilerini kurumlara iletir; ancak Avrupa Parlamentosu kişilerin verilerinin korunması gerekliliğinden yola çıkarak bu anlaşmaya rıza göstermemiştir.

Birliğin çıkarlarını korumak, gereken dış ticaret önlemlerini almakla yükümlüdür. Müzakere sürecinde Komisyon'un Parlamento'yu bilgilendirmesi gerekmektedir; AP bünyesindeki özel komiteye ticaret müzakerelerinin ilerleyişi ile ilgili olarak rapor sunmakla yükümlüdür.

Lizbon Antlaşması'ndan sonra Avrupa Parlamentosu'nun artan rolü kapsamında, müzakere sürecinin 2 veya 3 seviyeli olduğu durumlar mevcuttur. Ariadna Servent'e göre, onay sürecine Parlamento'nun da dâhil edilmesi ile,

- Birinci düzey (uluslararası düzey): AB'nin müzakerecisi tarafından temsil edildiği uluslararası arenadır (Komisyon veya ODGP alanında Yüksek Temsilcisi),
- İkinci düzey (iç düzey): Uluslararası anlaşmaları onaylamak sorunu oldukları için resmi olarak hem Konsey hem de AP'dir.
- Üçüncü düzey ise, karma anlaşmalar durumunda üye devletlerin onay sürecine dâhil edilmeleri ile oluşur.

Müzakere süreci de gündem belirleme, müzakere ve onay süreci olmak üzere üç aşamaya bölünebilir²⁹⁴.

Tablo 14. Lizbon Antlaşması Öncesi ve Sonrasında Resmi Kontrol Mekanizmaları

	Ex Ante (gündem belirleme aşaması)	Ad Locum (müzakere aşaması)	Ex Post (onaylama süreci)	
Lizbon Öncesi (birinci sütun)	Konsey Kararı	Konsey Konsey Direktifleri / Özel Komite	Konsey İmza ve Onayı	
Lizbon Öncesi (üçüncü sütun)	Konsey Kararı	Konsey Başkanlığı'nın Çift Rolü	Konsey İmza ve Onayı	
Lizbon Sonrası	Konsey Kararı	Konsey Konsey Direktifleri / Özel Komite	Konsey İmza ve Onayı	AP Onayı

Kaynak: Ariadna Ripoll Servent, "The Role of the European Parliament in International Negotiations After Lisbon", **Journal of the European Public Policy**, 21 Mart 2014, s. 573.

²⁹⁴ Ariadna Ripoll Servent, "The Role of the European Parliament in International Negotiations After Lisbon", **Journal of the European Public Policy**, 21 Mart 2014, s. 571.

Müzakere düzeyleri, karar alma aşamaları ve stratejilerin birbirleri ile bağlantılı olduğu AB kurumlarının uluslararası anlaşma ve müzakerelerde AB'nin nasıl hareket ettiğini anlamak için önemlidir. AP her ne kadar sadece onaylayan merci olarak görülse de, SWIFT Anlaşması örneğinde olduğu gibi, esasen gündem belirleme aşamasında bilgi verilmesinden daha öte Parlamento'nun gayri resmi olarak müdahil edilmesinin önemi göstermiş ve AP, müzakere tutanaklarını hem iç hem uluslararası düzeyde sıkı kontrol altına almıştır. AP'nin resmi ve gayri resmi yollardan artan yetkisi çerçevesinde tabloda birinci düzeydeki müzakerelerin sonuçlarını anlayabilmek için iç politik kurumların önemini göstermektedir. SWIFT Anlaşması'nda AP tarafından Komisyon'un tıkanma sürecinde olduğu gibi, 2011 yılında AB - Güney Kore Ticaret Anlaşması'nda da AP onay yetkisini kullanarak Komisyon'u, anlaşmanın bazı maddelerini yeniden müzakere etmeye ve daha net bir uygulama yolu belirlemeye zorlamıştır²⁹⁵.

3.3 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DÜNYA TİCARET VE EKONOMİSİNDEKİ ÖNEMİ VE KONUMU

AB'nin küresel çaptaki ticaret içindeki payının oldukça büyük olduğunu belirtmek gerekir. Dünyadaki toplam ithalatın % 20'si AB gümrüklerinden geçmektedir. Bu da yıllık 2 milyar tonun üzerinde bir mala karşılık gelmektedir. Bu çerçevede üye devletlerdeki gümrük makamları yılda 100 milyonun üzerinde gümrük beyanını sonuçlandırmaktadır²⁹⁶. 28 üye ülke ile AB, dünyanın en büyük ve öncü ticaret grubudur. AB, dünya nüfusunun sadece %7'sini kapsamasına rağmen dünya ticaretinin 5'te 1'ini oluşturmaktadır. AB, ticari ürünler bazında dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci büyük ithalatçısı konumundadır. Ticari hizmetler bazında ise dünyanın birinci ihracatçısı ve ithalatçısı konumundadır.

²⁹⁵ Servent, s. 581.

²⁹⁶ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **Lizbon Antlaşması'nın Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası Açısından İçerdiği Değişiklikler**, USAK Yayınları, Ankara, 2014, s. 2.

Tablo 15. AB'nin Çeşitli Ülke Grupları ile Ticareti (milyar Euro), 2014

Ülke Grupları	AB ithalat	AB'nin toplam ithalatında payı (%)	AB ihracat	AB'nin toplam ihracatında payı (%)	Dış ticaret dengesi
Dünya	1680.4	100	1702.8	100	22.383
Aday Ülkeler*	65.887	3.9	92.281	5.4	26.394
EFTA	184.248	11	193.992	11.4	9.743
Batı Balkan Ülkeleri	20.652	1.2	35.502	2.1	14.850
Bağımsız Devletler Topluluğu	238.681	14.9	371.019	21.8	120.537
NAFTA	250.482	14.9	371.019	21.8	120.537
Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri	90.951	5.4	85.569	5	-5.391
OPEC	148.177	8.8	155.507	9.1	7.331
Dinamik Asya ekonomileri**	127.994	7.6	149.470	8.8	21.476
ASEAN	100.928	6	78.567	4.6	-22.362
Akdeniz Ülkeleri	160.735	9.6	221.231	13	60.496
Afrika	155.978	9.3	154.589	9.1	-1.389
Latin Amerika	95.334	5.7	107.815	6.3	12.472

(*) Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Türkiye, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti.

(**) Hong Kong, Malezya, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Tayland.

Kaynak: Canan Balkır, s. 163.

AB'nin ABD ile olan ekonomik ilişkilerine bakıldığında, bu iki bölgenin toplam ekonomilerinin dünya ekonomisinde hâkim olduğu görülmektedir. ABD ve AB'nin toplam nüfusları 800 milyon civarında olup iki bölgenin ekonomik büyüklükleri 2012 yılında dünya gayri safi hasılasının %40'ının üzerinde pay almıştır. Dünya çapındaki ürün ticaretine bakıldığında AB ve ABD arasındaki ürün ticareti, toplam dünya ürün ticaretinin %47'sine denk gelmektedir²⁹⁷. Bir başka deyişle AB ve ABD ticaretlerinin toplamı dünya ticaretinin yarısına tekabül etmektedir.

²⁹⁷ William H. Cooper, "EU-US Economic Ties: Framework, Scope and Magnitude", CRS Report for Congress, 21 Şubat 2014, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30608.pdf>, (30.03.2016), s.2.

Tablo 16. AB 28'in Temel Ortakları ile Ticaret Dengesi (milyon Euro)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ABD	91,646	96,376	82,199	65,277	48,506	69,274	72,082	86,686	90,262	102,281	122,722
Çin (Hong-Kong hariç)	-109,260	-132,121	-162,040	-170,802	-132,853	-170,477	-158,640	-147,907	-131,994	-137,523	-179,964
Rusya	-57,291	-71,203	-58,538	-75,476	-53,872	-75,767	-92,740	-91,683	-87,506	-79,169	-61,830
İsviçre	19,588	16,973	16,187	17,973	7,888	24,983	48,605	27,713	74,611	43,729	48,514
Norveç	-33,453	-43,542	-35,824	-52,226	-31,426	-37,092	-48,505	-49,627	-39,478	-34,884	-25,390
Türkiye	8,390	8,091	5,451	8,188	8,040	18,769	24,455	26,587	27,029	20,329	17,474
Japonya	-30,628	-33,677	-35,518	-34,084	-22,462	-23,318	-21,508	-9,341	-2,589	-3,286	-3,205
Güney Kore	-14,350	-18,133	-16,957	-14,245	-10,873	-11,573	-3,798	-205	4,074	4,417	5,535
Brezilya	-8,113	-9,605	-11,649	-9,722	-4,480	-1,878	-3,322	2,255	6,555	5,734	3,507
Hindistan	2,136	1,604	2,515	1,724	1,996	1,427	655	1,014	-884	-1,521	-1,321
Suudi Arabistan	-6,931	-5,968	1,343	-872	7,300	6,928	-2,021	-4,550	3,599	6,390	18,736
Kanada	5,539	5,389	1,139	383	2,584	2,017	-834	1,115	4,350	4,211	7,000
Cezayir	-10,387	-14,177	-9,314	-12,858	-2,590	-5,480	-10,538	-11,640	-9,528	-6,079	1,421
BAE	15,982	19,663	20,808	27,066	21,748	22,252	24,386	28,845	35,359	34,551	39,130
Singapur	-1,149	292	2,080	6,120	5,845	5,755	8,035	8,855	11,505	11,398	10,754
Hong Kong	9,054	7,502	9,163	9,511	6,381	12,987	19,788	23,156	25,536	23,909	21,146
Meksika	7,587	8,559	8,766	7,963	5,833	7,589	6,905	8,439	9,887	10,442	13,983
Avustralya	10,949	8,664	10,446	12,909	12,019	14,512	16,216	19,391	21,880	20,366	22,076
Nijerya	-2,368	-3,803	-1,738	-4,776	-1,162	-3,714	-11,481	-21,604	-16,948	-16,583	-7,710
Güney Afrika	685	-283	-1,619	-4,024	-3,391	866	4,472	5,069	8,924	4,805	6,090

Kaynak: Eurostat, Extra-EU28 Trade, By Main Partners,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00035&language=en>, (01.03.2016).

2008 krizinde sonra AB'nin dünya ticareti içerisindeki payının düştüğü gözlemlenmiştir; ancak yine de, AB dünya çapında hem en çok Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) çeken hem de en çok DYY yapan bölgedir.

- Küreselleşmenin içerisinde DYY'nin giderek artan önemi,
- Son yıllarda yürürlükte olan uluslararası yatırım anlaşmalarının giderek artması ile ortaya çıkan kurumsal kargaşa
- Bu uyumsuzluklar sonucunda Üye Devletler ve AB'ye mal olan pazarlık maliyetlerine karşı olarak DYY AB'nin yetki alanına taşınmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran 1957 Roma Antlaşması'nda, ticaret politikasını ulus üstü konuma getirmiş ancak DYY ulusal düzeyde kalmıştı. O zamanlar DYY çok önemli değildi ancak 1980'li yıllardan sonra ülkeler arasındaki anlaşmalar sayesinde DYY dünya genelinde çok hızlı bir şekilde artmaya başlamış olup, 1980'de 181 olan İkili Yatırım Anlaşma sayısı 2000 yılında 1856'ya çıkmıştır²⁹⁸.

Bununla birlikte dünya genelinde DYY çekme ve gönderme konusunda rekor Avrupa'dadır. Nitekim 1999 yılında AB'de bulunan firmalar küresel dış yatırımların 2/3'ünü oluşturmaktaydı. 1997 yılında AB'nin dışarıya yaptığı DYY, AB içindeki DYY düzeyini geçmiştir. Günümüzde AB, 9 trilyon DYY dış stok değeri ile dünyada birinci DYY ihracatçısı konumundadır. Bu düzey Amerika'nın dışardaki DYY stok değerinin iki katı ve neredeyse dünyadaki toplam DYY stok değerinin de yarısı kadardır. AB içine çekilen DYY oranında da AB dünya birincisi konumundadır²⁹⁹. Bu veriler ışığında, AB'nin uluslararası yatırım düzenlemelerini güncellemesi ve dışardaki yatırımlarını koruması mantıklı ve "doğal" bir süreç olarak görülmüştür.

Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü açıklamalarına göre, AB Yatırım Politikası'nın hedefi; Avrupalı yatırımcılara pazar erişimi ve öngörülebilir, adil ve düzgün yönetilen bir ortam içerisinde yasal istikrar sunmaktır. Benzer bir şekilde, dinilebilir ki Lizbon sonrasında DYY'nin AB münhasır yetki alanına girmiş olması ile artık AB dış pazarlara yönelik ortak ve ayrıntılı bir AB yaklaşımı geliştirmeyi, AB rekabetini arttırmayı, mevcut İkili Yatırım Anlaşmaları (BIT) ile sağlanan

²⁹⁸ UNCTAD, **World Investment Report 2000: Cross-Border Mergers and Acquisitions and Development**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2000, http://unctad.org/en/Docs/wir2000_en.pdf, (09.09.2016), s.34.

²⁹⁹ Meunier, s. 3.

yatırımın korunmasını iyileştirmeyi ve sürdürülebilir yatırım konusunda AB normlarının uygulanmasını hedef almaktadır.

Pazar erişimi ve uluslararası çerçeveye şekil verebilmek için, AB'nin tek bir sesle, daha güçlü bir şekilde Birliğin menfaatlerini savunması amaçlanmıştır. Her ülke kendi adına müzakere ederken diğer ülkeler adına bağlayıcı bir söz veremediğinden AB'nin toplam piyasa gücü kullanılamamaktadır.

1990'lı yıllarda AB Yatırım politikası konusu ortaya çıkmaya başladığında, yıllık küresel DYY akımları 1985'de 60 milyar Dolar'dan 1995'de 315 milyar dolara çıkmıştır ve bu alanda düzenleme yapılması gerekliliği duyulmuştur³⁰⁰. Böylece uluslararası iş kuruluşları ve çokuluslu şirketler, birbirinden farklı ve karmaşık çerçeve yerine daha uyumlu ve standart bir politika sunulmasını tercih etmiştir. Sonuç olarak DTÖ, OECD ve diğer uluslararası kuruluşlar çok taraflı yatırım düzenlemeleri kurmaya ve müzakere etmeye başlamıştır. Örneğin Business Europe (eski adı UNICE) ve European Services Forum gibi AB çapında etkin olan ticaret ve iş birlikleri, AB'nin tek elden Yatırım Politikası'nı yürütmesini desteklemiştir ancak bu konuda özel olarak çok da pro-aktif davranmamışlardır³⁰¹. Bu kurumlar örneğin Çin'deki AB yatırımlarına engellerin kaldırılması için AB'nin Çin ile Yatırım Anlaşması çalışmalarını sürdürmesini talep etmiştir. Buna karşın dış yatırım konusunda tek bir ses ve tek bir görüş yürütülmesini isteyen bu kurumlar, iç yatırım konusunda ve AB'de Yatırım Komitesi kurulması önerilerine veya Committee on Foreign Investment in the United States (CFIUS) gibi şirket birleşme ve alımlarında yabancı yatırımı veto etme prosedürleri konularındaki endişelerini ifade etmişlerdir³⁰².

İş dünyasını temsil eden birlik ve derneklerin tümü bu yetki devrini onaylamamıştır. Birçok ulusal ticaret birlikleri bu yetki devrine karşı olmuş, Lizbon Antlaşması'nın onaylanmasından sonra özellikle üye devletlerin ikili yatırım anlaşması yapamamasına karşı görüşlerini bildirmiş bu konuda lobi çalışmaları

³⁰⁰ Meunier, s. 7.

³⁰¹ UNICE, **European Convention: Overview of UNICE Actions and Messages**, <https://www.buinessseurope.eu/sites/buseur/files/media/imported/2003-02368-EN.pdf>, 6.2.2016.s. 55.

³⁰² BusinessEurope, **Freedom of Investment An Objective for Europe, Position Paper**, 12 Mart 2008, <https://www.buinessseurope.eu/sites/buseur/files/media/imported/2008-00382-E.pdf>, 09.09.2016, s. 1.

yoğunlaştırılmıştır, özellikle Alman “German Industry Federation” (BDI) ve İngiltere’nin “Confederation of British Industries” (CBI) ve Fransız MEDEF bu konuda görüş bildirmiştir³⁰³. İş dünyası dışında, çevreci gruplar, iş (emek) grupları, tüketici gruplar, ulusal kültürü koruma niyetindeki entelektüel gruplar gibi ticari olmayan baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları da uluslararası yatırım politikasının AB’ye devredilmesini istememekteydi.

Üye Devletlerin Tercihleri: Dış yatırım konusunda genel olarak tüm ülkelerin tercihleri benzer nitelikte olmuştur, nitekim tüm üye devletler dış yatırımları için kendilerine açık pazar sunulması ve yatırımlarına maksimum koruma sunulmasını istemiştir. Bunula birlikte kendi ülkelerine gelecek olan yabancı yatırımlar konusundaki iç düzenleme yetkilerini kaybetmeyi istememiştir. Her ülkenin yabancı yatırımı çekmek için kullandığı çeşitli yöntemler bulunmakta, örneğin Yabancı Yatırımı Geliştirme Ajansları, vergi ve altyapı teşvikleri ve çeşitli DYY tarama düzenlemeleri bulunmaktadır. İskandinav ülkeleri gibi güçlü serbest ekonomi taraftarı ülkeler de AB’nin korumacı bir yatırım rejimi getirmesinden çekinmiş, doğal olarak hiç bir ülke DYY konusunda AB’nin yetkili kılınmasını istememiştir.

Uygulama sürecine bakıldığında, Avrupa Komisyonu’nun 2010 yılında birçok belge ve doküman ile AB yatırım politikasını netleştirmeye ve bir yol haritası çıkarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır ancak üye devletlerin bu konuda desteklerinin en düşük seviyede olduğu da görülmektedir. Denilebilir ki üye devletler isteksiz olduğu için uygulama yavaş ilerlemekte, özellikle de günümüzde Avrupa bütünleşmesine duyulan kaygıların artmış olması ile üye devletler de egemenliklerini devretmek konusunda oldukça isteksizdir.

AB Dışındaki BIT’ler için yeni Düzenlemeler (Extra-EU BITs) Ocak 2013’de yürürlüğe girmiştir. AB mevcut anlaşmaları “kazanılmış hakların korunması ilkesi” çerçevesinde (grandfathering), yeni bir değiştirme kararı alana kadar geçerliliklerini teyit etmiştir. Bu düzenleme içerisinde aynı zamanda bir üye devlet, AB’nin BIT imzalamadığı üçüncü bir ülke ile müzakere başlamasına da yetki verilmekte ancak bu

³⁰³ Corporate Europe Observatory, **The Battle to Protect Corporate Investment Rights**, 13 Temmuz 2010, http://corporateeurope.org/sites/default/files/sites/default/files/article/battle_to_protect_corporate_investment_rights.pdf, (09.09.2016), ss. 2-5.

müzakerelerin Komisyon tarafından yönetilmesi ve onaylanması gerekmektedir. Komisyon daha çok AB genelinde elzem gördüğü büyük çaplı anlaşmalar üzerine çalışmalarını yoğunlaştıracaktır, mesela Kanada, Hindistan ve Singapur Anlaşmaları gibi büyük anlaşmalar Komisyon tarafından yürütülmektedir. AB'nin üçüncü ülkeler ile imzalamış olduğu BIT'lerin geçerliliği ayrıca uluslararası hukuk kapsamında, Hukuk Anlaşmaları Viyana Konvansiyonu'nun (Vienna Convention on the Law Treaties) 30. maddesinde belirtildiği üzere ve ayrıca TFEU'nun 351. Maddesinde (eski 307 TEC) belirtildiği üzere daha önceden imzalanan anlaşmalar geçerliliklerini sürdürecektir, ancak AB mevzuatı ile uyumsuzluklar olması durumunda üye devletler Komisyon'un isteğine uygun olarak gerekli düzenlemelerde bulunmalıdır³⁰⁴.

Öte yandan AB içindeki "iç yatırım" (Intra-EU BITs) konusunda hali hazırda her üye devletin kendine has ayrı düzenlemesi bulunmakta olup, bu konuda AB genelinde nasıl bir düzenlemeye gidileceği halen net değildir. Örneğin sadece 10 ülkede savunma bağlantılı sektörlerde DYY tarama kısıtlamaları mevcuttur. Sadece Litvanya'da AB veya Kuzey Atlantik Anlaşması (NATO) üyesi olmayan ülkeler için savunmada yatırım engeli bulunmaktadır³⁰⁵.

AB'nin 2004'teki genişlemesinden önce AB'de sadece 2 adet iç Yatırım Anlaşması bulunmaktaydı; bunlar Almanya'nın Yunanistan ve Portekiz AB üyesi olmadan önce ile imzaladığı İkili Yatırım Anlaşmaları idi. Ancak 2004 yılında 10 ülkenin AB'ye katılmasından sonra bu sayı 150'ye yükselmiştir. Bu anlaşmaların çoğu Doğu Avrupa ülkelerinin pazarlarını serbest ekonomiye açmaya başladıkları 1990'lı yıllarda imzalanmıştır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da AB üyesi olması ile bu sayı 191'e ulaşmış ve bu anlaşmaların çoğu yürürlüğe girmiştir.

Komisyon artık bu ülkelerin AB üyesi olmaları nedeni ile söz konusu ülkeler ile yapılan İkili Anlaşmalara ihtiyaç olmadığı yönündeydi, ancak üye devletler bu görüşe katılmamıştır örnek olarak Hollanda'nın Eastern Sugar Mahkemesi, Çek Cumhuriyeti'nin anlaşmanın artık hükümsüz olduğu yönündeki argümanını

³⁰⁴ Shan ve Zhang, s. 1069.

³⁰⁵ Daniel Fiott, "Safeguarding the EDTIB: The Case for Supervising Non-EU FDI in the Defence Sector", **Egmont Security Policy Brief**, Aralık 2012, no: 41, s. 4.

reddetmiştir³⁰⁶. Başka davalarda da benzer sonuçlar yaşanmıştır; Örneğin R.J. Binder ve Saluka'nın Çek Cumhuriyeti'ne karşı davaları, Micula'nın Romanya'ya karşı davası ve Hollandalı sigorta şirketi Eureko ile Slovak Cumhuriyeti arasındaki dava Mayıs 2012 tarihinde Almanya Frankfurt Bölgesel Yüksek Mahkemesi tarafından aynı şekilde sonuçlandırılmıştır³⁰⁷.

Lizbon Antlaşması OTP kapmasında sadece Doğrudan Yabancı Yatırımları münhasır yetki alanına aldığı için BITs çerçevesindeki "portföy yatırımlarının"³⁰⁸ korunması AB'nin münhasır yetki alanı dışında kalmaktadır. Bu çerçevede AB mevzuatı ile BITs'lerin aynı konu alanı ile iştigal ettikleri söylenemez. Dolayısıyla AB içindeki İkili Yatırım Anlaşmalarının hükümsüz kılınarak AB'nin DYY alanındaki yeni yetki alanına alınmalarını savunmak üye devletler açısından zor görünmektedir.

Neticede iç yatırım konusundaki uygulamanın zor olacağı anlaşılmaktadır çünkü üye devletler arasında, üye devletler ile AB kurumları arasında ve de AB kurumları nezdinde görüş ve uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Bu konu üye devletler arasında henüz çok fazla konuşulmayan bir konudur. Hali hazırda, iç yatırıma ilişkin herhangi yasal bir düzenleme önerisi gelmemiştir³⁰⁹. Sonuç olarak, AB'nin DYY politikasında halen karma ve belirsiz bir gücü olan uluslararası bir aktör olduğu söylenebilir. Teorik olarak iç ve dış yatırım konusunda ve uluslararası anlaşma müzakere etme konusunda yetki devrinin resmi olmasına rağmen, pratikte üye devletlerin alışa geldikleri 50 yıllık ulusal bazda anlaşma müzakere etme nedeniyle bireysel tercihleri bu yönde ve yetki devri öncesinde siyasi tartışma yaşanmadığı için belirsizlik devam etmekte, üye devletler egemenliklerini devretme konusunda çok istekli görünmemektedir. Bu çerçevede gelecekte özel bir durum oluşması durumunda konunun Avrupa Adalet Divanı'na taşınması oldukça muhtemeldir.

³⁰⁶ Shan ve Zhang, s. 1066.

³⁰⁷ Herbert Smith Freehills Arbitration Notes, **German Court Confirms The Protection of Investors Under Intra-EU BITs**, 27.06.2012, <http://hsfnnotes.com/arbitration/2012/06/27/german-court-confirms-the-protection-of-investors-under-intra-eu-bits/>, (15.09.2016).

³⁰⁸ Portföy yatırımları kısa-vadeli krediler, sözleşme alacakları ve fikri mülkiyet hakları gibi, doğrudan olmayan, "indirect investment" olarak anılmaktadır.

³⁰⁹ Meunier, s. 15.

Nitekim AB Ekonomik ve Finans Komitesi'nin açıkladığı bir bilgi notuna göre, AB ülkelerinin büyük çoğunluğu Komisyon'un üye devletlere iç yatırım anlaşmalarına son vermeleri çağrısına uymak istememiştir. Birçok üye devlet, Komisyon'un tahkim riskleri ve yatırımcılar arasında ayrımcı muamele endişelerini paylaşmamıştır. Örneğin Estonya'nın Almanya ile BIT anlaşması bulunmakta ancak Macaristan ile yoktur, bu durumda Macar yatırımcı Estonya'da Alman yatırımcıya kıyasla dezavantajlı konuma düşmektedir. Komisyon ayrıca Finlandiya, Avusturya ve İsveç'e ECJ nezdinde dava açmıştır çünkü bu ülkeler üçüncü ülkeler ile olan BIT'lerini yeniden müzakere etmeyi reddetmişlerdir³¹⁰.

Ayrıca 2015 yılında Avrupa Komisyonu Avusturya, Hollanda, Romanya, Slovakya ve İsveç'e karşı "İhlal prosedürlerini" başlatarak, AB içindeki ikili yatırım anlaşmalarına son vermelerini istemiştir³¹¹. İrlanda ile İtalya ise tüm iç yatırım anlaşmalarına kendileri 2012 ve 2013 yılında son vermiştir³¹². Finans hizmetlerinden sorumlu Komisyon üyesi Jonathan Hill'in açıklamasına göre, tek Pazar içindeki AB üye devletleri arasındaki iç yatırım (BIT) anlaşmaların artık anlamı ve gerekliliği yoktur.

3.3.1 Lizbon Antlaşması'nın Yürürlüğe Girmesinden Sonra Açıklanan AB 2020 Stratejisi

AB, 3 Mart 2010 tarihinde temel amacını daha fazla iş yaratmak ve büyümeyi canlandırmak olarak tanımladığı "Avrupa 2020 Stratejisi" belgesini açıklamıştır. Bu belgede, AB'nin 2020 Stratejisi açısından dış ticaretin rolü de vurgulanmıştır. AB 2020 Strateji belgesi üç önemli hedef öngörmektedir, bunlar³¹³:

- Akıllı Büyüme: Bilgi ve Yeniliğe dayalı bir ekonomi,

³¹⁰ Damon Vis-Dunbar, "EU Member States Reject the Call To Terminate Intra-EU Bilateral Investment Treaties", **Investment Treaty News**, 10 Şubat 2009, s.1.

³¹¹ Jiries Saadeh, "The European Union, Investment Treaties and Investment Arbitration Post-Brexit", **Practical Law Arbitration Blog**, 11 Temmuz 2016, <http://arbitrationblog.practicallaw.com/the-european-union-investment-treaties-and-investment-arbitration-post-brexit/>, 25.07.2016

³¹² Avrupa Komisyonu, Basın Bülteni, **Commission asks Member States to Terminate Their Intra-EU Bilateral Investment Treaties**, 18 Haziran 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5198_en.htm, 25.07.2016.

³¹³ T.C. AB Bakanlığı, **Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi**, T.C. AB Bakanlığı Yayınları, 14 Eylül 2010, Ankara, s. 3.

- Sürdürülebilir Büyüme: Daha verimli kaynak kullanan, yeşil ve rekabet edebilir bir ekonomi ve
- Kapsayıcı Büyüme: Ekonomik, sosyal ve sınırsal anlamda bütünleşmeyi sağlayan yüksek istihdam ekonomisi.

Bu üç öncelik kapsamında, 2020 yılı için AB ekonomik hedefleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- 20-64 yaş arası nüfusun istihdam oranının %69 seviyesinden %75'e çıkarılması,
- GYİH'nin %3'ünün Ar-Ge'ye ayrılması hedefinin gerçekleştirilmesi; özel sektörün Ar-Ge'ye yatırım yapması için koşulların iyileştirilmesi ve yenilikçilik takibi için yeni bir gösterge oluşturulması,
- Sera gazı salımının 1990 yılına kıyasla en az %20, şartlar elverişli ise %30 oranında azaltılması, AB'nin enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payının %20'ye yükseltilmesi ve %20 oranında enerji verimliliği sağlanması,
- Okulu erken bırakanların oranının %15'ten %10 seviyesine düşürülmesi, 30-34 yaş arası yüksek öğrenim mezunu nüfus oranının %31 seviyesinden en az %40 seviyesine yükseltilmesi,
- 20 milyon insanın yoksulluktan kurtararak, ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayan AB vatandaşlarının sayısının %25 azaltılması.

AB 2020 stratejisi içinde iç pazarın yanı sıra dış ticarete ve üçüncü ülke pazarlarına yönelmenin önemi vurgulanmaktadır. Yapılan tahminler 2005 yılı ile karşılaştırıldığında dış ticaretin 2025 yılında ikiye katlanacağını ve gelişmekte olan ülkelerden yapılan ihracatın payının %30'a ulaşacağını işaret etmektedir. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi AB'nin en büyük ihracatçı konumunda olmayabileceği tartışılmaktadır³¹⁴.

³¹⁴ Belgin Akçay (Ed.) ve Gülüm Bayraktar Özçelik (Ed.), Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı, Mayıs 2012, s. 547.

3.3.2 Yeni AB Stratejisi: Herkes İçin Ticaret

Avrupa Komisyonu 14 Ekim 2015 tarihinde AB'nin “Yeni Ticaret ve Yatırım Stratejisini” açıklamıştır³¹⁵. Üye ülkelerin “stratejik ticaret politikası” algılarının çeşitliliğinin farkında olan Avrupa Komisyonu, 14 Ekim 2015 tarihinde “Yeni Ticaret ve Yatırım Stratejisini” açıklayarak, ticaret politikasına daha “net” bir şekil vermeyi hedeflemiştir. Yeni strateji 3 temel ilkeye dayanmaktadır:

- Etkinlik,
- Şeffaflık ve
- Değerler.

“Etkinlik” kapsamında ticaretin ekonomik kazanç sağlaması, daha sonuç odaklı olması ve yeni fırsatlar ortaya koyması hedeflenmiştir. Amaç, KOBİ’lerin yeni pazarlara açılmalarını ve dış ticaretten azami düzeyde yararlanabilmelerini sağlamaktır. “Şeffaflık” kapsamında ticaret anlaşması müzakereleri sürecinde saydamlık sağlamak amacıyla üzerinde görüşülen belgeler kamuoyunun erişimine açılacaktır. “Değerler” çerçevesinde ise Avrupa’nın sosyal ve yasal düzenleyiciliğe dayalı değerlerinin korunması hedeflenmekte ve STA’lar aracılığı ile AB değerlerinin diğer ülkelere ihraç edilmesi istenmektedir³¹⁶. Buradaki amaç, AB’nin ticaret anlaşmaları ve tercihli ticaret ortaklığı programları kanalı ile sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, adil ticaret ve yolsuzlukla mücadele gibi Avrupa değerlerinin yaygınlaştırılmasına katkı sağlamaktır.

³¹⁵ Avrupa Komisyonu, **Trade For All: Towards a More Responsible Trade and Investment Policy**, Avrupa Komisyonu Yayınları, Brüksel, 2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf, (10.10.2016)

³¹⁶ Panagiotis Delimatsis, “European Union Trade Policy and the Prospects for a Transatlantic Trade and Investment Partnership”, **The Fletcher Forum of World Affairs**, Vol. 40:2, Summer 2016, s.2.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU ÜYELERİ'NİN AB ORTAK TİCARET POLİTİKASI GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu bölümünde tez konumuzu oluşturan Lizbon Antlaşması, OTP araçları arasından STA'lar ve özelde TTIP üzerinde gerçekleştirilen anket çalışması ve bu anket çalışmasının sonuç ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu bölüm tezimizin özgün çalışma kısmını oluşturmakta ve hipotezimizin dayanağına somut bir katkı koymaktadır. Söz konusu anket çalışması 2008'de dünyada yaşanan genel ekonomik krizin ardından AB'nin küresel çapta hem ekonomik hem de politik açıdan daha etkin olma istek ve arayışları çerçevesinde 1 Aralık 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren "Lizbon Antlaşması" nezdinde şekillendirilen AB Ortak Ticaret Politikası ve TTIP Anlaşması müzakereleri kapsamında, Avrupa Parlamentosu Üyelerine yönelik olarak gerçekleştirilen anket çalışmasıdır. Bu anketin amacı, Komisyon'un TTIP Anlaşması ile ilgili uzun soluklu çalışmalarının ardından nihai onayı verecek olan Avrupa Parlamento üyelerinden; Lizbon Antlaşması, OTP ve TTIP konularındaki görüşlerini ilk ağızdan almak ve görüşlerinin ulusüstü veya hükümetlerarası prensipte daha çok hangi ölçüde olduğunu saptamak olmuştur.

4.1. LİZBON ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI VE TTIP ANLAŞMASI MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA AVRUPA PARLAMENTOSU ÜYELERİNE YÖNELİK OLARAK GERÇEKLEŞTİRİLEN ANKET ÇALIŞMASI

28 ülkeden toplam 750 milletvekillinden oluşan Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik hazırladığım anket çalışması tam sayım yöntemi ile Parlamento üyelerinin tamamına yönelik olarak, Likert ölçeğine³¹⁷ göre toplam 20 sorudan oluşmuştur. Ayrıca bu anket kapsamında, tez konumun genel çerçevesi itibarıyla; Parlamento üyelerine, Avrupa Ticaret Politikası veya Lizbon Antlaşması ile ilgili olarak ilave etmek istedikleri bir yorum olup olmadığı yönünde ve de AB'nin ticaret politikası aracılığı ile küresel çapta daha geniş bir siyasi etkisi olup olmayacağı yönünde 2 adet ucu açık soru da yöneltilmiştir.

³¹⁷ 1 ile 5 arasında tamamen katılıyorum cevabından hiç katılmıyorum cevabına kadar 5 seçenek (ölçü) verilmiştir.

Ankete daha çok katılım sağlayabilmek için katılımcıların isim ve soy isimleri bilgilerinin girilmesi mecburi tutulmadan, isteğe bağılı olarak bırakılmıştır. Bu husus milletvekillerine şahsi olarak gönderilen anket bağlantılarını içeren e-posta mesajlarında da özellikle vurgulanmıştır.

Üç dilde hazırlanan anket toplam 80 milletvekili tarafından yanıtlanmış olup, İngilizce, Fransızca ve Almanca seçenekleri arasından toplam 60 adet İngilizce, 12 adet Fransızca ve 8 adet de Almanca olarak doldurulmuştur. Dillere göre yanıtlanan anketlerin yüzde dağılımlarını değerlendirecek olursak ankete katılanların %75'i İngilizce, %15'i Fransızca ve %10'u Almanca cevaplamıştır. Bir başka deyişle cevapların dörtte biri (%25) İngilizce dışında katılımcılara ek seçenek olarak sunulan Fransızca ve Almanca dillerinde doldurulmuştur.

Bu anketin amacı, yukarıda belirtildiğı üzere, Lizbon Antlaşması ile kapsamı genişletilen AB'nin Ortak Ticaret Politikası hakkında Avrupa Parlamentosu üyelerinin görüşlerini almak ve özellikle ABD ile AB arasında çetin müzakerelere konu olan TTIP Anlaşması hakkında milletvekillerinin görüş ve değerlendirmelerini toplamak olmuştur. Lizbon Antlaşması ile Parlamento üyelerinin OTP alanında artan yetkileri kapsamında, AP üyeleri, Komisyon'un TTIP Anlaşması ile ilgili uzun soluklu çalışmalarının ardından nihai onayı verecek olan kişilerdir. Bu nedenle anket çalışmamız Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik olarak hazırlanmış ve tüm üyelere ismen tek tek e-posta mesajı ile iletilmiştir.

Avrupa Parlamentosu Üyeleri

Avrupa Parlamentosu 28 ülkeden toplam 750 üyeden oluşmakta olup, 1979 yılından beri milletvekilleri 5 yıllık dönemler için seçilmektedir.

Tablo 17. Avrupa Parlamentosu'nda Ülke ve Siyasi Gruplara Göre Milletvekili Dağılımı

	European's People Party (Christian Democrats)	Groupe of the Progressive Alliance of Socialists and Dmeocrats in the EP	European Conservati- ves and Reformists Group	Groupe of the Alliance of Liberals and Domcrats for Europe	Confede- ral Group of the European United Left /Nordic Green Left	Group of the Greens / Europeans Free Alliance	Europe of Freedom and Direct Democracy Group	Europe of Nations and Freedom Group	Non attached Members	Toplam Üye Sayısı
Belçika	4	4	4	6		2		1		21
Bulgaristan	7	4	2	4						17
Çek Cum.	7	4	2	4	3		1			21
Danimarka	1	3	4	3	1	1				13
Almanya	34	27	8	4	8	13			2	96
Estonya	1	1		3		1				6
İrlanda	4	1	1	1	4					11
Yunanistan	5	4	1		6				5	21
İspanya	17	14		7	11	4				53
Fransa	20	13		7	4	6	1	20	3	74
Hırvatistan	5	2	1	2		1				11
İtalya	15	31	2		3		17	5		73
Kıbrıs	2	2			2					6
Letonya	4	1	1	1		1				8
Litvanya	2	2	1	4		1	1			11
Lüksemburg	3	1		1		1				6
Macaristan	12	4				2			3	21

Malta	3	3								6
Hollanda	5	3	2	7	3	2		4		26
Avusturya	5	5		1		3		4		18
Polonya	23	5	19				1	2	1	51
Portekiz	7	8		2	4					21
Romanya	12	15	1	3				1		32
Slovenya	5	1		1		1				8
Slovakya	6	4	3							13
Finlandiya	3	2	2	4	1	1				13
İsveç	4	6		3	1	4	2			20
İngiltere		20	21	1	1	6	22	1	1	73
Toplam	216	190	75	69	52	50	45	38	15	Toplam 750

Kaynak: Avrupa Parlamentosu sitesi: **MEPs by Member State and Political Group**, <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/crosstable.html>, (06.05.2016).

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, en çok Parlamento üye sayısı olan ülkeler sırasıyla Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'dir. Anket çalışmamız uygulamış olduğumuz toplam 750 AP üyesi arasından 274 üye kadın üyedir, yani Avrupa Parlamentosu üyelerinin %36.5'i kadın üyeden oluşmaktadır.

Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik olarak hazırlanan söz konusu anket çalışmasına gelen yanıtlar aşağıda derlenmiştir. Parlamento'nun 750 üyesi arasından 64 kişi eposta mesajı ile ankete katılamayacağını bildirmiştir.

Parlamento'nun 750 üyesi arasından 21 kişi ise eposta mesajı ile ankete katıldığını bildirmiş olup, 12 kişi de internet üzerinde ankete katılım anında ismini bildirmiştir. Ayrıca gönderilen anketin internet bağlantısını tıklayarak, isimsiz dolduran milletvekilleri ile birlikte toplamda ankete katılan Avrupa Parlamentosu üyesi sayısı 80 kişi olmuştur.

4.1.1 Avrupa Parlamentosu Üyelerine Yönelik Gerçekleştirilen Anket Sonuçlarının Değerlendirmeleri

Parlamento üyelerine yöneltilen anket sorularına verilen cevaplar arasında ortaya çıkan en önemli noktalar şunlardır:

- 1- ŞEFFAFLIK: Ankete katılan parlamento üyelerinin %55'i, Avrupa Komisyonu ile ABD arasındaki müzakere görüşmelerinin yeterli şekilde (layıkıyla) ve şeffaf bir şekilde sürdürülmediğini düşünmektedir.
- 2- TTIP MÜZAKERELERİ PROBLEMLİ: Ankete katılan parlamento üyelerinin %51'i, TTIP müzakerelerinin genel olarak çok problemli bir şekilde devam ettiğini düşünmekte olup, %14'ü ise bu konuda kararsızdır.
- 3- STANDARTLARDA DÜŞÜŞ ENDİŞESİ: Ankete katılan parlamento üyelerinin %36'sı TTIP çerçevesinde Avrupa standart ve düzenlemeleri ile ABD standart ve düzenlemelerinin birbirleri ile uyumlu hale getirilmesi sonucunda Avrupa'nın tüketici sağlığı ve çevre konusundaki standartlarında düşüş olacağını düşünmektedir, üyelerin %16'sı ise kararsız olduğunu beyan etmiştir.
- 4- MÜZAKERELERİN ÜYE DEVLETLERİN GÖRÜŞLERİNİ YETERİNCE YANSITMAMASI: Ankete katılan parlamento üyelerinin %33'ü TTIP müzakere ve

karar prosedürlerinin yeterince kapsayıcı olmadığını ve tüm üye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmadığını bildirmiş, %13'ü ise kararsızlığını beyan etmiştir. Bu sonuçtan Parlamento üyelerinin 1/3'ünün TTIP müzakerelerinin üye devletlerin görüşlerini kapsayıcı bir şekilde yansıtmadığı düşüncesi ile beraber, ileride gerek Parlamento oylamasında gerek ise olası ulusal parlamento oylamalarında anlaşmanın kabul görmeyebileceği anlaşılmaktadır.

5- KOMİSYON RAPORLARININ TTIP KAYGILARINI YANSITMAMASI: Yine yukarıdaki sonuca benzer bir şekilde, Ankete katılan parlamento üyelerinin %46'sı Avrupa Komisyonu raporlarının, TTIP Anlaşması çerçevesindeki tüm mevcut gerçek kaygıları yansıtmadığını ve bu kaygılara uygun yanıtlar getirmediğini düşünmektedir. Bu oran oldukça yüksek sayılabilecek bir oran olup %14 düzeyinde de yine kararsız olanlar ilave edilince, aksini düşünenler %40 oranında kalmaktadır.

6- TTIP MÜZAKERELERİ BİR KAÇ YIL DAHA SÜRECEK: Ankete katılan parlamento üyelerinin %61'i 2013 yılı Temmuz ayında başlayan TTIP müzakerelerinin birçok yıl daha süreceğini ve hükümetler arasında uzun tartışmalara tabi olacağını düşünmekte olup, %21'i ise bu konuda kararsızdır. Aksini düşünenlerin oranı ise % 18'dir. Burada tezimiz açısından önemli olan husus, TTIP her ne kadar OTP alanında AB tarafından hali hazırda münhasır yetki ile sürdürülüyor olsa da, bu çalışma ve müzakerelerin yine hükümetler arasındaki tartışma ve uzlaşma arayışları gerçeği ile çarpışması kuvvetle muhtemeldir.

7- AVRUPA TARIM SEKTÖRÜ ZARAR GÖRECEK: Ankete katılan parlamento üyelerinin %42'si AB ve ABD arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda, AB tarım ürünlerinin ABD'nin tarım ürünleri rekabetinden olumsuz bir şekilde etkileneceğini ve zarar göreceğini düşünmektedir. Parlamento üyelerinin %21'i ise bu konuda kararsız kalmıştır. Sonuç olarak bu oranlardaki yükseklik, TTIP müzakereleri çerçevesinde AB ülkelerinde tarım alanında faaliyet gösteren birçok kurum, firma, STK ve siyasilerin bu konudaki memnuniyetsizliklerini dile getirebileceğini ve akabinde anlaşmanın olumsuz yönde etkilenebileceğine işaret etmektedir.

8- ULUSAL PARLAMENTOLARIN ONAYI ALINMALI: Ankete katılan parlamento üyelerinin %61'i, Komisyon'un, Avrupa Parlamentosu'nun ve Bakanlar

Konseyi'nin onayını gerektiren TTIP Anlaşması'na ilave olarak tüm AB Ulusal Parlamentolarının da onayının alınması gerektiğini bildirmiş, %15'i ise kararsızlığını ifade etmiştir. Neticede aksini düşünen sadece %24 gibi düşük bir oran ortaya çıkmış olup, "Lizbon Antlaşması kapsamında OTP'nin münhasır yetki alanına alınarak ulusüstü düzeye sevk edilmesine rağmen, işleyişte ulusal parlamentolar aracılığı ile hükümetler arası görüşmelerin öneminin artarak devam edeceği" hipoteziniz ile örtüşmektedir.

9- ÜYE DEVLETLERİN RIZASI: Yine yukarıdaki sonuca benzer bir şekilde, Ankete katılan parlamento üyelerinin %58'i TTIP Anlaşması'nın Haziran 2015'te ertelenen oylama kararının, AB ticaret politikasının karışık ve zor olduğunu, hükümetlerarası bir süreçten geçtiğini ve her üye devletin rızasını gerektirdiğini gösterdiğini belirtmiştir. Bu soruya %18'lik kararsız oy verenleri çıkarınca aksini düşünenler sadece %24 olarak ortaya çıkmaktadır.

10- TTIP'IN PROTESTOLAR NEDENİYLE ONAYLANMAMASI: Ortaya çıkan ilginç bir değerlendirme ise, ankete katılan parlamento üyelerinden, TTIP'nin eleştirilen birçok yönü ve yapılan protestolar nedeniyle onaylanmayacağı ve başarısız olacağı yönünde %44 oranında kararsız oy verilmiş olmasıdır. Her ne kadar sadece ankete katılan parlamento üyelerinin %15'i onaylanmayacağını düşünmüş olsa da, %44 oranında kararsız yani "şüpheli" oranında ortaya çıkan yüksek değer oldukça dikkat çekicidir.

11- TTIP ve CETA İÇİN ULUSAL PARLAMENTO ONAYI ve REFERANDUM: Ankete katılan parlamento üyelerinin %37'si TTIP ve Kanada ile AB arasında Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması CETA'nın, yürürlüğe girebilmek için ulusal parlamentolar tarafından ayrıca onay gerekeceği ve her üye devlette referanduma götürülmesi gerekeceğini düşünmektedir. Bu konuda %33 gibi yüksek bir oran da yine kararsızlığını ifade etmiştir. Sonuç olarak sadece %30 aksini düşünmektedir.

12- ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER ve DEMOKRASİ MEŞRUIYETİ: TTIP çerçevesinde çok uluslu büyük şirketlerin ve çıkar gruplarının yasal düzenleme sürecine dâhil olmaları sonucunda herhangi bir demokrasi açığı oluşmayacağını düşünenler konusunda ankete katılan parlamento üyeleri %48 olsa da, %27'si

demokrasi meşruiyeti açığına neden olacağını ve %25'i ise bu konuda kararsız olduğunu bildirmiştir. Neticede demokratik meşruiyet açığı konusunda ciddi bir kesimin endişeli olduğu ortaya çıkmaktadır.

13- YATIRIMCI ve DEVLET ANLAŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ TARTIŞMALARI: Ankete katılan parlamento üyelerinin %46'sı Avrupa Komisyonu'nun yabancı yatırımlar konusundaki kararlarda temyiz mekanizması getirmesi ve duruşmaların daha şeffaf yapılmasını (kamuya açık) içeren önerisinin, mevcut Yatırımcı – Devlet İhtilaf ve Anlaşmazlık Çözümü (ISDS) prosedürlerini iyileştirmek için yeterli olmadığını düşünmektedir. %15'lik “kararsız” oylar da eklendiğinde, geriye sadece %39'un Komisyon önerilerinden memnun olduğu görülmektedir.

14- STANDARTLAR ve MEVCUT KAYGILAR NEDENİYLE TTIP ONAYLANMAMALI: Son olarak, ankete katılan parlamento üyelerinin %32'si yani 1/3'ü TTIP'nin Avrupa standartları ve kaygılarına karşı birçok husus içerdiği için onaylanmaması gerektiğini ifade etmiş olup, %17'si de kararsız olduğunu bildirmiştir.

Sonuç olarak, Lizbon Antlaşması sonrasında OTP kapsamında yürütülmekte olan TTIP müzakereleri çerçevesinde, kamuoyu tarafından ve bazı AB üye devletlerinde dile getirildiği şekilde, ankete katılan Avrupa Parlamentosu üyelerinin yadsınamayacak ölçüde büyük bir kısmı,

- ABD ile AB arasındaki müzakerelerin şeffaf olmadığını,
- TTIP müzakerelerinin genel olarak çok problemli olduğunu,
- Tüketici sağlığı ve çevre konusundaki Avrupa standartlarında düşüş olacağını,
- TTIP müzakere ve karar prosedürlerinin yeterince kapsayıcı olmadığını ve tüm üye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmadığını,
- Avrupa tarım sektörünün ABD rekabetinden zarar göreceğini,
- TTIP müzakerelerinin birkaç yıl daha süreceğini,
- Ulusal parlamentoların onayının alınması gerektiğini, referandum düzenlenebileceğini ve

- Çok uluslu şirketler ve çıkar gruplarının düzenlemelere dâhil olmaları ile demokrasi meşruiyeti açığı oluşabileceğini düşünmektedir.

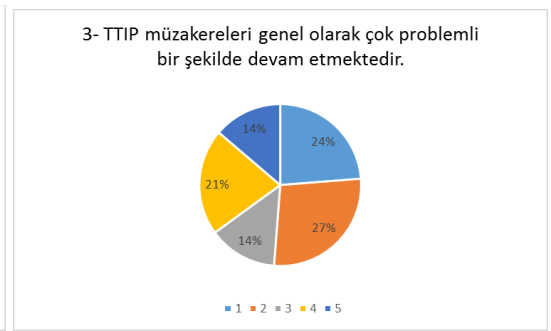
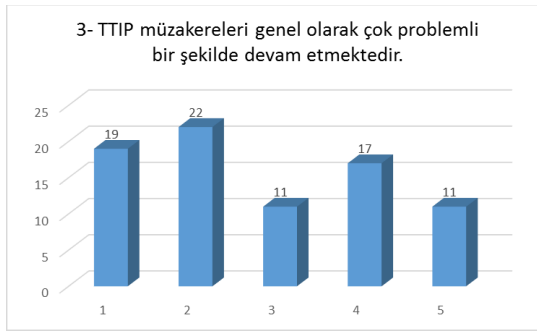
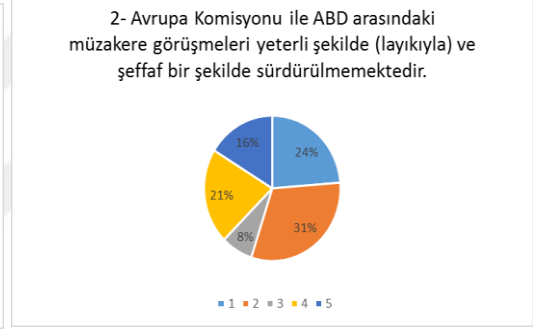
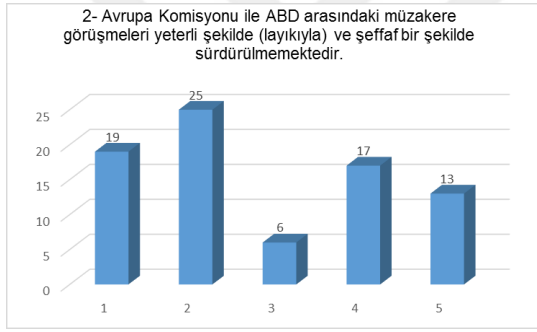
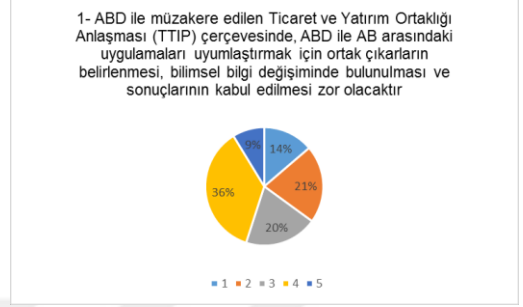
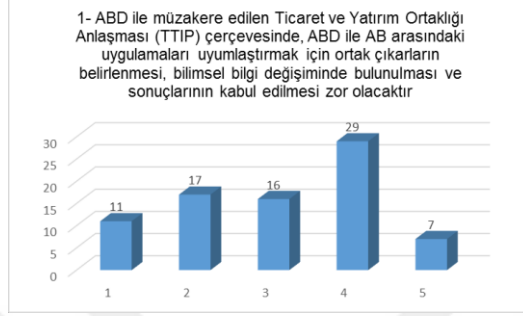
TTIP'nin son onayının AP tarafından geçecek olması nedeniyle Parlamento üyelerinin görüşleri çok önemli olmakla birlikte, çalışmamızda nihai oylama öncesine üyelerin mevcut görüş ve fikirlerini almak açısından söz konusu anket çalışmamız büyük önem arz etmektedir. Özellikle OTP kapsamında ulusüstü ve hükümetlerarası karar alma ve işleyişe vurgu yapan aşağıdaki üç soruya alınan yanıtlar, *“Lizbon Antlaşması kapsamında OTP'nin münhasır yetki alanına alınarak ulusüstü düzeye sevk edilmesine rağmen, işleyişte ulusal parlamentolar aracılığı ile hükümetlerarası görüşmelerin öneminin artarak devam edeceği”* hipotezimizi güçlendirmekte olup, OTP alanındaki müzakerelerin başarılı olabilmesi için, sürdürülen çalışmaların üye devletler tarafından benimsenmesi ve desteklenmesini teminen, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu başta olmak üzere, ilgili tüm taraf ve kurumlar, medya ve STK'lar nezdinde acil ve yoğun çalışmalar yapılması gerektiği yönünde işaret vermektedir. Bu çalışmalar kapsamında bir yandan kamuoyu ve ilgili tüm taraf ve kurumlar nezdinde var olan düşüncelerin arkasında yatan nedenlere yönelik düzeltici ve iyileştirici faaliyetlerde bulunarak, sağlık, tüketicinin korunması, çevre ve hijyen gibi taviz verilmesi istenmeyen konularda standartların düşmemesi temin edilmelidir.

1. Ankete katılan üyelerin TTIP Anlaşması çerçevesinde Ulusal Parlamentolarının da onayının alınması gerektiğini bildirmiş olmaları (%61 oran ile 12. soru);
2. AB ticaret politikasının karışık ve zor olduğunu, hükümetler arası bir süreçten geçtiğini ve her üye devletin rızasını gerektirdiğini düşünmeleri (Ankete katılan %58 oran ile 14. Soru) ve
3. TTIP ve CETA'nın, yürürlüğe girebilmek için ulusal parlamentolar tarafından ayrıca onay gerekeceği ve her üye devlette referanduma götürülmesi gerekeceğini düşünmeleri (Ankete katılan %37 oran ile 16. Soru + %30 kararsız);

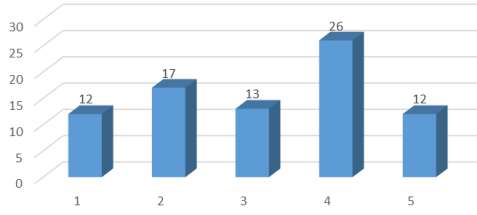
Ankette yer alan Likert ölçekli 20 soruya verilen tüm cevaplar ve yüzdelik değerlendirmeleri ayrıntılı bir şekilde aşağıda verilmektedir. Her soruya verilen

yanıtlar birinci grafikte sayı olarak verilmiş ikinci grafikte ise cevapların yüzdelik oranları yer almaktadır.

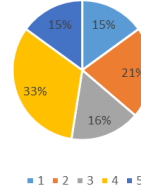
1: Tamamen katılıyorum, 2: katılıyorum, 3: Kararsız, 4: Katılmıyorum, 5: Hiç katılmıyorum

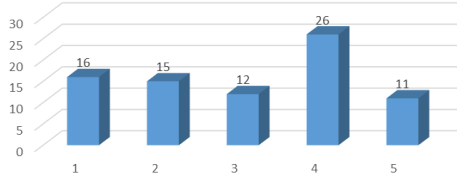
4- Avrupa standart ve düzenlemeleri ile ABD standart ve düzenlemelerini birbirleri ile uyumlu hale getirmek Avrupa'nın tüketici sağlığı ve çevre konusundaki standartları düşürecektir.

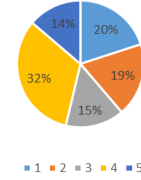
4- Avrupa standart ve düzenlemeleri ile ABD standart ve düzenlemelerini birbirleri ile uyumlu hale getirmek Avrupa'nın tüketici sağlığı ve çevre konusundaki standartları düşürecektir.

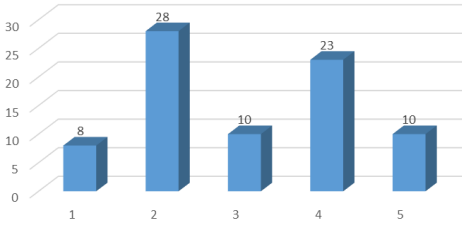
5- TTIP'nin Hükümetler, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve sivil toplum arasındaki çalışmalar; süreç içerisinde olası olumsuz etkileri erken bir şekilde teşhis edebilmek üzere yeterli ve etkin bir şekilde sürdürülmektedir.

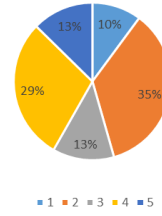
5- TTIP'nin Hükümetler, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve sivil toplum arasındaki çalışmalar; süreç içerisinde olası olumsuz etkileri erken bir şekilde teşhis edebilmek üzere yeterli ve etkin bir şekilde sürdürülmektedir.

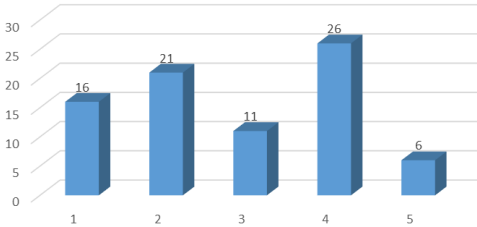
6- Müzakereler ve karar prosedürleri yeterince kapsayıcıdır ve tüm ye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmaktadır.

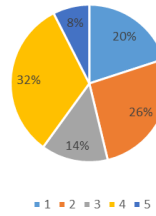
6- Müzakereler ve karar prosedürleri yeterince kapsayıcıdır ve tüm ye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmaktadır.

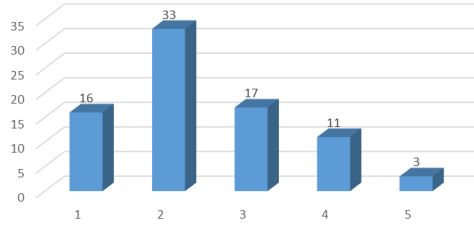
7- Avrupa Komisyonu raporları, TTIP Anlaşması çerçevesindeki tüm mevcut gerçek kaygıları yansıtmamakta ve yanıtlamamaktadır.

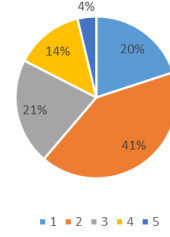
7- Avrupa Komisyonu raporları, TTIP Anlaşması çerçevesindeki tüm mevcut gerçek kaygıları yansıtmamakta ve yanıtlamamaktadır.

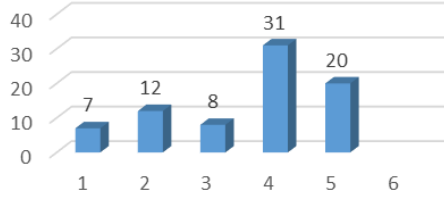
8- 2013 yılı Temmuz ayında başlayan TTIP müzakereleri birçok yıl daha sürcek ve hükümetler arasında uzun tartışmalara konu olacaktır.

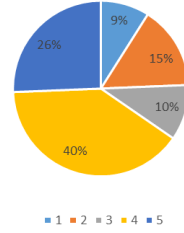
8- 2013 yılı Temmuz ayında başlayan TTIP müzakereleri birçok yıl daha sürcek ve hükümetler arasında uzun tartışmalara konu olacaktır.

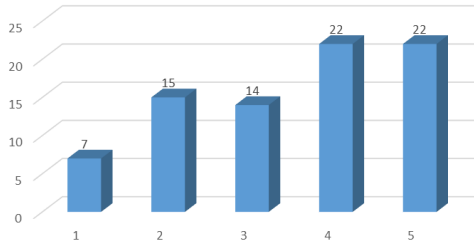
9- TTIP Anlaşması AB yasalarını iptal edecektir (hükümsüz kılacaktır).

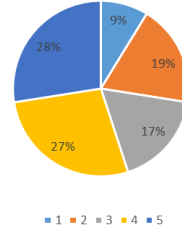
9- TTIP Anlaşması AB yasalarını iptal edecektir (hükümsüz kılacaktır).

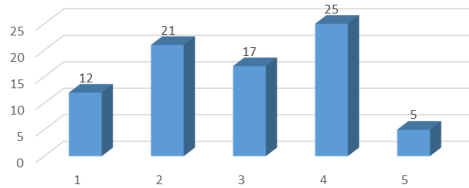
10- TTIP; AB'yi GDO yasalarında ABD lehine değişiklik yapmaya itecektir.

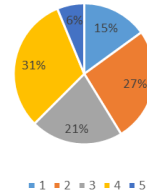
10- TTIP; AB'yi GDO yasalarında ABD lehine değişiklik yapmaya itecektir.

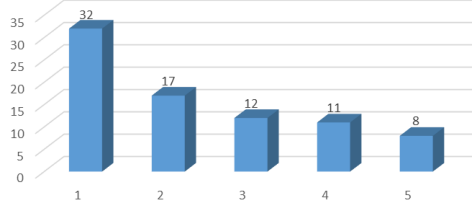
11- AB ve ABD arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda, AB tarım ürünleri ABD'nin tarım ürünleri rekabetinden olumsuz bir şekilde etkilenecek ve zarar görecektir.

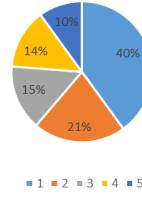
11- AB ve ABD arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda, AB tarım ürünleri ABD'nin tarım ürünleri rekabetinden olumsuz bir şekilde etkilenecek ve zarar görecektir.

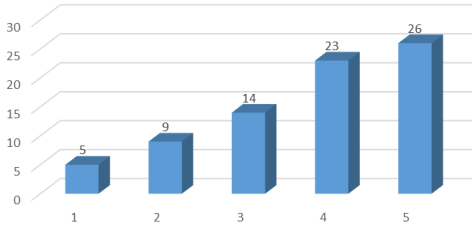
12- Komisyonun, Avrupa Parlamentosu'nun ve Bakanlar Konseyi'nin onayını gerektiren TTIP Anlaşması'na ilave olarak tüm AB Ulusal Parlamentolarının da onayı alınmalıdır.

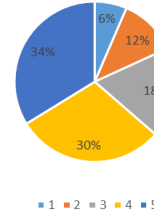
12- Komisyonun, Avrupa Parlamentosu'nun ve Bakanlar Konseyi'nin onayını gerektiren TTIP Anlaşması'na ilave olarak tüm AB Ulusal Parlamentolarının da onayı alınmalıdır.

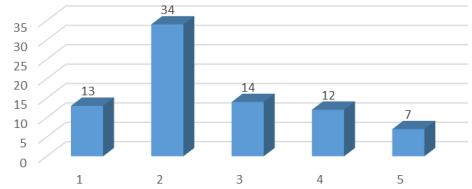
13- TTIP AB ülkelerinde kamu tarafından finanse edilen sağlık, kamu ulaşımı ve eğitim sektörlerini özelleştirmeye zorlayacaktır.

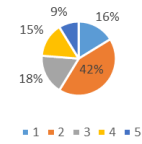
13- TTIP AB ülkelerinde kamu tarafından finanse edilen sağlık, kamu ulaşımı ve eğitim sektörlerini özelleştirmeye zorlayacaktır.

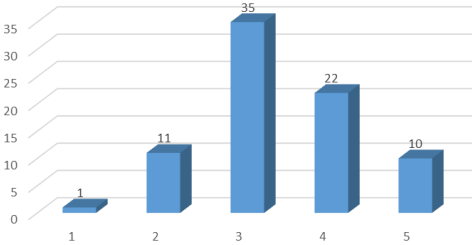
14- AP'nun Haziran 2015'te TTIP oylamasını erteleme yönünde aldığı karar, TTIP Anlaşması'nın ve AB ticaret politikasının ne kadar karmaşık (zor) olduğunu ve hükümetler arası bir süreçten geçtiğini ve her üye devletin rızasını gerektirdiğini göstermektedir

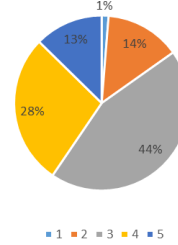
14- AP'nun Haziran 2015'te TTIP oylamasını erteleme yönünde aldığı karar, TTIP Anlaşması'nın ve AB ticaret politikasının ne kadar karmaşık (zor) olduğunu ve hükümetler arası bir süreçten geçtiğini ve her üye devletin rızasını gerektirdiğini göstermektedir

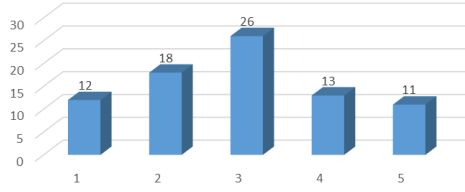
15- TTIP, eleştirilen birçok yönü ve yapılan protestolar nedeniyle onaylanmayacak ve başarısız olacaktır.

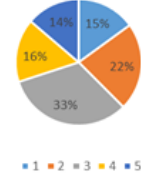
15- TTIP, eleştirilen birçok yönü ve yapılan protestolar nedeniyle onaylanmayacak ve başarısız olacaktır.

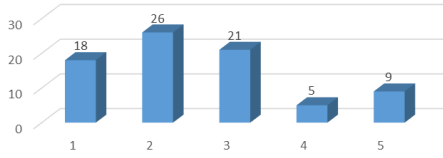
16- TTIP ve Kanada ile AB arasında Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması CETA, yürürlüğe girebilmek için, büyük ihtimalle ulusal parlamentolar tarafından ayrıca onay gerektirecek ve her üye devlette referanduma götürülmesini gerektirecektir.

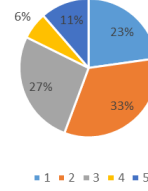
16- TTIP ve Kanada ile AB arasında Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması CETA, yürürlüğe girebilmek için, büyük ihtimalle ulusal parlamentolar tarafından ayrıca onay gerektirecek ve her üye devlette referanduma götürülmesini gerektirecektir.

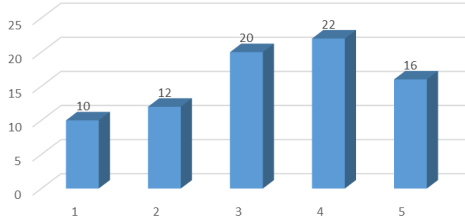
17- Avrupalılar tarafından TTIP müzakerelerinin sonlandırılması konusunda toplanan 2,4 milyon internet imzası meşru ve yerinde olup, TTIP'nin ve Avrupa Ticaret politikası süreçlerinin karmaşıklığını yansıtmaktadır.

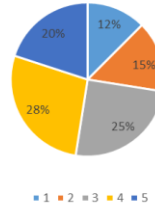
17- Avrupalılar tarafından TTIP müzakerelerinin sonlandırılması konusunda toplanan 2,4 milyon internet imzası meşru ve yerinde olup, TTIP'nin ve Avrupa Ticaret politikası süreçlerinin karmaşıklığını yansıtmaktadır.

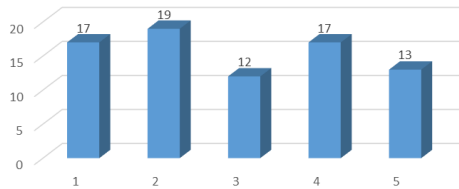
18- TTIP çok uluslu büyük şirketler gibi çıkar gruplarının yasal düzenleme sürecine dahil olmalarına olanak vererek demokrasi açığına neden olacaktır.

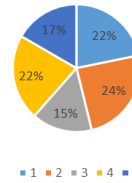
18- TTIP çok uluslu büyük şirketler gibi çıkar gruplarının yasal düzenleme sürecine dahil olmalarına olanak vererek demokrasi açığına neden olacaktır.

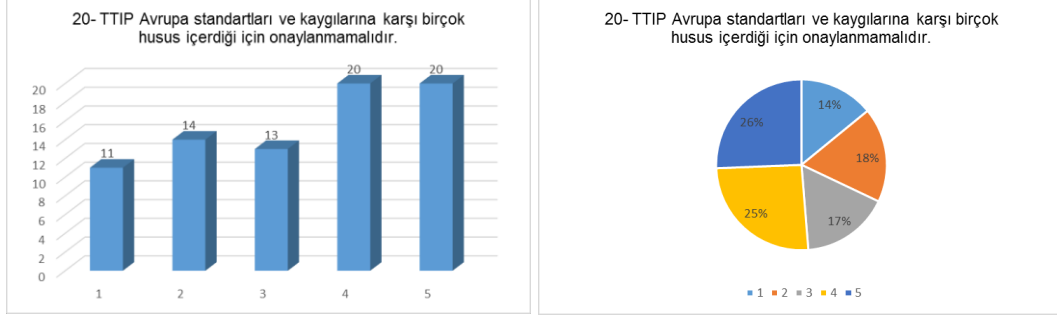

19- Komisyonu'nun yabancı yatırımlar kararlarında temyiz mekanizması getirmesi ve duruşmaların daha şeffaf yapılmasını (kamuya açık) içeren önerisi, mevcut Yatırımcı – Devlet ihtilaf ve anlaşmazlık çözümü prosedürlerini iyileştirmek için yeterli değildir.

19- Komisyonu'nun yabancı yatırımlar kararlarında temyiz mekanizması getirmesi ve duruşmaların daha şeffaf yapılmasını (kamuya açık) içeren önerisi, mevcut Yatırımcı – Devlet ihtilaf ve anlaşmazlık çözümü prosedürlerini iyileştirmek için yeterli değildir.

4.1.2 Anket Kapsamında Ucu Açık İki Soruya Verilen Cevaplar

Anketin son bölümünde ucu açık 2 soruya ankete katılan Avrupa Parlamentosu üyeleri tarafından verilen cevap ve görüşler ise aşağıda derlenmiştir.

1) *TTIP veya Lizbon çerçevesinde genel olarak Avrupa Ticaret Politikası ile ilgili olarak ilave etmek istediğiniz bir görüş var mıdır?*

- ADİL TİCARET: “Avrupa Parlamentosu Ocak 2014’de Alternative Trade Mandate (ATM)’ onaylamış olup, bu ilkeler TTIP müzakere taraflarına hatırlatılmalı ve adil ticarete daha çok önem verilmelidir”.
- ÇİN ETKİSİNİ AZALTMAK: “TTIP’nin tek olumlu yanı Amerika kıtasındaki Çin’in etkisini azaltmak olacaktır, özellikle de Latin Amerika’daki etkiyi azaltmak olacaktır”.
- ŞEFFAFLIK: “Henüz üzerinde anlaşmaya varılmış bir metin olmadığı için TTIP’nin ne tür (pozitif veya negatif) etkileri olacağını değerlendirmek çok zordur; henüz bunun karma bir anlaşma olup olmadığı ve böylece ulusal ve bölgesel parlamentoların onayına ihtiyacı olup olmadığı da belli değildir. Şu bir gerçektir ki, kamunun bu konu üzerinde yoğun bir şekilde yoğunlaşması nedeniyle, AB’deki serbest ticaret ve yatırım anlaşması müzakereleri şimdiye kadar görülmemiş bir şeffaflıkta yürütülmektedir”.
- ENDİŞE: “TTIP korku unsurlarına bağlı olarak değerlendirilmemelidir”.
- PARTNERLERİN TİCARET PAZARLIĞI: “Şuna dikkat etmek gerekir: TTIP esas olarak bir **ticaret** anlaşmasıdır, dolayısıyla bu anlaşmada somut olarak var olan unsurlar hakkında partnerler pazarlık yapacaklardır. TTIP tam bir serbestleştirme anlamına gelmemektedir”.

- Bir üye ise Avrupa Birliği'ne karşı olduğunu açıklamıştır.

2) Sizce AB'nin, ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasi etkisi olabilir mi?

Bu soruya 15 evet, 2 kesinlikle evet, 1 muhtemelen, 10 hayır cevabı verilmiş olup, açıklamalar ise aşağıdaki şekildedir:

- YENİ TİCARİ FIRSATLAR: "İddialı bir ticaret politikası, olağan şartlarda keşfedilmeyecek olan yeni ticari fırsatlar yaratabilir".
- YÜKSEK İŞ ve ÇEVRE STANDARTLARI: "AB sadece yüksek iş ve çevre standartlarını dikkate alırsa daha etkin bir siyasi rol oynayabilir".
- HİRS: "Avrupa'nın lider olması için hırsa ihtiyacı var, pasif kalmamalı ve sonradan gelmemelidir".
- PARTNER İLİŞKİLERİ: "AB ticari ilişkilerinde tek başına kalmaz, dolayısıyla diğer partnerleri ile temasa geçmeli ve ticaretini yoğunlaştırmalıdır. Partner olarak ABD, Rusya ve Çin dâhil olmak üzere diğer tüm üçüncü ülkeler kast edilmektedir. Bununla birlikte Avrupa standartlarına uyulması gerekmektedir, tüketicinin korunma düzeyi hiçbir şekilde düşürülmemelidir".
- BELİRGİN TİCARET POLİTİKALARI: "Küresel çapta büyük bir ekonomik aktör olan AB; ticaret politikası aracılığı ile politika yeteneklerini ve duruşunu daha iyi kontrol edebilir. Bu hususu özellikle AB'nin dünyadaki en büyük ihracatçı ve ithalatçı konumunda olmasından kaynaklanmaktadır. Belirgin ticaret politikaları AB'ye daha sıkı bir politik söz hakkı verir ve sahip olduğu siyasi gücü ve ortaklıklarını göstermektedir".
- YUMUŞAK VE AKILLI GÜÇ OLARAK TİCARET: "AB'nin kendi çapında maalesef güçlü bir "sert güç"e sahip olamaması nedeniyle, dış dünya ile somut ve elle tutulur bir etki yapabilmenin tek yolu "yumuşak" ve "akıllı" güç aracılığı ile mümkün olabilir; ticaret politikası da bu güçler arasında sayılabilir. Sonuçta, AB dünyadaki en güçlü ekonomik ve ticari topluluklardan biridir. Gerekli etkiyi ve sonucu elde edebilmek için kullanılabilecek araçlar bunlardır".

- **ULUSLARARASI ÜRETİM ve YÜKSEK KALİTE STANDARTLARI:** “AB hem uluslararası üretimi korumayı hem de AB’ye ithal edilecek ürünlerin kalite standartlarını arttırmayı hedefleyecek ciddi ve iddialı bir ticaret politikası aracılığı ile dünyada daha büyük bir siyasi rol oynayabilir. Ancak maalesef AB’nin mevcut ticaret politikası bunun tam tersini yapmaktadır”.
- **TTIP AVRUPA ÇIKARLARINA AYKIRIDIR:** “TTIP Avrupa halkının çıkarlarına aykırıdır; dolayısıyla tüm hükümetlerin anlaşmazlık ve protesto tepkileri de önceden tahmin edilebilir ve beklenen tepkilerdir”.
- **ADİL TİCARET:** “Eğer ATM ve Adil ticaret ilkelerini benimseyen bir TTIP Anlaşması olsaydı o zaman az gelişmiş ülkelere daha adil bir şekilde destek olabilir ve daha güçlü siyasi ilişkiler kurabilirdik”.
- **TEKNOLOJİK STANDARTLAR:** “AB, teknolojik standartlar oluşturma ve bunları tüm dünyada uygulama suretiyle siyasi olarak daha güçlü olabilir”.
- **GÜÇLÜ ORTAK PAZAR:** “AB dünyadaki en büyük ortak pazardır ve ekonomik açıdan büyük bir ağırlığa sahiptir. Bu nedenle AB’nin ekonomik gücü ve ticaret politikası en güçlü dış politika araçlarından”.
- **AVRUPA STANDARTLARI:** “Avrupa standartları daha büyük bir öneme sahip olacaktır ve Avrupalılar kendi gelecekleri hakkında ortaklaşa karar verebiliyor”.
- **ADİL TİCARET:** “Eğer ABD ile adil bir ticaret anlaşması sağlanırsa o zaman DTÖ müzakereleri de yeniden canlanacaktır”.
- **ÖNCE EKONOMİ SONRA SİYASİ BÜTÜNLEŞME:** “Avrupa’nın siyasi bütünleşmesi kömür ve çelik pazarlarının bütünleşmesi ile başlamıştır, Kuzey Atlantik bütünleşmesinde de aynı olacaktır (NATO’dan sonra TTIP)”.

“Sizce AB’nin ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasal etkisi olabilir mi? sorusuna cevabınız hayır ise sizce AB küresel çapta nasıl daha etkin bir politik rol oynayabilir?” sorusuna verilen yanıtların değerlendirmesi:

- **AB DÜNYA ÜZERİNDE ETKİSİZDİR:** “AB’nin dünya üzerinde bir etkisi yoktur” diyen bir üye olmuştur.

- ÜYE DEVLETLERE DAHA ÇOK YETKİ VERİLMESİ: “AB’nin küresel çapta daha büyük bir siyasi rol oynaması gerektiğini düşünmüyorum. AB’ye daha az yetki, üye devletlere ise daha çok yetki verilerek üye devletler daha konfederal ve gönüllülük içerisinde işbirliği yapmalıdır (ikili ve çok taraflı)” **şeklinde yapılan bu açıklama çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedir.**
- TİCARİ MARKA SIRLARINI KORUMAK: “AB ticari marka sırlarını koruyarak daha geniş bir siyasi güç kazanabilir”.
- ABD’NİN UŞAĞI OLAN BİR AB: Hayır diye cevap verenlerden bir milletvekili, AB’nin giderek daha çok ABD’nin uşağı olduğu yönünde açıklama getirmiştir.
- AB ÜLKELERİNDEKİ GÖRÜŞ FARKLILIKLARI: Ayrıca bir milletvekili de, AB’nin ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasi etkisi olabilir mi sorusunun cevabının AB’nin isteğine bağlı olduğunu ancak hali hazırda üye devletlerin aynı görüşte olmadığını belirtmiştir.
- ÜYE ÜLKELERİN ORTAK TUTUM SAĞLAMASI VE TİCARET POLİTİKASINDA PARTNERLERİ İLE İYİ MÜZAKERE ETME BECERİSİ: Bir diğer açıklama da şu yönde kaydedilmiştir: “Ticaret politikası Lizbon Antlaşması’ndan beri sadece AB’nin yetkisi altındadır. Bu da ortak pazarın doğal bir sonucudur. AB’nin bu sayede büyük bir etkiye sahip olup olamayacağı, üye ülkelerin ortak bir tutuma sahip olmasını sağlama ve bu konuyu ticaret ortakları ile becerikli bir şekilde müzakere etme becerisine bağlıdır”.
- AB KÜRESEL ÇAPTA BAŞARISIZLIĞA MAHKÛMDUR: “AB daha güçlü siyasi bir rol oynamayacaktır, bölgesel kalmaya mahkûmdur”.
- İÇ PAZARINI İYİLEŞTİREREK KÜRESEL ETKİNLİK KAZANABİLİR: “AB kendi iç pazarını iyileştirmeye başlayarak küresel çapta daha etkin olabilir”.
- ORTAK SAVUNMA ve TEK SES: ”Ortak bir savunma ile ve dünyadaki her ülkede tek bir AB Elçiliği ile AB Yüksek Temsilcisi’nin uluslararası konularda görüş bildirecek tek kişi olması ve AB’nin tek sesi olması AB’yi küresel çapta siyasi olarak daha etkin kılar”.

- HALKIN ve ÜYE DEVLETLERİN İSTEKLERİNE SAYGI: “AB, Avrupa halklarının ve üye devletlerin isteklerine saygı duyarak küresel çapta siyasi olarak daha etkin olabilir”.
- ORTAK İÇ GÜVENLİK ve DIŞ POLİTİKA: “AB dış politika ve ortak bir iç güvenlik politikası ile küresel çapta siyasi olarak daha etkin olabilir”.

4.1.3 AP Üyelerinin TTIP Konusundaki Kişisel Görüş ve Mesajlarının Yer Aldığı İnternet Siteleri

Avrupa Parlamentosu milletvekillerinin ankette yer alan yukarıdaki sorular dışında mesajlarında ilettikleri ilave yorumlar aşağıdaki gibi olup, 3 milletvekilinin TTIP konusunda bilgi ve görüşlerini paylaştığı 3 farklı internet sitesi bulunmaktadır. Söz konusu internet siteleri incelenmiş olup içerikleri hakkında bilgi aşağıda verilmektedir.

1) Letonya’nın Avrupa Parlamentosu üyesi Andrejs Mamikins, TTIP Anlaşması’nın hangi şekilde imzalanırsa imzalanmış, okyanus ötesi ilişkiler ve de AB’nin iç yöntemine bir takım ciddi değişiklikler getireceği ve bu nedenle konuya farklı karar verileri olabildiğince dâhil etmenin çok iyi bir fikir olduğunu belirtmiştir. (Mamikins Andrejs Latvia; 01.03.2016 tarihli e-posta mesajı).

2) Fransa’nın Avrupa Parlamentosu üyesi Jean-Paul Denanot’un asistanı tarafından TTIP konusunda siyasi faaliyetlerin çok önemli olduğunu ve milletvekili Jean-Paul Denanot’un Avrupa’nın yasal düzenlemelerini ve standartlarını savunarak standartlarda düşüş olmaması için çalıştığını belirtmiştir.

3) İngiltere’nin Avrupa Parlamentosu üyesi Emma Mc Clarkin’dan gelen otomatik cevap mesajında TTIP konusunda sıkça soru aldığını bu konudaki görüşlerinin www.ttipunpacked.org adresinde mevcut olduğunu iletmiştir.

Sitenin ana sayfasında, bağımsız bir araştırmanın ABD ile AB arasındaki ticaret ve yatırım ortaklığı anlaşması TTIP’nin imzalanması durumunda Avrupa ülkeleri ekonomilerine 120 milyar Euro’luk gelir getireceği bunun da 4 kişilik bir aile için ortalama olarak yılda 545 Euro ek gelir anlamına geleceği belirtilmektedir.

Sitenin amacının TTIP konusunda doğru bilinen yanlışlar hakkında ve de güncel gelişmeler hakkında bilgi sağlayarak şeffaflığı arttırmak olduğu belirtilmektedir.

Sitede Avrupa Parlamentosu'ndaki Muhafazakârların TTIP'nin hem Avrupa'ya hem ABD'ye fayda sağlayacağına inandıkları ifade edilmektedir. Güncel gelişmeler konusunda takip edilecek kaynakları açıklayan sitede anlaşmanın kamu ile iyi bir iletişim ve işbirliği içinde ilerlemesine önem verdikleri ifade edilmektedir. İngiltere'nin eski Başbakanı David Cameron'un aşağıdaki sözüne de yer verilmektedir:

“Tarihteki en büyük ikili ticaret anlaşmasından bahsediyoruz, TTIP Anlaşması'nın etkisi, diğer bütün ticaret anlaşmalarının toplamından bile daha büyük olacaktır”.

İngiltere'nin East Midlands bölgesini temsilen Avrupa Parlamentosu üyesi olan Emma McClarkin, 23 Şubat 2016 tarihinde kendi bölgesinden firma temsilcileri, İngiltere Ticaret Bakanı Lord Francis Maude, ABD'nin TTIP KOBİ Baş Müzakerecisi Christina Sevilla ve İngiltere East Midlands Ticaret ve Yatırım Bölge Direktörü Ian Harrison'ın katılımı ile TTIP “Yuvarlak Masa Toplantısı” düzenlemiş olup, bu toplantıda ABD ihracatçılarının %98'inini KOBİ'lerden oluştuğunu vurgulayarak sağlık, hijyen, bitki sağlığı standartları ve test gerekliliklerinden fikri mülkiyet başlığı ve patent konularına kadar birçok konu görüşülmüştür.

4) İngiltere'nin (İskoçya) Avrupa Parlamentosu üyesi Ian Duncan'dan gelen cevap mesajında TTIP konusunda kendi internet sitesinin faydalı olabileceği iletilmiştir: www.ianduncan.org.uk/ttip

Sitenin ana sayfasında İngiliz Avrupa Parlamentosu milletvekili Ian Duncan'ın TTIP'nin mevcut durumu konusunda aşağıdaki yorumu bulunmaktadır:

“ABD ile AB arasında devam eden ticaret müzakereleri sonuçlanma aşamasından halen çok uzaktır. Sürecin ABD'nin 2016 Başkanlık³¹⁸ seçimleri nedeniyle de daha da yavaşlayacağını ve gelişmelerin de seçim sonun sonucunda göre etkileneceğini tahmin ediyorum”.

³¹⁸ ABD Başkanlık seçimlerini 8 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

“Müzakere tarafları sonunda TTIP metni üzerinde uzlaşsa bile, anlaşmanın onaylanma süreci daha yeni başlamış olacaktır; lakin son karar; 28 AB Ulusal Parlamentosu’nun onayına bağlı olacak ve Avrupa Parlamentosu’nda oy verecek milletvekillerinin çoğunluğunun da onay vermesi gerekecektir” Bu yorum TTIP konusunda sadece Komisyon tarafında değil, üye ülkelerin ulusal parlamentolarının da onayına başvurulmasını istendiğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Ian Duncan sorumlu olduğu bölge vatandaşlarından aldığı soru ve TTIP konusunda taşıdıkları endişeleri Avrupa Komisyonu müzakerecilerine ve Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürü’ne ilettiğini ve bu konuda yaptığı yazışmaları sitede yayınladığını belirtmektedir.

Ian Duncan, hem ABD’nin hem AB’nin tüketiciye yüksek koruma sağlamak üzere düzenlemeler konusunda uyum sağlanması üzerinde çalıştığını, çalışmaların küresel standartları oluşturacağını ve AB’nin çevre konusundaki standartlarını hafifletmeyeceğini; ancak düzenleyici taraflar arasında işbirliğini teşvik etmenin tarafların farklı düzenleme standartları belirleme hakkını kaldırmadığını belirtmektedir.

Avrupa Komisyonu ve ABD tarafından müzakere edilen Investment State Dispute Settlement olarak adlandırılan büyük yabancı sermayeli firmaların; bulundukları ülkenin ulusal düzenlemeleri karşısında anlaşmazlık yaşaması ve maddi zarara uğraması durumunda çözüm için özel bir mahkeme olanağı sunacak bir mekanizma olup, Avrupa Parlamentosu tarafından 2015 yılı Ocak ve Temmuz ayında reddedildiği için Komisyon bu maddeyi çıkartmış ancak hali hazırda bu sistem üzerinde yeni öneriler geliştirmektedir.

5) İngiltere’nin Avrupa Parlamentosu üyesi Richard Corbett’den gelen otomatik cevap mesajında TTIP konusunda binlerce email aldığını, bu konuyla ilgili güncel gelişmeleri ve İşçi Grubu Milletvekillerinin bu konudaki görüşlerini kendi internet sitesinden görebileceğimizi iletmıştır: <http://www.richardcorbett.org.uk/ttip-update>

Sitenin ana sayfasında İngiliz Avrupa Parlamentosu milletvekili Richard Corbett’in TTIP konusunda Avrupa Parlamentosu’nda uzun zamandır beklenen oylamanın ertelenerek (Nisan ve Haziran 2016’da yapılması beklenirken Parlamento tarafından ertelenmiştir) ileride oylama yapılacağı ancak TTIP Anlaşması’nın taslak

metninin muhtemelen birkaç yıl sonra ancak hazır olabileceği ifade edilmektedir. Taslak metin hazır olduktan sonra ise, Avrupa Parlamentosu üyeleri anlaşmayı kabul etme veya reddetme yetkisine sahip olacaktır. Kapsamına göre her AB ülkesi ile ayrıca onaylanması da gerekebileceği ifade edilmektedir. Ancak Corbette hali hazırda TTIP Anlaşması hakkında bir oylama yapmadıklarını, müzakerecilerle hangi mesajı vermek istendiği, bir başka deyişle TTIP'nin son taslak metninde nelerin kabul edilip nelerin kabul edilmeyeceği konusunda oylama yaptıklarını belirtmektedir.

Kendi taslak raporlarının İngiliz Ulusal Sağlık Hizmeti (NHS); işçiler, gıda ve çevre standartları, kamu hizmetleri konularında güçlü koruma tedbirleri içerdiği ifade edilmektedir. Ayrıca Richard Corbett yine kendi sitesinin ana sayfasında, Avrupa Parlamentosu'ndaki Muhafazakârlar grubu tarafından bu koruma tedbirlerini zayıflatmaya yönelik bir yasa değişikliği teklif edildiği ancak bu değişikliğe karşı oy kullanacaklarını belirtmektedir. Bu yasa değişikliği teklifinin muhalefetlerine rağmen geçmesi halinde anlaşmaya bütün olarak karşı çıkacaklarını belirtmektedir.

Ayrıca Avrupa Parlamentosu'ndaki İşçi Partisi Grubu milletvekillerinin de ISDS ile ilgili düzenlemenin çıkarılmasını talep ettiği, bu doğrultuda yine bir değişiklik önerisinde bulunduklarını ve bu konuda geri adım atılmazsa yine anlaşmayı bir bütün olarak reddedeceklerini bildirmektedir.

Bu sitenin ana sayfasında yer alan okurlara ait yorumlar içinde ISDS düzenlemesinin bir bütün olarak gereksiz ve felaket bir mekanizma olduğu, Kanun ve Hukukun herkes için geçerli olduğu ve eşit muamele sağlanması görevinin ulusal hükümetlere ait olduğu, gizli mahkemelere bu görevin verilemeyeceği vurgulanmıştır.

4.2 TTIP'nin AB ve ABD İLİŞKİLERİNDEKİ YERİ

ABD ile AB arasında imzalanması planlanan Transatlantik Ortaklığı esasen yirmi yıl önce her iki taraf arasında başlatılan transatlantik ilişkilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, günümüz ekonomisindeki koşullar, Avrupa'daki ekonomik durgunluk, gerek ABD'nin gerek ise AB ekonomisinin büyümesindeki yavaşlama ve istihdam yaratma arzuları ve özellikle Cenevre'deki çok taraflı ticaret

müzakerelerindeki yavaşlama, TTIP müzakerelerine hız vermiştir³¹⁹. DTÖ nezdinde başlatılan Doha Kalkınma Turu çok taraflı ticaret müzakerelerinin tıkanması sonucunda AB ikili ticaret anlaşmalarına odaklanmıştır. Bu politika 2006 tarihli Küresel Avrupa Stratejisi ile birlikte somutlaştırılmıştır³²⁰. Başta Çin olmak üzere Güney Kore, ASEAN, Brezilya ülkeler gibi yeni rakiplerin artan rekabetçi baskısı hem AB hem de ABD'yi üçüncü ülkelerle kendi menfaatleri doğrultusunda STA imzalamaya sevk etmiştir.

Kasım 2011'te düzenlenen AB-ABD Zirvesi'nde, küresel ekonomik krizden sarsılan Avrupa Birliği ve ABD'de büyümeyi canlandırmak ve istihdam yaratmak için en iyi çözümün iki bölge arasında kapsamlı bir STA oluşturarak ticaret ve yatırım ilişkilerinin güçlendirilmesi olacağı yönünde karar alınmıştır. Bu tespit doğrultusunda, Avrupalı ve Amerikalı yetkililer tarafından TTIP sürecinin geciktirilmeden başlatılması için yoğun hazırlık çalışmaları yürütülmüştür. Temmuz 2013'te başlayan TTIP müzakereleri tamamlandığında, Avrupa Birliği ve ABD'nin dünyadaki en kapsamlı ve en büyük ikili ticaret ve yatırım anlaşmasına imza atarak, birlikte dünya GSYİH'sinin yarısını ve dünya ticaretinin üçte birini kapsayacak ortak bir pazar yaratmaları söz konusudur. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, AB ekonomisinin yılda 119 milyar avro; ABD ekonomisinin ise yılda 95 milyar avro kazanç sağlamaları beklenmektedir³²¹. TTIP basit bir serbest ticaret anlaşmasının çok ötesindedir. TTIP, ABD ve AB arasında gümrük tarifelerinin kaldırılmasının yanı sıra hizmetler ve yatırımlar konusunda da en üst seviyede liberalleşme öngörmektedir. TTIP'nin kapsamı dört ana alanı içermektedir³²²:

- Piyasa Erişimi,
- Küresel Ortak Sorunlara Hitap Edecek Ticaret Kuralları,
- Yatırımın Korunması ve

³¹⁹ Jeffrey J. Schott, Peterson Institute for International Economics, Why Transatlantic Trade Winds Are Blowing, **Council on Foreign Relations**, 25.02.2013, <http://www.cfr.org/trade/why-transatlantic-trade-winds-blowing/p30066>, (21.09.2016).

³²⁰ Avrupa Komisyonu, **Global Europe: Competing In The World**, 04.10.2016, <https://www.etuc.org/documents/communication-%E2%80%9Cglobal-europe-competing-world%E2%80%9D#.V-KUZvmLTIU>, (21.09.2016).

³²¹ IKV, **Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Müzakereleri: Son Durum**, IKV Değerlendirme Notu, İstanbul, Mart 2014, s. 2.

³²² Dillon & Eustace, **The Transatlantic Trade and Investment Partnership**, Dillon & Eustace Yayınları, İrlanda, Mayıs 2016, s. 3.

- Düzenlemelerde Yakınlaşma.

Londra merkezli Center for Economic Policy Research CEPR'nin "Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: an Economic Assesment" isimli raporunda, TTIP sonucunda AB'nin ABD'ye olan ihracatını %28 oranında ve yılda 187 milyar Euro tutarında artabileceği, hali hazırda Avrupalı firmaların ABD'ye ihracat yaparken yılda 3.5 milyar Euro'nun üzerinde gümrük tarife bedeli ödediği belirtilmiştir.

ABD ve AB arasındaki mevcut ticari ilişkilere bakıldığında hâlihazırda özellikle sanayi mallarında gümrük vergilerinin oldukça düşük seviyelerde olduğu ancak tarife dışı konular, yasal düzenlemeler ve koruma politikalarında ciddi farklılıklara sahip olduğu görülmektedir³²³. Bu nedenle, TTIP girişimi gümrük tarifelerinin ötesinde tarife dışı konulara yoğunlaşacak kapsamlı bir anlaşma olacak ve eğer müzakereler amaçlanan doğrultuda sonuçlandırılırsa, uluslararası ticaret sisteminin kurallarını yeniden belirleyecek bir blok kurulmuş olacaktır.

4.2.1 Politik ve Ekonomik Çerçeve

ABD bir yandan TTIP müzakere turlarında AB ile masaya otururken, bir yandan da 11 Pasifik ülkesi ile ticaret engellerini kaldıracak ve uluslararası ticarete ortak kurallar belirleyecek olan Trans Pasifik Ortaklığı (TPP)'yi imzalamıştır. Bu ülkeler Avustralya, Brunei, Kanada, Şili, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur, Vietnam ve Japonya'dır. TPP Anlaşmasını imzalayan 12 ülkenin milli gelirlerinin toplamı dünya gelirinin %40'ını oluşturmakta olup, beş yılı aşan tartışma ve müzakerelerin ardından 6 Ekim 2015'te imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için ise tüm katılımcı ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanması gerekmektedir. ABD'de seçim kapmayası malzemesine dönüşen TPP'nin yürürlüğe girebilmesi için, Şubat 2018'den önce bölge ekonomisinin %85'ine kapsayarak en az 6 ülke tarafından onaylanması gerekecektir, dolayısıyla Japonya ve ABD'nin onaylamaları gerekecektir³²⁴. TPP oluşumu karşısında dışlanmış olan Çin de, kendi çabaları ile 10 ASEAN ülkesi ve Hindistan ve Japonya dâhil olmak üzere diğer 5

³²³ T.C. Merkez Bankası, **AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri**, T.C. Merkez Bankası Ekonomi Notları, Ankara, 26 Kasım 2013, s. 2.

³²⁴ BBC News, "TPP: What Is It And Why Does It Matter?", **BBC Gazetesi**, 27.07.2016, <http://www.bbc.com/news/business-32498715>, (26.09.2016).

Asya ülkesi ile kendi bölgesel inisiyatifi ile başlattığı Kapsamlı Bölgesel Ekonomi Ortaklığı (RCEP) sonuçlandırmaya çalışmaktadır. Çin ile RCEP kapsamında görüşen bu ülkeler DTÖ'nün 2015 yılı sonunda Nairobi'de gerçekleştirilen toplantıdan kısa bir süre sonra tekrar bir araya gelmiştir. DTÖ'nün 2015 Nairobi Toplantısı'ndan sonra Doha Müzakereleri durma noktasına gelmiş, çok taraflı ve kapsamlı ticaret anlaşmalarından uzaklaşarak daha dar kapsamlı spesifik konu ve sektörlere dayalı anlaşmalara yönelim başlamıştır. ABD'ye kıyasla AB stratejik bir ticaret politikası sürdürmekte zorlanmaktadır çünkü birbirleriyle rekabet içinde olan üye devletleri arasında destek bulması ve bu desteği sürdürmesi gerekmektedir. Üye devletler arasında ise “stratejik” olgusu ülkelerin önceliklerine göre değişmektedir³²⁵. Bu kapsamda ABD'nin TTIP ve TPP kapsamında ticaret politikasında daha “net stratejik hedefler” ile direksiyonun başını alması muhtemeldir.

Üye ülkelerin “stratejik ticaret politikası” algılarının çeşitliliğinin farkında olan Avrupa Komisyonu, çalışmamızın üçüncü bölümünde belirttiğimiz gibi, 14 Ekim 2015 tarihinde “Yeni Ticaret ve Yatırım Stratejisini” açıklayarak, ticaret politikasına daha “net” bir şekil vermeyi hedeflemiştir. Bu strateji çerçevesinde AB “etkinlik”, “şeffaflık” ve “değerler” ilkeleri çerçevesinde çalışmalarını yoğunlaştırmakta ve bu değerlerin yaygınlaştırılmasını dilemektedir.

2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu'nun yetkisinin artırılması sonucunda AB ticaret politikası son yıllarda özellikle TTIP müzakereleri kanalıyla siyasallaştırılmış, AB kurumları ISDS ve TTIP mevzuat düzenlemelerinde işbirliği alanları gerek ulusal gerek ise uluslararası medyaların yakın incelemeleri altına alınmıştır. Medya haberleri ve sosyal medya kampanyaları sonucunda TTIP, Brüksel, Strasbourg ve diğer Avrupa başkentlerinde siyasetçilerin demeçlerinde çokça yer almıştır. TTIP'nin potansiyel sosyo-ekonomik ve jeo-stratejik etkisinin büyüklüğü yarattığı yoğun ilgiyi meşru kılmakta fakat öte yandan AB ile Japonya arasındaki ticari görüşmeler de önemli etki yaratacak nitelikte olmasına rağmen, TTIP'nin Temmuz 2013'de ilk müzakerelerinden önce başlatılan

³²⁵ Gregor Irwin, “Realizing TTIP's Strategic Potential”, Chatham House, **US and the Americas Programme Research Paper**, Temmuz 2016, s. 4.

AB-Japonya ticari görüşmeleri kamu ve siyasi ilgiden neredeyse tamamen yoksun kalmıştır³²⁶.

4.2.2 AB-ABD Ticareti ve Ekonomik İlişkilerin Derinliği

AB ile ABD arasında 2012 yılında 650 milyar dolar değerinde mal ticareti gerçekleşmiş ve 2000 yılından bu yana bu miktar % 68 oranında artmıştır. Toplam AB ihracatının en önemli pazarı % 17 ile ABD olurken, ABD ihracatında ve ithalatında AB ikinci sırayı almaktadır. Toplam 50 ABD eyaletinin 45'inin ihracatında AB Çin'den daha önemli bir pazar teşkil etmektedir. 2001-2011 yılları arasında geçen on yıllık sürede ABD'nin Avrupa'ya hizmet ihracatı iki kattan fazla artarak 225 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan AB dünyadaki en büyük hizmet ihracatçısı konumunu korurken, küresel ölçekte payı iletişim hizmetlerinde % 55,7; sigorta hizmetlerinde % 54,2; mali hizmetlerde % 55,7; diğer ticari hizmetlerde ise yaklaşık % 50 olmuştur. Dünyadaki toplam sermaye yatırımlarının % 57'si AB ve ABD'ye gelirken, bu iki ülkenin dış yatırımlarının dünyadaki payı % 71'i bulmuştur. ABD yatırımlarının yaklaşık % 56'sı Avrupa'ya gitmektedir. Söz konusu DYY miktarı 2012 yılında 206 milyar dolara ulaşmıştır. Avrupa içindeki ABD dış yatırımlarında aslan payını Büyük Britanya, Hollanda ve İrlanda'nın aldığı görülmektedir³²⁷. TTIP dünya genelindeki ihracatların %25'ini ve dünya genelindeki ithalatların %31'ini kapsamakta olup, yabancı yatırım paylarında ise bu oran daha da yüksektir³²⁸. AB ve ABD küresel ekonomik hasılatın neredeyse yarısını oluşturmakta, her iki taraf da yaklaşık 18 trilyon dolar Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSHİY) üretmektedir. Toplam AB ve ABD ticareti yıllık 5.8 trilyon dolar düzeyinde olup 15 milyon Avrupalı ve Amerikalı istihdam etmektedir (ürün ve hizmet ticareti ve yabancı iştirak satışları dâhil). Yabancı yatırımlar alanında durum daha da etkilidir; AB merkezli firmalar ABD'de 2013 yılı sonunda yaklaşık 1.7 trilyon dolar düzeyinde yatırım yapmış ve 3.5 milyonun üzerinde Amerikalı istihdam etmektedir. Benzer şekilde, ABD'li firmalar da AB'ye 2.4 trilyon dolar düzeyinde

³²⁶ David Kleimann", Negotiating in the Shadow of TTIP and TPP: The EU-Japan Free Trade Agreement", **The German Marshall Fund of the United States**, Haziran 2015, s. 2.

³²⁷ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), **AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye**, Tepav Yayınları, Ankara, Haziran 2013, s. 4.

³²⁸ Tobias Kellner, "Going Beyond Pure Economics: The EU's Strategic Motivation to Negotiate Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), College of Europe, **Bruges Political Research Papers**, no: 51, Mart 2016, s. 17.

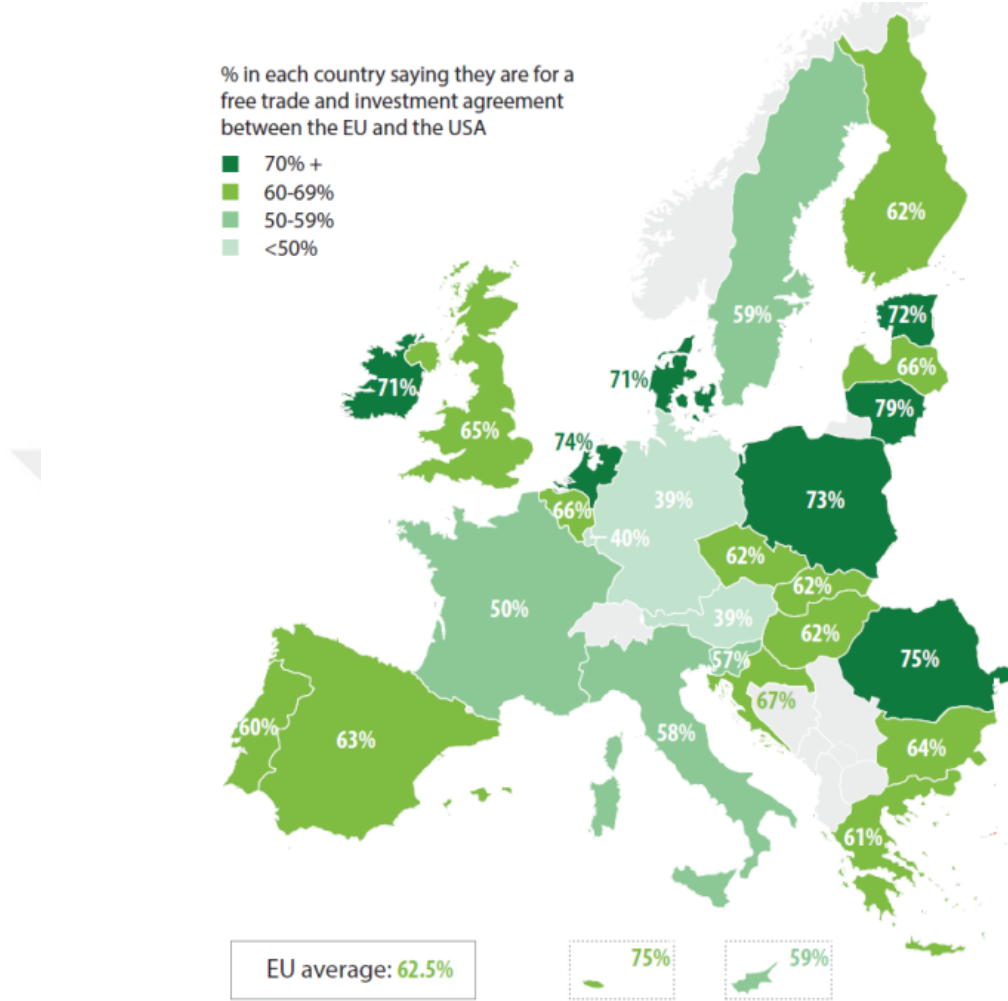
yatırım yapmış (bu miktar ABD'nin dünyadaki yabancı yatırımlarının yarısından daha çoktur) ve bu miktar ABD'nin Çin'de yaptığı yatırımların 40 katı kadardır. CEPR tarafından yapılan bir araştırmaya göre TTIP ile ABD'nin AB'ye yaptığı ihracatları yıllık 250 milyar Dolar tutarına çıkararak ABD'ye yıllık 100 milyar dolar kazandıracak; ortalama bir Amerikalı ailenin satın alma gücüne 700 Dolarlık ilave getirecektir³²⁹. Avrupalılara da benzer oranlarda kazanç sağlayacağı hesaplanmıştır. Öte yandan 2014 yılında ABD'de Tufts Üniversitesi, Komisyon'un kullandığı mali öngörülerin aksine, Birleşmiş Milletlerin Global Policy Model yöntemini kullanarak TTIP'nin ekonomik etkileri üzerinde yürüttüğü araştırma raporunda ciddi ekonomik problemler öngörmüştür. Bu rapora göre Komisyon'un tahminlerinin aksine, ortalama bir İngiliz vatandaşının TTIP anlaşmasından 10 yıl sonra maaşlardaki düşüşler nedeniyle 3 bin Sterlin dolayında kaybı olacaktır³³⁰.

³²⁹ US Chamber of Commerce, **Transatlantic Trade and Investment Partnership**, 12 Eylül 2016, <https://www.uschamber.com/issue-brief/transatlantic-trade-and-investment-partnership>, (26.09.2016).

³³⁰ İngiltere Parlamentosu, **House of Commons Hansard Debates**, 15 Ocak 2015, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmhansrd/cml50115/debtext/150115-0004.htm>, İngiltere Parlamentosu Oturumları Yayınları, (26.09.2016).

4.2.3 TTIP İle İlgili Güncel Gelişmeler ve Kamuoyu

Şekil 1. AB Ülkelerinin TTIP’ye Destek Oranları

Data source: [Pew Research Center, based on Eurobarometer data](#); fieldwork, November 2014.

Kaynak: Pew Research Center’ın Eurobarometre verilerine dayalı olarak Kasım 2014 Saha Çalışması

AB ülkelerinin TTIP’ye olan destekleri ülkeden ülkeye bir hayli değişkenlik göstermektedir. Kasım 2014 yılında Pew Research Center’in Eurobarometre’nin verilerine dayanarak gerçekleştirmiş olduğu bir saha çalışmasına göre, yukarıdaki grafikte görüleceği üzere, Almanya ve Avusturya TTIP’ye en düşük kamuoyu desteği olan ülkelerdir. Bu ülkelerde özellikle verilerin korunması, ISDS ve gıda güvenliği konusu başta olmak üzere tüm alanlarda gerçekleştirilecek olan düzenlemeler kamuoyunun ve politikacıların başlıca kaygı nedenleri olmuştur. 28 Mayıs 2015 tarihinde Avrupa Parlamentosu’nun Uluslararası Ticaret Komitesi INTA tarafından kabul edilen öneriler metninde de bu siyasi konulara yer verilmiş ve

Parlamento'nun daha önce Mayıs 2013'te açıkladığı önerilere göre daha sıkı bir üslup ile yansımıştır. Parlamento üyeleri arasında ISDS konusunun TTIP metninde yer almamasını savunanlar da bulunduğundan, görüş farklılıkları ve kaygılar nedeniyle 2015 Haziran ayındaki Parlamento oturumunda TTIP'nin oylaması ertelenmiştir. Dönemin Parlamento Başkanı Martin Schulz³³¹ tarafından yapılan açıklamada, 200'ün üzerinde değişiklik talebi nedeniyle TTIP oylamasının ertelendiği ifade edilmiştir³³². Ayrıca Temmuz 2016 AP oturumunda ise vekiller, TTIP konusunda ortak bir tutum benimsenmesini (436 olumlu oy – 241 olumsuz oy) kabul etmiş ancak ISDS konusunu reddetmiştir³³³. Yukarıdaki şekle göre; AB ülkelerinin TTIP destekleme oranları aşağıdaki gibidir:

%70 üzeri: Litvanya: %79, Malta: %75, Romanya: %75, Hollanda: %74, Polonya: %73, Estonya: %72, İrlanda: %71, Danimarka: %71

%60-69: Hırvatistan: %67, Belçika %66, Letonya: %66, İngiltere: %65, Bulgaristan: %64, İspanya: %63, Finlandiya: %62, Çek Cumhuriyeti: %62, Macaristan: %62, Slovakya: %62, Yunanistan: %61, Portekiz: %60

%50-59: İsveç: %59, Kıbrıs: %59, İtalya: %58, Slovenya: %57

%50 ve altında: Fransa: %50, Lüksemburg: %40, Almanya: %39, Avusturya: %39

Almanya'nın Johannes Gutenberg Üniversitesi'nden Nils Steiner'in Ocak 2016 tarihli "Public Support for TTIP in EU Countries: What Determines Trade Policy Preferences in a Salient Real-World Case?" başlıklı makalesinde, olağan AB ticaret anlaşmalarına olan düşük kamu ilgisine kıyasla TTIP Anlaşması'nın medya ve kamu alanlarında büyük dikkat çektiğine vurgu yapılarak, bu dikkatin beraberinde büyük bir muhalefetin de oluştuğunun altı çizilmektedir. Eurobarometre verilerine göre Mayıs 2015'te yapılan bir kamuoyu çalışması sonucunda AB halkı çoğunlukla TTIP Anlaşması'nı desteklemekte ancak Almanya, Avusturya ve Lüksemburg'da

³³¹ Martin Schulz 8 Ocak 2012'de başladığı AP Başkanlık görevine 2014'te yeniden seçilmiş, Kasım 2016'da yeniden aday olmayacağını açıklamıştır.

³³² Rusya haber kanalı RT, "Major TTIP Vote at European Parliament Postponed Due To Political Divisions", **Rusya Haber Kanalı RT**, 9 Haziran 2015, <https://www.rt.com/news/266107-ttip-vote-parliament-postponed/>, (10.06.2016).

³³³ AB Haber Kanalı Euractiv, **European Parliament Backs TTIP, Rejects ISDS**, 9 Temmuz 2015 <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/european-parliament-backs-ttip-rejects-isds/>, (10.06.2016).

saptanan TTIP karşıtları oranı, TTIP destekleyenlerin 3 katı üzerindedir³³⁴. Öte yandan “Stop TTIP” ismi altında kurulan uluslararası ittifak çerçevesinde, 7 Ekim 2014 ile 6 Ekim 2015 tarihleri arasında TTIP ve CETA karşıtı toplam 3.284.289 imza toplanmış³³⁵ ve 10 Ekim 2015’de Almanya’nın başkentinde 150.000 katılımcı ile büyük bir protesto gerçekleştirilmiştir. Toplam imzaların 4895 km uzunluğunda Cebelitarık’tan Finlandiya’nın kuzey kutup çemberine uzanacak ya da Kıbrıs’tan İskoçya’nın en kuzey noktasına uzanacak bir insan zinciri oluşturabileceği belirtilmektedir. Bu gelişmeler ışığında TTIP’nin onaylanması sürecinde Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi’nin yanı sıra birçok ülkenin de ulusal meclisinin devreye girmesi muhtemeldir. STOP TTIP isimli İnisiyatif, TTIP ve CETA karşıtı 500’den fazla Avrupa kurumunu içeren bir Avrupa oluşumudur. STOP TTIP’nin internet sitesinde, başlattıkları kampanya çerçevesinde bir yıl içinde 3,284,289 imza toplayarak, başarılı bir “Avrupa Vatandaşları İnisiyatifi” European Citizens’ Initiative (ECI) olabilmek için gerekli olan çoğunluk sayısını (quorum) fazlasıyla aştıkları ifade edilmektedir. AB çerçevesinde bir ECI başlatarak Avrupa Komisyonu’nun yasama çalışmalarını değiştirebilmek ve Avrupa Parlamentosu’nda açık oturum sağlanması için en az 7 ülkede nüfusa oranla sağlanması gereken minimum imza sayısına fazlasıyla ulaşılmıştır (hali hazırda toplam 23 ülkede bu yeterli çoğunluk sağlanmıştır)³³⁶.

³³⁴ Nils D. Steiner,” Public Support for TTIP in EU Countries: What Determines Trade Policy Preferences in a Salient Real-World Case?”, **Johannes Gutenberg-University Mainz Working Paper**, 20 Ocak 2016, s. 17.

³³⁵ STOP TTIP Campaign, **Self-organised European Citizens’ Initiative**, <https://stop-ttip.org/about-stop-ttip/>, (15.09.2016).

³³⁶ <https://stop-ttip.org/the-eci-result-in-numbers/>, (05.09.2016).

Tablo 18. AB Ülkelerinde TTIP ve CETA Karşısı Toplanan İmza ve Ulaşılan Yeterli Çoğunluk Oranları

	Toplam	Ülkenin Yeterli Çoğunluk Sayısı	Ulaşılan Yeterli Çoğunluk Yüzde Oranı	Yeterli Çoğunluk için İhtiyaç Duyulan İmza Sayısı
Avusturya	142.971	13.500	1059,04%	-129.471
Belçika	64.614	15.750	410,25%	-48.864
Bulgaristan	34.088	12.750	267,36%	-21.338
Kıbrıs	1.618	4.500	35,96%	2882
Çek Cum.	20.132	15.750	127,82%	-4.382
Almanya	1.577.042	72.000	2190,34%	-1.505.042
Danimarka	21.066	9.750	216,06%	-11.316
Estonya	2.901	4.500	64,46%	1.599
İspanya	90.868	40.500	224,37%	-50.368
Finlandiya	37.378	9.750	383,37%	-27.628
Fransa	360.227	55.500	649,06%	-304.727
İngiltere	501.819	54.750	916,56%	-447.069
Yunanistan	44.788	15.750	284,37%	-29.038
Hırvatistan	10.373	8.250	125,73%	-2.123
Macaristan	20.821	15.750	132,20%	-5.071
İrlanda	17.055	8.250	206,72%	-8.805
İtalya	72.238	54.750	131,94%	-17.488
Litvanya	3.133	8.250	37,98%	5.177
Lüksemburg	10.967	4.500	243,72%	-6.467
Letonya	1.371	6.000	22,85%	4.629
Malta	1.118	4.500	24,84%	3.382
Hollanda	110.144	19.500	564,84%	-90.644
Polonya	44.282	38.250	115,77%	-6.032
Portekiz	19.927	15.750	126,52%	-4.177
Romanya	25.130	24.000	104,71%	-1.130
İsveç	25.984	15.000	173,22%	-10.984
Slovenya	11.705	6.000	195,08%	-5.705
Slovakya	10.528	9.750	107,98%	-778
Toplam	3.284.289			

Kaynak: Stop TTIP internet sitesi, **The ECI Result In Numbers**, <https://stop-ttip.org/the-eci-result-in-numbers/>, (05.09.2016).

Stop TTIP tarafından toplanan imzaların ardından 15 Temmuz 2014 tarihinde “Stop TTIP” isimli ECI’nin Avrupa Komisyonu nezdinden kayda alınması için başvuruda bulunulmuştur. Ancak Komisyon 11 Eylül 2014 tarihinde söz konusu

başvuruyu iki gerekçeye dayandırarak reddetmiştir: ilk olarak TTIP ve CETA müzakere yetkilerinin yasal bir eylem olmadığını, daha çok AB kurumları arasında bir iç hazırlık eylemleri olduğunu dolayısıyla ECI aracılığı ile karşı çıkılacak bir yasa kapsamında olmadığını savunmuştur. İkinci olarak ise Komisyon yasal önerileri durdurma gibi olumsuz bir tasdik eyleminde bulunamayacağını dolayısıyla ECI'nın CETA veya TTIP'yi durdurma talebini kabul edemeyeceğini ifade etmiştir. Stop TTIP'ye göre bu argümanlar yasal dayanağı olmayan politik karardır, bu nedenle konu Avrupa Adalet Divanı'na taşınmıştır ancak ECJ henüz bu konuda bir karar vermemiştir. Avrupa Parlamentosu da, 8 Temmuz 2015 tarihli oturumunda, yabancı yatırımlar konusunda devlet ve yatırımcılar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için ülkelerin ulusal mahkemeleri yerine uluslararası bir tahkim mekanizması öngören teklifini reddetmiştir.

Öte yandan 2016 Mayıs ayı başında da, Transatlantik Ticaret Anlaşması görüşmelerini basına sızdıran Green Peace'in haberi büyük yankı uyandırmıştır. Habere göre³³⁷, Alman medyasında yer bulan belgelerin ilk bölümünde Washington yönetiminin Avrupalı ortaklarına çevre ve sağlık yasalarında esnekliğe gitmesi için baskı yaptığının ortaya çıktığı ve 240 sayfalık görüşmelerin tamamının çevreci örgüt Greenpeace Almanya tarafından yayınlanacağı bildirilmiştir. Konuyla ilgili yapılan açıklamalarda, anlaşma kapsamındaki müzakerelerin şeffaf olmadığı, şirketlerin ticari sırları, çevresel ve tüketici haklarına; 500 milyondan fazla nüfuslu Avrupa'da işçi haklarına dair faktörlerin baskıcı ve skandal bir yöntemle müzakere edildiği ifadeleri yer almıştır.

Esasen TTIP aracılığı ile Avrupa ticaret politikasının siyasallaştırıldığı da bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Ticaret ve siyasallaşma konusunda kamuoyu, çıkar grupları, medya ve siyasi faaliyetler ile Avrupa genelindeki mevcut farklı tabloların iyi kavranması gerekmektedir³³⁸. Bir başka deyişle, ticaret politikası araştırmaları alanına “siyasallaşma kavramı” da dâhil edilmeye başlanabilir.

³³⁷ Euronews, “Transatlantik Ticaret Anlaşması Görüşmeleri Basına Sızdı”, 02.05.2016, <http://tr.euronews.com/2016/05/02/transatlantik-ticaret-anlasmasi-gorusmeleri-basina-sizdi>, Euronews, (06.09.2016).

³³⁸ Niels Gheyle, “Trade Policy with the Lights On Linking Trade and Politicization”, **The Conference EU Trade Policy at the Crossroads: Between Economic Liberalism and Democratic Challenges**, 4-6 Şubat 2016, Avusturya, s.22.

Green Peace, Avrupa Komisyonu'nun ABD'nin isteklerini onaylayacağı bu anlaşmanın, Avrupa'da genetiği değiştirilmiş (GDO) gıdalara vize verilmesi gibi tüketici sağlığını tehdit eden sonuçlar doğurulacağını ifade etmiştir.

Fransız le Monde Gazetesi de, 2 Mayıs 2016 tarihli yayınında, TTIP konusunda sürdürülen müzakerelerin dengesiz olduğunu belirtmiştir.

The Guardian Gazetesi de 11 Temmuz 2016 tarihli yazısında, 11-12 Temmuz 2016 tarihlerinde TTIP'nin 14. Müzakere Turlarında görüşülen enerji alanındaki önerilerin the Gaurdian'a sızdığını ve bu önerilerin AB'nin iklim değişikliği ile mücadele politikasına aykırı olduğu belirtilmektedir. Haberde Friends of the Earth Europe'un sözcüsü Paul de Clerck tarafından yapılan açıklamada AB'nin iklim değişikliği politikasına aykırı olan bu öneriler sonucunda AB pazarının liyakatsiz aletler ile dolacağı ve bu durumun bedelinin tüketici ve iklimin tarafından ödeneceği ifade edilmiştir. Ayrıca önerilerin rüzgâr ve güneş enerjisi ile yenilenebilir elektrik üretimini teşvik edecek önlemleri de sekteye uğratacağı ifade edilmiştir³³⁹. AB, seralardaki gaz salınımlarını, 1990'larda ölçülen oranlara kıyasla 2050'ye kadar %80 oranında azaltmayı taahhüt etmiş ve Aralık 2015'te Paris'te gerçekleştirilen İklim Zirvesi'nde 2030'a kadar karbondioksit salınımlarını da %40 oranında azaltmayı taahhüt etmiştir³⁴⁰. Ancak Guardian'a sızan metinlerde “anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından tarafların doğal gaz ihracatındaki mevcut tüm kısıtlamaları kaldırmak üzere yasal mutabakat üzerinde anlaşmaları gerektiği ifade edilmektedir. AB ve ABD ile ticaret yapmak isteyen diğer ülkelerin de enerji ve ham madde alanındaki ticaret engellerini kaldırmak durumunda kalacakları bildirilmiştir.

Euronews'in de 3 Mayıs 2016 tarihli haberinde, Fransa'nın TTIP Anlaşması'na mesafe koyduğu belirtilerek, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande'nin Birlik ve Washington arasında görüşmeleri devam eden anlaşmayı bu haliyle kabul etmeyeceğini açıkladığı ifade edilmiştir. Haberin devamında, François Hollande'nin uluslararası ticaret anlaşması çerçevesinde sağlık, gıda, sosyal ve kültürel normlar konusundaki ilkelerini belli ettiklerini, kamusal pazara erişimde

³³⁹ Arthur Neslen, “Leaked TTIP energy proposal could “sabotage EU Climate Policy”, **The Guardian**, 11.07.2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/jul/11/leaked-ttip-energy-proposal-could-sabotage-eu-climate-policy>, (25.07.2016).

³⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için http://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030/index_en.htm

kendi tarım ve kültürlerine ait temel prensiplerinin tehlikeye atılmasını asla kabul etmeyeceklerini ifade ettiği belirtilmiştir³⁴¹.

4.2.4 Birçok Ülkede TTIP'yi Durdurma İsteği

Avusturya Başbakan Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Reinhold Mitterlehner, Avusturya Haber Ajansı'na (APA) yaptığı açıklamada, koalisyon hükümetinin ABD ile yapılan serbest ticaret anlaşmasına karşı olduğunu söylemiş ve sürecin şeffaf bir şekilde yeniden başlatılması gerektiğini belirtmiştir. Avusturya Başbakanı Christian Kern, devlet televizyonu ORF'ye 31 Ağustos 2016 tarihinde yaptığı açıklamada, ABD ve Kanada ile yürütülen serbest ticaret anlaşmalarına karşı çıkmaya hazır olduklarını söylemiştir. Avusturya Cumhurbaşkanı Kern her iki anlaşmanın da aynı problemleri içerdiğini ifade etmiş ve “Bu, AB ile Avusturya arasında bir sonraki çatışma zemini olacaktır. Biz, emin olmaya odaklanmalıyız. Güç dengesinin küresel şirketlerin lehine dönmesini istemiyoruz” açıklamasında bulunmuştur. Genetiği değiştirilmiş gıdalar, kimyasal ilaçlar ve gıda katkı maddeleri üzerindeki sınırlandırmanın kalkmasından endişe eden Avusturya halkı, 17 Eylül 2016 tarihinde TTIP ve Kanada ile AB arasındaki Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması (CETA) müzakerelerini protesto etmiştir³⁴². Küçük bir fark ile Avusturya'nın cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mağlup olan sağcı parti başkan adayı Hofer de, TTIP'yi durdurmanın önceliklerinden bir tanesi olacağını açıklamıştır. Fransa'da da aşırı sağcı Ulusal Cephe Partisi TTIP'ye açıkça karşı olduğunu belirtmiş ve Almanya'da ise Almanya için Alternatif AfD partisi TTIP'yi eleştiren partidir. Almanya Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel de görüşmeleri süren AB ile ABD arasındaki serbest ticaret anlaşması TTIP'in 'filen boşa çıktığını' söylemiştir. Almanya'nın başkenti Berlin'de de 17 Eylül 2016 tarihinde AB'nin ABD ve Kanada ile hazırlamakta olduğu TTIP ve CETA Anlaşması'nı protesto mitingi düzenlenmesi çağrısı yapılmıştır. Sivil toplum örgütleriyle, sosyal yardımlaşma kuruluşları ve kiliselerin de organizatörleri arasında bulunduğu büyük mitinge Almanya için

³⁴¹ “Fransa TTIP Anlaşmasına Mesafe Koydu”, **Euronews**, 3.05.2016, <http://tr.euronews.com/2016/05/03/fransa-ttip-anlasmasina-mesafe-koydu/>, (24.05.2016).

³⁴² “Avusturya ABD-AB Ticaret Anlaşması Müzakerelerine Karşı”, **AB Haber**, <http://www.abhaber.com/avusturya-abd-ab-ticaret-anlasmasi-muzakerelerine-karsi/>, (01.09.2016).

Alternatif (AfD) adlı siyasi parti de katılmıştır³⁴³. Belçika'nın başkenti Brüksel'de de 20 Eylül 2016 tarihinde CETA ve TTIP Anlaşmaları protesto edilmiştir³⁴⁴. Polis kaynaklarına göre gösteriye en az 6 bin kişi katılmış olup göstericiler endişelerini dile getirerek Avrupa Birliği'nin anlaşmadan bir an önce vazgeçmesini istemiştir ve yürütülen müzakerelerin şeffaf olmamasını eleştirmiştir.

AB ile Kanada arasındaki anlaşma, 27 Ekim 2016 tarihinde yapılması planlanan Avrupa Birliği Liderler Zirvesi'nin Belçika'nın Walonya bölgesinin reddi nedeniyle 30 Ekim 2016 tarihine ertelenen Zirve'de ancak imzalanabilmiştir.

8 Kasım 2016 seçimleri öncesinde ABD'de Cumhuriyetçi partinin başkan adayı Donald Trump her türlü serbest ticaret anlaşmalarına karşı çıktığını açıklamış olup, 8 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen seçimleri kazanmasının ardından, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk ve AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ortak hazırladıkları bir mektup ile Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ı tebrik etmiş ve mektupta Avrupa ve ABD arasındaki "stratejik ortaklığa" vurgu yaparak AB liderlerinin mümkün olan en kısa sürede Avrupa'da yapılacak bir AB-ABD Zirvesi'nde görüşme taleplerini iletmışlerdir.

Juncker ve Tusk, ortak mektupta Amerikan ve Avrupa özel sektörü ticaret ve yatırım ortaklığı anlaşması TTIP görüşmelerine de değinmiş olup, TTIP'nin AB liderlerinin zirvede görüşmeyi istediği en önemli konulardan biri olduğu anlaşılmaktadır; ancak Trump seçim kampanyası süresince bu anlaşmayı durdurmak istediğini kaydetmiştir³⁴⁵.

Bilindiği üzere, "Amerikan rüyasını yeniden kuracağız" ve "güçlü ABD" sloganlarıyla seçimi kazanan Trump'ın ekonomi vaatleri korumacılık içermektedir. Serbest ticaret anlaşmalarına karşı olan Trump, Çin ve Meksika'ya ise yüksek gümrük vergileri koymayı planlamaktadır. Trump, Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP)

³⁴³“ TTIP Öldü, Peki Ya Sonrası?”, **T24 Haber**, 30.08.2016, <http://t24.com.tr/haber/yorum-ttip-oldu-peki-ya-sonrasi.357598>, (15.09.2016).

³⁴⁴ “Brüksel’de TTIP ve CETA Protesto Edildi”, **Euronews**, 22.09.2016. <http://tr.euronews.com/2016/09/20/bruksel-de-ttip-ve-ceta-protesto-edildi>, (22.09.2016).

³⁴⁵ “Brüksel’den Trump’a Zirve Talebi”, **Deutsche Welle**, 9 Kasım 2016, <http://www.dw.com/tr/br%C3%BCkselden-trump-a-zirve-talebi/a-36319852>, (01.12.2016).

görüşmelerini durdurmak istediğini vaat etmiş ve Avrupa Birliği ile müzakere edilen TTIP'ye de karşı çıkmaktadır. Öte yandan Trump Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) da rafa kaldırmayı istemektedir; ki bu anlaşma 1994 yılından beri yürürlüktedir³⁴⁶. Nitekim 24 Ocak 2017 tarihinde Trump 12 ülkenin dâhil olduğu TPP Anlaşması'nı ABD'nin çekilmesi emrini imzalamıştır.

İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı ve Trump'ın ABD seçimlerini kazanması sonucunda TTIP'nin geleceğini belirsizleşmiş ve hatta anlaşmanın hali hazırda olduğu şeklinde yorumlar da getirilmiştir. Trump ticaret anlaşmalarının Amerikan ürünlerine ve Amerikan firmalarına karşı tehdit oluşturduğunu ifade etmekte ve karşı durmaktadır³⁴⁷. Amerikan işçileri için ve ABD'nin çıkarlarını koruyacak müzakereciler atayacağını da açıklamıştır.

STOP TTIP sitesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

“Kapitalist ekonomi ve finans politikaları birçok ülkede elit kesime hizmet etmekte, şirketlerin %10'luk yüksek hissedarlarına yüksek maaşlar sunmakta ancak çalışanların büyük bir kesimi durağan hatta düşen maaşlarla yaşamak zorunda kalmaktadır. Almanya'da iş gücünün yaklaşık 1/3'i düşük maaşlı sektör içinde bulunmakta ve çıkışı olmayan bu sektör içinde ileri yaşta yoksulluğa mahkûmdur. Kuzey ve batı Avrupa ülkeleri Yunanistan ve İspanya'daki vahim durumdan henüz uzak olsa da, küreselleşme içinde sonsuz mutluluk adası” yoktur³⁴⁸. Fransa derin bir ekonomik ve sosyal krize doğru gitmektedir. Bu koşullardan giderek daha çok insan bunalmakta ve ihracat şampiyonu olan Almanya'da bile TTIP karşıtı gösteri ve protestolar gerçekleşmektedir. Neo-liberalizmin ana vatanı olan İngiltere ise AB'den ayrılma kararı almış olup, İskoçya'nın İngiltere'ye bağlı kalıp kalmayacağı da tartışma konusu olmuştur. ABD'de Cumhuriyetçi Donald Trump ve Demokrat parti başkan adayı Bernard Sanders'in seçim kampanyalarının ortak yönü TTIP ve serbest

³⁴⁶ “İşte Trump'ın Ekonomi Planı”, **Haber7**, 10.11.2016, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2210578-iste-trump-in-ekonomi-planı>, (01.12.2016).

³⁴⁷ Julia Bradshaw, “What's The Difference Between TTIP and TPP and Why Does Donald Trump Want Them Scrapped?”, **Telegraph**, 22.11.2016, <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/11/22/difference-ttip-tpp-does-donald-trump-want-scrapped/>, (01.12.2016).

³⁴⁸ Jürgen Maier, “STOP TTIP”, <https://stop-ttip.org/blog/we-the-people/>, (15.09.2016).

ticaret anlaşmalarına karşı durmuş olmalarıdır. Fransa'da 2017 yılı başında seçimler yapılacak ve seçim kampanyalarının da TTIP'ye mesafe koyacağı yönünde işaretler verilmektedir. 16 Kasım 2014 tarihinde Fransa'nın dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Fekl tarafından yapılan açıklamada, TTIP Anlaşması'nda Yatırımcı-Devlet İhtilaf Çözümü (ISDS) mekanizmasının yer almasını desteklemeyecekleri belirtilmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande da, 2 Mayıs 2016 tarihinde, Birlik ve Washington arasında görüşmeleri devam eden TTIP Anlaşması'nı bu haliyle kabul etmeyeceğini, sağlık, gıda, sosyal ve kültürel normlara atıfta bulunarak uluslararası ticaret anlaşması çerçevesinde Fransa'nın ilkelerinin neler olduğunu açıkladığını ve kamusal pazara erişimde, Fransa tarımına ve Fransa kültürünü tehlikeye atmayı asla kabul etmeyeceklerini söylemiştir³⁴⁹. Sonuç olarak diyebiliriz ki genel olarak Avrupa'da yükselen küresel rekabet karşısında sosyal pazar ekonomisini korumak isteyen belli kesimlerin mücadelesi görülebilmektedir.

Sonuç olarak TTIP kapsam olarak ekonomi yönü ağır olan bir anlaşma metni olsa da genelinde politik perspektifi de etkili olan siyasi bir tercih olacaktır, zira AB liderleri ve ABD tarafından demokratik süreçlerin ardından alınacak kararlara bağlı olacaktır. Avrupa Komisyonu her ne kadar ulusüstü bir perspektif ile en iyi olduğuna inandığı yoldan devam etse de, Avrupa Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun onayı olmadan bu yönde ilerlemesi imkansız olacaktır, zira geçmişte Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA) Sahteciliğe (Taklit ürünlere) Karşı Ticaret Anlaşması'nda olduğu gibi Komisyon'un onaylamasına rağmen Avrupa Parlamentosu'ndan bu anlaşma geçmemiştir³⁵⁰.

4.2.5 TTIP Kapsamında Mevcut Endişeler ve Pazarlık Yapılan Hususlar

TTIP kapsamında AB ülkeleri arasında ndişey konusu olan ve pazarlık yapılan hususlar aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

³⁴⁹“Fransa TTIP Anlaşması'na Mesafe Koydu”, **Euronews**, 3.05.2016, <http://tr.euronews.com/2016/05/03/fransa-ttip-anlasmasina-mesafe-koydu>, (15.09.2016).

³⁵⁰ Jelena Baumler, “TTIP and the WTO: Anatomy of a Murder Story and the Future of the World Trading System”, **Wölkerrechtsblog**, 29.02.2016, <https://voelkerrechtsblog.org/ttip-and-the-wto-anatomy-of-a-murder-story-and-the-future-of-the-world-trading-system/>, (15.09.2016).

Tablo 19. TTIP Kapsamında Mevcut Endişeler ve Pazarlık Yapılan Hususlar

Konu	İçerik
Standartlar	TTIP ile çevreyi ve dünyayı korumaya yönelik olan sıkı Avrupa standartlarında düşüş yaşanmaması konusunda pazarlıklar yapılmaktadır.
Gıda Güvenliği	TTIP'nin Avrupa'daki mevcut gıda güvenliği standartlarını düşürmemesi için: AB tarafından kabul edilmemiş olan GDO düzenlemelerine tabi ürünlerin ABD'den AB'ye ithal edilmemesi ve klonlanmış hayvanlardan hormonlu sığır etinin ABD'den AB'ye ithal edilmemesi istenmektedir. İngiliz Independant gazetesinde yayımlanan bilgiye göre ABD'de marketlerde satılan işlenmiş gıda ürünlerinin %70'inde GDO bulunmaktadır. AB'de zararlı maddelere ilişkin REACH düzenlemeleri kapsamındaki kural ve standartlar ABD'deki düzenlemelere kıyasla çok daha sıkıdır, örneğin AB'de bir ürünün satışa sunulmadan önce zararsız olduğunun ispat edilmesi gerekiyor iken, ABD'de ürününün zararlı olduğu kanıtlanana kadar satışı serbestir³⁵¹. AB hali hazırda kozmetik alanda 1200 adet ürünü yasaklamış iken ABD'de bu sayı sadece 12'dir.
Yatırımda Anlaşmazlıkların Çözümü	ISDS yabancı yatırımcının ürün veya hizmetlerinin ulusal bir yasa ile dışlanması durumunda yabancı şirketin o hükümet nezdinde maddi tazminat talep etmesine olanak sağlayan bir sistem olup, Komisyon da mevcut ISDS düzenlemeleri geliştirmeyi istemektedir, BM kapsamında geliştirdiği gibi kapsamlı bir düzenlemeyi TTIP'ye dâhil etmeyi dilemektedir. Ancak Yabancı yatırımcının bir ülkede yaşayacağı bir anlaşmazlık çözümü için öngörülen ISDS konusunda ABD'li firmaların AB hükümetlerine dava açabilecek olmaları ve ulusal mevzuatın dışında değerlendirilecek olmaları da AB ülkelerinde endişe konusu olup, hükümetlerin kamu yararına düzenleme yapmasının sağlanmasına devam edilmesi yönünde yoğun baskı yapılmaktadır.

³⁵¹ Lee Williams, "What is TTIP? And Six Reasons Why The Answer Should Scare You", **The Independent**, 06.10.2015, <http://www.independent.co.uk/voices/comment/what-is-ttip-and-six-reasons-why-the-answer-should-scare-you-9779688.html>, (29.12.2016).

Kamu Hizmetleri	TTIP kapsamında eğitim, kamu taşımacılık hizmeti, su artırılması, su dağıtımı, su yönetimi ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin özelleştirilmemesi için yetkinin ulusal devletlerde kalması istenmektedir. Avrupa ülkeleri bu alanları ABD’li özel firmalara devretmeyi istememektedir. Her ne kadar Komisyon kamu hizmetlerini TTIP kapsamına almayacağını ifade etse de kamu hizmetlerinin kapsamını net olarak açıklamamaktadır. Nitekim daha önceki bazı anlaşmalarda dişçilik, doğum ve hemşirelik alanındaki bazı hizmetler özel sektöre ve rekabete açılmıştır. Ayrıca Komisyon daha önce özelleştirme kapsamında açabileceği sektörleri bir liste şeklinde hazırlarken, bir yıldan beri Amerikan tarzını benimseyerek, özel sektöre açmayacağı sektörleri listelemektedir; ancak bu listeleme şeklinde AB bilerek veya bilmeyerek bir sektörü bu listeye yazmaması durumunda hiçbir şekilde bu açılımı geriye alamamaktadır ³⁵² .
Kültürel çeşitlilik	TTIP kapsamında Avrupa sineması, müzik, televizyon ve radyo gibi görsel – işitsel sektöründeki yaratıcı sanayilerin zarar görmemesi için bu sektörün TTIP kapsamı dışında tutulması ve devletler tarafından bu sektöre teşvikler verilmesine devam edilmesi istenmektedir (Özellikle Fransa bu konuda çok ısrarcıdır).
Sürdürülebilir Kalkınma	Çevre, yeşil ve yenilenebilir enerji ve iş ortamında Avrupa’daki mevcut çalışanların haklarının korunması istenmektedir.
Şeffaflık	Müzakerelerin halk ve kamuoyuna açık sürdürülmemesi eleştirilmektedir.
Demokrasi Açığı	Yeni düzenlemelere ilişkin müzakerelerde demokratik olarak seçilmiş kişiler yerine büyük şirketlerin temsilcileri ile görüşmelerin sağlanarak salt şirket çıkarlarının gözetilmesi endişe konusu olmaktadır.
Sağlık, Tüketici Hakları ve Çevre Standartları	TTIP kapsamında Avrupa’daki sağlık, tüketici hakları, çevre, insan ev hayvan haklarının korunması büyük önem arz etmektedir. European Food Safety Authority’s (EFSA) tarafından hali hazırda AB’de 58

³⁵² Maxime Vaudano, “Qu’est-ce Que le Tafta, Dont La France Demande L’arrêt Des Négociations?”, **Le Monde**, 13.10.2015, http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/10/13/si-vous-n-avez-rien-sui-vi-au-tafta-le-grand-traite-qui-effraie_4788413_4355770.html#779XgqrG2mk7ke6g.99, (30.12.2016).

	GDO ürününe izin verilmiştir. Bu değerlendirme EFSA tarafından sıkı standartlara tabi tutulmaktadır ³⁵³ .
Avrupa Tarım Sektörü	Avrupa tarım ürünlerinin serbest ticaret ve ABD tarım ürünleri rekabeti karşısında zarar görmemesi için diğer STA’larda olduğu gibi bir takım ithalat kotaları konulması istenmekte ve müzakere edilmektedir.
Fikri Mülkiyet Hakları ve Özel Alan İhlali	ABD ile AB’de fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeler arasında farklılıklar bulunmaktadır, örneğin ABD’de bir müzik sanatçısı radyoda müzikleri çaldıkça telif hakkı ücreti almaz iken AB’de bu sanatçı telif hakkı ücreti almaktadır. TTIP kapsamında fikri mülkiyet haklarında değişiklik yapılacağı ve hatta daha önce AP tarafından 2012 yılında reddedilen sahte ve taklit ürünlerin AB’de dolaşımını engellemeye yönelik ACTA 'Anti-Counterfeiting Trade Agreement' anlaşmasının içeriğinin TTIP aracılığı ile AB mevzuatına aktarılmasından endişe edilmektedir. (ACTA kapsamında internet üzerinden hizmet sunucularının, halkın internet üzerindeki faaliyetlerini denetlemeleri istenmekteydi ancak bu düzenleme AP nezdinde özel alana ihlal olarak değerlendirilerek reddedilmiştir). Ayrıca tıbbi ürün ve ilaç şirketlerinin laboratuvar testlerine yönelik kamuoyu erişiminin kısıtlanması da TTIP kapsamında ayrı bir endişe konusudur.
Bankacılık Düzenlemeleri	2008 küresel ekonomik kriz sonrasında bankalardan alınan bazı yetkilerin TTIP kapsamında geri verilecek olması ile krizleri önlenmesi için getirilen mevcut düzenleme ve kısıtlamaların kaldırılması İngiltere’de istenmeyen bir durum olarak tartışılmaktadır.
İstihdam	AB ülkeleri, TTIP kapsamında iş olanaklarının; iş standartları ve ticaret birliklerinin haklarının daha düşük olduğu ABD’ye kayacağını dolayısıyla AB’de işsizliğin artacağından endişe etmektedir. Örneğin ABD; Kanada ve Meksika arasındaki NAFTA Anlaşması kapsamında ABD’de 12 yıl içinde 1 milyon iş kaybı yaşanmıştır, oysaki yüzbinlerde ek iş getireceği vaat edilmişti.
Düzenlemelerin	13 Ekim 2015’de Le Monde gazetesinde yayınlanan habere göre,

³⁵³ Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü resmi sitesi, **About TTIP, Questions and Answers**, 6 Eylül 2016, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/questions-and-answers/>, (29.12.2016).

Uyumlaştırılması	Anlaşmanın imzalanmasından sonra Avrupa ile ABD arasındaki düzenlemelerin uyumlaştırılması çalışmalarına yönelik “Düzenleme İşbirliği Konseyi” kurulması planlanmaktadır. Bu Konsey’in Avrupa standartlarını düşürmeyeceği, tersine ABD ile AB arasında diyalog ve işbirliği kurma amaçlı bir danışma Konsey’i olması, herhangi bir yasama yetkisi olmaması ve Parlamento yerine geçmemesi için pazarlıklar yapılmaktadır. Ancak her ne kadar bu konsey bir nevi danışma merci olsa da Konsey’in etki alanının, özel bilgiler, doğru zamanlamalar ve lobi çalışmaları aracılığı ile yüksek olması muhtemeldir.
------------------	--

Kaynak: Avrupa Komisyonu’nun “The Top 10 Myths About TTIP” isimli yayını, Independant ve Le Monde Gazetelerinde yayınlanan haberlerden derlenmiştir.

Öte yandan Fransa 2013’da başlatılan ve onay vermiş olduğu TTIP müzakerelerini durdurma isteğini resmi olarak duyurmuştur. Söz konusu açıklama Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande adına 30 Ağustos 2016 tarihinde Dış Ticaretten Sorumlu Hükümet Sözcüsü Matthias Fekle tarafından yapılmıştır³⁵⁴. Fekle’ye göre hali hazırda gıda, enerji, sağlık, kamu hizmetleri ve kültür alanında ABD ile sürdürülen görüşmeler iyi yönde ilerlememektedir. Aynı şekilde bir gün öncesinde Almanya Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel de TTIP’ye karşı duruşlarını ifade etmiştir. Fransa’da 3 Ekim 2016 tarihinde yayınlanan habere göre, 100’ün üzerinde Fransız bakanın imzasıyla Fransa Cumhurbaşkanı’na bir yazı gönderilerek CETA Anlaşması’nın geçici uygulanması kararına karşı çıkması istenmiştir³⁵⁵. CETA 2 Şubat 2017 tarihinde Avrupa Parlamentosu’nda onaya sunulacaktır.

Avrupa Parlamentosu’nda Milletvekili olan ve aynı zamanda United Left / Nordic Green Left Solcu Yeşiller Partisi Başkan Yardımcısı olan Patrick Le Hyraic, “Büyük Transatlantik Pazarı: Halklara Karşı Drakula” isimli kitabında, AP milletvekili olarak TTIP ile ilgili ulaştığı bilgiler ve Komisyon tarafından kısıtlı bir şekilde ve sadece İngilizce dilinde yayınlanan Komisyon’un görev belgesini, kendi ifadesiyle kapitalist düşüncenin bir eseri olarak ortaya çıkan TTIP anlaşmasının

³⁵⁴ “Pourquoi La France Veut-Elle Maintenant Enterrer Le Tafta, **Le Monde**, 30.08.2016, <http://transatlantique.blog.lemonde.fr/2016/08/30/pourquoi-la-france-veut-elle-maintenant-enterrer-le-tafta/>, (30.12.2016).

³⁵⁵ <https://collectif-roosevelt.fr/mobilisations/suivi-de-la-lutte-contre-le-traite-transatlantique-tafta/> 3 Ekim 2016, (30.12.2016).

içeriğini kişisel yorumlarıyla birlikte yayınlamıştır. Kitap TTIP konusunda kayda değer bilgiler içermekte olup, birinci bölüm “AB ile ABD’nin Görücü Usulü Evliliği” başlığı ile 2013’te başlatılan müzakerelerin sadece daha çok pazar ve piyasa payı ile daha çok ticari kazanç üzerine kurulu bir sistem olduğunu açıklamaktadır. Bu kitapta Patrick Le Hyaric, TTIP Anlaşması’nın daha çok adalet, daha iyi bir ekoloji sistem, çevrenin daha iyi korunması, daha sağlıklı gıda ve daha iyi sağlık hizmetleri gibi bir içerikten oluşsaydı kendilerinin de bu projeyi destekleyeceklerini ve hatta üzerinde bilfiil çalışacaklarını ifade etmektedir. Ancak kitabın üçüncü kısmında esas güdülen değerlerin “Çok Uluslu Şirketlerin” değerleri olduğuna vurgu yapılmakta ve özgürlüğün sadece ticari özgürlüğü kapsadığını, insan hayatlarının tehlikeye atılacağı, sağlıksız tarım ve gıda ürünlerinin AB’de serbestçe satılacağı, hükümetlerin egemenliklerinin özel mahkemelere devredileceği belirtilmektedir.

Komisyon’a TTIP kapsamında verilen “Müzakere Görev” metninin madde madde yayınlandığı söz konu kitapta 4. Maddede “Anlaşma tarafından öngörülen tüm yükümlülükler, hükümetlerin her düzeyinde bağlayıcı olacaktır” ifadesi yer almaktadır. Bu madde şu anlama gelmektedir; AB ve ABD arasında TTIP imzalanması durumunda hükümetlerin altında çeşitli bölgesel ve yerel mercilerin yetki alanında olan sağlık, eğitim, ulaşım ve kamu hizmetleri sektörleri de rekabete açılacaktır³⁵⁶.

4.2.6 TTIP Tartışmalarının Paralelinde AB’den Ayrılma Tartışmaları

İngiltere’nin AB’den ayrılma referandumu sonucunda Fransa ve Hollanda gibi diğer bazı AB ülkelerinde de AB’den ayrılma konusu gündeme gelmesi ve Avrupa Komisyonu’nun da Kanada ile imzalanacak olan CETA’ya “Avrupa Anlaşması” yerine “Karma Anlaşma” olarak ilan etmesi önemli gelişmeler olarak dikkat çekmektedir.

4.2.6.1 İngiltere’nin AB’den Ayrılma Referandumu: Brexit

İngiltere’de 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen AB referandumunda, İskoçya ve Londra, güçlü bir şekilde AB’de kalma yönünde oy vermiştir. İskoçya’da ise açılan sandıklara göre seçmenlerin yüzde %62’si birlikte kalma, % 38’i ayrılma

³⁵⁶ Patrick Le Hyaric, **Le Grand Marché Transatlantique: Dracula Contre Les Peuples**, Editions de l’Humanité, Public Imprim, Fransa, 2013, s. 164.

yönünde oy kullanmıştır. Ancak AB'de Kal Kampanyası İngiltere'nin kuzeyinde başarısız olmuştur. Galler'de de AB'den Ayrıl kampanyası %55 oranla önde ilerlemiştir. Sonuç olarak İngiltere halkı, 23 Haziran 2016 tarihli %72 katılımlı referandumda, %48'e karşı %52 oy ile AB'den ayrılma yönünde karar vermiştir.

1975'te de yapılmış olan AB referandumunda 'kalalım' yönünde sonuç çıkmasının ardından, İngiltere, üye ülkelerin vatandaşlarının 'tek bir ülkeymiş' gibi serbest dolaşımını da sağlayan ve 19 ülkenin ortak para birimi olan Euro'yu kullandığı Birlikten, neden ayrılmak istemiştir?

AB'nin bazı üyelerinin borçları olduğunun ortaya çıkması, İngiltere'nin birliğin bütçesine yapmak zorunda olduğu ödemeler ve Brüksel'in taleplerine yönelik isteksizliğin ardından göçmen krizi derinleştikçe, İngiltere artık Birlik'ten ayrılıp ipleri kendi eline almayı istemiştir. Son yıllarda hem iktidardaki Muhafazakâr Parti'den bazı milletvekillerinin hem de İngiltere Bağımsızlık Partisi'nin (UKIP) birlikten çıkma yönündeki çağrıları artmaya başlamıştı ³⁵⁷. Komisyon gerçekten de uluslararası ticaret anlaşmalarını olağan yasama prosedürü çerçevesinde; Avrupa Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nda nitelikli çoğunluk oylaması ile onaylanmasını istemektedir. Ancak geçtiğimiz yıllara bakıldığında üye devletlerin bu tip anlaşmaların kendi yetki alanlarına da girmesi gerektiğini düşündükleri ve "karma anlaşma" olarak nitelendirdikleri için ulusal parlamentolarda da ayrıca onaylanması gerekmektedir. Nitekim Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker'in Temmuz 2016'da AB-Kanada anlaşması CETA'yı münhasır AB Anlaşması olarak ilan etmesi geri tepmiştir, Fransa ve Almanya dâhil olmak üzere güçlü üye devletler tarafından geri püskürtülen bu açıklamanın ardından Komisyon, CETA Anlaşması'nı "karma anlaşma" olmasına karar vermiştir³⁵⁸.

2016 Haziran referandumu sonrasında İngiliz gazetelerinde referandumun İngiltere toplumunu böldüğü ve bunun onarılması gerektiğine dair haber ve yorumlar dikkat çekmiştir. Birleşik Krallık, bu sonuçla AB tarihinde Birlikten ayrılan ilk ülke

³⁵⁷ Ece Çelik, "Brexit: Avrupa Barışının En Büyük Krizi!" **Habertürk**, 24.06.2016 <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1256993-brexit-avrupa-barisinin-en-buyuk-krizi>, (15.09.2016).

³⁵⁸ Iana Dreyer, "CETA, EU Trade Politics", **European Trade Policy Borderlex**, 7 Temmuz 2016, , <http://www.borderlex.eu/ceta-commission-caves-in-to-member-state-political-pressure-declares-deal-is-mixed/>, (25.07.2016), s.1.

olacaktır. İngiltere, toplam ihracatının yaklaşık yüzde 45'ini, toplam ithalatının ise yaklaşık yüzde 54'ünü AB ülkeleriyle yapmakta ve yaklaşık 2 milyon AB üyesi vatandaşı Birleşik Krallık'ta çalışmaktadır. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının 2 ila 10 yıl süreceği, bu süre içerisinde de İngiltere'nin AB kurallarına tabi olmaya devam edeceği belirtilmiştir³⁵⁹. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması halinde İngiliz vatandaşlarının AB ülkelerine seyahat etmek için vize almaları gerekip gerekmeyeceği AB ile varılacak anlaşmaya bağlı olacaktır. Ülke, birlikten çıkmasına karşın ortak pazarda kalmayı sürdürürse vatandaşları da AB ülkelerinde çalışmaya devam edebilecektir. Ancak İngiliz hükümeti AB vatandaşlarına çalışma izni kısıtlaması getirirse kendi vatandaşlarının da AB ülkelerinde çalışmak için vize almaları gerekecektir.

Neticede, İngiltere göç ve buna benzer diğer siyasi konularda AB ile ortak karar verme ve ortak hareket etme zorunluluğundan ayrılacak; ancak bununla birlikte, İngiltere, hali hazırda üyesi olduğu Ortak Pazar ve Gümrük Birliği çerçevesinde elinde bulunduğu birçok avantajı kaybetmemek için AB ile bir dizi yeni yasal anlaşmalar yapmak üzere AB ile yeniden müzakerelere başlayacaktır.

Ayrıca ayrılma taraftarlarının ezici bir çoğunlukta olmaması nedeniyle, İngiltere'deki halk ve siyasetçiler arasında yaşanacak olan siyasi bölünmelerin devam edeceği ve bugüne kadar AB'yi kötüleyen muhafazakârlara olan kızgınlığın bazı kesimlerde daha da artması muhtemeldir. Nitekim AB'de kalma taraftarı olan Kuzey İrlanda İrlanda Sinn Féin partisi bu konuda bir açıklama yaparak, Kuzey İrlanda'da, birleşik bir İrlanda için referandumu yapılmasını istemiştir ve Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması durumunda bu ülkenin Kuzey İrlanda halkının çıkarlarını temsil etme yetkisinden mahrum kalacağını söylemiştir.

Sonuçta, hali hazırda varılan noktada, %48 civarında AB'de kalma oyu kullanan İngilizler (ve İskoçlar) ile İngiliz vatandaşı olmadan İngiltere'de yaşayan Avrupalılar bu durumdan çok rahatsız olmuştur. Ülkenin geleceğinin olumsuz etkilenmemesi için atılması gereken çok ekonomik, ticari siyasi ve yasal adımlar aşaması olacak ve bu sürecin uzun yıllar sürmesi kaçınılmaz olacaktır.

³⁵⁹ "Birleşik Krallık AB Üyeliğini Oyladı", **Habertürk**, 25.06.2016, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1257716-birlesik-krallik-ab-uyeligini-oyladi>, (15.09.2016).

4.2.6.2 Referandum Sonucunun Ardından İngiltere'nin Ayrılık Süreci

Öncelikle İngiltere'nin 2009'da imzalanan Lizbon Antlaşması'nın, üyelerin birlikten ayrılmasını düzenleyen 50. maddesini işlemeye koyması beklenmektedir. 50. madde gereği Birlikten ayrılma sürecinin iki yılda tamamlanması gerekmektedir. Ancak İngiltere ayrılma sürecini kendi lehine dikkatli bir şekilde planlayabilmek için bu konuda acele etmemektedir.

İngiltere için Avrupa Birliği'nden ayrılmak zorlu bir müzakere sürecini gerektirecek olup, bu sürecin 2 yılda tamamlanması beklenmektedir. İngiltere'nin AB'den ayrılırken müzakerelerin odaklanacağı konular arasında ise serbest ticaret anlaşması ve güvenlik konuları öne çıkacaktır.

İngiltere'de yaşayan Avrupalı göçmenlerin haklarının de ne olacağı hali hazırda büyük tartışma konusu olsa da, hiçbir meselenin henüz net bir açıklaması verilmemektedir. İngiltere'nin AB referandum sonucu hakkında Avrupa Parlamentosu'ndan yapılan açıklamalar şu şekildedir:

Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz referandum sonucunun ardından İngiltere'nin AB'den ayrılma sürecinin ve pazarlıkların hızlı bir biçimde başlayacağını belirtmiştir. Schulz, AB'nin İngiltere ile ciddi bir müzakere yürüteceğini ve İngiltere'nin gelecekte artık 3. ülke muamelesi göreceğini söylemiştir.

Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Alexander Graf Lambsdorff, sonuçtan İngiltere Başbakanı David Cameron'un sorumlu bularak, "10 yıl boyunca Avrupa eleştirilip sonrasında altı hafta içinde her şeyin tersine döneceği umut edilemez. Seçmenlerin algısı var" demiştir.

Avrupa Parlamentosu'ndaki muhafazakâr EVP Grubu'nun Başkanı Manfred Weber ise İngilizlerin kararının hem İngiltere, hem de AB için büyük zarara yol açacağını söylemiştir. Weber, AB'nin değişmek zorunda olduğunu, daha iyi, akıllı bir Avrupa gerektiğini söyleyerek, İngiltere'den AB'den ayrılma konusundaki pazarlıkları en fazla önümüzdeki 2 yıl içinde sona erdirmeye talebinde bulunmuştur.

Avrupa Parlamentosu'ndaki Yeşiller Grubu'nun Başkanı Reinhard Bütikofer de İngiltere'den gelen haberleri üzüntüyle karşılamış ve yaptığı açıklamada, "23 Haziran Avrupa tarihine çok kara bir gün olarak geçecek" demiştir.

Avrupa Birliği'nin, Büyük Britanya'nın birlikten ayrılmasıyla ilgili görüşmeleri yürütmekle görevlendirdiği İç Pazar ve Hizmetlerden sorumlu Avrupa Komiseri Michel Barnier, Brüksel'de 6 Aralık 2016 tarihinde düzenlediği basın toplantısında İngiltere ile görüşmeleri 18 ayda tamamlamak niyetinde olduklarını söylemiş ve Birleşik Krallık'ın öngördüğü gibi 2017 yılının mart ayı sonunda resmen başvuruda bulunması durumunda 2018 yılının ekim ayına kadar işlemlerin tamamlanmış olacağını belirtmiştir.

Michel Barnier, İngiltere'nin AB'den ayrıldıktan sonra üye ülkelerle aynı haklara sahip olmayacağını ve Londra yönetimine avantajlı ayrıcalıklar ya da imtiyazlı ortaklık tanınmasının söz konusu olmadığını da ifade etmiştir³⁶⁰.

4.2.6.3 Brexit'in Diğer Üye Ülkelere Etkileri: Frexit ve Hollanda

Brexit'in hemen sonrasında, 24 Haziran 2016 tarihinde Fransa'nın aşırı sağcı Ulusal Cephe (FN) partisi de 24 Haziran 2016 tarihinde ülkenin AB üyeliği konusunda bir referandum çağrısı yapmıştır. Hollanda'da da, göç karşıtı duruşuyla bilinen Geert Wilders de ülkesinin AB üyeliği konusunda referanduma gidilmesi çağrısında bulunmuştur.

Fransa'daki aşırı sağcı Ulusal Cephe Partisi'nin lideri Marine Le Pen, 5 Eylül 2016 tarihinde, Fransa'nın Kuzeydoğu bölgesindeki Brachay kasabasında yaptığı konuşmada, gelecek yıl yapılacak başkanlık seçimini kazanırsa, Fransa'nın Avrupa Birliği'nde kalıp kalmayacağını belirlemek için referanduma gideceğini açıklamıştır. Le Pen, "*Fransa'da da Avrupa Birliği üyeliği konusunda referandum yapacağım.*"

³⁶⁰“ Michel Barnier:Brexit 18 Ayda Tamamlanacak, Britanya'ya İmtiyazlı Ortaklık Yok” **AB Haber**, 6 Aralık 2016, <http://www.abhaber.com/54423-2/>, (10.12.2016).

Evet, her şeyi değiştirmek mümkündür. İngilizlere bakın, kendi kaderlerini belirlediler” ³⁶¹ demiştir.

4.2.6.4 Brexit Sonrasında Avrupa Komisyonu’nun CETA Çalışmalarındaki Yol Değişikliği

İngiltere’nin AB’den ayrılma kararı sonrası Avrupa Birliği’nin geleceği ile ilgili endişe kapsamında bir takım sarsıntılar hissedilmeye başlanmıştır, nitekim AB Komisyonu, Brexit öncesi dönemde anlaşmayı salt AB düzeyinde almayı ve ülke üyelerin onayına sunmamayı kararlaştırmıştı. Buna karşın, Alman Der Spiegel’in Komisyon çevrelerine dayandığı habere göre Komisyon bu karardan vazgeçerek anlaşmanın tüm AB ülkeleri parlamentoları tarafından onaylanmasını öngörmüştür.

Bununla birlikte, Avrupa Komisyonu her ne kadar Brexit sonrasında siyasi bir karar doğrultusunda CETA’nın “karma anlaşma” olarak değerlendirileceği ve dolayısıyla ulusal parlamentoların onayına sunulacağını açıklamış olsa da, Brexit konusu üzerinden biraz zaman geçmesinin ardından CETA’nın “geçici olarak” uygulanması (provisional application) önerisini getirmiştir.

4.3 ABD İLE AB ARASINDA MÜZAKERE EDİLEN TTIP ANLAŞMASI’NIN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

AB birçok ülke veya ülke grubu ile kapsamlı ve derin STA’lar müzakere ederken, Türkiye AB’yi takip etmek durumundadır. Zira GATT’ın XXIV maddesi kapsamında, Türkiye ve AB Gümrük Birliği çerçevesinde üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifeleri uygulamalıdır. Ayrıca Türkiye ile AB arasında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) kapsamında Gümrük Birliği’nin 16. ve 54. Madde gereğince Türkiye AB’nin ortak ticaret politikasını üstlenmekte sorumludur³⁶².

4.3.1 Türkiye’nin Mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları

Ekonomi Bakanlığımızın verilerine göre, bugüne kadar, ülkemiz tarafından 33 adet STA imzalanmış olup bunlardan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle akdedilmiş olan 11 adet STA, bu ülkelerin AB üyelikleri nedeniyle feshedilmiştir.

³⁶¹“ Marine Le Pen: Seçimleri Kazanırsam AB’den Çıkış Referandumu Yapacağım” AB Haber, 06.09.2016, www.abhaber.com/marine-le-pen/, (30.09.2016).

³⁶² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Gümrük Birliği Kararı, <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa>, (21.09.2016).

Geriye kalanlardan 18 adet STA (EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna ve Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Suriye³⁶³, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün, Morityus, Güney Kore ve Malezya) hâlihazırda yürürlükte olup Lübnan STA'sı Lübnan tarafının, Kosova, Moldova ve Faroe Adaları STA'ları ise her iki tarafın iç onay süreçlerinin tamamlanmasını müteakip yürürlüğe girecektir. Ayrıca Gana STA'sı müzakereleri tamamlanmış olup, yakın bir zamanda imzalanması hedeflenmektedir.

Diğer taraftan; üçüncü ülkelerle STA akdedilmesine yönelik çalışmalarımız çerçevesinde; 14 ülke/ülke grubu (Peru, Ekvator, Meksika, Japonya, Singapur, Ukrayna, Kolombiya, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya ve MERCOSUR) ile STA müzakereleri devam etmektedir. Ayrıca, 10 ülke/ülke grubu (ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde de STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur. Diğer taraftan, mevcut STA'larımızın düzgün işleyişinin sağlanması ve ikili ticarete karşılaşılan sorunların aşılabilmesi ve STA'larımızın kapsamının genişletilmesi amacıyla Komite toplantıları gerçekleştirilmektedir. 18 STA ortağımızla ticaretimiz 2015 yılı ilk yarısı itibarıyla ihracatımızın %15'ini, ithalatımızın ise %7'sini teşkil etmektedir³⁶⁴.

³⁶³ Türkiye ile Suriye Arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması 6 Aralık 2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile askıya alınmıştır.

³⁶⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Serbest Ticaret Anlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi, (23.09.2016).

Şekil 2. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları

Türkiye'nin STA'ları

TAMAMLANAN - MÜZAKERELERİ DEVAM EDEN - MÜZAKERE İÇİN GİRİŞİMDE BULUNULAN ÜLKELER

AVRUPA	ORTA DOĞU	AFRİKA	UZAKDOĞU	LATİN AMERİKA	KUZEY AMERİKA
EFTA (1992)	İsrail (1997)	Tunus (2005)	G. Kore (2013)	Şili (2011)	
Makedonya(2000)	Filistin (2005)	Fas (2006)	Malezya (2015)		Meksika
Bosna-Her.(2003)	Suriye (2007)*	Mısır (2007)	Singapur (imzalandı)	Kolombiya	ABD
Arnavutluk (2008)	Ürdün (2011)	Morityus (2013)		Ekvator	Kanada
Gürcistan (2008)	Lübnan (iç onay)	Gana (paraf)	Japonya	Peru	
Sırbistan(2010)		Dem. Kongo	Hindistan	MERCOSUR	
Karadağ (2010)	Körfez İşb. Kon.	Kamerun	Endonezya	Orta Amerika	
Kosova (İç Onay)		Seyşeller	Vietnam		
Moldova (İç Onay)		Libya	Tayland		
Faroe (İç Onay)		Cezayir			
Ukrayna		Güney Afrika			
		A.K.P.			

İmzalanan STA:23
Yürürlükteki STA'lar: 18*

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Türkiye'nin STA'ları**, (23.09.2016).

4.3.2 TTIP'nin Getirileri ve Götürüleri

TTIP kararı ve müzakereleri iki açıdan büyük bir önem taşımaktadır. İlk olarak, bu karar bu güne kadar bir serbest ticaret alanı oluşturulması konusunda atılmış en iddialı girişimin başlangıcını oluşturmaktadır. AB ve ABD'nin dünya hâsılasının yaklaşık olarak yarısını (% 46,7) ve dünya ticaretinin yaklaşık olarak üçte birini (% 30,4) teşkil ettiği; karşılıklı yatırımların toplam değerinin ise 3.7 trilyon dolar olduğu düşünüldüğünde, iki taraf arasındaki ticaret ve yatırım ilişkisinin boyutlarının dünya ekonomisi açısından ne ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır. İkinci önemli konu ise, böyle bir anlaşma yoluyla tarafların daha önce uluslararası platformda üzerinde mutabakata varılamamış ya da yeterli ilerlemenin kaydedilemediği pek çok alanda “ileri düzenlemeler” yapmak suretiyle bir anlamda *küresel kuralları* belirleyecek kapasiteye ve güce ulaşmalarıdır. Günümüzde AB ya da ABD'den en az bir tanesinin, ihrac pazarında öncelikli ülkeler arasında olmadığı bir ülke yok denecek kadar azdır. Örneğin bu iki ekonominin Türkiye'nin toplam

ihracatındaki payları 2012 yılı itibarıyla yaklaşık olarak % 42,5 olmuştur. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermayenin, beşte dördünden fazlası AB ve ABD kaynaklıdır ³⁶⁵.

Türkiye Avrupa'da 6. büyük, dünyada ise 17. büyük ekonomiye sahip konumdadır. 2023 yılında Türkiye'nin dünya ihracatından aldığı payın % 1,5'e yükseltilmesi ve dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer alması hedefi bulunmaktadır. Bu hedeflere ulaşılması için ülkemizin büyümesini sürdürülebilir kılması gerekmektedir.

TTIP kanalıyla AB ve ABD arasında belirlenecek kurallar diğer ülkeler için de yol gösterici ve izlenmesi gereken küresel norm niteliğinde olacaktır. Türkiye'nin de bu kurallara uyumlu bir üretim süreci, sanayi ve ticaret politikası belirlemesi ve kendi iç düzenlemelerini de bu ülkelerle uyumlu hale getirmesi gerekli olacaktır. Bu durum Türkiye'nin ihracatı açısından AB ve ABD pazarlarının genişliği düşünüldüğünde gerekli elzem bir durum olarak görülmektedir. AB ile GB sonrası Türk sanayisinin dönüşümünde olduğu gibi, bu kez özellikle hizmetler ve yatırımlar da dâhil olmak üzere daha geniş sektörlerde bir dönüşüm için ivme oluşacak ve Türkiye'nin dünya ekonomisine eklemlenmesi yönünde yeni bir sürece başlama ihtiyacı doğacaktır. Ayrıca gerek TTIP gerek TPP yoluyla küresel ticaret kurallarının yeniden şekillendiği süreçte (game changer) yer alabilmek, Türkiye'ye bu şartlara uygun bir strateji izlemek açısından bir teşvik unsurudur. Öte yandan, Transatlantik dünyasıyla daha sağlam ve karşılıklı güvene dayalı bir ilişki içinde yer alma imkânı artar. Bu durum, Türkiye'nin gerek AB ile ilişkileri, gerek bölgesindeki etkinliğinin gelişmesi bakımından önem taşıyor³⁶⁶.

Bu çerçevede, TTIP, Türkiye'nin 2023 hedeflerini gerçekleştirmesine yönelik reformları gerçekleştirmesi için iyi bir fırsat sunacaktır. Bununla birlikte, Türk ekonomisi Transatlantik bloku ile hem ticaret hem de yatırım açısından bir bütünlük arz etmektedir. AB-ABD bloku, Türkiye'nin toplam dış ticaretinin yüzde 46'sını oluşturuyor. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların yüzde 76'sı

³⁶⁵ TEPAV, AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye, TEPAV Yayınları, Ankara, Haziran 2013, s.2.

³⁶⁶ TOBB, "Türkiye'nin TPP ve TTIP Çağında Geleceği", TOBB Araştırma Notu, <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2013/10/064-069.pdf>, (23.09.2016), s.3.

transatlantik kaynaklı olup; Türkiye'nin dışarıya yaptığı doğrudan yatırımların ise yüzde 78'i AB-ABD blokuna gitmektedir³⁶⁷.

4.3.3 Türkiye'nin TTIP'ye Dahil Olması ve Olmaması Durumunda Türkiye Üzerindeki Etkileri

Türkiye'nin TTIP'ye taraf olmaması veya ABD ile STA imzalamaması halinde, ABD ürünleri Türkiye pazarına avantajlı bir şekilde gelirken, Türkiye'nin AB'deki ürünlerinin avantajı kaybolacaktır.

T.C. Merkez Bankası tarafından Kasım 2013 yayınlanan ekonomi notunda AB ile ABD'nin refah seviyelerini artırmak amacıyla kurulmasına karar verdikleri ticaret ve yatırım ortaklığının Türkiye ekonomisi üzerindeki olası etkileri araştırılmıştır. Global Trade Analysis Project (GTAP) veri tabanı ve genel denge modeli kullanılarak AB, ABD, Türkiye ve diğer ülkelerden oluşan dörtlü bölgesel toplulaştırma çerçevesinde çeşitli senaryoların milli gelir üzerindeki etkileri çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin AB-ABD STA'sına taraf olamaması halinde GSYH'nin 4 milyar dolara kadar zarara uğrayabileceğini; anlaşmaya taraf olması halinde ise GSYH'de yaklaşık 31 milyar dolarlık bir artış elde edebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin AB-ABD STA'sına dâhil olması durumunun, dâhil olamaması durumuna göre GSYH'nin %4,6'sı kadar bir milli gelir kazancına neden olabileceğini göstermektedir. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin anlaşmaya taraf olduğu veya ABD ile ayrı bir STA imzaladığı durumun, sadece Türkiye lehine sonuçlar oluşturmadığı aynı zamanda AB ve ABD GSYH büyüme oranlarının da Türkiye'nin dâhil olmadığı bir AB-ABD STA'sına göre daha yüksek olduğu sonucu bulunmuştur.

Öte yandan GTAP modeli kullanmayarak olası AB-ABD STA'sının AB, ABD ve STA dışında kalan üçüncü ülkeler üzerindeki etkilerini analiz eden Felbermayr ve Larch (2013), AB ülkelerinde %2,6 ile %9,7 arasında değişen bir refah artışı öngörürken ABD için %13,4'lük refah artışı tahmin etmişlerdir. Elde edilen bu rakamlar literatürde yapılan diğer analizlerle kıyaslandığında oldukça

³⁶⁷ Uluslararası Stratejik Araştırmalara Kurumu USAK, "Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye", 4 Şubat 2014, <http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/yorumlar/transatlantik-ticaret-anlas-masi-ve-turkiye>, (23.09.2016).

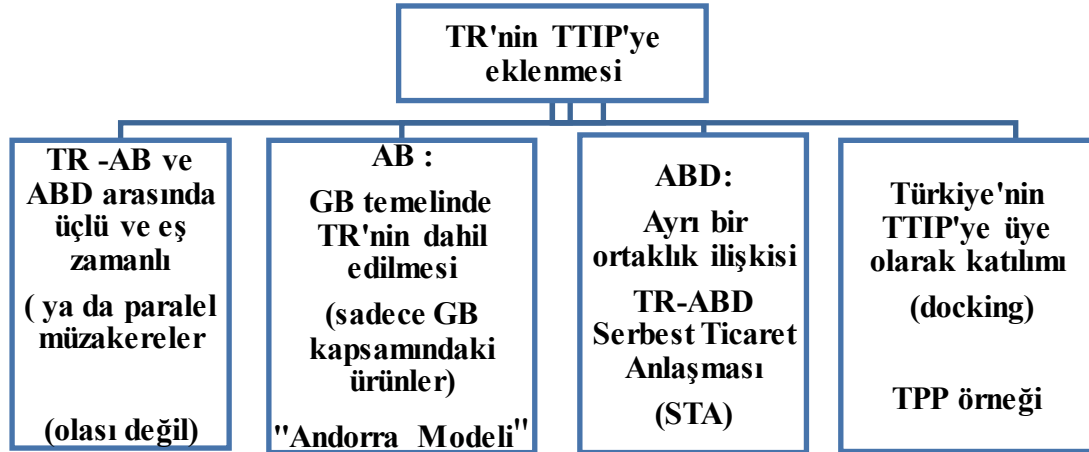
yüksektir. Felbermayr ve Larch (2013) söz konusu ortaklığın STA dışında kalan üçüncü ülkeler üzerindeki etkilerini de incelemiş ve İsviçre için %3,75'lik, Kanada için %9,48'lik, Meksika için %7,24'lik ve Türkiye için %2,5'lik bir refah kaybı hesaplamışlardır³⁶⁸. Bu durum serbest ticaret anlaşmasına taraf olan ülkelerin hepsinde, serbest ticaretin milli geliri artırdığına güzel bir örnek olup; “serbest ticaret refahı artırır” tezini desteklemektedir.

Anlaşmanın Türkiye ekonomisine etkilerini GSMH'nın %1 ile %4'ü arasında tahmin eden çalışmalar bulunmakla beraber, yatırımlar, ticarete teknik engeller ve rakip ülkelerin stratejileri gibi net olarak rakamsallaştırılamayan bazı değişkenlerden ötürü statik ve dinamik analizlerde anlaşmanın etkisinin matematiksel olarak net bir şekilde hesaplanması mümkün gözükmemektedir³⁶⁹.

4.3.3.1 Türkiye'nin TTIP'ye Katılması Yönünde Alternatif Senaryolar

ABD-AB arasındaki Transatlantik sürecine Türkiye'nin nasıl dâhil olabileceği konusunda ise bu güne kadar bazı farklı arayışlar gündeme gelmiştir.

Şekil 3. Türkiye'nin TTIP 'ye Katılımına İlişkin Alternatifler

Kaynak: Tepav Değerlendirme Notu, **Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme**, Ankara, Ocak 2014, s.6.

³⁶⁸ T.C. Merkez Bankası Ekonomi Notları, **AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri**, Ankara, 26 Kasım 2013, s. 3.

³⁶⁹ Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), **Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın (TTIP) Türkiye'deki KOBİ'lere Etkisi ve Politika Önerileri**, İstanbul, Şubat 2016, s. 17.

Alternatif 1:

İlk olarak, Türkiye'nin AB ile birlikte ABD ile müzakerelere eş zamanlı olarak girmesi perspektifinde karşılıklı olarak tanınacak hak ve yükümlülüklerin Türkiye'ye de eşit şekilde tanınması arzu edilmektedir. Ancak ne AB bu yönde istek göstermiştir ne de ABD bu süreç içinde Türkiye için bu yönde herhangi bir girişimde bulunmuştur.

Alternatif 2:

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye adına da müzakereleri yürütmesi perspektifinde Türkiye'nin tarım ve hizmetler gibi GB kapsamının dışındaki konularda AB'nin Türkiye adına müzakereleri yürütmesi istenebilir. Ancak AB'nin GB kapsamındaki sektörleri ne derece Türkiye'nin çıkarlarına uygun olarak savunabileceği tartışmalıdır. Bu yaklaşım daha ziyade AB'nin kendi adına ABD'den alacağı pazara giriş tavizlerinden (tarifelerin indirilmesi veya engellerin kaldırılması gibi) Türkiye'nin de istifade etmesi prensibine dayanmaktadır.

Buna göre, Avrupa Birliği'nin ABD'den, Türkiye'nin AB ile GB de göz önünde bulundurularak, Türkiye'ye de en azından gümrük vergisi vb. engellerin kaldırılmasını istemesi gerekecektir. "Andorra modeli"³⁷⁰ olarak adlandırılan ve AB'nin her hangi bir üçüncü ülke ile STA yapması halinde "aynı haklardan GB kapsamında Türkiye'nin de otomatik olarak yararlanabilmesini" sağlayabilecek böyle bir hükmü koydurması gerekecektir. AB yetkililerinin Türkiye adına böyle bir hüküm konusunda ısrarcı olmaları olasılığı düşüktür. Ayrıca, GB kapsamının dar olmasının ve GB içine giren ve girmeyen konuların nasıl ayırt edileceği konusunda da belirsizlik olmasının bu yaklaşımı zora soktuğu anlaşılmaktadır³⁷¹.

Alternatif 3:

Bu perspektife, AB, ABD'yi Türkiye ile eş zamanlı olarak müzakereleri bir an evvel başlatmaya davet edecek olup bu süre içinde AB'de serbest dolaşımda bulunan Türk ihraç ürünleri, AB-ABD ortaklığından yararlanacak ve ABD pazarına, gümrük vergisi vb. şeylerden muaf olarak giriş yapabilecektir. Bu durum ABD ile

³⁷⁰ Benzer bir durumu AB daha önceki serbest ticaret anlaşmalarında, aralarındaki Gümrük Birliğini dikkate alarak Andorra için istemiştir.

³⁷¹ TEPAV, AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye, TEPAV Yayınları, Ankara, Haziran 2013, s. 6.

Türkiye STA sürecini tamamlayana kadar sürecek ve böylece Türkiye'nin ABD pazarında AB'den farklı (daha yüksek) gümrük vergileri ile karşılaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Söz konusu uygulama Gümrük Birliği'nin kapsadığı sanayi ürünleri için geçerli olacaktır. Ancak bu alternatif konusunda herhangi bir ilerleme görülmemektedir.

Alternatif 4:

Türkiye'nin TTIP'ye eklenmesi konusunda bir diğer perspektif ise AB ile ABD arasında müzakerelerin tamamlanmasından sonra Türkiye'nin TTIP'ye katılmasıdır. Ancak TTIP müzakereleri uzun yıllar daha sürecek olup anlaşma da geniş bir müktesebat uyumu gerektireceği için, Türkiye'nin bu süreç içinde uzun yıllar daha zarar görecektir. Bu çerçevede süreç içinde Türkiye'nin bir şekilde tıpkı Trans-Pasifik Ortaklığı sürecinde yapıldığı gibi, müzakerelere belli bir aşamadan sonra dahil edilmesi (docking) sağlanabilir³⁷². Ancak bunun için TTYO'a başka ülkelerin katılımına izin veren hükümlerinin bulunması ve elbette hem AB hem ABD'nin iç süreçlerinde bu katılımı onaylamaları gerekmektedir.

Yukarıdaki alternatifler incelendiğinde hali hazırda en mümkün görünen yöntem Türkiye'nin ABD ile kendi başına bir STA müzakere sürecini başlatması olup, bu çerçevede Türkiye'nin bu konuda şu ana kadar gerçekleştirdiği çalışmaları aşağıda göreceğiz.

4.3.4 Türkiye'nin TTIP'ye Dahil olmak İçin ABD ve AB Nezdinde Yaptığı Çalışmalar

Tarafların TTIP müzakerelerine başlama kararının hemen ardından, Türkiye'nin ABD ile TTIP'e paralel bir STA akdedilmesine ilişkin talepleri Şubat 2013 itibarıyla en üst düzeyde gündeme getirilmeye başlanmıştır. Mayıs 2013'te Erdoğan-Obama görüşmesinde taraflar arasında bir Yüksek Düzeyli Komite kurulmasına karar verilmiş ve Eylül 2013'te Yüksek Düzeyli Komite, Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Yüksek Düzeyli Komite, Gümrük Birliği nedeniyle TTIP'in ülkemiz ekonomisindeki muhtemel etkileri dikkate

³⁷² Docking ifadesi ilk olarak Prof. Kemal Kirişçi tarafından zikredilmiştir. Profesör Kemal Kirişçi, Brookings Enstitüsü TÜSİAD kıdemli araştırmacısıdır.

alınarak; taraflar arasında ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi ve ticaretin serbestleştirilmesini amaçlamaktadır.

Türkiye'nin TTIP'e ilişkin yaklaşımı, Türkiye ile ABD arasında paralel bir zamanlama ile bir STA tesis edilmesi amacıyla müzakerelere başlanmasıdır. Türkiye, GB nedeniyle, TTIP'e katılmak isteyen Meksika, Kanada ve İsviçre gibi ülkelerden farklı konumdadır³⁷³; ancak maalesef yukarıda belirtildiği üzere, ABD ile TC arasında oluşturulan Yüksek Düzeyli Komite'nin görüşmelerinden yansıyan, ABD tarafının bir STA başlatılması konusunda pek de istekli olmadığıdır. Öte yandan, Türkiye AB nezdinde de Türkiye'nin TTIP'ye dâhil edilmesi açısından bazı girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye'nin bu konudaki görüşme ve girişimleri çerçevesinde, Avrupa Parlamentosu'nun ikinci büyük grubu olan Sosyalistler ve Demokratlar (S&D) grubunun lideri Gianni Pittella, İstanbul'da İktisadi Kalkınma Vakfı (IKV) ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ev sahipliğinde 16 Eylül 2015 tarihinde İstanbul'da düzenlenen toplantıda, AB ve ABD arasında devam eden TTIP müzakerelerinde Türkiye'nin de bir aktör olarak yer alması için bir ara formül üretmeyi planladıklarını ifade etmiş ve çözüm için birlikte çalışılmasını önermiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun Uluslararası Ticaret Komitesi Başkanı Bernd Lange da, 16 Eylül 2016 tarihinde Parlamentonun basın bürosuna yaptığı açıklamalarda, TTIP'de Türkiye ve Meksika gibi anlaşmadan etkilenecek üçüncü ülkelerin çıkarlarının da gözetilmesi ve bu ülkelerin de müzakerelerde yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Öncelikle kamuoyundaki endişelerin giderilebilmesi için tam bir şeffaflığa gerek olduğunu ve şu ana kadar yapılanların gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiş, kimya sektörü gibi bazı alanlarda anlaşmaya varamayacaklarını gördüklerini ve yatırımcı ile devlet arasındaki ihtilafların çözümü (ISDS) gibi en tartışmalı olan bazı konuları ele almaları gerektiğini vurgulamıştır.

³⁷³ T.C. Ekonomi Bakanlığı, AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Müzakereleri ve Türkiye, Ankara, 2014. s. 4.

4.3.5 Türkiye'nin TTIP kapsamında Sürdürmesi Gereken Çalışma Önerileri

- Türkiye'nin, ilerleyen aşamalarda TTIP müzakerelerine doğrudan dâhil olma olasılığı düşüktür. Bu konuda ısrarcı olmak yerine, taraflara TTIP'e rıhtımlama metodu (docking) dâhil Türkiye'nin anlaşmaya dahlinin ekonomik, sosyal, siyasi ve jeopolitik sonuçlarının süreç boyunca akademik, siyasi, sivil toplum ve iş dünyası tarafından anlatılması gerekmektedir. Rıhtımlama metoduyla özellikle önümüzdeki bir iki yıl içerisinde dâhil olabilmek için siyasi platformda ve sivil toplum kuruluşları nezdinde gerekli çalışmaların yürütülmesine ivedilikle başlanması gerekmektedir³⁷⁴.
- Ülkemizin TTIP'ye dâhil edilmesi için oluşturulan ve yukarıda belirtilen dört alternatif senaryo da kolay gözükmemektedir. Türkiye'nin TTIP'ye taraf olması, olamaması veya ABD ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalaması, imzalayamaması durumlarına göre etki analizleri ve sektörler bazda derin analizler gerçekleştirilmelidir. Her seçeneğe göre ülkemiz ekonomisinin yol haritası belirlenmelidir. Bu sayede, Türkiye'nin elinde somut çıktılar bulunacak, hem ABD ve AB görüşmelerinde daha ikna edici olabilir, ayrıca TTIP'ye dâhil edilmememiz durumunda ülkemizin önlem paketi hazır olmuş olur.
- Türkiye'nin elini güçlendirecek bir diğer seçenek ise ABD ile AB arasında müzakereleri devam eden konularda ülkemizin şimdiden reformlara başlamasıdır. Örneğin fikri mülkiyet haklarının güçlendirilmesi, iş gücü kalifikasyonlarının yükseltilmesi, finans ve hizmet sektöründe reformların gerçekleştirilmesi, bürokrasinin işleyişi, devlet yönetimindeki şeffaflık vb.
- Türkiye'nin fiziki, hukuki, mali ve kurumsal altyapısı olası bir TTIP üyeliği öncesinde hazır hale getirilmelidir.
- TTIP müzakereleri yakında takip edilerek Türkiye açısından tüm teknik düzenlemeler, ticari kurallar ve standartlarda gerekli hazırlıklar yapılmalıdır. Türkiye TTIP müzakere gelişmelerini takip ederek gerekli ekonomik reformları da yerine getirmelidir, zira 2000'li yılların başlarında olduğu gibi

³⁷⁴ Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), **Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın (TTIP) Türkiye'deki KOBİ'lere Etkisi ve Politika Önerileri**, İstanbul, Şubat 2016, s. 19.

Türkiye AB'ye katılım müzakereleri sürecinde izlediği ekonomik ve finansal reformlar sayesinde küresel çapta ekonomisini güçlendirmiştir³⁷⁵.

- Türkiye'nin ABD ile Serbest Ticaret Anlaşması görüşmeleri konusunda girişimlerini sürdürmesi ve özellikle de 8 Kasım 2016 tarihinde ABD'de düzenlenen seçimler sonrasında ABD'nin yeni yönetimi ile ilk temaslarda bu alana ağırlık vermesi gerekmektedir.
- ABD ve AB arasındaki müzakere sürecinin izlenmesi dışında ABD'nin diğer ülkelerle örneğin Güney Kore ile imzalamış olduğu Serbest Ticaret Anlaşması müzakere süreci ve Güney Kore'nin yapmış oldukları incelenmelidir. Tüm bu konularda hükümetimiz aktif olmalı, AB, ABD yönetimi, ABD kongre üyeleri ve senatosu üzerinde etkin lobi faaliyetleri gerçekleştirmelidir.
- Ülkemiz ihracatının TTIP sürecinden yara almadan çıkabilmesi için özellikle mikro ve küçük segmentte yer alan ihracatçı KOBİ'lerimizin TTIP'in sonuçlarına yapısal uyum konusunda finansal teşvik ve proje yönünden azami ölçekte desteklenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, KOBİ'lerimizin rekabetçiliğini arttırmak için gerekli kurumsal ve altyapısal değişiklikler gerekmekte olup, bu konu daha kapsamlı bir araştırma konusu olarak çalışılmalıdır³⁷⁶.
- TTIP Anlaşması'nı Türkiye transatlantik ilişkilerini güçlendirme ve canlandırmak için bir araç olarak kullanabilir³⁷⁷.
- Bir diğer yaklaşım olarak da, Türkiye'nin TTIP'den zarar görmesi muhtemel olan Kanada, Meksika, Norveç ve İsveç gibi diğer ülkeler ile birleşip TTIP'nin genişlemeye açık olması konusunda ortak bir çalışma içinde yer almasıdır. Zira Türkiye'nin bu konuda tek başına hareket etmesinden, toplu bir grup şeklinde AB ve ABD nezdinde lobi yapması karşısında yapıcı bir yanıt bulması daha muhtemeldir³⁷⁸.

³⁷⁵ İstanbul Politikalar Merkezi, **TTIP's Enlargement and the Case of Turkey**, İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları, İstanbul, Ocak 2015, s. 12.

³⁷⁶ Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu Türkonfed, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın (TTIP) Türkiye'deki KOBİ'lere Etkisi ve Politika Önerileri, Şubat 2016, s. 20.

³⁷⁷ Anna Mazzone, "Erdogan's Eyes on TTIP", **The European Post**, 20.02.2015, <http://europeanpost.co/erdogans-eyes-on-ttip/>, (23.09.2016).

³⁷⁸ İstanbul Politikalar Merkezi, **TTIP's Enlargement and the Case of Turkey**, s. 12.

SONUÇ

Ortak Ticaret Politikası genel olarak, AB'nin ekonomik bütünleşme sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan İç Pazar hedefi doğrultusunda üye devletlerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünü olarak tanımlanabilir. İç düzenlemelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan dış düzenlemeler üye devletlerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika sürdürmesi ve ekonomik bütünleşme sürecinin gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanma amacı üye devletlerin birbirinden bağımsız hareket etmelerini önlemektir ve bunun için bu alanı düzenleme yetkisi AB'ye verilerek, AB kurucu anlaşmalarda gerekli yetki ve araçlarla donatılmıştır.

Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği ile başlayan ve kendi içerisinde serbest pazar oluşturma hedefi, ekonomik bütünleşme hareketinin en önemli örneklerinden birini oluşturmuştur. Birliğe üye olan ülkeler arasında 1968 yılında Gümrük Birliği, 1992 yılı sonunda ise malların, emeğin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının oluşturulduğu ortak pazar aşaması tamamlanmıştır. Birliğe üye ülkeler, Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası'nın gereği olarak, gümrük vergileri, tarifeler, tarife dışı engeller ve kotalar gibi konularda egemenlik yetkilerini AB organlarına devretmişler, bu çerçevede Ortak Gümrük Tarifesi oluşturulmuştur.

AB içerisinde tek pazarın oluşturulmasıyla birlikte iç ticareti engelleyen çoğu sınırlamanın kaldırılmasıyla, Birlik içindeki ticaret genişlemiş ve AB dünyanın en geniş siyasi topluluğu olmanın yanı sıra en büyük ticari topluluğu haline de gelmiştir. Avrupa Birliği, 28 üye devleti, 508.2 milyon nüfusu ve kişi başına 30.240 Dolar düzeyindeki gayri safi yurt içi hasılası ile dünyanın en büyük ve en dinamik pazarlarından biridir. 28 üye ülke ile AB, dünyanın en büyük ve öncü ticaret grubudur. AB, dünya nüfusunun sadece %7'sini kapsamasına rağmen dünya ticaretinin 5'te 1'ine yakınıni oluşturmaktadır. AB, ticari ürünler bazında dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci büyük ithalatçısı konumundadır. Ticari hizmetler bazında ise dünyanın birinci ihracatçısı ve ithalatçısı konumundadır.

DTÖ müzakerelerinde yaşanan tıkanıklık sonrasında ikili ticaret anlaşmaları AB gündemi içinde önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

Uzun ve hararetli tartışmalardan sonra 1 Aralık 2009 itibariyle yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile OTP alanı genişletilerek OTP'nin ilgili unsurları AB'nin münhasır yetki alanına alınmıştır. Bu sayede, AB cephesinde, ticaret politikasının daha verimli ve daha tutarlı olması planlanmıştır. Bu çerçevede, artık “karma anlaşma” olarak adlandırılan; üye devletlerin tek tek onaylarının alındığı anlaşmalar yerine, Komisyon'un üye devletler adına müzakere ettiği ve AB adına onay sürecine taşıdığı “Birlik anlaşmaları” hedeflenmiştir. Dolayısıyla, Lizbon Antlaşması ortak ticaret politikasını, işleyişte, ulusüstü bir yapıya taşımayı öngörmüştür. Bununla birlikte, tezimizin hipotezinde belirttiğimiz üzere esasen süreç incelendiğinde özellikle yatırım alanının OTP'ye devredilmesinin ardından sürecin tasarlandığı şekilde “ulusüstü” işlemediği, tam tersine “hükümetlerarası” diyalog, müzakere ve onay sürecinin baskın olduğu görülmektedir.

AB 2008 sonrasında küresel ekonomik kriz sonrasında Birliği güçlendirmek adına geliştirmiş olduğu Lizbon Antlaşması ile AB'nin küresel çapta daha güçlü bir konuma gelme hedefi vardı. Buna karşın, Lizbon Anlaşması ortak ticaret politikasını işleyişte ulus üstü bir yapıya taşımayı öngördüyse de, teknik olarak hükümetler arası görüş ve onay süreçlerinin hâkim olduğu “hükümetlerarasılığın” arttığı bir süreç yaşanmaktadır.

Çalışmamızda Avrupa Birliği'nin OTP aracılığı ile küresel çapta nasıl daha etkin olmaya çalıştığı ve OTP kapsamında AB'nin kullandığı araçlar incelenmiştir. Bu sayede Lizbon Antlaşması ile OTP alanındaki uygulama ve gelişmelerin ne kadar uyum içinde bulunduğu saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle ticaret politikası açısından önemli olan bölgeselleşme ve küreselleşme kavramlarına değinilmekte ve Avrupa bütünleşmesi kuramlarına yer verilmekte, ardından AB anlaşmalarında yer alan OTP ile ilgili hükümler incelenmekte ve Lizbon Antlaşması sonrasında OTP alanına getirilen yenilikler irdelenmiştir. Öte yandan Avrupa Birliği'nin OTP ile hedeflediği amaca ulaşmak için kullandığı araçlar çerçevesinde önemli bir STA çalışması olan ABD ile AB arasında görüşülen TTIP görüşmelerinde ortaya çıkan tablo ve Avrupa Parlamentosu ile birlikte üye devletlerin duruşları

araştırılmıştır. Gerek Avrupa Parlamentosu üyeleri ile gerçekleştirilen anket çalışmasına alınan cevaplar gerek ise üye devletlerin bireysel duruşları ve STK ve diğer ilgili tarafların açıklamaları bu alanda uyum sorunları yaşandığını ortaya koymuştur. Tüm bu güncel gelişmeler ışığında gelinen nokta çalışmamızda somut bir şekilde ortaya koyulmuştur.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm tezimizin teorik kısmını içermekte olup, bu bölümde öncelikle AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı da içine alan, AB'nin bölgesel ve küresel çalışmaları ve modelleri ile örtüşen bölgeselcilik ve küreselleşme kavramlarına yer verilmiştir. Ardından teorik dayanağımızı esas olarak oluşturan ve hipotezimizin kuramsal çerçevesini çizen; AB'nin de temelinde yer alan AB bütünleşme teorileri kapsamında "ulusüstücülük" ve "hükümetlerarasıcılık" teorileri irdelenmiştir. Bu teoriler kapsamında OTP'nin işleyişi incelenmiş ve Lizbon Anlaşması'nın genel ruhu ve OTP çerçevesinde TTIP açısından yaşanmakta olan mevcut denge ve durum değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde; Avrupa Birliği'nin Lizbon Antlaşması öncesindeki döneme kadar, OTP'nin oluşumu ana hatları ve ilkeleriyle ele alınmış; Avrupa Kıtası'nda "Birlik" fikri, Paris Antlaşması, Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması'nda OTP ile ilgili hükümler incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde Ortak Ticaret Politikası'nın araçları da irdelenerek, Ortak Gümrük Tarifesi ve İthalat rejimi ile ilgili temel mevzuat, ihracat rejimi ile ilgili temel mevzuat ve birliğin üçüncü ülkeler ile imzaladığı anlaşmalar olmak üzere üç esas kısım mercek altına alınmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, tezimizin inceleme konusunu oluşturan, Lizbon Antlaşması'nın Avrupa Birliği'nin, OTP kapsamında Birliğe getirdiği yenilikler irdelenmiştir. Bu yenilikler kapsamında OTP alanında Parlamento'nun artan rolü ve karar ve yetki sistemindeki değişiklikler açıklanmış olup, AB'nin dünya ticareti ve dünya ekonomisindeki önemi ve konumu da değerlendirilmiştir. Öte yandan, bu bölümde, küreselleşme sürecinde, dünya ticaretindeki engellerin kaldırılması konusunda AB'nin GATT ve DTÖ nezdindeki duruş ve konumuna da yer verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olan dördüncü bölümde ise tezimizin konusu olan Lizbon Antlaşması, OTP araçları arasından STA'lar ve özelde TTIP üzerinde gerçekleştirilen anket çalışması ve bu anket çalışmasının sonuç ve değerlendirmeleri yer almıştır. Bu bölüm tezimizin özgün çalışma kısmını oluşturmuş ve hipotezimizin dayanağına somut bir katkı koymuştur. Söz konusu anket çalışmamız 2008'de dünyada yaşanan genel ekonomik krizin ardından AB'nin küresel çapta hem ekonomik hem de politik açıdan daha etkin olma istek ve arayışları çerçevesinde 1 Aralık 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren "Lizbon Antlaşması" nezdinde şekillendirilen AB Ortak Ticaret Politikası ve TTIP Anlaşması müzakereleri kapsamında, Avrupa Parlamentosu Üyelerine yönelik olarak gerçekleştirilen anket çalışmasıdır.

28 ülkeden toplam 750 milletvekillinden oluşan Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik hazırlanan anket çalışması tam sayım yöntemi ile Parlamento üyelerinin tamamına yönelik olarak, Likert ölçeğine göre toplam 20 sorudan oluşmuştur. Ayrıca bu anket kapsamında, tez konumuzun genel çerçevesi itibarıyla; Parlamento üyelerine, Avrupa Ticaret Politikası veya Lizbon Antlaşması ile ilgili olarak ilave etmek istedikleri bir yorum olup olmadığı yönünde ve de AB'nin ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasi etkisi olup olamayacağı yönünde 2 adet ucu açık soru da yöneltilmiştir. Avrupa Parlamentosu üyelerine yönelik hazırlanan söz konusu anket çalışmamız; Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak 3 dilde hazırlanmış olup, toplam 80 milletvekili tarafından yanıtlanmıştır. Bu anketin amacı, Komisyon'un TTIP Anlaşması ile ilgili uzun soluklu çalışmalarının ardından nihai onayı verecek olan Avrupa Parlamento üyelerinden; Lizbon Antlaşması, OTP ve TTIP konularındaki görüşlerini ilk ağızdan almak ve görüşlerinin ulusüstü veya hükümetler arası prensipte daha çok hangi ölçüde olduğunu saptamak olmuştur.

Parlamento üyelerine yöneltilen anket sorularına verilen cevaplar arasında ortaya çıkan en önemli noktalar şu şekilde olmuştur:

1- *Şeffaflık eksikliği*: Ankete katılan parlamento üyelerinin %55'i, Avrupa Komisyonu ile ABD arasındaki müzakere görüşmelerinin yeterli şekilde (layıkıyla) ve şeffaf bir şekilde sürdürülmediğini düşünmektedir.

2- *TTIP müzakereleri problemlidir*: Ankete katılan parlamento üyelerinin %51'i, TTIP müzakerelerinin genel olarak çok problemlidir bir şekilde devam ettiğini düşünmekte olup, %14'ü ise bu konuda kararsızdır.

3- *Standartlarda düşüş endişesi*: Ankete katılan parlamento üyelerinin %36'sı TTIP çerçevesinde Avrupa standart ve düzenlemeleri ile ABD standart ve düzenlemelerinin birbirleri ile uyumlu hale getirilmesi sonucunda Avrupa'nın tüketici sağlığı ve çevre konusundaki standartlarında düşüş olacağını düşünmektedir, üyelerin %16'sı ise kararsız olduğunu beyan etmiştir.

4- *Müzakerelerin üye devletlerin görüşlerini yeterince yansıtmaması*: Ankete katılan parlamento üyelerinin %33'ü TTIP müzakere ve karar prosedürlerinin yeterince kapsayıcı olmadığını ve tüm üye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmadığını bildirmiş, %13'ü ise kararsızlığını beyan etmiştir. Bu sonuçtan anlıyoruz ki parlamento üyelerinin 1/3'ü TTIP müzakerelerinin üye devletlerin görüşlerini kapsayıcı bir şekilde yansıtmadığı düşüncesi ile beraber ileride gerek Parlamento oylamasında gerek ise olası ulusal parlamento oylamalarında anlaşma kabul görmeyebilir.

5- *Komisyon raporları'nın ttip kaygılarını yansıtmaması*: Yine yukarıdaki sonuca benzer bir şekilde, ankete katılan parlamento üyelerinin %46'sı Avrupa Komisyonu raporlarının, TTIP Anlaşması çerçevesindeki tüm mevcut gerçek kaygıları yansıtmadığını ve bu kaygılara uygun yanıtlar getirmediğini düşünmektedir. Bu oran oldukça yüksek sayılabilecek bir oran olup %14 düzeyinde de yine kararsız olanlar ilave edilince, aksini düşünenler %40 oranında görünmektedir.

6- *TTIP müzakerelerinin bir kaç yıl daha süreceği*: Ankete katılan parlamento üyelerinin %61'i 2013 yılı Temmuz ayında başlayan TTIP müzakerelerinin birçok yıl daha süreceğini ve hükümetler arasında uzun tartışmalara tabi olacağını düşünmekte olup, %21'i ise bu konuda kararsızdır. Aksini düşünenlerin oranı ise %18'dir. Burada tezimiz açısından önemli olan husus, TTIP her ne kadar OTP alanında AB tarafından hali hazırda münhasır yetki ile sürdürülüyor olsa da, bu çalışma ve müzakerelerin yine hükümetler arasındaki tartışma ve uzlaşma arayışları gerçeği ile çarpışması kuvvetle muhtemeldir.

7- *Avrupa tarımının zarar göreceği:* Ankete katılan parlamento üyelerinin %42'si AB ve ABD arasındaki ticareti serbestleştirilmesi sonucunda, AB tarım ürünlerinin ABD'nin tarım ürünleri rekabetinden olumsuz bir şekilde etkileneceğini ve zarar göreceğini düşünmektedir. Parlamento üyelerinin %21'i ise bu konuda kararsız kalmıştır. Sonuç olarak bu oranlardaki yükseklik, TTIP müzakereleri çerçevesinde AB ülkelerinde tarım alanında faaliyet gösteren birçok kurum, firma, STK ve siyasilerin bu konudaki memnuniyetsizliklerini dile getirebileceğini ve akabinde anlaşmanın olumsuz yönde etkilenebileceğine işaret etmektedir.

8- *Ulusal parlamentoların onayının alınması gerektiği:* Ankete katılan parlamento üyelerinin %61'i, Komisyon'un, Avrupa Parlamentosu'nun ve Bakanlar Konseyi'nin onayını gerektiren TTIP Anlaşması'na ilave olarak tüm AB Ulusal Parlamentolarının da onayının alınması gerektiğini bildirmiş, %15'i ise kararsızlığını ifade etmiştir. Neticede aksini düşünen sadece %24 gibi düşük bir oran ortaya çıkmış olup, "Lizbon Antlaşması kapsamında OTP'nin münhasır yetki alanına alınarak ulus üstü düzeye sevk edilmesine rağmen, işleyişte ulusal parlamentolar aracılığı ile hükümetler arası görüşmelerin öneminin artarak devam edeceği" hipoteziniz ile örtüşmektedir.

9- *Üye devletlerin rızası:* Yine yukarıdaki sonuca benzer bir şekilde, ankete katılan parlamento üyelerinin %58'i TTIP Anlaşması'nın Haziran 2015'te ertelenen oylama kararının, AB ticaret politikasının karışık ve zor olduğunu, hükümetler arası bir süreçten geçtiğini ve her üye devletin rızasını gerektirdiğini gösterdiğini belirtmiştir. Bu soruya %18'lik kararsız oy verenleri çıkarınca aksini düşünenler sadece %24 olarak ortaya çıkmaktadır.

10- *TTIP'nin protestolar nedeniyle onaylanmaması:* Ortaya çıkan ilginç bir değerlendirme ise, TTIP'nin eleştirilen birçok yönü ve yapılan protestolar nedeniyle onaylanmayacağı ve başarısız olacağı yönünde %44 oranında kararsız oy verilmesidir. Her ne kadar sadece Ankete katılan parlamento üyelerinin %15'i onaylanmayacağını düşünmüş olsa da, % 44 oranında kararsız yani "şüpheli" oranında ortaya çıkan yüksek değer oldukça dikkat çekicidir.

11- *TTIP ve CETA için ulusal parlamento onayı ve referandum:* Ankete katılan parlamento üyelerinin %37'si TTIP ve Kanada ile AB arasında Kapsamlı Ekonomi

ve Ticaret Anlaşması CETA'nın, yürürlüğe girebilmek için ulusal parlamentolar tarafından ayrıca onay gerekeceği ve her üye devlette referanduma götürülmesi gerekeceğini düşünmektedir. Bu konuda %33 gibi yüksek bir oran da yine kararsızlığını ifade etmiştir. Sonuç olarak sadece %30 aksini düşünmektedir.

12- *Çok uluslu şirketler ve demokrasi meşruiyeti açığı:* Ankete katılan denekler arasından, TTIP çerçevesinde çok uluslu büyük şirketlerin ve çıkar gruplarının yasal düzenleme sürecine dâhil olmaları sonucunda herhangi bir demokrasi açığı oluşmayacağını düşünenler %48 olsa da, %27'si demokrasi açığına neden olacağını ve %25'i ise bu konuda kararsız olduğunu bildirmiştir. Neticede demokrasi meşruiyeti açığı konusunda ciddi bir kesimin endişeli olduğu ortaya çıkmaktadır.

13- *Yatırımcı ve devlet anlaşmazlık çözümü tartışmaları:* Ankete katılan parlamento üyelerinin %46'sı Avrupa Komisyonu'nun yabancı yatırımlar konusundaki kararlarda temyiz mekanizması getirmesi ve duruşmaların daha şeffaf yapılmasını (kamuya açık) içeren önerisinin, mevcut Yatırımcı – Devlet ihtilaf ve anlaşmazlık çözümü (ISDS) prosedürlerini iyileştirmek için yeterli olmadığını düşünmektedir. %15'lik kararsız" oylar da eklendiğinde, geriye sadece %39'un Komisyon önerilerinden memnun olduğu görülmektedir.

14- *Standartlar ve mevcut kaygılar nedeniyle ttip onaylanmamalı:* Son olarak, ankete katılan parlamento üyelerinin %32'si yani 1/3'ü TTIP'nin Avrupa standartları ve kaygılarına karşı birçok husus içerdiği için onaylanmaması gerektiğini ifade etmiş olup, %17'si de kararsız olduğunu bildirmiştir.

Sonuç olarak, Lizbon Antlaşması sonrasında OTP kapsamında yürütülmekte olan TTIP müzakereleri çerçevesinde, görüyoruz ki, kamuoyu tarafından ve bazı AB üye devletlerinde dile getirildiği şekilde, Avrupa Parlamentosu üyelerinin yadsınamayacak ölçüde büyük bir kısmı,

- ABD ile AB arasındaki müzakerelerin şeffaf olmadığını,
- TTIP müzakerelerinin genel olarak çok problemli olduğunu,
- Tüketici sağlığı ve çevre konusundaki Avrupa standartlarında düşüş olacağını,

- TTIP müzakere ve karar prosedürlerinin yeterince kapsayıcı olmadığını ve tüm üye devletlerin görüş ve kaygılarını yansıtmadığını,
- Avrupa tarım sektörünün ABD rekabetinden zarar göreceğini,
- TTIP müzakerelerinin birkaç yıl daha süreceğini,
- Ulusal parlamentoların onayının alınması gerektiğini ve referandum düzenlenebileceğini ve
- Çok uluslu şirketler ve çıkar gruplarının düzenlemelere dâhil olmaları ile demokrasi açığı oluşabileceğini düşünmektedir.

Anketin son bölümünde “*Lizbon çerçevesinde genel olarak Avrupa Ticaret Politikası ile ilgili olarak ilave etmek istediğiniz bir görüş var mıdır?*” ve “*Sizce AB’nin, ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasi etkisi olabilir mi?*” şeklinde sorulan ucu açık 2 soruya verilen cevaplar arasından ortaya çıkan önemli görüşler şunlardır:

- *Çin etkisini azaltmak*: TTIP’nin tek olumlu yanı Amerika kıtasındaki Çin’in etkisini azaltmak olacaktır, özellikle de Latin Amerika’daki etkiyi azaltmak olacaktır.
- *Partner ilişkileri*: AB ticari ilişkilerinde tek başına kalamaz, dolayısıyla diğer partnerleri ile temasa geçmeli ve ticaretini yoğunlaştırmalı. Partner olarak ABD, Rusya ve Çin dâhil olmak üzere diğer tüm üçüncü ülkeler kast edilmektedir. Bununla birlikte, Avrupa standartlarına uyulması gerekmektedir, tüketicinin korunma düzeyi hiçbir şekilde düşürülmemelidir.
- *Yumuşak ve akıllı güç olarak ticaret*: AB’nin kendi çapında maalesef güçlü bir “sert güç”e sahip olamaması nedeniyle, dış dünya ile somut ve elle tutulur bir etki yapabilmenin tek yolu “yumuşak” ve “akıllı” güç aracılığı ile mümkün olabilir; ticaret politikası da bu güçler ardında sayılabilir. Sonuçta, AB dünyadaki en güçlü ekonomik ve ticari topluluklardan biridir. Gerekli etkiyi ve sonucu elde edebilmek için kullanılabilecek araçlar bunlardır.
- *Uluslararası üretim ve yüksek kalite standartları*: AB hem uluslararası üretimi korumayı hem de AB’ye ithal edilecek ürünlerin kalite standartlarını arttırmayı hedefleyecek ciddi ve iddialı bir ticaret politikası aracılığı ile

dünyada daha büyük bir siyasi rol oynayabilir. Ancak maalesef AB'nin mevcut ticaret politikası bunun tam tersini yapmaktadır.

- *TTIP Avrupa çıkarlarına aykırıdır:* TTIP Avrupa halkının çıkarlarına aykırıdır; dolayısıyla tüm hükümetlerin anlaşmazlık ve protesto tepkileri de önceden tahmin edilebilir ve beklenen tepkilerdir.
- *Teknolojik standartlar:* AB, teknolojik standartlar oluşturma ve bunları tüm dünyada uygulama suretiyle siyasi olarak daha güçlü olabilir
- *Güçlü ortak pazar:* AB dünyadaki en büyük ortak pazardır ve ekonomik açıdan büyük bir ağırlığa sahiptir. Bu nedenle AB'nin ekonomik gücü ve ticaret politikası en güçlü dış politika araçlarındandır.
- *Avrupa standartları:* Avrupa standartları daha büyük bir öneme sahip olacaktır ve Avrupalılar kendi gelecekleri hakkında ortaklaşa karar verebiliyor.
- *AB dünya üzerinde etkisizdir:* “AB'nin dünya üzerinde bir etkisi yoktur” diyen bir üye olmuştur.
- *Üye devletlere daha çok yetki verilmesi:* “AB'nin küresel çapta daha büyük bir siyasi rol oynaması gerektiğini düşünmüyorum. AB'ye daha az yetki, üye devletlere ise daha çok yetki verilerek üye devletler daha konfederal ve gönüllülük içerisinde işbirliği yapmalıdır (ikili ve çok taraflı)” **şeklinde yapılan bu açıklama çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedir.**
- *ABD'nin uşağı olan bir ab:* Hayır diye cevap verenlerden bir milletvekili, AB'nin giderek daha çok ABD'nin uşağı olduğu yönünde açıklama getirmiştir.
- *AB ülkelerindeki görüş farklılıkları:* Ayrıca bir milletvekili de, AB'nin ticaret politikası aracılığı ile daha geniş bir siyasi etkisi olabilir mi sorusunun cevabının AB'nin isteğine bağlı olduğunu ancak hali hazırda üye devletlerin aynı görüşte olmadığını belirtmiştir.
- *Üye ülkelerin ortak tutum sağlaması ve ticaret politikasında partnerleri ile iyi müzakere etme becerisi:* Bir diğer açıklama da şu yönde kaydedilmiştir: “Ticaret politikası Lizbon Antlaşması'ndan beri sadece AB'nin yetkisi altındadır. Bu da ortak pazarın doğal bir sonucudur. AB'nin bu sayede büyük bir etkiye sahip olup olamayacağı, üye ülkelerin ortak bir tutuma sahip

olmasını sağlama ve bu konuyu ticaret ortakları ile becerikli bir şekilde müzakere etme becerisine bağlıdır”.

- *AB küresel çapta başarısızlığa mahkûmdur:* AB daha güçlü siyasi bir rol oynamayacaktır, bölgesel kalmaya mahkûmdur.
- *Halkın ve üye devletlerin isteklerine saygı:* AB, Avrupa halklarının ve üye devletlerin isteklerine saygı duyarak küresel çapta siyasi olarak daha etkin olabilir.

TTIP’nin son onayının AP tarafından geçecek olması nedeniyle Parlamento üyelerinin görüşleri çok önemli olup, çalışmamızda nihai oylama öncesinde üyelerin mevcut görüş ve fikirlerini almak açısından söz konusu anket çalışmamız için büyük önem arz etmektedir. Özellikle OTP kapsamında ulusüstü ve hükümetlerarası karar alma ve işleyişe vurgu yapan üç soruya aldığımız yanıtlar, “Lizbon Antlaşması kapsamında OTP’nin münhasır yetki alanına alınarak ulusüstü düzeye sevk edilmesine rağmen, işleyişte ulusal parlamentolar aracılığı ile hükümetlerarası görüşmelerin öneminin artarak devam edeceği” hipotezimizi güçlendirmekte olup, OTP alanındaki müzakerelerin başarılı olabilmesi için, sürdürülen çalışmaların üye devletler tarafından benimsenmesi ve desteklenmesini teminen, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu başta olmak üzere, ilgili tüm taraf ve kurumlar, medya ve STK’lar nezdinde acil ve yoğun çalışmalar yapılması gerektiği yönünde işaret vermektedir. Bu çalışmalar kapsamında bir yandan kamuoyu ve ilgili tüm taraf ve kurumlar nezdinde var olan düşüncelerin arkasında yatan nedenlere yönelik düzeltici ve iyileştirici faaliyetlerde bulunarak, sağlık, tüketicinin korunması, çevre ve hijyen gibi taviz verilmesi istenmeyen konularda standartların düşmemesi temin edilmelidir.

Sonuç olarak ortaya çıkan mevcut tabloda diyebiliriz ki, AB’nin günümüzde yaşadığı ekonomik sıkıntıları kısmen siyasi tutukluğu ile de ilişkilidir. AB 2008’de yayılan küresel ekonomik krizin ardından Avrupa bütünleşme sürecinde ilerlemekte zorlanmaktadır; bu da bizlere AB’nin geleceğine yönelik vizyonuna kıyasla yapısal ve yönetsel açıdan yetersiz kaldığını göstermekte ve bu alandaki zayıflıklarını ve kırılganlığını ortaya koymaktadır. Borçlu AB ülkelerinin mevcut durumları ve gelecek kaygıları, İngiltere’nin AB’den ayrılma kararı ve bunu takip edebilecek diğer

Avrupa’da giderek artan aşırı sağcı eğilim ve politikalar karşısında Avrupa halklarından gelen desteğin artışı, mevcut göçmen krizi ve TTIP protestoları gibi birçok konuda diyebiliriz ki Avrupa bir nevi kilitlenme noktasına gelmiştir. Bu kilitlenme noktasında AB kendi geleceğini şekillendirebilmek için bütünleşme sürecine ivme kazandırıcı bir yol çizmesi ve en önemlisi de buna tüm AB üye devletlerini ikna etmesi gerekecektir. Aksi halde AB bu zayıflıklarla yoluna devam ederse gerek ekonomik gerek siyasi krizlere yine yakalanma olasılığı artacak ve bu durum da AB’yi dağılma sürecinin eşğine getirebilecektir.

Sonuç olarak, AB ulusüstü yapısı ve siyasi oluşumu ile diğer örgüt ve birliklerden farklıdır ancak günümüzde AB vaat ettiği barış ve refahı sunmakta zorlanmaktadır. Bilindiği üzere özellikle ekonomik ve mali küreselleşme karşısında ülkeler kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda vizyon ve hedeflerini çizmektedir. Bu nedenle AB açısından ortak ticaret politikası esasen her zaman en önemli politikalardan biri olmuş ve halen Avrupa’nın geleceği açısından kilit bir rol üstlenmektedir. Buna karşın, Komisyon ile üye ülkeler arasında yaşanan çıkar ve görüş farklılıkları, günümüzde tek tip bir AB’nin 28 üyeye hitap etmediği, vizyonları ve çıkarları ile örtüşmediğini göstermektedir. Bu nedenle Avrupa bütünleşmesinin farklı üyelerin farklı çıkar ve görüşlerini yansıtacak esnek bir şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir. Başka bir deyişle, diyebiliriz ki esasen Avrupa bütünleşmesi artık “ulus üstü” kavramı ve işleyişi ile eş anlamlı değildir. Günümüzde Avrupa bütünleşmesi “yeni hükümetlerarasıcılık” şekli ile şekillenmeye başlamaktadır, zira Avrupa kararları giderek daha çok “hükümetlerarası” usul ile alınmakta, örneğin Avrupa Konseyi’nde alınan kararlar ve CETA gibi STA’ların (büyük ihtimal ile ileride TTIP’nin de aynı şekilde olacaktır) sadece Avrupa Komisyonu tarafından değil, tüm AB ülkeleri ve ulusal meclisleri tarafından kabul göreceği şekilde “karma anlaşma” ilan edilmesi gibi. Ulusüstü kurumlar ve kurumlaşma her zaman “daha çok Avrupa” anlamına gelmeyebilir ya da “daha bütünleşmiş bir Avrupa” her zaman ulusüstü bir işleyiş ile mümkün olmayabilir. CETA ve TTIP örnekleri de tezimizde AB Ortak Ticaret Politikası’nın giderek daha çok hükümetlerarası diyalog ve işleyişe yönelimi desteklemektedir. Günümüzde ulus devletlerden ulusüstü kurumlara egemenlik devrini öngören geleneksel anlamda “ulusüstü bütünleşme” artık geçerliliğini yitirmeye başlamış, günümüz Avrupa’sında

herkesçe istenen ve popüler bir akım olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte, bu demek değildir ki bütünleşme süreci sona ermekte, yukarıda belirttiğimiz şekilde bütünleşme artık sadece ulusüstü işleyiş ile bütünleşmemektedir. Diyebiliriz ki bütünleşme artık daha çok üye devletler tarafından yönlendirilmekte ve sürdürülmektedir. Bu sayede üye devletler siyasi dengeyi kendileri kurmakta ve bütünleşmeye çizmek istedikleri sınırları koymaktadır. TTIP müzakerelerinde Fransa'nın tarım ve kültürel alanda görsel ve işitsel normlarından ödün vermeyeceğini açıklaması örneği gibi pek çok üye devletin TTIP'ye onay vermek için koydukları kırmızı çizgileri ve sınırları açıkça beyan etmeleri de OTP'de bu yöndeki ilerleyişinin somut bir göstergesidir. Üye devleteler bu sayede Avrupa'nın işleyişini sürdürmektedir. Son olarak da diyebiliriz ki, siyaset ve ekonominin önde gelen isimlerinin Avrupa Komisyonu'na duyulan güveni yeniden artırmak için çaba göstermesi gerektiği de ortadadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akçay, Belgin (Ed.) ve Gülüm Bayraktar Özçelik (Ed.), **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı, Mayıs 2012.

Akçay, Belgin (Ed.) ve İlke Göçmen (Ed.), **Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

Bal, Pınar Gedikkaya (Ed.) ve Rana İzci Connelly (Ed.), **Ekonomik Kriz ve Avrupa Birliği**, Der Kitabevi, İstanbul, 2016.

Balkır, Canan. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme, Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 310, İstanbul, 2016.

Can, Hacı. **Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.

Dedeoğlu, Beril. **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003.

Dinan, Desmond. **Ever Closer Union**, Lynne Rienner Publishers Inc, ABD, 1999.

Dönmez, Rasim Özgür (Ed.) ve Gökhan Telatar (Ed.), **Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008.

Güran, Nevzat. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, Anadolu Matbaacılık, İstanbul, 2000.

Karluk, Rıdvan. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi: Teori – Politika**, Beta Basım, İstanbul, 2013.

Rosamond, Ben. **Theories of European Integration**, New York, St Martin Press, 2000.

Le Hyaric, Patrick. **Le Grand Marché Transatlantique: Dracula Contre Les Peuples**, Editions de l'Humanité, Public Imprim, Fransa, 2013.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.

Tezcan, Ercüment (Ed.) ve İlhan Aras (Ed.), **Avrupa Birliği ve Üye Devletler AB 15 Üzerine Bir İnceleme**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016.

Ülger, İrfan Kaya. **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2007.

Van Der Wee, Herman. **Prosperity and Upheaval The World Economy 1945-1980**, Penguin Books, İngiltere, 1991.

Wiener, Antje ve Thomas Diez. **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004.

E-KİTAPLAR

Bache, Ian ve Stephen George ve Simon Bulmer. **Politics in the European Union**, Oxford University Press, 3. Baskı, İngiltere, 2011.

Balassa, Bela. **Towards a Theory of Economic Integration**, John Hopkins University, 1961.

Büyüктаşkın, Şener. **Dünya Ticaret Sistemi (Gatt, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, 03.09.2014, <http://www.senerbuyuktaskin.com/dunya-ticaret-sistemi-gatt-dunya-ticaret-orgutu-ve-turkiye/>, Ankara, (10.02.2016).

Büyüктаşkın, Şener. “Uluslararası Ticarete GATT Düzeni”, **Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları**, Ankara, 1983.

Dash, Kishore C. **Regionalism in South Asia: Negotiating Cooperation, Institutional Structures**, Routledge, New York, 2008.

Gilpin, Robert. **Global Political Economy**, Princeton University Press, 2001, <http://press.princeton.edu/chapters/s7093.pdf>, (05.10.2015).

Haas, Ernst. **The Uniting of Europe**, 1958, University Of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2004, , <http://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>, (08.04.2016).

Mc Cormick, John. **Understanding the European Union: A Concise Introduction**, Palgrave Macmillan, ABD, 2002.

Mc Donald Franks (Ed.) ve Stephen Dearden (Ed.), **European Economic Integration**, 4. Baskı, Pearson Education Limited, İngiltere, 2005.

Moussis, Nicholas. **Access to the European Union**, 19. Baskı, Rixensart, 2011.
http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/7/23/01/?all=1, (15.12.2015)

Nugent, Neill. **The Government and Politics of the European Union**, MacMillan Press, 1999.

Muhsin Kar (Ed.), **Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye: Ortak Politikaları Oluşumu ve Uyumlaştırılması**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010.

Preston, Christopher. **Enlargement and Integration in the European Union**, Routledge, London, 1997.

Ritzen, Joseph. **“A Chance for the World Bank”**, Anthem Press, London, 2005.

Rodrik, Dani. **Has Globalization Gone Too Far?**, Institute for International Economics, March 1997.

<http://www.huseyinagir.com/wp-content/uploads/2014/10/Avrupa-B%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fmesi-ve-T%C3%BCrkiye.pdf>, (15.03.2016).

MAKALELER, ARAŞTIRMA BİLDİRİLERİ ve YAYINLARI

Armanoviča, Marika ve Roberto Bendini, **The Role of the EP in Shaping the EU's Trade Policy after the Entry Into force of the Treaty of Lisbon**, Avrupa Parlamentosu, Directorate General For External Policies, Policy Department, Temmuz 2014, ss. 1-23.

Aytuğ, Hüseyin Kutay. “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı”, Celal Bayar Üniversitesi, **Yönetim ve Ekonomi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, sayı 1, 2008, ss. 1-13.

Alyanak, Servet. “Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşmasına Genel Bir Bakış ve bu Anlaşmanın Avrupa Birliği’nde Uygulanması”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı: 1, 2014, ss. 1-36.

Baldwin, Richard. “Multilateralising Regionalism: Spaghetti Bowls as Building Blocs on the Path to Global Free Trade”, **National Bureau of Economic Research**, Working Paper No. 12545, ABD, Eylül 2006, ss. 1 – 47.

Bergsten, Fred. “Open Regionalism”, **Peterson Institute for International Economics Working Paper**, 97-3, Ocak 1997, ss. 1 -20.

Bickerton, Christopher J. Dermot Hodson ve Uwe Puetter, “The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post Maastricht Era”, **Journal of Common Market Studies**, 09.09.2015, ss. 1 -23.

Borrmann, Axel. “The significance of the EEC’s Generalized System of Preferences, *Intereconomics Journal*”, **Publisher Springer-Verlag**, 1986, Volume 21, Issue 1, <http://link.springer.com/article/10.1007/BF02925416>, (18.03.2016). s. 9-14.

Bulmer, Simon ve Jonathan Joseph, “European integration in crisis? Of Supranational Integration, Hegemonic Projects and Domestic Politics”, **European Journal of International Relations**, Vol. 22(4), 2015, ss. 725–748.

Chaisse, Julien. Promises and Pitfalls of the European Union Policy on Foreign Investment, **Journal of International Economic Law**, 2012, ss. 51-84.

Chopin, Thierry. “Apres Lisbonne, quel projet politique pour l’Europe?”, **Fondation Robert Schuman**, Questions d’Europe No. 147, 19 Ekim 2009, ss. 1-10.

Delimatsis, Panagiotis, “European Union Trade Policy and the Prospects for a Transatlantic Trade and Investment Partnership”, **The Fletcher Forum of World Affairs**, Vol. 40:2, Summer 2016, ss.29-40.

Ege, Aylin. “Avrupa Birliği’nin Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 26 (3-4): 253-279. 1999.

Fina, Siegfried ve Gabriel M. Lentner, “The Scope of the EU’s Investment Competence After Lisbon”, **Santa Clara Journal of International Law**, Cilt 14, 23 Mayıs 2016, ss. 420,427.

Forster, Anthony. “Britain and the Negotiation of the Maastricht treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism”, **Journal of Common Market Studies**, 1998, 36 (3): ss. 347-368.

Gheyle, Niels. “Trade Policy with the Lights On Linking Trade and Politicization”, **The Conference EU Trade Policy at the Crossroads: Between Economic Liberalism and Democratic Challenges**”, 4-6 Şubat 2016, Avusturya, ss. 1.30.

Karacasulu, Nilüfer. “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşaatçı Yaklaşım”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, No: 9, 2007, ss. 82-100.

Kellner, Tobias. “Going Beyond Pure Economics: The EU’s Strategic Motivation to Negotiate Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), College of Europe, **Bruges Political Research Papers**, no: 51, Mart 2016, ss. 1-55.

Kleimann, David. “Negotiating in the Shadow of TTIP and TPP: The EU-Japan Free Trade Agreement”, **The German Marshall Fund of the United States**, Haziran 2015, ss. 1-7.

Kırval, Levent. **Avrupa Birliği Nereye Koşuyor? Avrupa’nın Geleceğine Siyaset Teorisi ile Bakmak**, Derin Yayınları, İstanbul 2011, ss. 35-39.

Meunier, Sophie. “Integration By Stealth: How The European Union Gained Competence Over Foreign Direct Investment”, **Paper prepared for the 7th Annual Conference of the Political Economy of International Organizations**, January 16-18, 2014, Princeton Üniversitesi, ss. 1-20.

Mittelman, James. “Mapping Globalisation”, **Singapore Journal of Tropical Geography**, National University of Singapore and Blackwell Publishers Ltd, 2001, ss. 212-218.

Moravcsik, Andrew. “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, Harvard University, **Journal of Common Market Studies**, Cilt 31, No: 4, 1993, ss. 473-524.

Rauba, Kolja ve Jan Wouters, “The Many Facets of parliamentary Involvement and Interaction in EU External Relations”, Leuven Center for Global Governance Studies, **Institute for International Law**, Working Paper No: 174, Nisan 2016, ss.1-19.

Nye, Joseph ve Robert Keohane, “Transnational Relations and World Politics”, **MIT Press**, 1971, Vol. 253 No: 3, ss. 329-349.

Orbie, Jan ve Bart Kerreemans,” Theorizing European Union Trade Politics: Contending or Complementary Paradigms?”, **Journal of Contemporary European Research**, Volume 9, Issue 4, 2013, s. 493-500.

Pomfret, Richard. “Is Regionalism an Increasing Feature of the World Economy?”, Discussion Paper, **University of Adelaide**, Avustralya, no: 164, Haziran 2006, ss.1-32.

Porter, Michael E. “The Competitive Advantage of Nations, **Harvard Business Review**, Mart - Nisan 1990, <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>, (10.10.2015), ss. 1-25.

Sachs, Jeffrey. “Globalization and Patterns of Economic Development”, **Review of World Economics**, Weltwirtschaftliches Archiv, cilt 136, Almanya, 2000, ss. 580-587.

Schmidt, Vivien A. “The New EU Governance: New Intergovernmentalism, New Supranationalism and New Parliamentarism”, **Instituto Affari Internazionali IAI Working Papers**, 11.05.2016, ss. 1-17.

Schott, Jeffrey J. Peterson Institute for International Economics, Why Transatlantic Trade Winds Are Blowing, **Council on Foreign Relations**, 25.02.2013, <http://www.cfr.org/trade/why-transatlantic-trade-winds-blowing/p30066>, (21.09.2016), ss. 1 -4.

Servent, Ariadna Ripoll. “The Role of the European Parliament in International Negotiations After Lisbon”, **Journal of the European Public Policy**, 21 Mart 2014, ss. 568-586.

Shan, Wenhua Shan ve Sheng Zhang, “The Treaty of Lisbon: Half Way Toward a Common Commercial Policy”, **The European Journal of International Law**, Cilt. 21, no: 4, EJIL 2011, ss. 1049-1073.

Steiner, Nils D. “Public Support for TTIP in EU Countries: What Determines Trade Policy Preferences in a Salient Real-World Case?”, **Johannes Gutenberg-University Mainz Working Paper**, 20 Ocak 2016, ss. 1 -36.

Wallace, Helen (Ed.), William Wallace (Ed.) ve Mark A. Pollack (Ed), Stephen Woolcock, “Policy-Making in the European Union”, Oxford University Press, 2005. ss. 377-399.

Woolcock, Stephen. “EU Trade and Investment Policymaking After the Lisbon Treaty”, **Intereconomics** 2010, 1, Trade Policy 523, London School of Economics, ss.1-4.

Woolcock, Stephen. “The Potential Impact of the Lisbon Treaty on European Union External Trade Policy”, **Swedish Institute for European Policy Studies SIEPS**, Haziran 2008, s. 1 -6.

DERGİ – ELEKTRONİK YAYIN

Archick, Kristin. “The European Union: Questions and Answers”, **Congressional Research Service**, ABD, 19 Ocak 2016.

Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü resmi sitesi, **About TTIP, Questions and Answers**, 6 Eylül 2016, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/questions-and-answers/>, (29.12.2016).

Avrupa Komisyonu, Basın Bülteni, **Commission asks Member States to Terminate Their Intra-EU Bilateral Investment Treaties**, 18 Haziran 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5198_en.htm, (25.07.2016).

Cooper, William H. “EU-US Economic Ties: Framework, Scope and Magnitude”, **CRS Report for Congress**, 21 Şubat 2014, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30608.pdf>, (30.03.2016).

Council of the European Union, **Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union**, Brüksel, 2009.

Dillon & Eustace, **The Transatlantic Trade and Investement Partnership**, Dillon & Eustace Yayınları, İrlanda, Mayıs 2016.

Dreyer, Iana. “CETA, EU Trade Politics”, **European Trade Policy Borderlex**, 7 Temmuz 2016, , <http://www.borderlex.eu/ceta-commission-caves-in-to-member-state-political-pressure-declares-deal-is-mixed/>, (25.07.2016).

Fiott, Daniel. “Safeguarding the EDTIB: The Case for Supervising Non-EU FDI in the Defence Sector”, **Egmont Security Policy Brief**, Aralık 2012, no: 41.

Herbert Smith Freehills Arbitration Notes, **German court confirms the protection of investors under intra-EU BITs**, 27.06.2012, <http://hsfnotes.com/arbitration/2012/06/27/german-court-confirms-the-protection-of-investors-under-intra-eu-bits/>, (15.09.2016).

IKV, **Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Müzakereleri: Son Durum**, IKV Değerlendirme Notu, İstanbul, Mart 2014.

Irwin, Gregor. “Realizing TTIP’s Strategic Potential”, Chatham House, **US and the Americas Programme Research Paper**, Temmuz 2016.

İktisadi kalkınma Vakfı (IKV), **Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Ortak Ticaret Politikası**, IKV Yayınları, No: 233, İstanbul, 2010.

İktisadi Kalkınma Vakfı (IKV), **Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası**, İKV Yayınları, İstanbul, 2003.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Lizbon Antlaşması Değerlendirme Notu 2009**, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf, (10.12.2015).

İKV, **Gatt Uruguay Round Sonuçları ve Türkiye'ye Etkileri**, İKV Yayınları, No: 126, İstanbul, 1994.

İngiltere Parlamentosu, **House of Commons Hansard Debates**, 15 Ocak 2015, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmhansrd/cm150115/debtext/150115-0004.htm>, İngiltere Parlamentosu Oturumları Yayınları, (26.09.2016).

İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri İMMİB Genel Sekreterliği, **İhracat Kontrol**, http://www.ihracatkontrol.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=6, (16.03.2016).

İstanbul Politikalar Merkezi, **TTIP's Enlargement and the Case of Turkey**, İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları, İstanbul, Ocak 2015.

İstanbul Ticaret Odası, **Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin Uyumu ve Sorunları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 1994-30, Can Matbaa, İstanbul, 1994.

İstanbul Ticaret Odası, **Dış Ticarete Gümrük Uygulamaları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0025025.pdf>, 21.10.2015, Nisan 2011.

İstanbul Ticaret Odası, **Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2006, s. 51.

İstanbul Ticaret Odası, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1992.

Jelena Baumlér, “TTIP and the WTO: Anatomy of a Murder Story and the Future of the World Trading System”, **Wölkerrechtsblog**, 29.02.2016, <https://voelkerrechtsblog.org/ttip-and-the-wto-anatomy-of-a-murder-story-and-the-future-of-the-world-trading-system/>, (15.09.2016).

Mansour, Nisreen. “Neofunctionalism and European Integration: Is it Still a Case of Spillover?”, 3 Ağustos 2011, <http://www.e-ir.info/2011/08/03/neofunctionalism-and-european-integration-is-it-still-a-case-of-spillover/>, (05.05.2016).

Puetter, Uwe. “The European Council Has Become the New Center of Political Gravity in EU Decision-Making, European Politics and Policy”, **London School of Economic and Political Science Europs LSE Blog**, 30.10.2012, <http://blogs.lse.ac.uk/europsblog/2012/10/30/the-european-council-uwe-puetter/>, (30.09.2016).

Saadeh, Jiries. “The European Union, Investment Treaties and Investment Arbitration Post-Brexit”, **Practical Law Arbitration Blog**, 11 Temmuz 2016, <http://arbitrationblog.practicallaw.com/the-european-union-investment-treaties-and-investment-arbitration-post-brexit/>, (25.07.2016).

Schimmelfennig, Franck, “Claims of a “New Intergovernmentalism” in European Integration Have Been Overstated”, **London School of Economics LSE Europs Blog**, 22 Nisan 2015, <http://blogs.lse.ac.uk/europsblog/2015/04/22/claims-of-a-new-intergovernmentalism-in-european-integration-have-been-overstated/>, (30.09.2016).

T.C. AB Bakanlığı, **Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi**, T.C. AB Bakanlığı Yayınları, 14 Eylül 2010, Ankara.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara, 2014.

T.C. Merkez Bankası Ekonomi Notları, **AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri**, Ankara, 26 Kasım 2013.

T.C. Merkez Bankası, **AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri**, T.C. Merkez Bankası Ekonomi Notları, Ankara, 26 Kasım 2013.

TEPAV, **AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye**, TEPAV Yayınları, Ankara, Haziran 2013.

TOBB, **“Türkiye’nin TPP ve TTIP Çağında Geleceği”**, TOBB Araştırma Notu, <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2013/10/064-069.pdf>, (23.09.2016).

TUİSAV Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, **GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, TUİSAV Yayınları, Ankara, 1994.

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), **Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı’nın (TTIP) Türkiye’deki KOBİ’lere Etkisi ve Politika Önerileri**, İstanbul, Şubat 2016.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği TOBB, **Türkiye’nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu**, 2011, <http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/RaporlarYayinlar/TurkiyeninDisTicaretindeSerbestTicaretAnlasmalari.pdf>, (25.03.2016).

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **Lizbon Antlaşması’nın Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası Açısından İçerdiği Değişiklikler**, USAK Yayınları, Ankara, 2014.

Uluslararası Stratejik Araştırmalara Kurumu USAK, “**Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye**”, 4 Şubat 2014, <http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/yorumlar/transatlantik-ticaret-anlasmasi-ve-turkiye>, (23.09.2016).

US Chamber of Commerce, **Transatlantic Trade and Investment Partnership**, 12 Eylül 2016, <https://www.uschamber.com/issue-brief/transatlantic-trade-and-investment-partnership>, (26.09.2016).

Vis-Dunbar, Damon. “EU Member States Reject the Call To Terminate Intra-EU Bilateral Investment Treaties”, **Investment Treaty News**, 10 Şubat 2009.

E-GAZETE

AB Haber, “Avusturya ABD-AB Ticaret Anlaşması Müzakerelerine Karşı”, **AB Haber**, <http://www.abhaber.com/avusturya-abd-ab-ticaret-anlasmasi-muzakerelerine-karsi/>, (01.09.2016).

AB Haber, Michel Barnier: Brexit 18 Ayda Tamamlanacak, Britanya’ya İmtiyazlı Ortaklık Yok” **AB Haber**, 6 Aralık 2016, <http://www.abhaber.com/54423-2/>, (10.12.2016).

AB Haber, “ Marine Le Pen: Seçimleri Kazanırsam AB’den Çıkış Referandumu Yapacağım” **AB Haber**, 06.09.2016, www.abhaber.com/marine-le-pen/, (30.09.2016).

BBC Türkçe, “Kanada: AB, Ceta Ticaret Anlaşmasını İmzalayabilecek Kapasitede Değil”, **BBC Türkçe Gazetesi**, 21 Ekim 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37726807>, (29.11.2016).

BBC News, “TPP: What Is It And Why Does It Matter?”, **BBC Gazetesi**, 27.07.2016, <http://www.bbc.com/news/business-32498715>, (26.09.2016).

Deutsche Welle, “AB ve Kanada CETA Anlaşmasını İmzaladı”, **Deutsche Welle Türkçe Gazetesi**, 30.10.2016, <http://www.dw.com/tr/ab-ve-kanada-ceta-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-imzalad%C4%B1/a-36203823>, (29.11.2016).

Deutsche Welle, “Brüksel'den Trump'a Zirve Talebi”, **Deutsche Welle**, 9 Kasım 2016, <http://www.dw.com/tr/br%C3%BCkselden-trumpa-zirve-talebi/a-36319852>, (01.12.2016).

Euronews, “Brüksel’de TTIP ve CETA Protesto Edildi”, **Euronews**, 22.09.2016. <http://tr.euronews.com/2016/09/20/bruksel-de-ttip-ve-ceta-protesto-edildi>, (22.09.2016).

Euractiv, European Parliament Backs TTIP, Rejects ISDS, **Euractive**, 9 Temmuz 2015 <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/european-parliament-backs-ttip-rejects-isds/>, (10.06.2016).

Euronews, “Transatlantik Ticaret Anlaşması Görüşmeleri Basına Sızdı”, 02.05.2016, <http://tr.euronews.com/2016/05/02/transatlantik-ticaret-anlasmasi-gorusmeleri-basina-sizdi>, **Euronews Gazetesi**, (06.09.2016).

Euronews, Fransa TTIP Anlaşmasına Mesafe Koydu”, **Euronews**, 3.05.2016, <http://tr.euronews.com/2016/05/03/fransa-ttip-anlasmasina-mesafe-koydu/>, (24.05.2016).

Haber7, “İşte Trump’ın Ekonomi Planı”, **Haber7**, 10.11.2016, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2210578-iste-trumpin-ekonomi-planı>, (01.12.2016).

Habertürk, “AB-Kanada Ticaret Anlaşması İmzalandı”, **Habertürk Gazetesi**, 30.10.2016, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1317294-ab-kanada-ticaret-anlasmasi-imzalandi>, (29.11.2016).

Habertürk, “Birleşik Krallık AB Üyeliğini Oyladı”, **Habertürk**, 25.06.2016, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1257716-birlesik-krallik-ab-uyeligini-oyladi>, (15.09.2016).

Habertürk, Ece Çelik, “Brexit: Avrupa Barışının En Büyük Krizi!” **Habertürk**, 24.06.2016 <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1256993-brexite-avrupa-barisinin-en-buyuk-krizi>, (15.09.2016).

Le Journal du Dimanche, "Pour Un Gouvernement De La Zone Euro Avec Un Budget Et Un Parlement", **Le Journal du Dimanche**, 18.07.2015, <http://www.lejdd.fr/Politique/Hollande-dans-le-JDD-Pour-un-gouvernement-de-la-zone-euro-avec-un-budget-et-un-Parlement-742890>, (27.04.2016).

Le Monde, “Pourquoi la France Veut-Elle Maintenant Enterrer Le Tafta”, Le Monde, 30.08.2016, <http://transatlantique.blog.lemonde.fr/2016/08/30/pourquoi-la-france-veut-elle-maintenant-enterrer-le-tafta/>, (30.12.2016).

Le Monde, Laurence Parisot, “Créons d’Urgence Les Etats-Unis d’Europe”, **Le Monde**, 30.11.2011, http://www.lemonde.fr/idees/article/2011/11/30/creons-d-urgence-les-etats-unis-d-europe_1611180_3232.html, (25.04.2016).

Le Monde, Maxime Vaudano, “Qu’est-ce Que le Tafta, Dont La France Demande L’arrêt Des Négociations?”, **Le Monde**, 13.10.2015, http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/10/13/si-vous-n-avez-rien-suivi-au-tafta-le-grand-traite-qui-effraie_4788413_4355770.html#779XgqrG2mk7ke6g.99, (30.12.2016).

Ravi Kanth Devarakonda, Asymmetries Mark WTO's Bali Accord, **Asia Times**, 17 Aralık 2013, http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/GECON-02-171213.html, (10.03.2016).

Rusya Haber Kanalı RT, **Major TTIP Vote at European Parliament Postponed Due To 'Political Divisions'**, Rusya haber kanalı RT, 9 Haziran 2015, <https://www.rt.com/news/266107-ttip-vote-parliament-postponed/>, (10.06.2016).

T24, TTIP Öldü, Peki Ya Sonrası?”, **T24 Haber**, 30.08.2016, <http://t24.com.tr/haber/yorum-ttip-oldu-pek-i-ya-sonrasi,357598>, (15.09.2016).

Telegraph, Julia Bradshaw, “What's The Difference Between TTIP and TPP and Why Does Donald Trump Want Them Scrapped?” **Telegraph**, 22.11.2016, <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/11/22/difference-ttip-tpp-does-donald-drump-want-scrapped>, (01.12.2016).

The European Post, Anna Mazzone, “Erdogan’s Eyes on TTIP”, **The European Post**, 20.02.2015, <http://europeanpost.co/erdogans-eyes-on-ttip/>, (23.09.2016).

The Guardian, Arthur Neslen, “Leaked TTIP energy proposal could “sabotage EU Climate Policy”, **The Guardian**, 11.07.2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/jul/11/leaked-ttip-energy-proposal-could-sabotage-eu-climate-policy>, (25.07.2016).

The Independent, Lee Williams,” What is TTIP? And Six Reasons Why The Answer Should Scare You”, **The Independent**, 06.10.2015, <http://www.independent.co.uk/voices/comment/what-is-ttip-and-six-reasons-why-the-answer-should-scare-you-9779688.html>, (29.12.2016).

TEZLER

Şener, Duygu. **Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı, İstanbul, 2015.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Hukuk Sitesi, **Common Rules For Imports**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar11002>, (03.01.2016).

AB Hukuk Sitesi, **1233/2011 Sayılı Yönetmelik**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R1233>, (15.03.2016).

AB Hukuk Sitesi, **22.12.1995 tarih ve 384/96 sayılı Konsey Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1996R0384:20051230:EN:PDF>, (16.01.2016).

AB Hukuk Sitesi, **3918/91 sayılı Konsey Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991R3918>, (10.03.2016).

AB Hukuk Sitesi, **520/94/EC sayılı Konsey Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001R1394>, (5.01.2016).

AB Hukuk Sitesi, **6.10.1997 tarih ve 2026/97 sayılı Konsey Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R2026:EN:HTML>, (16.01.2016).

AB Hukuk Sitesi, **738/94/EC** sayılı **Komisyon Yönetmeliği**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31995R0657>, (5.01.2016).

AB Hukuk Sitesi, **Avrupa Birliği Anlaşması (Maastricht Antlaşması)**, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf, (25.10.2015).

AB Hukuk Sitesi, **Avrupa Birliği'nin İşleyişi hakkında Antlaşması Metni**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>, (10 Aralık 2015).

AB Hukuk Sitesi, **Avrupa Birliği'nin İşleyişi hakkında Antlaşması Metni**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>, (10 Aralık 2015).

AB Hukuk Sitesi, **Nice Antlaşması**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>, (25.10.2015).

AB Hukuk Sitesi, **Partnership and Cooperation Agreements**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar17002>, (25.03.2016).

AB İstatistik Bürosu Eurostat, **Population Statistics**, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics, (10 Mart 016).

AB Resmi Gazetesi, **Treaty on European Union**, Official Journal, C 325, 24 Aralık 2002.

AB resmi sitesi, **Paris Antlaşması Metni**, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Treaty%20constituting%20the%20European%20Coal%20and%20Steel%20Community.pdf>, (2.10.2015).

AB resmi sitesi, **Paris Antlaşması Metni**,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Treaty%20constituting%20the%20European%20Coal%20and%20Steel%20Community.pdf>, (2.10.2015).

AB Ticaret Genel Müdürlüğü internet sitesi, **5.11.2002 tarih ve 1973/2002 sayılı Konsey Yönetmeliği**,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/october/tradoc_112236.pdf,

Anlaşmanın metnine Avrupa Birliği'nin resmi sitesinden ulaşılabilir;
http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

Avrupa Hukuk Sitesi, **Roma Antlaşması**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E>, (17.10.2015).

Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, **Amsterdam Antlaşması 133. Madde**,
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997E133>,
(10.10.2016).

Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, **Nice Antlaşması** metni: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>, (25.10.2016).

Avrupa Komisyonu Resmi Hukuk Sitesi, **Nice Antlaşması**,
https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf, (25.10.2016).

Avrupa Komisyonu resmi sitesi, **AB ve DTÖ**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-and-wto/>, (04.05.2016).

Avrupa Komisyonu resmi sitesi, **Generalised System of Preferences**,
http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_781_en.htm, (22.03.2016).

Avrupa Komisyonu sitesi, **Countries and regions: Japan**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/japan/>, (13.05.2016).

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB Konseyi Genel Sekreterliği Lizbon Antlaşması Bilgi Notu, Aralık 2009**, <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-konseyi-genel-sekreterligi-lizbon-antlasmasi-bilgi-notu.html>, (3 Kasım 2015).

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB Konseyi Genel Sekreterliği Lizbon Antlaşması Bilgi Notu, 01.12.2009**, <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-konseyi-genel-sekreterligi-lizbon-antlasmasi-bilgi-notu.html>, (06.12.2016).

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **AB’de Ticaret ve Ekonomi**, <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi.html>, (10 Mart 2016).

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **Serbest Ticaret Anlaşmaları**, <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/serbest-ticaret-anlasmalari.html>, (10 Mart 2016).

Avrupa Komisyonu web sitesi, **“Actions Against Imports Into The EU”**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/trade-defence/actions-against-imports-into-the-eu/>, (20.06.2016).

Avrupa Komisyonu web sitesi, **Doha Development Agenda**, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/events/index.cfm?id=1414>, (12.03.2016).

Avrupa Komisyonu, **Overview Of FTA And Other Trade Negotiations**, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf, (29.11.2016).

Avrupa Komisyonu, **Anlaşmalar**, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/>, (21.03.2016).

Avrupa Komisyonu, **Global Europe: Competing In The World**, 04.10.2016, <https://www.etuc.org/documents/communication-%E2%80%9Cglobal-europe-competing-world%E2%80%9D#.V-KUZvmLTIU>, (21.09.2016).

Avrupa Komisyonu, **Maastricht Antlaşması**, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

Avrupa Komisyonu, **Trade For All: Towards a More Responsible Trade and Investment Policy**, Avrupa Komisyonu Yayınları, Brüksel, 2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf, (10.10.2016)

Avrupa Parlamentosu sitesi: **MEPs by Member State and Political Group**, <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/crosstable.html>, (06.05.2016).

Avrupa Parlamentosu, **Fact Sheets on the European Union 2016**, Avrupa Parlamentosu Yayınları, 05/2015, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_6.2.2.pdf, (26.10.2015).

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi resmi sitesi, **About Free Trade Association**, <http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association>, (20.04.2016).

Aydın, Fatih. **Avrupa Birliği Dış Ticaret Politikaları**, 9 Şubat 2014, (Dış Ticaret Politikaları), <http://www.istemiparman.com.tr/avrupa-birligi-dis-ticaret-politikalari/>, (10.11.2015).

BusinessEurope, **Freedom of Investment An Objective for Europe**, Position Paper, 12 Mart 2008, <https://www.buinessurope.eu/sites/buseur/files/media/imported/2008-00382-E.pdf>, 09.09.2016.

Corporate Europe Observatory, **The Battle to Protect Corporate Investment Rights**, 13 Temmuz 2010, http://corporateeurope.org/sites/default/files/sites/default/files/article/battle_to_protect_corporate_investment_rights.pdf , (09.09.2016).

DTÖ, “The GATT Years: from Havana to Marrakesh, World Trade Organization”. Dünya Ticaret Örgütü, **Regional Trade Agreements**, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm, (09.10.2015).

EU Regulation No 978/2012 Of The European Parliament And of The Council of 25 October 2012, applying a scheme of generalised tariff preferences and repealing Council Regulation (EC) No 732/2008, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.303.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2012:303:TOC, (22.03.2016).

European Commission, **EU Investment Policy State of Play**, Civil Society Dialogue, Brüksel, Nisan 2014.

European Convention Secretariat, **Final Report of Working Group VII on External Action**, 16 Aralık 2002, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/devc/20030218/489393EN.pdf>, (25.11.2016).

European Convention Secretariat, **Summary of Proceedings Meeting of the Praesidium**, 22- 23 Nisan 2003, Brüksel. <http://european-convention.europa.eu/docs/praesidium/GlobalAgendas.pdf> , (25.11.2016).

European Union External Action sitesi, **About the European External Action Service**, 01.03.2016, http://eeas.europa.eu/background/high-representative/index_en.htm, (04.11.2016).

Eurostat, **Extra-EU28 trade, by Main Partners,**
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00035&language=en>, (01.03.2016)

Fransa Ulusal İstatistik ve Ekonomik Göstergeler Enstitüsü INSEE, **Maastricht Kriterleri** <http://www.insee.fr/en/methodes/default.asp?page=definitions/criteres-convergence-maastr.htm>, (25.10.2015).

Fransa Ulusal Meclisi, **21 Ağustos 1849 Barış Kurultayı Arşivi,**
http://www.assemblee-nationale.fr/13/evenements/textes_victor_hugo.asp, (10 Mart 2016).

Gelir İdaresi Başkanlığı, **GATT Bilgilendirme Rehberi,** Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT Müdürlüğü, Yayın no: 95, 2009,
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf,
(04.02.2016).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **Gümrük Bülteni,** Sayı 3, Temmuz – Eylül 2010,
<http://www.gtb.gov.tr/data/51d55f17487c8e0f30a44f5a/gumrukbulteni3.pdf>,
(18.3.2016).

Hermann, Christoph. **The Treaty of Lisbon Expands the EU's External Trade and Investment Powers,** ASIL Insight, 21 Eylül 2010,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf,
(29.11.2016).

AB Komisyonu sitesi, **Custom Unions,** <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/>, (25.03.2016)

Avrupa Komisyonu, **Overview Of FTA And Other Trade Negotiations**, Ekim 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf, (29.11.2016).

Maier, Jürgen. **“STOP TTIP”**, <https://stop-ttip.org/blog/we-the-people/>, (15.09.2016).

Minnesota Üniversitesi Kütüphanesi, Human Rights Library, **Amsterdam Treaty**, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/EUAmsterdam-treaty.pdf>, 21.10.2015.

OECD Benchmark for Foreign Direct Investment, 4. Baskı, 2008, <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, (26.10.2016).

STOP TTIP Campaign, **Self-organised European Citizens’ Initiative**, <https://stop-ttip.org/about-stop-ttip/>, (15.09.2016).

Stop TTIP internet sitesi, **The ECI Result In Numbers**, <https://stop-ttip.org/the-eci-result-in-numbers/>, (05.09.2016).

T.C. AB Bakanlığı Sitesi, **AB’nin Kurucu Antlaşmaları**, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf, (17.10.2015).

T.C. AB Bakanlığı sitesi, **AB’nin Kurucu Antlaşmaları**, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf, (17.10.2015).

T.C. AB Bakanlığı, **Avrupa Birliği’nin Tarihçesi**, 01.07.2013, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>, (25 Eylül 2015).

T.C. Avrupa Bakanlığı, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (11 Aralık 2015).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Gümrük Birliği Kararı**, <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa>, (21.09.2016).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Lizbon Antlaşması**, <http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, (04.11.2016).

TC. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, **ABD Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS/GSP) Kılavuzu**, Temmuz 2012, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-154152;jsessionid=K1EgyPFnMz6FiaD1eTNWbe3BXyl7mllgTFTigMI4zODvpoI6xgGP!-960274150>, (18.03.2016).

The Churchill Society London internet sitesi, <http://www.churchill-society-london.org.uk/astonish.html>, (10.03.2016).

Trading Economics, New York merkezli küresel ticaret ve ekonomi verileri sitesi
Trading Economics, **AB'de Kişi Başı GSYİH**, <http://www.tradingeconomics.com/european-union/gdp-per-capita>, (10 Mart 2016).

Uluslararası Paris Kütüphanesi, **Victor Hugo Edebiyat Bilimleri Paris Rehberi**, <http://www.etudes-litteraires.com/hugo-paris-guide.php>, , 1867, Birinci Bölüm, (10.03.2016).

UNCTAD, **World Investment Report 2000: Cross-Border Mergers and Acquisitions and Development**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2000, http://unctad.org/en/Docs/wir2000_en.pdf, (09.09.2016).

UNICE, **European Convention: Overview of UNICE Actions and Messages**,
<https://www.businesseurope.eu/sites/buseur/files/media/imported/2003-02368-EN.pdf>, (06.02.2016).

World Trade Organization, **International Trade Statistics 2015**,
https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2015_e/its15_toc_e.htm, (07.02.2016).

WTO resmi internet sitesi, **Afghanistan**,
https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_afghanistan_e.htm, (02.09.2016).

WTO resmi internet sitesi, **How to Become a Member**,
https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acc_e.htm, (02.09.2016).

WTO resmi internet sitesi, **Liberia to Become 163rd WTO Member**,
https://www.wto.org/english/news_e/news16_e/acc_lbr_20jun16_e.htm,
(02.09.2016).

WTO, **Days 3, 4 and 5: Round-the-clock consultations produce 'Bali Package'**, 5-7
December 2013,
https://www.wto.org/english/news_e/news13_e/mc9sum_07dec13_e.htm,
(11.03.2016).